

STOCKHOLM KÜRT KONFERANSI

15-17 Mart 1991

**STOCKHOLM
KÜRT
KONFERANSI**

BELGESEL

© **Doz Yayınları: 21**

Belgesel Dizi	: 4
Birinci Baskı	: Ekim 1992. İST.
Kapak Tasarımı	: Yusuf Aslan
Montaj	: Atilla Çelik
Dizgi	: Ango
Baskı	: Erdoğan Ofset

DOZ BASIM ve YAYINCILIK LTD. ŞTİ.
Dizderiye Çeşme Sok. No: 41/3 Çemberlitaş/İST.
Telefax:516 03 99

Zuhat Stokolmi
STOCKHOLM
KÜRT
KONFERANSI

BELGESEL

YAYINEVİNİN NOTU

"Stockholm Kürt Konferansı", "Kürt Halkı İçin İnsan Hakları-İsveç Komitesi"nin öncülüğünde 15-17 Mart 1991'de düzenlendi. Konferans, "Güney Kürdistan'da Saddam rejimine karşı Kürtler'in toplu bir ayaklanmaya giriştikleri günlere tekabül ediyor; bu nedenle Kürt sorununun yoğun bir biçimde yaşandığı Güney Kürdistan'daki Kürt örgütlerinin katılmasına olanak bulunmadığı bir şanssızlığa uğradı.

Konferans'la ilgili kayda değer tüm belgeler bir araya getirilerek kitaplaştırıldı. Özellikle birinci bölümde yer alan Kürdistan'ın (Suriye Kürdistanı hariç) parçalarında ve Kürtler'in; yoğun olarak yaşadıkları çeşitli ülkelerdeki durumları hakkında detaylı sayılabilecek raporlarda sorunun oldukça geniş bir çerçevesi çizilmiştir. Günümüzde sorun artık sadece Kürdistan'la sınırlı değil, dünyanın dört bir yanına yayılan bir boyut kazanmıştır.

Kürt sorunu uluslararası bir sorun, çözümlü de uluslararası hukuk temelinde mümkün olacak. Ama Kürt örgütleri bugüne kadar olayın bu boyutunu hiç gözönünde bulundurmamışlar. Sorunu hep karşı oldukları rejimle aralarındaki bir anlaşmazlık olarak gördüler. Hiçbir Kürt örgütü sorunun uluslararası çerçevesi konusunda bugüne kadar bir fikre sahip değil. İsveç Dışişleri Bakanlığı Hukuk Danışmanı, Ove BRİNG, çok kısa da olsa, bu açıdan bir çerçeve çiziyor.

Bir süre önce BM'in öncülüğünde başlatılan "Ortadoğu Barış Görüşmeleri"nin kapsamına Kürt sorununun alınmaması oldukça vahim bir durum yaratmasına rağmen hiçbir Kürt örgütü buna karşı ciddi bir girişimde bulunmadı. Neden Kürt sorununun yanında çok daha küçük çaplı bir sorun olan Filistin sorunu barış görüşmelerinin kapsamına alınıyor da Kürt sorunu alınmıyor? Bu konuda uluslararası güçleri çifte standartlı tutumlarından dolayı eleştirmek gerekiyor.

Konferansa katılan Kürt örgüt temsilcilerinin sundukları "tebliğ"lerden özellikle Türkiye'deki Kürt örgütlerinin Kürt sorununun can alıcı konularından ne kadar "bihaber" olduklarını anlamak bakımından ibret vericidir. Yabancı delegeler kapsamlı tebliğler sunarken Kürt örgütlerinin bir iki sahifeyi geçmeyen hamasi bildirimlerle işi geçiştirmeleri acı verici bir tablodur.

Konferansa katılan Kürt örgütlerinin tebliğlerinde de yansıdığı gibi Kürtlerin içinde buldukları durumdan herkesten önce kendilerini sorumlu görmeleri gerektiği gerçeği bir kez daha ortaya çıkıyor.

I. BÖLÜM

TÜRKİYE'DEKİ KÜRTLER'İN DURUMU

Maria LEISSNER

Kürt sorunu, Türkiye'nin iç politikasında sürekli olarak merkezi önemde bir rol oynadı. Kürtler'in bulunduğu Güneydoğu Bölgesindeki gerilimin, 1990'da Kürt bölgesinin askeri kanunların uygulandığı bir ceza yeri olması gibi, 1960, 1971 ve 1980'de yapılan askeri darbelerde oynadığı rol yadsınamaz bir gerçektir.

Bağımsız kaynaklarca, 55 ila 60 milyonluk toplam Türkiye nüfusunun 12 ila 15 milyonluk kesimini oluşturduğu tahmin edilen Kürtler, Türkiye nüfusunun %20'sidirler. Azınlık sorunlarıyla uğraşan ülkelerde açık ayrımcılık ve ırkçılık yaygın bir fenomen değildir. Bununla birlikte Türkiye'de, tüm nüfusun Türk olarak kabul edilmesi anlayışına göre bir tür tersyüz edilmiş ırkçılık hüküm sürmektedir. Kendilerine Türk diyen Kürtler'e karşı bir ayırım yapılmazken, kendi Kürt etnik özelliklerini sürdüren veya Kürtlüğünü savunanlar Türk toplumu dışına itilmekte ve Türk adalet sistemine karşı sorumlu konumuna düşmektedirler.

Türkiye Kürt sorununu, kökleri modern Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk günlerine kadar uzanan geleneksel bir davranışla, onların varolduğu gerçeğini değiştirmeye çalışarak çözdü. Bununla birlikte, ilk başlarda, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünden hemen sonra yeni parlamento kurulduğu zaman, Kürtler'in self-determinasyon hakkı üzerine hızlı bir tartışma vardı. Parlamento'da kullanılan ifadeyle "Kürt Ulusu" ve "Kürdistan" demek, Türkiye'den ve Türkler'den bahsediliyormuş kadar doğaldı. 10 Şubat 1922'de Türk parlamentosunda 373'e karşı 64 oyla otonom Kürdistan'la ilgili aşağıdaki sözleri veren bir kanun geçti:

"Türkiye Büyük Millet Meclisi, uygarlık talepleri uyarınca Türk ulusunun ilerlemesini garanti etme hedefini gözönünde tutarak Kürt ulusuna kendi geleneklerine uygun bir idare kurulmasına başlar..."¹

Genç Türk generali Mustafa Kemal (daha sonra "Türkler'in babası" anlamına gelen Atatürk adıyla başkan oldu) Kürtler'e gelecekte, Müslümanlar ola-

rak Hıristiyan Yunanlılar'a karşı savaşa girme karşılığında, Türkler ve Kürtler'in aynı hakları eşit olarak paylaşacakları bir ülke sözünü verdi.

Uluslararası düzeyde, yenilgiye uğramış Osmanlı İmparatorluğu'yla galipler arasında 10 Ağustos 1920'de Paris dışındaki Sevres'de bir antlaşmaya varıldı. Antlaşma, 62, 63 ve 64. maddeye göre Ermeniler ve Kürtler'in devlet kurma hakkını tanıyordu. Bununla birlikte bu koşullar, Türkiye'nin Yunanlılara karşı zaferini takip eden 24 Temmuz 1924 tarihli Lozan Antlaşması'na asla yazılmadı. Kürtler, sorunun daha sonraki bir tarihte çözüleceğini belirten ağızdan verilmiş bir söze bel bağlamak zorunda kaldılar.

3 Mart 1924'te Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından 4 ay sonra, yeni hükümet "Otonom Kürdistan" üzerine olan kanunu yürürlükten kaldırdı. Kürtçe yazılmış Kürt edebiyatı ve dili yasaklandı, Kürt okulları zorla kapatıldı. Yunanlılara karşı savaşta Atatürk'ü desteklemiş olan Kürt şeyhleri, Atatürk'ün onların yardımlarına karşılık olarak verdiği bir akşam yemeğinden sonra asıldılar. Kürtler, I. Dünya Savaşı'nın arkasından gelen Türkiye'deki bu yeni duruma çok sayıda isyanla yanıt verdiler. Kürtler Şeyh Said'i (1925), izleyen İhsan Nuri 1928-30'da Ararat bölgesinde, 1930 ve 1937'de Sason ve Dersim'de isyan ettiler. İsyancılar, düşünülebilecek en gaddar biçimde ezildi ve Kürtler'in yeniden haklarını talep etmeye başlaması ancak 30 yıl sonra gerçekleşebildi.

Aradaki bu süre içinde Kürt köy ve kasaba isimleri Türkçe isimlerle değiştirildi. Kürt çocuklarına, ailelerinin ve toplumlarının dilsel ve diğer etkilerinden ayırmak için kurulmuş yatılı okullarda, zorunlu Türkçe eğitimi verildi. "Kürt" ve "Kürdistan" sözcükleri sözlüklerden çıkarıldı, ikinci sözcüğün yerine "Doğu Anadolu", basitçe "Doğu" denilmeye başlandı. 1925'ten 1965 yılı başlangıcına kadar "Kürdistan", yabancılara girişi yasak olan askeri bir bölge haline getirildi.

1960'lı yıllarda, Türkiye'deki genel politik iklim liberalleşmeye doğru evrildi. Kürtler çoğunlukla yasal olmayan politik partiler halinde ortaya çıkan kültürel birlikler kurmaya başladılar.

1971'de Ordu iktidarı ele geçirdi ve politik faaliyetleri yasakladı. 3 yıl sonra iktidar, kendini sosyal demokrat olarak tanımlayan bir programla demokratize edilmiş ve Atatürk tarafından kurulmuş olan Cumhuriyet Halk Partisi lideri Bülent Ecevit'e geçti.

Bunu izleyen yıllar kaos halinde geçti. Kendilerini yeniden organize edebilme olanakları sunması nedeniyle çok sayıda Türk ve Kürt solcu grupların legal olarak kurulmuş Türk partilerinin yanında biçimlendirmeye götürdü. Grev

ve gösterilerin biri diğerini takip etti, çoğunlukla da yozlaşma ve şiddete dönüştü. Türk resmi görevlileri ve muhafazakarları buna kendi gruplarını kurarak yanıt verdiler.

1973-80 yılları arasında beşbine yakın insan politik şiddet ortamında öldürüldü. Halihazırda şehirlerde ve Kürt bölgelerinde sıkıyönetim ilan ederek iktidarı ele geçirmiş olan ordu, 12 Eylül'de bir darbeyle kendisini iktidara getirecek durumdan başka yapılabilecek hiçbir şeyin kalmadığı düşüncesinin oluştuğu ana kadar bekledi. Tüm politik partiler ve sendikalar yasaklandı ve malvarlıklarına el konuldu. Birçok Kürt'ü de içeren yüzbinlerce insan tutuklandı ve işkenceden geçirildi.

1970'den bu yana yaşamaya devam etmiş olan bir avuç Kürt partisi yeni rejimin zalimce davranışlarıyla yüzyüze geldi. 1987'de PKK'yı* ve Türkiye Kürdistanı Sosyalist Partisi'ni de (TKSP) içeren bunlardan sekizi "Tevger" adında genel bir cephe kurdular. Tevger koalisyonu tek Kürt partisi değildi, bunun yanında Türkiye-Kürdistan Demokrat Partisi (KDP), Kürdistan Ulusal Kurtuluşçuları (KUK) ve Rızgari (Kurtuluş)'de vardı.

Kendi üyelerince düşman olarak tanımlanan herkese karşı silahlı direniş başlatan Kürdistan İşçi Partisi (PKK), Abdullah Öcalan'ın liderliği altında 1979'da kuruldu. Parti, Kürt halkına Türk ordusuna karşı savaşmanın mümkün olduğunu göstermekle kalmadı. Bu tür bir hareket, Türk askeri otoriteleri tarafından kendilerine saygılarının kalmadığı tekrar tekrar hatırlatılan ve önemli bir baskı altında yaşayan Kürtler arasında sempati uyandırdı.

PKK, Kürt köylüleri arasından otoritelerin parayla görevlendirdiği koruculara karşı şiddetli bir tepki gösterdi. PKK ile köy korucuları arasındaki savaş, zaman zaman, köy korucuları için gerçek bir kan banyosu durumuna gelecek ölçüde yaygınlaştı. Türk öğretmenleri ve mühendisleri öldürüldü ve 1980'li yılların ortalarında askerden kaçan, savaşa karşı çıkan politik insanlar ve "vatan haini" damgası vurulanlar değişik batı Avrupa ülkelerinde katledildi.

PKK, Türkiye Kürdistanı'nın geniş bölümlerinden kendisine yeni taraftarlar kazanma açısından oldukça başarılıydı ama özellikle Türkiye ve Türklerle iletişim kurmayla pek ilgili değildi. Örgütün çıkardığı gazetede, parti içindeki tartışmalarda ve haberleşmede kullanılan dil Türkçe olduğu için PKK'nın bizzat kendisi Türkiye'deki milyonlarca Kürt'ün maruz kaldığı Türkleştirme politikasının bir kanıtıdır. Onun politik hedefi, Kürt dili ve Kürt kültürel haklarının

* KÖİP (Kürdistan Öncü İşçi Partisi) kastedilmiştir. (Y.E.'nin notu.):

ilerletilmesinden ziyade Türkiye toplumunun tümü için devrim yapmaktır. 1980'li yıllarda, diğer Kürt partileriyle kurulan ortaklık devam etmedi ve PKK-bilinçli ve bilinçsiz olarak- Batı Avrupa güvenlik örgütlerini kendine düşman etmeyi başardı. Bu şekilde, değişik batı ülkelerindeki duruşmalarda davaların masrafı karşılanmada oldukça büyük yardımlarını gördüğü uluslararası dayanışma hareketinin desteğini de caydırmış oldu.

1990 Aralığı'nda hükümet, Kürtler'e karşı almış olduğu önlemleri sertleştirdi. Savaş hali kanunu tüm Kürt bölgesinde yürürlüğe girdi; gazeteler ve yayınları kapatıldı, bütün köyler yıkıldı ve oturanlar boşaltıldı. Türk güvenlik güçlerinin yetkilerinin ve zalimane davranışlarının artmasıyla orantılı olarak kitle halinde tutuklama ve işkenceler, çocukların yakalanma ve dövülmesi 1990 yılı içinde Kürt bölgelerinde yaygınlaştı.

Değişik yasaklamalara rağmen, Türk basını 1980'li yıllar boyunca Kürtler'in durumuna ilişkin haberler verdi ve bazı politikacılar soruna ilgi gösterdi. Sosyal Demokrat Halkçı Parti – Türkiye'nin ikinci büyük partisi – 1990 yılında yayınlanmış bir raporunda, diğer şeylerin yanında Kürtler'in tanınmasına ve Kürt diline izin verilmesini talep etti. Bu yıl Cumhurbaşkanı Turgut Özal da benzeri şeyleri önerdi.

Bununla birlikte, Kürtler'le ilgili birkaç somut değişiklik dikkate değerdir. Buna karşılık, her zaman olduğu gibi Kürt sorunu, dışardan birinin kolay kolay anlayamayacağı basit argümanlarla, inkar ve yalan düzenleriyle gözlerden uzak tutuldu. Durum çok kolaylıkla ekonomik, politik, yasal veya sosyolojik terimlerden ziyade "ruh hali" gibi bir kavramla psikolojik perspektiften tanımlanabilmektedir.

Şu anda Kürtler'in gereksinim duyduğu temel ihtiyaç, Türkiye'nin kurulduğu ilk yıllarda kabul etmiş olduğu, onların kendi kimliklerine ve sınırlarına saygı duyan, insanca yaşamalarını sağlayan ve kendi doğal kaynaklarını kullandıran bir kendi kendilerini yönetme sistemidir. Türkiye Adalet Bakanı Oltan Sungurlu, 10 Şubat 1991'de Türkiye'nin saygın bir dergisi olan Nokta'yla, taslağının hazırlanmasından kendisinin sorumlu olduğu yeni dil reformu hakkında bir görüşme yaptı. Yazıdan serbestçe seçilerek tercüme edilmiş bir parça aşağıdadır.

Nokta: *Bu yeni dil kanunu ne sonuçlar getirecek?*

Sungurlu: *Hangi dil? Ben böyle bir dil bilmiyorum. Irkçılık bizim toplumun temeli olan Türk ulusçuluğunun ilkeleri arasında değildir. Şayet yerel özellikler güçlendirilirse kendi kendimize problem yaratmış oluruz.*

Nokta: *Kürtler kimdir? Bunu hiç araştırdınız mı?*

Sungurlu: *Onları Türkler'in bir kolu olarak biliyorum.*

Nokta: *Şayet böyle bir halkın var olmadığını söylüyorsanız Cumhurbaşkanı Turgut Özal basına nasıl "biz Kürt diline serbestlik getireceğiz" diyebiliyor?*

Sungurlu: *Benim de bilmediğimi biliyorsunuz. Bakanlar Kurulu bunu tartıştı ve konuyu Adalet Bakanlığı'na havale etti, biz de konu üzerindeki çalışmamızı bitirdik. Hepsi bu, fakat değişiklikler için bir ihtiyaç olup olmadığı konusuna gelince, bilemiyorum.*

KÜRTLER VE KANUN

Bugün, Kürtler'e otonomiye beyan eden kanunun geçmesinden 69 yıl sonra Türk parlemontosunda Kürt hakları yeniden tartışılıyor. Fakat şimdi, uygarlık talepleri akılda tutularak, tartışılan azınlık özellikleridir. Hükümet, Kürt dilini yasaklayan kanunda kesin bir değişiklik teklif etti. Yine de teklif, Kürt dilini bütünüyle tanıımıyorsa da basitçe onun sınırlı kullanımını yasal hale getiriyor. Kısaca teklif şunu ifade ediyor:

- Yetkililerle ilişki Türkçe kurulacak.
- Türkçe, tüm basılmış eserlerde, filmlerde, radyo ve televizyon programlarında kullanılmaya devam edecek.
- Tüm halka açık ve özel mitinglerde, gösteri yürüyüşlerinde Türkçe kullanılacaktır. Tüm posterlerde, kayıtlarda, kasetlerde, genel veya özel toplantılarda, gösteri yürüyüşlerinde de Türkçe'nin kullanımına devam edilecektir.

Yukarıdaki maddeleri ihlal etmedikleri sürece Türk vatandaşlarına yerel diyalektlerini ve dillerini konuşma, müzik yapma ve kaydetme, kaset yapma izni verildi. Bu teklif, hükümet parlamentodaki çoğunluk sayısını kontrol ettiği için eksiksiz olarak kanunlaşacaktır. Kürtler'e verilen bu taviz yalnızca son madde de Kürtçe müzik yapma ve evinde Kürtçe konuşma iznini garanti ediyor.

Yine de, birkaç kanun değişikliği Kürtler'e karşı yapılan ayrımcılığı durduramayacaktır. Yürürlükteki yasalar, Kürt kültürü ve dilsel kimliğinin tüm izlerini ortadan kaldırmak için hazırlanmış paragraflarla doludur. Örneğin anayasanın 26. Maddesi şöyle diyor:

"Herkes düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir. (...)

Düşüncelerin açıklanması ve yayılmasında kanunla yasaklanmış olan herhangi bir dil kullanılamaz. Bu yasağa aykırı veya basılı kâğıtlar, plaklar, ses ve görüntü bantları ile diğer anlatım araç ve gereçleri usulüne göre verilmiş hâkim kararı

üzerine veya gecikmesinde sakınca bulunan hallerde kanunla yetkili kılınan merci emriyle toplattırılır. Toplatma kararını veren merci bu kararını, yirmi dört saat içinde yetkili hakime bildirir. Hakim bu uygulamayı üç gün içinde karara bağlar."

Madde 28 de "yasaklanmış dillerle" ilgilidir. Şöyle der:

"Basın hürdür, sansür edilemez. Basımevi kurmak için izin alma ve mali teminat yaptırma şartına bağlanamaz.

Kanunla yasaklanmış olan herhangi bir dilde yayım yapılamaz.

Türkiye'de hem ifade açıklama özgürlüğü hem de dilsel yayınlar sınırlandırılmıştır. Anayasa'da 1924 Anayasası'ndan beri var olan temel ilkenin ikisi açıkça Türk değerlerini tanımlar ve kabul edilen standartların dışındaki görüşlerin sansür edileceğini açıklar.

İfade şöyledir:

"- Hiçbir düşünce ve mülhazanun Türk milli menfaatlerinin, Türk varlığının Devleti ve ülkesiyle bölünmezliği esasının, Türklüğün tarihi ve manevi değerlerinin, Atatürk milliyetçiliği, ilke ve inkılâpları ve medeniyetçiliğinin karşısında korumaya göremeyeceği ve laiklik ilkesinin gereği kutsal din duygularının, devlet işlerine ve politikaya kesinlikle karıştırılmayacağı; (...)"

12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra onbinlerce Kürt tutuklandı, bir çoğu işkence edilerek öldürüldü, binlercesi uzun hapis cezalarına mahkûm edildi ve hala bir çoğunun yargılaması devam ediyor. Suçları, şu veya bu yolla Kürt kimliklerini açıklamak, Kürtçe basım-yayım yapmak veya çoğunluklu olarak bir Kürt örgütünün üyesi olmaktı. Bu insanların çoğunluğu aşağıda ifade edilen ceza kanununun 141 ve 142. maddelerine göre mahkûm edildi.

"Madde 141/4: Anayasa'nın tanıdığı kamu haklarını ırk mülhazaları ile kısmen veya tamamen kaldırmayı hedef tutan veya milli duyguları yok etmeye veya zayıflatmaya matuf bulunan cemiyetleri kurmaya tevessül edenler veya kuranlar veya bunların faaliyetlerini tanzim veya sevk ve idare edenler veyahut bu hususlarda yol gösterenler sekiz yıldan on beş yıla kadar ağır hapis cezası ile cezalandırılırlar (Ağır Ceza).

5. (...) dördüncü fıkrada yazılı cemiyetlere girenlere beş yıldan oniki yıla kadar hapis cezası verilir (Asliye).

6. Yukarıdaki fıkralarda yazılı fiilleri devlet daireleri, belediyeler veya sermayesi kısmen veya tamamen devlete ait olan iktisadi teşekküller, sendikalar, işçi teşekkülleri, okullar, yüksek tahsil müesseseleri içinde, veya bunların memur, müstahdem ve mensupları arasında işleyenler hakkında verilecek ağır hapis cezaları üçte bir nispetinde arttırılır. (...)

8. Bu maddede yazılı olan cemiyet iki veya daha ziyade kimselerin aynı amaç etrafında birleşmeleriyle vücut bulur."

Madde 142/3: Anayasa'nın tanıdığı kamu haklarını ırk mülâhazasıyla kısmen veya tamamen kaldırmayı hedef tutan veya milli duyguları yoketmek veya zayıflatmak için her ne suretle olursa olsun propaganda yapan kimse beş yıldan on yıla kadar cezasiyle cezalandırılır (Asliye).

4. Yukarıdaki fıkralarında yazılı fiilleri övenler, iki yıldan beş yıla kadar hapis cezasına çarptırılır.

5. Yukarıki fıkralarda yazılı fiilleri 141.inci maddenin 6.ncı fıkrasında yazılı kimseler arasında veya aynı fıkrada tasrih edilen yerler içinde işleyenlere verilecek ceza üçte bir nisbetinde arttırılır.

6. Yukarıki fıkralarda yazılı fiiller neşir vasıtası ile işlendiği takdirde verilecek ceza yarı nisbetinde arttırılır."

Bu maddenin anahtar cümlesi, yukarıda belirtilen birçok suçlamanın dayandığı "Ulusal duyguları zayıflatmak" tümcesidir. Hangi eylemlerin, ifadenin, çalışmanın veya resmin Türkler'in ulusal duygularını zayıflattığına karar vermek otoritelere bağlıdır. Savcılar, anayasal tanım içinde düşünülürse, şiir gecelerinden çocuk kitaplarının dağıtımına kadar tüm Kürt etkinliklerini Türk ulusunun ve vatanının birliğine karşı ciddi bir tehdit olarak düşünüp dava açabilirler. Belirsiz ve genelleştirilmiş cümlelerle yazılan kanunlar, hakim ve mahkemelere istedikleri biçimde yorum yapma özgürlüğü verir.

Şu anki hükümet düşünce ve basın özgürlüğü konusundaki kanunlarda reform yapmaya söz verdi. Fakat tüm belirtiler, Kürt eylemcilerine uygulanan maddelerin reformlardan sonra da yürürlükte kalacağı yönünde.

Kültürel gruplar olsun politik partiler olsun tüm Kürt örgütlenmeleri yer altında çalışmaya zorlanıyorlar. Onlar parlamentoda bulunan yasal partilerin hiçbirinden herhangi bir destek umamazlar. Böyle bir destek, "azınlık yaratmayı önlemeyi amaçlayan kanunlar" adı altındaki politik partilerle ilgili 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'yla bertaraf edilmiştir. Kanun'un 81. maddesi politik partilere şöyle söyler:

a) Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde milli veya dini kültür veya mezhep veya ırk veya dil farklılığına dayanan azınlıklar bulunduğunu ileri süremezler.

b) Türk dilinden veya kültüründen başka dil ve kültürleri korumak, geliştirmek veya yaymak yoluyla Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde azınlıklar yaratmak millet bütünlüğünün bozulması amacını güdemezler ve bu yolda faaliyette bulunmazlar.

c) Tüzük ve programlarının yazımı ve yayınlanmasında, kongrelerinde, açık veya kapalı salon toplantılarında, mitinglerinde, propagandalarında Türkçe'den başka dillerde yazılmış pankartlar, levhalar, plaklar, ses ve görüntü bantları, broşür ve beyannameler kullanamaz ve dağıtamazlar; bu eylem ve işlemlerin başkaları ta-

rafından da yapılmasına kayıtsız kalamazlar. Ancak, tüzük ve programlarının kanunla yasaklanmış diller dışındaki yabancı bir dile çevrilmesi mümkündür."

Madde 82 Politik Partiler şunları belirtir:

"Siyasi partiler, bölünmez bir bütün olan ülkede, bölgeliklik veya ırkçılık amacını güdemezler ve bu amaca yönelik faaliyette bulunamazlar."

Kanun yapıcılarının "ırkçılık" ve "bölgecilik" olarak gördükleri olay, her şeyden önce insan hakları için Kürt talepleridir. Bu, gerçekten de Türkiye'de mahkemelerin yorumuna bırakılan bir olgudur.

Anayasaya Kürtler hakkında konmuş sınırlamaları ilave olarak, onlara bölgesel özellikleri nedeniyle uygulanan özel sınırlamalar da vardır. Kürt bölgeleri, modern Türkiye tarihinin büyük bölümlerinde savaş hali kanunlarıyla yönetildi. Savaş hali kanunu düzenlemeleri aslında, Aralık 1990'da konmuş en son ekleriyle birlikte, 1978'den beri yürürlüktedir.

Örneğin, otoritelere köyleri ve yerleşim alanlarını boşaltma yetkisini veren sürgünle ilgili paragrafa çok ciddi olarak bakılmalıdır. "Genel düzen ve güvensizliği" bozduğu düşünülen bir kişi sürgüne gönderilme cezasıyla karşı karşıyadır. Böylesi kararlar için üst yargıya başvurulamaz.

Belli kanunlar otoritelere, "oturanlar arasında huzursuzluk çıkarma" ya da otoritelerin tatmin edici bir şekilde faaliyet sürdürmelerini engelleme, "olayları yanlış bir şekilde bildirme", "gerçek olmayan haber ve yorumlar yayma" gerekisiyle gazete ve dergileri yasaklama ve basım şirketlerini kapatma hakkını veriyor. Bunun dışında, gazete ve dergileri karşı yapılan uygulamalar için de üst yargı yolu da kapalıdır.

"Teröristlere destek verme" gibi suçlar için verilen cezalarla gazete sahipleri, gazeteci ve baş editör olarak görülenlere verilen para cezası ikiye katlanarak uygulanır. Hareketleri zarar verici olarak görülen memurlar işten çıkarılabilir.

İnsan ve azınlık haklarıyla ilgili tüm uluslararası sözleşmelerde azınlık haklarının mutlak en alt standartı, dilsel veya etnik azınlıkların kendi dillerini kullanma ve kültürlerini geliştirmeye dayalı inkar edilemez bir ilke olan kültürel hakkıdır. Bu, Türk kanunlarının Kürt dili ve faaliyetlerine baskı uyguladığının, Türkiye'nin inkar edilemez temel ilkedden vazgeçtiğinin bir kanıtıdır.

İNSAN HAKLARI

Türkiye'deki insan hakları sorunu, uzun bir süredir tartışılmakta olan bir ko-

nudur. İnsan hakları ihlalleri uzun bir süredir, her şeyden önce de diktatörlük döneminde, sistematikti. Bu suçlar sık sık uluslararası alanda dikkatleri üzerine çekti: Örneğin 80'li yıllar boyunca Türkiye, bu bağlamda uluslararası forumlarda birkaç kez kınama aldı ve beş Avrupa ülkesi ona karşı bu suçlamaları Avrupa Konseyi İnsan Hakları Konseyi'ne götürdü. İnsan hakları örgütleri, temel insan hakları ve temel demokratik haklar ihlal edildiği için yıllardan beri Türkiye'nin dikkatini çekmektedir. Bu konuda bu ülkenin davranışlarını sergileyen çok sayıda rapor vardır.

Af örgütünün kısa süre önce yayınlanan yıllık raporunda Türkiye ile ilgili şunlar söylenmektedir:

"Binlerce insan politik nedenlerle cezaevine kondu ve onların birkaç yüz tanesi de düşünce suçlusudur. Askeri mahkemelerde ve Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nde yapılan duruşmalar, adil yargılama için gerekli uluslararası normları izlemekte başarısız kaldı. İşkence uygulamaları yaygın ve sistematik biçimde devam etti, ve bazı durumlarda ölümle sonuçlandı. Sivil ve askeri mahkemeler en azından 10 ölüm cezası verdi. 1989 yılına kadar, ölüm cezasına çarptırılmış ve tüm üst yargı yolları bitmiş 225 insan, cezalarının parlamento tarafından onayını beklemektedir.

Bunun yanında rapor, aynı yılın sonu itibariyle Türkiye'de, politik eylemcileri, sendikacıları, gazetecileri, değişik Kürt grubu üyelerini, yazarları ve dinsel eylemcileri içeren beş bin siyasi mahkûmun bulunduğunu nakletmektedir. Aynı rapora göre, 1980 askeri darbesinden bu yana 60 bin insan askeri mahkemelerce cezalandırıldı. Mahkûmlar sorgulanırken, önceden oluşturulmuş ifadelerin yazımında işkencenin polisler tarafından genel bir kural olarak kullanıldığı Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nce itiraf edilmiştir. Yine de mahkemeler bu tür ifadeleri yargılamada kanıt olarak kullanmaktadır. Sorgulamaya bağlı olan tutuklama, yargılama, işkence, cezaevi koşulları, polis faaliyetleri ve mahkemelerin birbiriyle üstü kapalı bir şekilde ilişkisi vardır. Onlar kendilerine ait otonom bir yapı kurmuşlardır. Türk toplumunda baskın bir yer tutan askeri gelenekler kendi çiplak yüzünü mahkemelerde ve cezaevinde gösterir.

Bu fenomen, bir dizi rapor, makale ve kitapta belgelenmiştir. Kendimizi Kürt kaynaklarıyla sınırlarsak, eski politik mahkûmlar tarafından yazılmış yaşamı, işkenceyi, duruşmaları ve birçok düzeyde yaşadıkları aşağılamayı anlatan çok sayıda kitap görürüz. Kürt yazarların konumu ve meslekleriyle bağlantılı olarak şüphesiz ayrıntılarda birbirleriyle çatışan değişik sonuçlar verilse de genellikle kitaplar duruşma, yargılama, cezaevi ve mahkemeler arasındaki ilişkide benzer gözlemleri ifade ederler. Onların hepsi de tüyler ürpertici işken-

ce, aşığılama ve sadizm öyküleridir. Bunlardan basılmış olan iki tanesi, Avukat Hüseyin Yıldırım ve Şerafettin Kaya'nın kendi yaşadıkları tecrübelerin toplamından oluşmuştur; yayıncı Recep Maraşlı savunma konuşmasında, cezaevi koşullarının ve işkencenin inandırıcı bir tanımlamasını yaptı; eski politik mahkûm Zeynel Abidin, polislin soruşturma metodlarını ayrıntılı olarak anlattı; mahkûm Selim Çürükaya kitabında cezaevi hayatını tasvir etti. Sözün kısası nakledilen beyanlar çok sayıda ve inandırıcıdır.

Diyarbakır Cezaevi üzerine ayrıntılı bir rapor, Kürt Rızgari Partisi, tarafından yazıldı. Söz konusu rapor, cezaevinde yatmış ve hâlâ yatmakta olan birkaç parti üyesinin çalışması sonucu ortaya çıkan kollektif bir üründür. Bahsedilen bilgiler bu kaynaklardan alınmıştır.

"Özel muamele olarak" bilinen ve her bir mahkûmun maruz kaldığı işkence, çoğunlukla mahkeme edilme aşamasının hemen öncesinde başlar. Sorgu başlamadan önce, polis mahkûmun zayıf ve güçsüz yanlarını tanıtmak için onun kişisel ve aile ilişkilerinin yer aldığı bir taslak çizer. Her şeyden önce sorgu, gözaltındaki mahkûmun bireysel bütünlüğünün ve kişiliğinin bozulması tasarımı üzerine dayalıdır. Bu, sorgu döneminin ilk adımıdır. İkinci görev bilgi toplamak ve belki gizli örgüt üyesinin kimliğini açığa çıkarmaktır. Polis, bu amaca ulaşmak için yiyecek, su ve sigaraya karıştırdığı şüphe verici maddelerle sanığın uyku ve seksüalitesini kontrol eder ve mahkûmun zayıf ve güçlü yönleriyle ilgili buradan elde ettiği rafine bilgileri sorguda kullanır. Bu soruşturma yönteminde bilinçli bir şekilde, sevilen bazı mahkûmların zayıf yönlerini kullanarak şüphe, gizlenme duygusu ve anlaşmazlık, grup içinde düşmanlık ve ayırım meydana getirme gibi değişik metodlar kullanılır. Bu gerilim atmosferi çoğunlukla iç mücadeleyi, kişisel çatışmaları ve yeni grup oluşumlarını getirir.

İşkence metodları mahkûmun dayanıklılığı ve dağıtılmış örgüt içindeki statüsüne göre değişir. Rapora göre, dövme, tekmeleme, yüze, mideye, kola, bacaklara ve vücudun diğer hassas parçalarına vurma, bir şüpheli sorguya alındığı zaman kullanılan bazı metodlardır. Mahkûm tek ayak üzerindeyken özel ağaç sopalarla ya da demir çubuklarla vurulur veya taşların, çivilerin ya da diğer kesici nesnelerin üzerinde çıplak ayakla yürütülür. Bir mahkûm için, gerçekte aynı yerde bulunmasına rağmen, gözleri bağlı bir şekilde yalancı infaza maruz kalacağı yere götürülmekte olduğuna inandırılmak alışılmamış bir şey değildir. Mahkûmlar çoğunlukla iç kanamalara yol açan kum torbalarıyla dövülür. Bazı mahkûmlar üzerinde kullanılan bir metod da, onun gözlerini, ellerini ve ayaklarını bağlayarak bir balkondan, bir apartmandan hatta bir helikopterden aşağıya sarkıtmaktır. Bir mahkûmun akrabaları da sorguya getirilebilir

ve onun kız kardeşine, annesine veya karısına şüpheliyi direnmekten vazgeçirmesi ve polisle işbirliği yapmasına ikna etmesi için zorla ırza geçme tehditi yapılır. Onu sorgulayan kadınlar onu görmeye geldiklerinde işkenceciler, mahkûmun cinsel organının bazı özel yerlerine bir kordon bağlar ve güçlü bir ışık altında uzun bir süre bırakırlar.

Rapor, her biri korkutucu ve sadist işkence metodlarını içeren 46 farklı işkence olayını ayrıntılı olarak tanımlıyor ve isimler veriyor. Bu rafine edilmiş metodlar, Türk polisi ve ordusunun zihinsel açıdan bir sakatlığı olduğunun kanıtıdır. Bir şey açıklıkla ortaya konmalı. Türk cezaevilerindeki işkence ve kötü muamele tek başına ele alınacak bir fenomen değildir: O baskıcı devlet yapısının doğal bir parçasıdır. Bu suçlar bireysel davranışlar kavramıyla açıklanamaz.

İki yıl önce Türkiye işkenceye karşı Avrupa sözleşmesini imzaladı. 1990 yılında Avrupa Konseyi'nden bir delegasyon sözleşme koşullarına uyulup uyulmadığını görmek için Türkiye'yi ziyaret etti. Onların raporu hiçbir zaman kamuoyuna açıklanmadı. Bu, işkencenin hala devam ettiğini gösterdiği için Türkiye'nin Konsey'deki üyeliği soruşturmaya tabi tutulmalıdır.

YEREL MİLİSLER (KÖY KORUCULARI)

Köy koruculuğu sistemi PKK'nın askeri operasyonlara başladığı 1984'ten sonra uygulamaya kondu. Otoritelerin niyeti, Türk ordusu için yabancı olan fakat Kürtler için olmayan kırsal bölgelerde operasyonlar güç olduğu için, diğer Kürtler'e karşı savaştıkları bir Kürt kuvveti organize etmektir. 1984'ten bu yana, yöre halkıyla aynı tür insanlardan oluşan paralı Kürt milisleri oluşturulmaktadır ve gerilla faaliyetlerinin yayılmasına paralel olarak adım adım büyütülmektedir. Korucu sayısının şu anda 25 bin rakamına ulaştığı bilinmektedir. Milise yeni üye alma ekseriye özel bir modele göre yapılır. Her şeyden önce yeni korucular, onları silahlandıracak ve yeni hayatı eski düşmanca ilişkiler içinde canlandıracak şekilde birbirleriyle kan davası güdülen aşiret veya ailelerden alınırlar. Bu korucu alımında, köylüleri silahlanmaya ve bunun doğuracağı kötü sonuçlara katlanmaya zorlanmakta olan bir baskı unsuru da olabilir. Aynı zamanda korucuların gayretiyle orantılı olarak finansal açıdan ödüllendirme olgusu -yoksul Kürt bölgelerinde kendini bir azınlık olarak düşünme olmaz- da gerçeğin aynı derecede rol oynayan bir parçasıdır.

Bu sistemin, kendi savaşlarına katılmaya zorlayan gerillalarla korucular arasında kendini sıkışmış olarak bulan sivil halk için anlamlı bir etkisi vardır.

Bir çoğu sorunlu yerlerden arkalarında boş köyler bırakarak batıdaki şehirlere göç etmeye zorlanmakta, bu eğilim devlet boşaltma programıyla güçlendirilmektedir. Muayyen bölgelerde, gerillaların yerel destek bulduğunu iddia eden otoriteler, köylüleri "güvenlik nedenleriyle" kendi evlerini bırakmaya zorladı.

MÜLTECİLER

Saddam Hüseyin'in sivil halka karşı gaz saldırısı nedeniyle 1988'in yazı ve sonbaharı süresince birçok Irak Kürdü Kürdistan'dan kaçtı. Yüzbinlercesi İran'a sığındı, yetmiş bini Türkiye'ye kaçtı. Daha sonra onlardan bir kısmı, Türkiye'de gördükleri gayri insani muamele nedeniyle İran'daki vatandaşlarının yanına katıldı; fakat yine de hala otuz bin kadarı Muş, Mardin ve Diyarbakır'daki mülteci kamplarında yaşamaktadır.

Uluslararası baskıya rağmen Türkiye, ülkedeki Kürt nüfusunun yıllar önce vurgulanmış ve çözülmeyi bekleyen problemlerini bu konuyla bağlantılandırıp iç politik nedenlerle bu insanlara mülteci statüsü vermedi. Yasal olarak bu insanlar, resmi bir iradenin iyi niyetiyle tarafsız bölgede yaşıyor görünüyorlar.

Bölgeden gelen raporlar, çoğunlukla mülteci kampındaki ilaç ve besleyici gıdanın yokluğundan kaynaklanan ve özellikle çocuklar için büyük tıbbi bakım ve hijyen problemlerine neden olan halk sağlığı korunumuyla ilgili problemleri nakletmekte. Mardin'de tahsis edilmiş yerlere kurulan çadırlar kesinlikle ailelerinden birkaç yıllık bir dönem için oturmaları amacıyla verilmedi. Ve bazı kamplarda da giyim eşyası yetersizliği vardır. Mültecilerin hareket özgürlüğü kısıtlıdır: Örneğin Mardin'de, hiç kimse kamptan izinsiz ayrılamaz; her gün 200 insana uygun bir iş bulma olanağı çok sınırlı olan 10 ila 4 saatleri arasında çalışma izni verilir. Böylece, mültecilerin sigara ve mendil satma, dilenme gibi yöntemlerle de olsa yaşamak için ek olanaklar yaratmaları da engellenmektedir.

Mültecilere yasal yollardan yardım etme olanakları Kızılay tarafından sık sık engellenmekte, uluslararası tıbbi kuruluşların ve değişik Kürt mülteci gruplarının yardımlarını yasal olmayan yollardan göndermeleri zorunluluğu yaratılmaktadır.

KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI (MASS MEDYA)

Yayınları Resmi ideolojinin kanallarından geçen Türkiye'deki radyo, televizyon ve günlük gazeteler gibi kitle iletişim araçları yakın bir şekilde devletin müttefikidirler. Kendi eğilimlerine göre gitmek isteyen gazeteci ve yayımcılar

kendilerini yasaklarla, blokajlarla, tehditlerle ya da hammadde sorunlarıyla yüz yüze bulurlar.

Yapılan media yayınları ülkenin en yaygın kollarıdır. Avrupa radyo ve televizyonlarında görülen eleştirel davranışın Türkiye'de olmaması bütünüyle şaşırtıcı değildir. Sansür yaygındır. Örneğin Türk gazetecisi M. Ali Birand, sıradan insanlarla gerilla faaliyetlerinin sonuçları, güvenlik kuvvetlerinin çalışma metodları ve Kürdistan bölgesinden yükselen sorunlarla ilgili görüşmeler yaptığı eleştirel yöndeki 32. Gün programını televizyona sundu. Televizyon yöneticileri programın yayını önlediler ve Birand'ın materyallerine el koydular. Onun deneyi, diğer geçmiş yıllarda olup bitenlerin yalnızca bir örneğidir. Bu bağlamda, her ne kadar yayınları Türkçeyse de çok sayıda Kürt gazetesinin görülmeye başladığı not edilebilir. Bu gazetelerin hepsi yayımlandıktan sonra toplatılmakta ve gazeteciler hapsedilmektedir. Bunlardan en iyi bilineni Deng, Medya Güneşi ve Yeni Ülke'dir. Gazeteciler bireysel olarak hükümetin Kürt sorununa yaklaşım şekline eleştirel bir davranış gösterebilirler de, Türk basınının çoğu resmi çizgiyi kabul etmekte ve soru sormaksızın devletin görüşlerini yayınlamaktadır. Devlet ve medya, Mustafa Kemal'in Türk Ulusçuluğu ideolojisini paylaşmaktadır.

PKK'nın silahlı mücadeleye başladığı 1984'ten beri Türk basını rutin bir şekilde Kürt gerillalarını "terörist", "haydut", "eşkiya", "hırsız", "ajan" olarak tanımlamakta, öldürülen Türk askerlerinin öcünü almaya çağırılmaktadır. Oluşturulan bu histeri ve devletin sansür konusundaki baskısını 1990'da bile daha fazla artırması, Kürtler'in resmi politikaya karşı muhalefete geçme kararını almasında yardımcı oldu.

İNSAN HAKLARI ÖRGÜTLERİ

1980 darbesinden sonra insan hakları, Türkiye toplumu için yaygın bir sorun haline geldi. Yukarıda bahsedilmiş ölüm cezası fenomeni, işkence ve cezaevi koşulları aniden açık bir sosyal yara biçimine geldi ve 83-84'ten itibaren çok sayıda grup bununla ilgili birçok problemle uğraşmaya başladı. Başlangıçta, büyük şehirlerde oluşan bu eğilimler politik mahkûmların aileleri tarafından yönetiliyordu. Bunun sonucunda, 1990 Aralık ayında kapatılan Tayad adında bir dernek kuruldu. Değişik kesimlerden bir araya gelmiş güçleri kucaklayacak bir insan hakları örgütü ihtiyacı tartışılmaya başlandı. Avukatlara, doktora, yazarlara ve değişik kesimlerden aydınlara, Türkiye'deki insan haklarını geliştirecek ve ülkenin anahtar bölgelerinde kolları olacak geniş bir cephe kurma ve katılma çağrısı yapıldı. Örgütlenme bugün İnsan Hakları Derneği

(İHD) adı altında görev yapıyor. Bugün bu örgüt insan hakları gruplarıyla değişik uluslararası örgütlere bilgi sağlamanın dışında, yaygın işkence karşısında insan haklarını koruma ihtiyacı üzerine bir uzlaşma sağlama ve insan hakları ihlalleriyle ilgili dökümanları hazırlama fonksiyonunu da başarıyla yerine getiriyor.

Bununla birlikte, İHD, Kürt sorunu konusundaki görüşlerinde belirsizdir ve hem derin bir korkuya hem de gönülsüzlüğe dayanan bir tavırla Kürtler'le ilgili insan haklarını koruma ihtiyacını yumuşatmaktadır. Yine de, dernek içindeki birçok Kürdün açıklamalarına, İHD'nin başardığı uluslararası tanıtıma teşekkür edilebilir.

TÜRKİYE VE DIŞ DÜNYA ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Türkiye Avrupa Topluluğu'na üyelik için bir süre önce başvurdu, fakat başvurusu Onikinci üye olarak katılımı olmadan önce kaldırılacak birkaç engelen bulunduğu gerekçesiyle henüz kabul edilmedi. Avrupa topluluğuyla müzakereler sırasında resmi olarak masaya üç koşul getirildi; bunlardan biri Türkiye'nin insan haklarına daha fazla saygı göstermesi talebiydi. Türkiye'nin Avrupa üyeliği için bu önkoşul açıkça Kürtler'in içinde bulunduğu kötü duruma dayanmaktadır.

Avrupa Konseyi'nde de işkence kullanımı ve mahkûmlara davranış konusunda Türkiye'ye karşı şikayetler olmaktadır. Avrupa Konseyi'nden de bir delegasyon insan haklarının durumunu yerinde izlemek için bu yakınlarda Türkiye'yi ziyaret etti, fakat onun raporu da kamuoyuna açıklanmadı.

DİPNOT:

- 1) Robert Olson: *Şeyh Said isyanında Kürt Ulusçuluğu'nun ortaya çıkışı, 1880-1925*, Texas Un. yayınları (1980)

IRAK KÜRDİSTANI JENOSİD ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

Viola FURUBJELKE ve Ömer ŞEXMÛS

Tarafından

Kaleme Alınmış Bir Rapor

Eylem Stratejileri Üzerine Uluslararası

Bir Konferansa

KÜRT HAKLARININ TANINMASI

Konusunda Sunuldu

İÇİNDEKİLER:

- 1- Rapor grubu ve onun çalışması***
- 2- Anayasal Durum***
- 3- Irak Kürdistan'ında Gerçek Politik Durum***
- 4- Mücadele ve Direniş Örgütleri***
- 5- Kadınların ve Çocukların Durumu***
- 6- Kültürel Durum***
- 7- İnsan Hakları Durumu***
- 8- Mültecilerin Durumu***
- 9- Ekonomi ve Çevre Koşulları***
- 10- Gelecek için Düşünceler***

1. RAPOR GRUBU VE ONUN ÇALIŞMASI

Ömer Şexmûs'u da içeren rapor grubu Viola Furubjelke tarafından yönetildi. Grup çalışmaya 1990 Ekiminde başladı. İnsan Hakları bölümü Viola Furubjelke tarafından hazırlandı. Kadınlar ve çocuklar üzerine olan bölümle sonuç bölümü ortak olarak kaleme alındı. Raporun geri kalan bölümleri ise Ömer Şexmûs tarafından yazıldı. Rapor, Irak Kürdistanı'ndaki Kürt politik organizasyonları, Af Örgütü, Ortadoğu Gözlem Komitesi, Azınlık Hakları Grubu, Kızıl Haç ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nce sağlanan materyallere dayandı. Diğer kısımlar yazarların kişisel gözlemleri ve Irak Kürdistanı'na yaptıkları ziyaretleri sırasındaki görüşmeler temel alınarak yazıldı. Yazarların rapora kadın ve çocuklarla yaptıkları görüşmeleri koyma arzularını da vardı, fakat zamanın kısalığı yüzünden bu iş sonraki bir zamana bırakıldı.

Ağustos 1990'da Kuveyt'in Irak tarafından işgal edilmesiyle başlayan Körfez krizi, görevimizi hem kolaylaştırdı hem de karıştırdı. Medya'nın bu fırsatla Saddam Hüseyin rejimine ve onun on yıldan fazla bir süredir yaygın olarak devam ettirdiği insan hakları ihlallerine daha fazla yer ve zaman ayırması ve konuya ilgisinin artması çalışmayı kolaylaştırdı. Karışıklıklar, olayların akış hızı ve Saddam Hüseyin rejiminin beklenmeyen davranışlarından kaynaklandı. Kriz hala çok değişken ve bu da bizim Irak'taki Kürt sorununun gelecekte alabileceği biçimler üzerine tartışmamızı güçleştiriyor.

2. ANAYASAL DURUM

Irak'da yaklaşık olarak 3, 5 ila 4 milyon Kürt yaşamaktadır (Irak'ın toplam nüfusu 17 milyondur). Farklı Irak kaynakları, özellikle Bağdat, Musul, Kerkük, Xanekin ve Mandali'deki Kürt sayısını kasten azalttı. Irak'taki Kürtler türdeş bir toplum oluştururlar.

1918'de, Kürtler'e "temin edilecek ve korunacak otonom gelişme" fırsatını özel madde olarak içeren 14 Maddelik 12. ABD Başkanı Woodrow Wilson'un "Dünya Barışı Programı"yla birleşen Türkler'in askeri yenilgisi, Osmanlı İmparatorluğu'nun Türk olmayan halklarına cesaret verdi. Sevres Anlaşması (Ağustos 1920) yalnızca Hicaz Arap devletinin kurulmasını içermiyordu; Suriye'nin, Irak'ın ve hatta şimdiki doğu Türkiye'de bir Ermenistan'ın kurulmasını ve İngiliz işgali altındaki Musul vilayetinin özgür olarak Kürtler'e bırakılacağı bir Kürdistan'ın tanınması önlemlerini de kapsıyordu. Anlaşma onlardan bahsetmese de, yapay sınırlarla bölündükleri akrabalarının umut ve istekleri karşılarken

onlarınkinin İran Hükümrânlığı altında değişmeden kalmaya devam etmesi düşünülemezdi.

Mustafa Kemal'in yükselişi anlaşmanın resmileştirilmesini önledi. Onun yerini, üç Arap ülkesinin haklarını tekrar eden ama Ermenistan'la Kürdistan'ı anmayan Lozan Anlaşması (Temmuz 1923) aldı. Bununla birlikte Musul vilayetinin gelecekteki sahipliği konusu anlaşmadan çıkarıldı ve Türkiye'yle Irak'ın Mandarini İngiltere'nin doğrudan görüşmelerine bırakıldı. Görüşmeler anlaşmazlıkla sonuçlanınca konu Milletler Cemiyeti'ne (UN) devredildi; ve konsey 1925 Aralıkta belli garantilere bağlayarak Irak lehinde bir karara vardı. Üçlü Ankara anlaşmasıyla Türkiye sonunda Musul üzerindeki egemenlik hakkından vazgeçti. 1932'de Irak Milletler Cemiyeti'ne kabul edildi ve İngiliz mandası sona erdi. Birinci Dünya Savaşı'nın sonrasında, Irak Kürtler'i (Güney Kürdistan) daha büyük haklara sahip oldu ve milliyetçi eylemcilerin Kürtler'in bir bölümü üzerindeki faaliyetleri sonucu Kürtler etnik bir grup olarak tanındı. Sonraki olgular ise şöyle sıralanabilir:

1 – Kürtçe'nin yönetim ve eğitim dili olarak tanındığı Süleymaniye bölgesinde yarı ötonom Kürt rejimi kuruldu.

2 – 1920'den 1923'e kadar mandater güçler üzerinde, Kürtler'in kurulabilecek herhangi bir Kürt devletine katılma olanaklarını açık tutan zorunluluğun varlığı devam etti. Bu nedenle İngiliz mandater gücü ve Irak hükümeti bu konuda Milletler Cemiyeti'ne 24 Aralık 1922'de aşağıdaki açıklamayı bildirdi:

"Majestelerinin Birleşik Krallık hükümeti ve Irak hükümeti, Irak sınırları içinde yaşayan Kürtler'in haklarını ve bu sınırlar içinde bir Kürt hükümeti kurma hakkını tanıır. Bu iki devlet de, farklı Kürt gruplarının aralarında bir anlaşmaya varma olanakları doğar doğmaz arzu ettikleri bu hükümeti kurma ve onu belirlenmiş sınırlar içinde yayma durumuna geleceğini ummaktadır. Onlar, sorumlu delegelerini Birleşik Krallık hükümeti ve Irak hükümetiyle ekonomik ve politik ilişkileri tartışmak için göndereceklerdir. "

3 – 1925'te Uluslar Birliği Musul ödülünü Irak'a "bakış açısının, Kürtler'in kendi ülkelerinin yönetimine, adalet dağıtımına, okullardaki eğitime ve Kürtçe'nin resmi dil olacağı tüm servislere atanmasının, Kürtler'in açıklayacakları kendi arzuları doğrultusunda olması gerektiği koşuluyla" verdi.

4 – 1931'de Irak'ın Uluslar Birliği'ne kabul için gönderdiği başvuru metninde, hükümet bu maddelerin uygulanacağı bir yönetim birimini açık şekilde belirten bir "Bölgesel Dil Kanunu"nu kabul etti.

5- 1932'de Irak, yerine getirmesi talep edilen taahhütü yeni bir açıklamayla kabul ederken konunun uluslararası bir sorun olarak anayasada yer alacağını da bir deklerasyonla açıkladı. Milletler Cemiyeti'nin bir devamı olarak ondan sonra gelen Birleşmiş Milletler, Irak'taki Kürt sorununa ilgisini bir "*Locus Standi*" olarak sürdürdü.

Kürtler, Macar Başbakanı Count Teleki başkanlığındaki Milletler Cemiyeti komisyonuna açıkça kendi arzularının Irak veya Türkiye'ye bağlanmak olmadığını, gerçek bir bağımsız devlet talep ettiklerini söylediler.

Daha sonra, Kürtler; birliği 1925'de ve tekrar 1932'de verilmiş olan garantilerin de görmemezlikten gelinmeye başlandığını veya olsa olsa istemeyerek yerine getirildiğini, Kürt bölgelerinin sosyal servislerden özellikle eşit olarak pay alamadığını, eğitim ve geliştirme projelerinin en alt düzeyde uygulandığını belirgin bir şekilde hissettiler.

Monarşiyi kovan 14 Temmuz 1958 Irak devriminden birkaç gün sonra, yeni devlet başkanı General Abdul-Kerim Kasım, Irak'ı Arap dünyasının bir parçası olarak tanımlayan ve devam eden maddede de (madde 3) özel olarak Kürtler'in ulusal haklarını garanti eden, onları Irak birliği çatısı içinde Araplar'la eşit bir ortak olarak tanımlayan "yeni bir anayasa" ilan etti. O böylece, eski dönemden intikal eden eşit yönetim yasasının, tam bir eşit paylaşımı, sosyal servis ve gelişme projelerinden eşit yararlanımı ve Kürt dilinin statüsünü yükseltmeyi kapsadığını kabul ediyordu.

Fakat, yeni anayasada üstü örtülü olarak verilmiş sözlerin yerine getirilmesi için gerekli ciddi bir teşebbüs yapılmadan aylar geçerken, Kürtler'in gözünü açan destek bir canlanmayla Bağdat'ta giderek büyüyen hakların inkar edilmesi ve onlara hiçbir özel tanımanın olmayacağı eğilimi birlikte gelişti.

Savaş 1961 Temmuzunda kesildi ve hükümet kuvvetleri Kürdistan'da birkaç noktada bir seri geri çekilmeye katlanmak durumunda kaldı. Kasım, sivil halka büyük acılar çektiren havadan yoğun misilleme akınları yaptı. 1963 Şubatı'ndaki bu vahşi hava operasyonları, Kürtlük düşüncesinin tüm nüanslarını birleştirmeye doğru yöneltti ve isyancı ulusal karakteri ayağa kaldırdı.

General Kasım, Pan Arap Baas Partisi'nin uç kesimleriyle birleşen bir cunta tarafından devrildi. 1963 Martı'nda yeni hükümet desantralizasyon temelinde Kürt halkının ulusal haklarını tanıyan bir bildiri yayınladı.

Bir delegasyon, ayrıntıların müzakere edilmesi için Bağdat'a gönderildi; zorlu geçen görüşmelerde açık bir ilerleme sağlamak için 24 Nisan'da, otonomiy-

le ilgili Kürt talepleri bir bildiriyle açıklandı. Ama otonomi görüşmelerinde bunlar asla tartışılmadı. Hükümet onlara Kahire ve Cezayir'de yapılan Arap birliği konuşmalarından sözetti. 10 Haziran'da hükümet Kürt temsilcilerini tutukladı, Kürt liderliğinin 24 saat içinde teslim olmalarını isteyen bir ultimatoma yayınladı ve Kasım'inkini aşan bir egemenlik amacıyla yeni bir saldırı başlattı. Kerkük şehrinin Kürt mahallelerine yok edilecekleri şeklinde gözdağı verildi ve Kerkük'le Erbil ovalarının Kürt köylerinin sakinleri, Arap göçmenlerini yerleştirmek için sürüp çıkarıldı.

1963 Kasım'ı ortasında Baas rejimi yıkıldı ve Başkan Arif, doğrudan kontrolü sağladı. Bu değişikliği 1964 Şubatı'nda ikinci bir ateşkes ve Kürt hareketiyle Irak hükümeti arasındaki müzakereler izledi. Yaşanan tüm bu şeylere, Kasım'ın anayasasının 3. maddesinden daha az tatmin edici olan ve açık bir ifadeyle 19. maddede Kürtler'den bahseden yeni geçici anayasasının hiçbir yardımını olmadı. Görüşmelerde hiçbir ilerleme sağlanamadı ve tüm kademelerdeki savaş 1965 Nisan'ında yeniden başladı.

1965 Eylül'ünde, askeri başbakan Taha Yahya, 19. maddede bir değişiklik yapılacağını 9 Eylül'de açıklayan sivil başbakan Abdul Ralman Al-Bazzaz'la değiştirildi. Değişiklik şöyleydi:

"Bu anayasa, Irak halkının kardeşçe ulusal birliği çatısı içinde Kürt ulusal haklarını onaylar."

Başkan Abdul Salam Arif 13 Nisan 1966'da bir helikopter kazasında öldü ve yerini hiçbir politika değişikliği yapmaksızın kardeşi Abdul-Rahman Arif aldı. Savaş Irak ordusunun 12 Mayıs'da Hadrin dağındaki utanç verici yenilgisine kadar devam etti. Bu da sivil başbakan AL-Bazzaz'ın, Kürt lideri Molla Mustafa Barzani'nin görüşmeler için bir başlangıç olarak kabul ettiği 12 maddelik programı 24 Haziran 1966'da bir radyo yayınıyla ilan etmesinden sonra ateşkesle sonuçlandı.

24 Haziran 1966 deklarasyonu, sonraki yönetimlerce de Kürt sorununun tam bir barışçı çözümü için temel söz olarak kabul edildi. Deklarasyon şöyle özetlenebilir: (1) Daimi olarak kabul edilmiş bir anayasada Kürt varlığının tanınması, (2) Desantralizasyonu sağlayan ve gücün çoğunu seçilmiş yerel meclislere devreden bir kırsal bölge yönetim kanununun çıkarılması, (3) Kürtçenin yönetim ve eğitim dili olarak kullanımı, (4 ve 5) İlk parlamento seçiminde, Kürt temsilcilerin toplam nüfusla orantılı olarak ulusal meclis ve halka hizmet amaçlı tüm dallarda yer alması, (6) Genç kuşağa yurt dışında, Bağdat Üniversitesi'nde kurulacak Kürt fakültesinde ve Üniversite'nin "kuzey" kollarında tüm düzeylerde eğitim görme hakkının verilmesi, (7) Kürt bölgelerine Kürt

resmi görevlilerinin atanması, (8) Politik ve edebiyat derneklerine, politik basım-yayım'a izin verilmesi, (9 ve 10) "Şiddet sona erdiği zaman", mahkum edilmiş insanları ve ordudan firar etmiş asker kaçaklarını içine alan bir genel afın çıkarılması, süvari yasağının kaldırılması, işe devamsız resmi görevlilerin yerine mümkün olduğunca çabuk yeniden atama yapılması, (12) "Kuzey"de acı çekmiş insanların yeniden yerleşimi ve onlara tazminat ödenmesi, değişik bölgelerle arasında koordineyi sağlayacak özel bir bakanlığın kurulması, (13) Evlerinden çıkarılmış insanların yeniden yerleştirimi veya yeniden yeni yerleşim yeri tanziminin yapılması.

Partiler arası sonraki tartışmalarda, aşağıdaki istemleri de içeren ek maddeler oluşturuldu: 1 – Tüm politik mahkumların serbest bırakılması 2 – Kürdistan Demokrat Partisi'nin halka açık faaliyet yürütmesi için özel izin 3 – Musul vilayetinin tüm Kürt bölgelerinde yeni bir Dıhok Livası (ili) kurulması.

Bununla birlikte deklerasyon, sonraki kabine değişiklikleri nedeniyle, 1968 Temmuzunda Baas Partisi'ni yeniden iktidara getiren askeri darbeye kadar uygulanma şansı bulamadı. 1966 ateşkesi sürdürüldü. Yeni Başbakan Ahmet Hasan Al-Bakr, Kürt sorununa 1966 deklerasyonunu temel alan tam ve barışçı bir çözüm getirme niyetini açıkladı. Bunu çabucak iki kararname izledi; ilki Süleymaniye Üniversitesi'ne atama yapılması için bir kanun taslağı hazırlanmasıyla Kürt Kültürel Akademisi'nin kurulmasını içeren deklerasyonun 6. maddesinin uygulanmasına hemen başlama açıklaması, ikincisi (9. ve 10. maddenin fıkralarına dayanan) genel af (ordudan kaçan asker kaçaklarının ve görevlerinden feragat etmiş polislerin görevlerine yeniden dönmesi koşuluyla) ve sivil hizmetlilerin önceki görevlerine mümkün olduğunca direk ve hızlı bir şekilde dönmelerinin sağlanmasıydı.

Yine de Bağdat hükümeti hemen sonra 1966 deklerasyonundan döndü. Geçici anayasa hâlâ aşağıdaki sözleri içermesine rağmen tüm ilerleme umutları çöktü. (1) Kategorik olarak öncekinden bile daha fazla Araplaşan "Irak halkı Arap ulusunun bir parçasıdır ve onların amacı daha geniş bir Arap birliğidir" kararıyla hükümetin kendisini bu konuda çalışmaya zorunlu kılmış. (Madde 1); ve (2) "Arap ve Kürtleri" içeren tüm Irak halkının kanun karşısında eşit olduğunu, kendi topraklarında güvenli bir şekilde işbirliği yapma talebinde bulunabilecekleri ve ulusal haklarını Irak birliği çatısı içinde garanti edildiğini ifade eden bir haklar ve zorunluluklar bildirisinde Kürtler ad olarak yalnızca bir kez anılmıştı. İki gün sonra Nevroz (Kürtler'in yeni yıl ve ulusal günü) kutlanırken, aşırı bir şekilde sözcük kalabalığına boğulmuş açıklama gerçek dışı bir gösterişin bir parçası olarak yapıldı.

Baas hükümeti Nisan 1969'da, Kürdistan'a dördüncü saldırıyı başlattığı zaman Ateşkes bozuldu ve Kürtler'in Erbil ovalarından sürgünü vahşi bir şekilde gerçekleştirildi. Irak hükümeti 1969 sonlarında, Barzani'yle yeni bir diyalogu sağlayacak çabalara girişti; başkan yardımcısı Saddam Hüseyin'in ateşkesle sonuçlanan Kürdistan'ı ziyaretinden sonra 11 Mart 1970'de bir barış antlaşması deklarasyonu yayınlandı.

Antlaşma, Kürtler'in özgür ve eşit bir ortağı olduğu iki uluslu Irak devlet yapısını tanıdı ve şu maddeleri içerdi:

- 1- Devletin anahtar görevlerine Kürtler'in de atanmasını içeren Kürtler'in devlet yönetimine katılımı,
- 2- Kürtler'in çoğunluk teşkil ettiği yerlerde Kürtçe'nin tanınması
- 3- Kürtçe eğitim ve Kürt kültürünün ilerlemesine yardım edilmesi
- 4- Kürt bölgelerinde resmi görevlilerin Kürtçe konuşması talebinin kabulü
- 5- Kürt öğrenci, gençlik, kadın ve öğretmen örgütlerinin kurulması hakkı,
- 6- Kürt alanlarının ekonomik gelişiminin sağlanması
- 7- Kürtler'in köylerine geri dönmesi ve zararlarının tanziminin yapılması
- 8- Tarım reformunun çıkarılması
- 9- Anayasanın "Irak halkı iki ana ulustan oluşur: Arap ve Kürt ulusu" şeklinde değiştirilmesi
- 10- Gizli yayın yapan radyonun ve ağır silahların hükümete teslimi,
- 11- Bir Kürt başkan yardımcısının atanması
- 12- Yerel yönetim kanununun bu deklarasyona göre değiştirilmesi
- 13- Kürt bölgelerinde kendi kendini yönetim organlarının kurulması

Antlaşma, hükümete bu maddeleri dört yıl içinde yerine getirme zorunluluğu getiriyordu.

1970 yılı boyunca, anayasanın değiştirilmesi ve aralarında yaşlı KDP üyelerinin de bulunduğu kıdemli Kürt resmi görevlilerinin yönetici olarak Dohok ve Erbil'e atanmasını da içeren çok sayıda antlaşma koşulu yerine getirildi. Fabrikalar yapıldı ve tarım reformu hızlandırıldı. Düzensiz Kürt birlikleri terhis edildi.

Antlaşma 1974 Martında çöktü; çünkü Kürtler, Irak hükümetinin antlaşmayı yerine getireceğine ilişkin içtenliğinden şüphe etmeye başlamışlardı. Kerkük'ün statüsü, petrol gelirlerinden pay alımı gibi maddeler ana anlaşmazlık nedeniydi. Baas hükümeti anlaşmaya gitmek konusunda isteksizdi ve 11 Mart

1974 yılında açıklanmış olan otonomi kanununu desteklemesi için KDP'ye çağrı yaptı. KDP'ye bunu onaylaması ve hükümete katılması için 14 gün süre verildi. KDP hükümetin teklifini reddetti ve savaş yeniden başladı. O zaman hükümet tek yanlı olarak otonomi kanununu ilan etti.

Kanun 1970 antlaşmasının zayıflatılmış bir versiyonuydu. Yeni kanunun getirdikleri şunlardı:

1- Kürdistan bölgesi, Irak Cumhuriyeti'nin ekonomik ve politik bütünlüğü ve yasalarıyla sınırlanmış bir otonomiden yararlanacaktır. Kürtistan bölgesinin alanı 1957 nüfus kayıtları ve 11 Mart 1970 manifestosuna göre belirlenecektir.

2- Bölgede Kürtçe, Arapça'nın yanında resmi dil olacaktır ve Arapça öğretimi zorunlu olsa da, Kürtçe eğitimi yapılacaktır.

3- Bölgedeki Kürt olmayan azınlıkların hakları, bölgesel otonomi içindeki temsil oranıyla garanti edilecektir.

4- Adalet hizmetleri Irak yasal sistemi çerçevesinde yapılacaktır.

5-9- Otonominin mali cephesi, devletin mali bütünlüğü içinde korunacaktır.

10-15- Otonom bölgelerin yönetim organları olarak yasama ve yönetme meclislerinin kurulması sağlanacaktır.

16-21- Merkezi otorite ile otonom yönetim arasındaki ilişkiler bir koordinasyon ve gözetme çerçevesinde hükümetçe belirlenecektir.

Bu kanun, ayrı bir grup olarak Kürtler'in varlığını ve haklarını kabul ederken, etkili gücün merkezi hükümetin elinde kalmasını sağlayacak değişiklik sınırlar koyuyordu.

Bu otonomi kanunu bir yönüyle hâlâ Irak'ta uygulanabilir. Bir yönüyle de, Kürtler ve onların temsilci örgütlerince reddedildiği için uygulanamaz. Otonomi bölgesinde (özellikle Kerkük, Xanekin, Sincar'ın bazı bölümleri, An-Zaleh, Kifri, Mandali ve Badra) çok sayıda Kürt'ü hariç tuttuğu için ve Kürdistan bölgesinin ekonomik gelişimi için gerekli petrol gelirlerinin paylaşımını inkâr ettiğinden dolayı red haklı gösterilmektedir. Bu iki konu, partiler arasındaki sonraki görüşmelerde de Kürt sorununun barışçı bir çözüme ulaştırılmasını tökezleten ana engel olarak kalmaya devam etti.

3. IRAK KÜRDİSTANI'NDAKİ GERÇEK DURUM

Anayasal zemin ve 1974 tarihli otonomi kanunu kağıt üzerinde etkileyici görünebilir, fakat Irak hükümetinin gerçek politikaları ve uygulamaları onun ruhu ve içeriğiyle taban tabana zıttır.

Kanun, Kürt yasama meclisinin seçilmiş olacağını şart koşsa da, 1974 yılında toplanan genel meclisin ilk oturumundaki 80 üyeden 72'si Bağdat hükümetince atanmıştı. 1977'den sonraki Irak resmi açıklamalarında ve medyasında "Otonom Kürdistan Bölgesi" adına artık hiç rastlanmadı, basitçe "otonom bölge" dendi. Bundan sonra Kürt otonomisi olgusu rejimin Kürt desteğine olan ihtiyacına göre belirtiliyor veya belirtilmiyordu.

Otonominin bütün cephelerinin, boş bir kabuk ve kötü bir şaka olduğu kanıtlandı.

Hükümet, Irak Kürdistanı olarak bilinen 74. 000 kilometrekarelik alanın yarısı olan 37. 052 kilometrekarelik bir alanı (daha sonra 48. 000 kilometrekareye yükseltildi) otonom bölge olarak açıkladı.

Hükümet bunu, yukarda anılmış bölgeleri hariç tutarak ve kesin bir Arap çoğunluğu olmasa da bu bölgelerin Arap çoğunluğu içerdiğini etkili bir oylamayla göstererek, hızlı bir yeni bölge ve eyalet sınırları yaratma hareketiyle başardı.

Hükümet, sözde otonom Kürt bölgelerinin güçsüzleştirildi. Buralardaki yönetim hala Bağdat'daki hükümet tarafından atanmaktadır. 1980, 1985 ve 89'da olmak üzere üç sözde seçim (oylamayı gözlemiş olan yabancı gözlemciler göre) yapıldı; ilk kanun 1986'da değiştirildi ve meclise seçilmek için aday olacaklara Baas Partisi'nin ilke ve amaçlarına tam bağlılık gösteren sadık bir üye olma koşulu getirildi.

Bütçe Bağdat'ta hazırlanır ve merkezi hükümetin kararları değiştirme ve veto etme hakkı vardır. Bölgedeki her Kürt görevliye karşılık bir Arap Baas Partisi'nden görevli vardır. Otonomi bölgesinde resmi görevliler karar alamaz, merkezi hükümetin direktiflerine göre davranır.

Bu şekildeki bir otonomi yalnızca bir yanılsamadan ibarettir. O, Kürdistan'ın yarısını ve Kürtler'in yarısından daha azını içine alır. Otonominin, kendi temsilcilerini seçme hakkı, bütçesini yapma ve doğal kaynaklarını kontrol etme hakkı alanında hiçbir gücü yoktur.

Eğitim ve işe almadaki ayrımcılık, Kürt bölgesindeki tecrübe isteyen resmi görevlere Kürt temsilcilerini şart koşan 1974 kanununa göre bile rezilce boyutlara ulaştı. Buralar çoğunlukla Baasçı Arap unsurlarla dolduruldu. Kürtler'in, dışişleri servislerine olduğu kadar polis ve askeri akademiye yazılmaları da engellendi. İçlerinden 80 kadarı büyükelçi olan 500 Irak'lı yüksek diplomatın, içlerinden yalnızca biri büyükelçi olmak üzere 10 tanesi Kürt'tür. Kürt başkan yardımcısı, Mr. Maruf, bir hükümet atamasıdır - atanma, sadece atanma an-

lamı açısından bile aşağılık bir olaydır: O hükümet toplantısında ve RCC'de ancak bir kelime söyleyebilir. Kürt işçiler ve memurlar, kolektif bir ceza olarak hassas endüstrilerden (petrol) kovuldular.

Kürtler'in tüm taşınır ve taşınmaz mallarına el konduğu olaylar oldu. Kerükük'ten gelen raporlar, sahibi olmak için parası ödenmiş pek çok mülkün (yol, park) satın alınmasına izin verilmediğini ve halkın göçe zorlandığını belirtiyor. Sürgün edilmiş Kürtler'le kısa bir süre önce evlenen Kürt olmayanlara, boşanmaları ve orada kalmaları için çok miktarda para teklif edilir. Şayet bu kişi silahlı kuvvetler üyesiye, söylendiğine göre, ona iki kat ücret ödenir. Şayet boşanmazsa o da sürgüne gönderilir.

Baaslaştırma ve Kürt toplumunun araplaştırılması olayı yaygın bir şekilde teşvik edilir. Uygulanan önlemlerden bazıları şöyle sıralanabilir:

– Şubat 1974 Kararnamesi'yle bir Iraklı'nın (koca bir Arap olmadıkça) halk sektöründe çalışan bir yabancıyla evlenmesi engellendi.

– Ağustos 1975'de Xanekin'den 500 Kürt yeni iş bulmaları için Güney Irak'a sürgün edildi. İlave olarak Kürt teknik eleman, öğretmen ve petrol işinde çalışan personel Araplar'la yer değiştirildi ve onlar çalışmak için Basra'ya, Arap Irak'a gönderildi.

– Baas Partisi'ne üyelik sivil işlere olduğu kadar askeri sektörler ve yönetim birimlerindeki işe alınmalarda da tüm Iraklılar için bir önkoşul oldu.

– Sivil servislerde terfi, Baas Partisi'ne bağlılık andını gerektirir.

– Araplar, şayet bir Irak Kürt'ü kadınıyla evlenirlerse 500 Dinar ödül alacakları vaadiyle kışkırtıldılar.

– Kürtler'in binlercesinin vatandaşlığı (özellikle Bağdat'taki sürgün Kürtleri), onların aileleri kuşaklardan bu yana orada yaşasa da, inkâr edilirken başka bir ülkeden herhangi bir Arap kolaylıkla Irak vatandaşlığına kabul edilir. Söylendiğine göre Irak resmi görevlileri, Irak vatandaşlığını inkâr etmek için onların vatandaşlık kimliğini ve diğer dökümanları topladı.

RCC'nin resmi görevlilerine, 18 yaşın üzerindeki Kürtler'in doğum yerlerini Irak'tan İran'a değiştirmek için emir verdiği üzerine çok sayıda rapor geldi. Ocak 1982'de Saddam Hüseyin vatandaşlarına yaptığı konuşmada şöyle dedi: "Fazladan bir enerjiyle çalışmayan bir insan Iraklı değildir. Iraklı olmak yalnızca Irak vatandaşı kimliğine sahip olmak değil ne zaman harekete geçeceğini, nasıl ve nerede isteyeceğini bilmeyi de gerektirir."

Irak hükümet politikası, kitle tutuklaması, işkence, ölüm cezası, kitle sürgünü ve çevre kirlenmesi gibi birçok kez belgelenmiş uygulamalarla Kürt kimliğinin özünü yok etmeyi amaçladı. Aynı gerçek 1987 Nisanı'yla 1988'deki kimyasal, tolium ve biyolojik silah kullanımı ve Türkiye'deki mülteci kamplarında olan ekmek zehirlenmesi olayları için de geçerlidir.

Irak'ta, politik ve değişik suçlar için sık sık ölüm cezasına başvurmak yaygındır. 1974'den bu yana şiddet içermeyen politik eylemler için en azından altı yeni para cezası yürürlüğe kondu. Örneğin aşağıda belirtilen suçlar ölüm cezasıyla cezalandırılır:

- 1- Baas Partisi'nin üyeleriyle ilgili politik faaliyetler;
 - Başka bir partiye üyeliğini gizli olarak sürdüren bir üyeye
 - Diğer bir politik parti (ya da örgüt) ile bağlantı kurmuş ya da ona veya onun amaçları için çalışan herhangi üyeye (1974'de kabul edildi)
 - Baas Partisi'nden ayrılmış başka bir parti veya politik gruba katılan bir üyeye
- 2- Baas Partisi ya da gizli servisin eski üyeliğiyle bağlantılı eylemler dışındaki başka bir politik eyleme katılana (1978)
- 3- İslam Al-Dawa Partisi'ne üye olma ya da gizli olarak üyeliği sürdürme. Bir Kürt politik organizasyonuna veya çıkar grubuna üyelik beş yıldan ömür boyu hapis cezasına, veya idam cezasına kadar giden cezalarla cezalandırılır. Yalnızca küçük ve kukla, temsil niteliği olmayan iki Kürt örgütü Irak hükümeti tarafından resmen tanınır. Onlar, Kürdistan Demokratik Partisi adı altında, uluslararası kamuoyunu yanıltmak ve propaganda amacıyla kullanılmak için faaliyet yürütürler.

4. SAVAŞ VE DİRENİŞ ÖRGÜTLERİ

Irak'a karşı Kürt otonomi mücadelesi, güney Kürdistan'ın, Kürt nüfusun onayı alınmaksızın yeni kurulmuş bir Irak eyaletinin sınırları içine dahil edildiği 1920'li yıllardan bu yana yeraltında yürütülmektedir. Bu mücadele politik alanda olduğu kadar silahlı mücadeleler biçimiyle de yürütüldü. Başlangıç safhalarında mücadele geleneksel veya dinsel liderlerce yönetildi. 1937'den 46'ya kadar, modernist ulusalcı örgütlenmeler geleneksel liderlerle ittifak kurarak faaliyetlerine başladılar. Hevi, Rızgari ve Şoreş gibi partiler politik çevrelerini 1940'lı yıllarda oluşturdular.

Bununla birlikte 1946 ile 1975 arasında tek bir politik güç Irak Kürdistanı Demokrat Partisi ve tek bir şahıs Molla Mustafa Barzani, ulusalçı mücadelede kitleleri seferber etti. Irak-KDP'si ile kıyaslandığında, bu dönem boyunca sınırlı derecelerdeki etkinlikleriyle faaliyet yürüten diğer politik güçler olarak, Irak Komünist Partisi Kürdistan Seksiyonu ve Pan Kürdist Milliyetçi Demokrat Parti görülüyordu (çok daha küçük oranda başka gruplar olsa da). Kürdistan Demokrat Partisi halkın bağlılığını ve desteğini kazanarak, sürekli gelişen bir ulusalçılık fenomeni içinde onların daimi temsilcisi bir hareket niteliğini kazandı. O (KDP), tarihsel bir dökümanda, 11 Mart 1970 tarihli antlaşmada Kürtler'in kendi kendilerini yönetme hakkının tanınmasını da başardı.

1964 tarihinde, KDP, birlikleri içinde meydana gelen ayrılmalarla zarara uğramasına rağmen, 1970'de tekrar biraraya gelmenin sonuçlanmasıyla birlikte Irak politik sahnesinde yeniden hesaba katılması gereken politik ve askeri bir faktör haline geldi. Bunun yanında o, Kürdistan'daki diğer hareketlerden daha üstün bir başarıyla Kürt sorununu uluslararası bir düzeye taşımayı da başardı.

Silahlı hareketin 1975'te başarısızlığa uğraması, Irak Kürt hareketi içindeki bölünme ve kardeş kavgasıyla karakterize edilebilecek derin bir krize neden oldu. Kürt kitlelerinin bağlılığını kazanmak için birbiriyle yarışan çok sayıda yeni örgütler kuruldu. Bu gelişme iki farklı biçimde algılandı. Bazılarına göre bu, tek parti hakimiyetinin olduğu ilk dönemlerle kıyaslandığında birakalım düşünce gelişiminin yüz okulu olsun ünlü deyişi uyarınca Kürt hareketi içindeki demokratikleşme işaretinin olumlu ve sağlıklı bir belirtisiydi. Diğerleri bunun, çok karmaşıklaşmış ve güçleşmiş mücadele için gerekli geniş kaynakları kötüce israf eden zarar verici bir gelişme olduğu görüşündeydiler.

Irak hükümeti bu kriz ve bölünme döneminden, Kürdistan'ı araplaştırma ve baaslaştırma planıyla sürgün politikalarını uygulamaya koyma yönünde faydalandı. Bu politikalar, 1976 ve onu takip eden yıllarda kurulan Kürdistan Yurtseverler Birliği, Kürdistan Demokrat Partisi, Irak Kürdistanı Sosyalist Partisi, Kürt Sosyalistler Partisi ve 1979 sonrası kurulan Kürdistan Halk Demokrat Partisi ve Irak Komünist Partisi Kürdistan Seksiyonu'nun çıkarlarına hizmet eden halkın kendiliğinden bir direnişine yol açtı.

İran Şahı'nın düşüşünden sonra Irak'taki yeni silahlı direniş hareketi hız kazandı ve ülke içinde güçlü bir direniş cephesi oluştu. Bazı direniş hareketleri arasında sınır boyunca ortaklıklar ve koordinasyon yaygın bir şekilde uygulandı. Irak - İran Savaşı'nın başlaması, Kürt direniş hareketinin Kürdistan'da elinde tuttuğu üçte ikilik alanı artırmasına olanak verdi.

1985'in ortalarından itibaren, özellikle ana organizasyonlar olan KYB ve KDP'ce, hem aralarındaki anlaşmazlıkları çözmek hem de birleşik bir cephe yaratmak için ciddi gayretler sarfedildi. Bu, 1988 Mayıs'ında resmi olarak Irak Kürdistan Cephesi ilan edildiği zaman başarıyla taçlanmış oldu. Cephedeki ana partiler şunlardı:

1. Kürdistan Demokrat Partisi
2. Kürdistan Yurtseverler Birliği
3. Irak Kürdistanı Sosyalist Partisi
4. Irak Komünist Partisi Kürdistan Seksiyonu
5. Kürdistan Halk Demokrat Partisi
6. Kürt Sosyalist Partisi

Cephenin ana amaçları aşağıda verildiği gibi iki noktada özetlenebilir:

- a. Irak'ta demokrasinin kurulması
- b. Kürdistan'a Federal bir statü

Cepheye daha sonra 1990 sonbaharında iki örgüt daha katıldı:

1. Asurlular Demokratik Hareketi
2. Kürdistan Emekçiler Partisi

Kürt hareketinin farklı kolları, Irak arapları içindeki muhalefet güçleriyle bir ortaklık ve anlayış birliği sağlayabilmek için hatırı sayılır bir çaba gösterdi. Farklı cephe ve örgütler kuruldu. En geniş ve en etkili ise 1990 Aralık'ında kurulan Irak Yurtsever Hareketi İçin İttifak adı altında olanıydı.

Irak'taki Kürt hareketinin ana talebi; "Irak için demokrasi ve Kürdistan için Otonomiydi". 1980'li yılların ortasında bazıları sloganlarını "Irak için demokrasi ve Kürt halkı için kendi kendini yönetme hakkı (self-determination)"na dönüştürdü. 1988'de Irak Kürdistan Cephesi'nin kurulmasından sonra slogan, "Irak için demokrasi, Irak Kürdistanı için Federasyon" oldu.

IRAK KÜRDİSTANI'NDAKİ BAŞLICA ÖRGÜTLER

1. Irak - Kürdistan Demokrat Partisi

Molla Mustafa Barzani başkanlığında 1946'da kuruldu. Sonradan daha solcu bir görünüm kazandıysa da aslında onun ulusçu ve gelenekselci bir yapısı vardır. Partide Molla Mustafa Barzani'ye karşı var olan çok fazla kişisel yüceltme vurgusu 1975'de yıkıldı. Daha sonra 1976'da KDP, geçici liderliği tara-

findan reforme edildi ve 1979'da yeniden sağlam bir şekilde oluşturuldu. Onun ideolojisi ulusal eşitlik ve federasyon biçimi altında kendi kendini yönetme hakkıdır.

Başkan: Mesut Barzani

2. Kürdistan Yurtseverler Birliği

1975 Haziranı'nda kuruldu. Türkiye'deki, İran'daki ve Suriye'deki çoğu Kürt örgütleriyle iyi ilişkiler kurdu. Feodal ve aşiret ilişkilerine karşıdır. Radikal bir tarım reformunu savunur. Kürt toplumdaki merkezci eğilimler ve solcu gruplarla müttefik halindedir. Ana sloganı "ulusal eşitlik" ve "federasyon biçimi altında kendi kendini yönetme hakkı"dır.

Genel Sekreter: Celal Talabani

3. Kürdistan Sosyalist Partisi – Irak

1979'da Kürdistan Yurtseverler Birliği'nden ayrılan ve Dr. Mahmut Osman'ın başkanlığındaki hazırlık komitesi vasıtasıyla biraraya getirilen Kürdistan Sosyalist hareketince kuruldu. Ulusçu ve pragmatist bir yapısı vardır. Talepleri KYB ve KDP ile aynıdır.

Genel Sekreter: Resul Mamand

4. Kürdistan Halk Demokrat Partisi

1981'de kurulan küçük bir partidir. Çoğunlukla KDP'ye muhalefet eden ve İslami İran'ı destekleyenlerin bir seri mektuptan sonra KDP'den ayrılımlarıyla kuruldu. Kendi kendini yönetme hakkını (self-determination) kabul etti. Türkiye ve Arap dünyasındaki solcu gruplarla ve Kürtler'le iyi ilişkilere sahiptir.

5. Kürt Sosyalist Partisi

KAJİK'in dışında kalanlarca 1976'da kuruldu. Yalnızca Irak Kürdistanı'nda varolan pankürdist küçük bir partidir. Birleşik Kürdistan için çalışır ama Irak Kürdistan Cephesi'nin bir üyesi olarak federasyon veya Irak Kürdistanı için otonomi düşüncesini de kabul eder.

Genel Sekreter: Azad Mustafa (öldü)

6. Irak Komünist Partisi (Kürdistan Seksiyonu)

1934'den beri varolan Irak Komünist Partisi tarafından 1940'lı yıllarda kuruldu. Kürtler'in yasal olarak tanınma özlemini destekler. Ana sloganı Irak için demokrasi, Kürdistan için tam otonomidir. "Irak Kürdistan Cephesi"nin üyesidir.

Genel Sekreteri: Aziz Muhammed

5. KADIN VE ÇOCUKLARIN DURUMU

Kürt çocuklarının durumu rahatsız edici boyutlardadır. Korku, nefret, özgürlük yoksunluğu ve ayrımcılık içinde büyümek, çocuk olmalarına izin verilmemesi ve genç Kürtler'in hazır olmadan çok önce belli sorumlulukları yüklenmeye zorlanması anlamına gelir. Çocukların kendi dillerinde eğitim yapmalarına izin verilmemesi, gelecek kuşakların zorla araplaştırma politikasıyla yüzyüze getirilmesinden başka bir anlam taşımaz. Otoriteler, çocukların kendi doğal dillerinde eğitim yaptığını iddia etmelerine rağmen gerçek, yaklaşık 2000 Kürt okulunun kapatıldığı yönündedir. Okul yerine çocuklar erken bir yaşta özellikle aile ve çiftlik işlerinde çalışmaya gönderilir.

Çocukların uluslararası kanunlara göre kazandığı haklar rutin bir şekilde ihlal edilir.

En savunmasız konumdaki çocukların yetişkinler gibi öldürülmesinde, işkence edilmesinde, tutuklanmalarında rejim tarafından tereddüt edilmediği bir gerçektir. Çocuklar, muhalif yetişkinlerin teslim olmalarını sağlamak için sık sık hapsedilir veya öldürülürler.

1980'li yıllar boyunca Af Örgütü bu fenomeni bir seri raporla belgeledi. Kürt gazetesi Rebazinwe'de 1989 Nisanı'nda yayınlanan bu raporlardan birine göre, 1988'de Irak'ın saldırılarına maruz kalan Halapçe, Jafari, Şiwan, Qaradağ, Germiyan, Balisa, Musul ve Dıhok şehirlerinden alınan çocuklar Arap eyaletlerine satıldı. Sözkonusu çocuklar, saldırıyla bağlantılı olarak yetim oldukları söylenen veya hayatta kalan aile üyelerinden zorla alınan çocuklardı. Irak rejimi 15 Şubat 1989'da "Elif - Ba" gazetesinde yayınlanan bu raporu kabul etmedi.

Irak'taki Kürt çocuklarının durumu 1961'den bu yana kesilmiş olan eğitimleriyle karakterize edilmektedir; yeraltı politik gruplarında çalışma veya peşmerge olarak direniş hareketine katılma nedeniyle birçok zaman aralığı için ailelerin birinden ya da ikisinden de ayrılırlar; baskı ve zulümden saklanma ih-

tiyacıyla veya sürgün kampanyası nedeniyle kararsız ve dengesiz bir yaşam içinde bulunurlar; kara ve hava bombardımanlarında arkadaşlarının veya akrabalarının ölümüne tanık olmak zorunda kalırlar; kurtarılmış bölgelerde, mülteci kamplarında ya da toplama köylerinde oturanlar verilen düşük nafaka oranıyla geçinir ve zor fiziksel koşullar altında yaşamak zorunda kalırlar; askeri diktatörlük rejimi altında hayatları genel olarak bir baskı ve güvenlik kuvvetleri korkusuyla yüzyüzedir; genel sağlık hizmetlerinden yararlanamazlar; koruyucu sağlık koşullarından yoksundurlar; kreş, oyun alanı ve oyuncakları yoktur. Genel olarak Irak'taki Kürt çocukları felaket denebilecek koşullar altında yaşıyor. 1961'den bu yana, onları normal bir yaşama götüren bir kaç yıllık barışçı dönem yaşadıkları oldu. Ardarda üç kuşak Kürt çocuğu böyle zararlı ve yoksulluk içindeki koşullarda yaşamaya zorlandı. Şehirlerde ve Irak kontrolü altındaki Irak Kürdistanı'nın kent merkezlerinde olanlar bile normal bir hayat biçimi için gerekli haklardan yoksun yaşadılar. Musul, Xanekin ve Kerkük gibi birçok Otonom Irak Kürdistanı bölgesinden çıkarılan çocuklar kendi dilinde eğitim hakkından mahrum bırakıldılar. 1987'nin başından bu yana, Kürdistan'daki köylerde ve orta ölçekli kasabalarda 1757'den daha az olmamak üzere ilkokul kapatıldı. Çocuklar ve delikanlılar, Kürt direnişine katılan ailelerine baskı yapmak için emirle tutuklandı ve işkence edildi. Çoğunlukla masum kadın ve çocuklar, Halepçe ve Behdinan'a yapılan kimyasal silah saldırısının kurbanı oldular.

Kürt çocuklarının yaşamaya zorlandıkları yazgıları ve koşulları, çocuk kişiliği ve kimliği üzerinde etkili olan olumsuz faktörlerle bunların gelecekte doğurabileceği sonuçlar konusunda çalışan uluslararası örgütlerin en çok öncelik verdikleri sorunlardan birisidir.

Bu yıkıcı ve olumsuz etkileri giderebilecek çok sayıdan faktörden bahsedilebilir. Bunlar, Kürt ulusal hareketinin liderlerini, Kürt kültürünün sosyal tabularını ve birçok Kürt çocuğunun yaşadığı patriarkal ve geleneksel değerler sisteminin disipline ettiği yetiştirme tarzını kapsar. Bunun dışında, ani olarak ailelerini yitiren çocuklara geniş aile yapısının destek ve dayanışma sağladığı da düşünülebilir.

Irak'ta bir Kürt kadını olmak, iki kat ayrımcılığa uğramak demektir. Önce bir Kürt olarak sonra da bir kadın olarak. Baas Partisi yönetiminin kadının statüsünü geliştirmeyi ve boşanma gibi, mülk sahibi olmak gibi, vergi vermek gibi haklarının tanınmasını hedefleyen bir dizi önlem aldığı kabul edilir bir gerçektir. Kız çocuğunu okula göndermemek kanunlarla yasaklanmıştır ve kadına

açıkça zarar verici hakaretler cezalandırılır. Öte yandan aile içinde kadına karşı yapılan şiddet aile içi bir olay olarak görülür genel tartışma konusu edilmez.

Kadınlar ağırlıklı olarak tarım sektöründe çalıştırılır ve tarımsal işgücünün en az %47'si kadınlardan oluşur. Bu Kürt köylerinden sürgün edilen kitlenin topraklarından olduğu kadar kadının çalışmasından ve ev içi işgücünden de yoksun olacağı anlamına gelir. İran'la savaş, geleneksel olarak erkek işi olarak bilinen sektörlerde bile kadın işgücü talebini artırsa da, onların kırsal geçmişi ve ayrımcılık uygulanan etnik bir azınlığa ait oldukları gerçeği, Kürt kadınlarının bu durumdan çok az yararlanması anlamına geldi.

Kadınların toplumda etkili olma olanakları çok sınırlıdır. Anayasa, herhangi bir kimsenin politik bir göreve seçilebileceğini söylese bile uygulanmakta olan yazılmamış kurallardır. Bunun için örneğin, eğitilmiş olmak, her bir adayın İran'a karşı savaşta hizmet vermesi ve Baas Partisi'nin ilke ve amaçlarını paylaşması anlamına gelen halkın sevdiği biri olmak koşulları gereklidir. Pratikte, genel olarak kadınlar ve özel olarak Kürt kadınları politik çevreye alınmazlar.

Irak Kürdistanı'ndaki kadınların durumu göreceli olarak (ve yalnızca göreceli olarak) Kürdistan'ın diğer parçalarındaki kız kardeşlerinden farklı, Orta-doğu ülkelerindeki çoğunluk ulus kadınlarından daha iyidir.

Bu durum aşağıdaki faktörlere atfedilebilir:

1. Kürt kültüründe kadınlara verilen saygı derecesi,
2. Daha büyük bir hareket oranıyla çok daha açık bir toplumdan olmanın karşılıklı olarak birbirini etkilemesi,
3. Dinsel çeşitliliğin olması (Kürdistan'da Sufi cemiyetlerin ve Ortodoks olmayan tarikatların olduğu kadar Yahudiler'in, Hıristiyanlar'ın ve Yezidiler'in olması), Kürdistan'ın bölünmesi ve oturanların sefîlane şartlarda yaşaması ya da çoğunluk ulusun yönetimine göre dinsel kimlik verilmesi gibi nedenlerle dinin Kürt toplumu üzerindeki etkisinin daha az olması,
4. Irak Komünist Partisi'nin "Kürdistan Seksiyonu" kadınlarla ilgilenip onları politik mücadeleye çekmesi ve 1950'li yıllardan beri Kürdistan'da Kadınlar Birliği'ni kurmaya teşvik etmesi kadar laik ve ulusalcı Kürt organizasyonlarının rolü,

5. 1932 yılındaki bağımsızlıktan beri hüküm süren laik-politik sistem ve özellikle 1958'deki Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra anayasa da eğitim ve işe almayı içeren sosyal konumda her iki cins için eşit statünün teşvik edilmesi,

6. İran'la Irak arasında 8, 5 yıl süren savaşın gittikçe daha çok sayıda kadını halk servisi kuruluşlarına ve memuriyetlere alma gerekliliğini doğurması, cinsiyet rolleri açısından radikal sosyal değişikliklere neden oldu.

Yine de Irak Kürdistanı'nda cinsler arasındaki eşitliği garanti etmek ve kadınların özgürleşmesini tamamlamak için hâlâ yapılacak çok şey vardır. Hem özel hem kamu sektöründeki iş dağıtımında (kentsel alanlar ve eğitim görmüş modernist unsurlar arasında bile) kadınlara karşı ayırım ve adaletsizlik devam etmektedir. Geleneksel ve patriarkal normlar ve değerler Kürdistan toplumu ve aile alanı içinde hala baskın karakterdedir.

Uluslararası kadın örgütleri, onları destekleme ve onlarla dayanışmanın yanında, Kürdistan'daki kızkardeşlerine yardım ve rehberlik sağlayarak da büyük hizmetlerde bulunur.

Kürt kadınları ve çocuklarının genel koşulları kadar Irak'taki tüm Kürtler'in insan hakları durumunun tanımlanması, Irak'ın Kuveyti işgalinden önce derlenen raporlara dayanır. Birkaç aylık bir süreden beri BM tarafından uygulanan ekonomik ambargo ve Irak'ı Kuveyt'ten çıkarmak için Müttefik Birleşik Kuvvetleri'nin savaşa niyetlenmesi doğal olarak tüm Irak'ı etkiledi. Fakat daha önceleri Irak savaştayken veya ihtiyaç yokluğu yaşanırken Kürtler'e nasıl davranıldığının öğrenilmesiyle birlikte, Kürtler'in, olumsuz yönde etkileneceği son gelişmelerden korunması gerekliliği için hali hazırda birçok sebep var. Uygulanan sansür ve savaş kaosu örtüsü altındaki duruma bakılırsa, Saddam Hüseyin'in muhalif grupları dağıtmak için sert bir şekilde Kürtler'e yöneldiği düşünülebilir.

6. KÜLTÜREL DURUM

1974'teki otonomi kanununa bir temel oluşturan 11 Mart 1970 tarihli deklarasyon şunu ifade ediyordu: "Etnik haklar asıl olarak demokratik haklardır. Onlar, kültürel mirasın, dilin ve geleneklerin yeniden canlandırılması ve düşünce özgürlüğünün işletilmesi gibi konularla bağlantılıdır."

Irak anayasasındaki bu ve diğer garantilere rağmen Kürt kültürünün baskı altında olduğunu gösteren birçok işaret var. Merkezi hükümetin, aşağıda belirtilen kültürel enstitüleri lağvettiği ya da geçici olarak kapattığı rapor edilmektedir.

- Kürt Yaymevi
- Kürt Akademisi

- Kürt Çalışmaları Fakültesi
- Kürdistan Öğrenci Birliği
- Kürdistan Kadınlar Birliği
- Kürdistan Öğretmenler Birliği
- Süleymaniye Üniversitesi, 1981'de lağvedildi ve onun yerine küçültülmüş bir Üniversite Erbil'de kuruldu (Arap öğrenci ve öğretmenler ağırlıktadır)
- Kürt Kültürel Grubu
- Kürt Yazarlar Birliği
- Bağdat Sanat Kolejindeki Kürt Çalışmaları Fakültesi

Bu enstitülerin bazıları, Kürtler'in o zamanki durumlarıyla ilişkili hükümet politikalarına bağlı olarak, kısa zaman süreleri için yeniden açıldı.

Kürtçe radyo ve televizyon programı yapımı, radyo ve TV. gibi yayın araçlarının devletin propaganda organları olduğu gerçeğine rağmen, %75 oranında azaltıldı. Kürtçe gazeteler "Biri Nwé", "Birayati", "Bayan", "Al-Taakhi" ve "Estére" adındaki çocuk dergilerinin tümü geçici olarak kapatıldı veya yasaklandı.

Eğitim Bakanlığı'nın Kürtçe kültürel çalışmalar bölümü, yönetim organlarındaki görevli sayısı 96'dan 16'ya indirilerek çalışamaz duruma getirildi.

Kürt kültürüne baskı, okullara, kasabalara, şehirlere ve doğal sınır taşlarına yeni Arapça isimler vermek gibi anlaşılması zor biçimler kazandı. Eğitim sistemi de Kürt kültürünün devamlılığını baltalamak için otoriteler tarafından kendi çıkarları doğrultusunda kullanıldı. Kürtçe eğitim dili olarak Behdinan, Xanekin, Musul, Sincar, Kerkük ve Akra'daki (tüm bu yerlerde hükümete göre Kürtler çoğunlukta değiller) ilkokullarda yasaklandı, diğer bölgelerde de ilkokul, ortaokul ve üniversite düzeylerinde azaltıldı.

1977'den beri coğrafya ve tarih, "Kürt Otonom Bölgesi"nde bile Arapça okutulmakta, metinler yeniden yazılmaktadır. Kürtler'in bir tarihe sahip oldukları kitaplarda artık gözüküyor. Kürt tarihi ve coğrafyasıyla ilgili kitaplar müfredat programından ve kütüphanelerden kaldırılmaktadır.

Xanekin, Dıhok ve Behdinan gibi bazı yerlerde yöneticiler, genel olarak aileler üzerinde, eğitim dili olarak Kürtçe'yi değil de Arapça'yı istemeleri ve bunun için de yeniden dilekçe yazmalarını sağlamak için baskı uygulamaktadır. Bazı yerlerde de aileler sürgün ve hapis cezasıyla tehdit edilmektedir. Eğitim

alanında Kürt kültürüne üçüncü bir baskı yolu da köy okullarına yalnızca Arapça bilen öğretmenler atamaktır. Süleymaniye Üniversitesi kapatılmadan önce 80 fakülte öğretim üyesi Baas Partisi tarafından güney Irak'a transfer edildi ve oraya yerleştirildiler.

Kürt köylerinin yıkımıyla birlikte son birkaç yılın kitle sürgünleri, Kürt kültürü ve onun devamı için hepsinden daha büyük bir tehdittir.

7. İNSAN HAKLARI DURUMU

Kürt tarihi insan hakları ihlalleriyle birlikte varola gelmiştir; sürekli olarak işten çıkarma, istenmeyen kişi ilan edilme, tanınmama, sosyal, ekonomik ve kültürel hakların inkar edilmesi. Kürtler şimdi beş parçaya bölünmüş Kürdistan'ın sınırları arasında değişik eyaletlere gidip gelmek zorunluluğundadırlar. Fakat böylesi tuhafliklara rağmen, Kürtler kendi ayrı kültürel karakterlerini geliştirdiler ve kendilerini bir ulus olarak savundular.

Ülkeden ülkeye birçok kez gidip gelmenin sayısız güçlüğü vardır, fakat tüm bunlara rağmen, Kürtler'in yaşadıkları koşulları ne bir sözün, ne deklarasyonun ne de politik kararın düzeltmeyeceği söylenebilir. Örneğin, tüm bu uygulamalara maruz kalan Irak'taki Kürtler, en azından anayasaya göre hem politik hem de kültürel otonomiye sahiptirler.

Irak'taki Kürt sorunu nasıl çözülür konusu, yalnızca rejimin kendi kararlarını uygulamamasıyla ilgili bir konu değildir; aynı zamanda Irak'ın insan hakları konusunda, Birleşmiş Milletler Deklarasyonu'na göre davranan dünyanın geri kalan ülkelerini kendi düşünme biçimine razı edecek yönde maniple etmek için yalan temeline dayalı cüretkâr teşebbüsleriyle de ilgili bir olgudur. Kâğıt üzerinde Irak'taki Kürtler göreceli olarak iyi durumda görülebilir.

Kürdistan bölgesi için 11 Mart 1974 yılında yayınlanmış Irak otonomi kanunu, örneğin Kürtçe, bölgede Arapça'yla birlikte resmi dildir ve Kürtler'in eğitim dili Kürtçe'dir gibi hükümleri içerir. Üstelik, Irak hükümetinin kendi çevirisiyle bu konuda şöyle söylenmektedir:

"1974 kanunu, otonomi bölgelerine, seçilmiş bir yasama meclisi ve kendi özel bütçesiyle birlikte bir otonom mali birliği oluşturma hakkını verdi."

Bununla birlikte gerçek daha da farklıdır. Bu kısmen Kürt Bölgesine nasıl bakılacağı anlaşmazlığının da bir sonucudur. Kürt Demokrat Partisi ve onun lideri Molla Mustafa Barzani'ye göre Kürt Bölgesi Kürtler'in nüfus çoğunluğunu oluşturduğu tüm bölgelere kadar uzatılmalıdır. Bu, Irak'ın en zengin petrol

alanlarının bulunduğu Kerkük bölgesini de içerir ve dolayısıyla bunun içinde Kürt otonom bölgesine gitmesi için verilmiş Kerkük petrol kâr payı talebi de vardır. Bu talebe hükümetin yanıtı, ordunun yardımıyla Kürtler'i Kerkük'ten çıkartmak ve Molla Mustafa Barzani'yi öldürmeye teşebbüs etmek oldu. Kurulmuş olan "Otonomi Bölgesi", Kürtler'in adına konulan Molla Mustafa Barzani'nin iddia ettiği ölçülerin yarısı kadar oldu. O zamandan sonra Kürt otonomisi, Saddam Hüseyin'in iktidar oyununda kullandığı bir kukla konumuna düştü. Kürtler'in bir desteğine ihtiyacı olduğu zaman bu konuda hızlanıyor ama; bu da sadece onu mümkün olduğunca çabuk gömmek için oluyordu. Bunun bir örneği, İran'la savaşın sıcaklığı içinde 1983'te oldu. Saddam, Kürdistan Yurtseverler Birliği'yle görüşmelere başladı ve bir konuşmada, Kürtler'in tarihlerini, kültürlerini ve edebiyatlarını yeniden yazmaları konusunda ısrar etti. Ondan sonra da Kürt Kültür ve Basımevi kapatıldı.

Bu alaycı davet Kürt taraftarları için, İran-Irak Savaşı boyunca, her iki tarafın da Kürt halkının kendi gayeleri doğrultusunda verdikleri özgürlük mücadelesini kendi amaçları için kullandığının bir kanıtı oldu. Savaşın son safhasında 1988'deki ateşkesten sonra, Irak tüm dünya toplumlarını şok eden bir acımasızlıkla, en iyi tanımla Kürt ulusuna karşı bir jenosid olarak karakterize edilebilecek oyunu sahneye koydu. İşkence, ortadan kaybolma, kısa duruşmalar sonrası verilen idam cezaları, zorla boşaltmalar, Kürt köyleriyle kasabalarına gaz saldırıları Kürtler'i yok etmek için kullanılan metotlar arasındaydı.

Halepçe

Irak hükümeti Halepçe şehri üzerine 16 Mart 1988'de kimyasal silahlar kullandığı zaman beşbin Kürt-çoğunluğu kadın ve çocuk- korkunç biçimde öldürüldü. Geçmişte buna benzer saldırılar olduysa da gözden kaçmıştı. Fakat bu kez durum böyle olmadı. Halepçe'den fotoğraflar dünyanın her tarafına gönderildi ve nefret uyandırdı. 1925 tarihli kimyasal silah kullanımını yasaklayan "Cenova Sözleşmesi"nin şiddetli ihlali, Irak'a karşı hükümetlerden, BM'den, insan hakları örgütlerinden yoğun bir protesto fırtınasının doğması sonucunu getirdi. Bununla birlikte Irak, herhangi bir suç işlediğini kabul etmeyi reddetti ve yerine gaz kullanımının arkasında İran olduğu suçlamasını yaptı.

Halepçe dehşeti tuhaf bir şekilde, Irak'ta uzun yıllardan beri devam eden Kürt mezalimine karşı dünyanın gözlerini açan olumlu bir etki yaptı. Bununla birlikte Kürdistan Yurtseverler Birliği'ne göre, gaz saldırısı *Halleden*'in köylerinde, *Bergallu*'da, *Kanitu*'da, *Chinara*'da, *Serwan*'da *Noljika*'da ve tüm Süleymaniye Eyaleti'nde 15 Nisan 1987 gibi erken bir tarihte başladı. Halepçe'yi ta-

kiben Ortadoğu Gözlem Komitesi'nin, Af Örgütü'nün, Amerikan Senatosu Dışişleri Komitesi'nin, ziyaret eden parlamenter delegasyonun, bireysel olarak gazetecilerin ve diğer kuruluşların gözlem ve raporları yoğunlaşmaya başladı. Bu soruşturmalar açıkça Irak'ın uluslararası suçlamalara karşı duyarsız kaldığını gösterdi. Sanki Halepçe katliamı, Kürtler'e karşı şiddetlenmiş savaşın bir sonundan çok, başlangıcı gibiydi. Af Örgütü ve diğer bağımsız kaynaklara göre, Kürt köylerine karşı yapılan gaz saldırısı 1988 sonbaharı boyunca sürdü. Tam 1989 yılı boyunca Irak, BM Komisyonu'nun soruşturma amacıyla ziyaret isteğini birkaç kez reddetti. 1988 Eylül'ü ortalarında BM Genel Sekreteri kimyasal silah kullanımını soruşturmak için bir komisyon göndermek istediği zaman Irak Savunma Bakanı Adnan Kahireli şöyle bir açıklama yaptı:

"Ben Irak halkının özel bir parçasına kendi seçtiğim davranış biçimine göre muamele ederim. Bu Kürtler Irak'lıdır ve bu nedenle bu konu bir iç sorundur."

Zorla Boşaltma ve Devam Eden Köy Yıkımları

Geçen yıl 26 Haziran'da, Irak büyükelçisi aralarında Washington ve Londra'nın da bulunduğu diğer büyük başkentlere Irak hükümetinin 1200 km'lik Türkiye ve İran sınırı boyunca 30 km genişliğinde insansızlaştırılmış bir bölge oluşturma kararı aldığını bildirdi. "Sekiz yıl süren İran'la savaşta maruz kalınan acı deneyler" gösterilerek kanunun güvenlik nedeniyle çıkarıldığını söyledi. Gerçekte, bu bölgenin dışında kalan birçok köy ve kasaba da yıkıldı. Otoritelere göre ise bunlar yanlışlıkla yapılmıştı.

Irak, Kürtler'in zorla boşaltıldığını inkâr etmedi, fakat resmi olarak şöyle söyledi: "Güvenlik kuşağında oturan Kürtler bölgenin dışındaki diğer Kürt yerleşim yerlerine götürüldüler." Irak hükümeti, 300.000 Kürdün evlerinden boşaltıldığını kabul ediyor. Gerçek bütünüyle farklı. Uluslararası İnsan Hakları Federasyonu'nca 9 Şubat'ta BM'ye sunulan bir rapora göre Irak, gerçekte Irak Kürdistanı'ndaki tüm toplumu yıktı. Kalan yalnızca dağlardaki bir avuç köydür. Dinsel ve tarihsel anıtlara bile dokunmamazlık edilmedi. Ortaçağ'dan kalma cami ve kervan konak yerleri alaşağı edildi. Geniş bitki alanıyla kaplı yerler zehirlendi ve su kaynakları çimentoyle kapatıldı. Koyun miktarı 7 milyondan ancak 50.000'e indirildi. Binlerce yıldan beri süregelen bir geleneğe son verilerek binlerce arı kovani yakıldı. Bölgede iki bin okulun yanında 4.000 köy ve bir düzine kasaba yıkıldı. Tahminen Irak'taki 4 milyon Kürt'ün yarısı şimdi Suudi Arabistan ve Ürdün sınırı yakınlarındaki çöllere kurulmuş kamplardadır. Yaklaşık 100.000 kadar Kürt sınır komşusu ülkelere kaçarak mülteci kamplarında birçok yeni sorunlarla yüzyüze yaşamaktadır. Buna, yaygın orta-

dan kaybolmalar, idamlar, işkence ve hapsedilme de eklenebilir. Tüm bunlara neden olan, gaz kullanımı da dahil, başvuru olan mümkün tüm alçakça yöntemlerle birlikte kalabalık ordunun sürekli savaş durumunda tutulmasıdır. Sürgünle ilgili şeyleri dünyanın geri kalanının öğrenmesini önleme gayreti içindeki Iraklılar, hayatta kalanların sınırın karşı kıyısındaki Türkiye'ye kaçmalarını önlemek için kitle katliamı yapmakta isteksizdir.

Ortadan Kaybolma, İşkence, İdamlar ve Politik Cinayetler

Politik hoşnutsuzluklardan kurtulmanın sık sık başvuru olan bir yolu, keyfi cezalandırmadan sonra bir kişiye verilen "ortadan kaybolma" iznidir. Belli olmayan uzun bir süre yaşadıkdan sonra, beklenmeyen bir dönüşle mahkûmun vücudu, akrabalarına plastik bir torba içinde gelir. Af Örgütü'nün 1990 yılı yıllık raporunda, akıbetlerinin halk tarafından hâlâ bilinmediği, aralarında 178 Şii Müslüman'la 8 bin Barzani Kürdü'nün bulunduğu binlerce insanın "kayıp" olduğu bildiriliyor. Af Örgütü Ekim'de, 1988 Ağustosunda tutuklanan ve çoğunlukla gözaltındayken yok olan 353 Kürt hakkında bilgi elde etti. Onlar Irak birliklerinin bölgeye kimyasal silahlarla saldırmasından sonra Dihok eyaletindeki Amadiya'da yasaklanmıştı. Mahkûmların içlerinden 33 tanesi KDP peşmerge kuvvetleri üyesiydi; geri kalanları, içlerinde 11 ile 17 yaş arasında 52 çocuğun da bulunduğu, çoğunlukla köylüydü. Onlar çoğunlukla Dihok'taki Qala kalesinde tutuldular ve görünüşe göre 1988 Eylülünde ortadan kayboldular. Erbil'in dış mahallelerinde bulunan sürgün kamplarındaki çok sayıda Kürdün de "kayıp" olduğu söylendi. Onlar 6 Eylül'de ilan edilen aftan sonra Türkiye'den Irak'a dönen yaklaşık iki bin kişilik bir gruba dahildiler. Onların arasında KDP üyeliğinden şüphe edilen Arjan Mari Hasan, ve Xalid Xuda'de vardı.

Raporlara göre, mahkûmlar genellikle rutin işkence ve kötü muameleye maruz kalırlar. İşkence anayasaca yasaklanmıştır. Ama özellikle güvenlik polislerince hem fiziksel hem ruhsal işkencenin kullanıldığı açıktır. Çok sayıda işkence ve kötü muamele raporu yayınlandı. Bunlardan biri Af Örgütü'nce 1989'da işkence edildiği bildirilen KSP-L'lı peşmerge kuvvetlerine mensup birisine aitti. O, 30 Kasım 1988'de verilen aftan yararlanmak için yetkililere teslim olduktan sonra tutuklandı. Serbest bırakılması üzerine, tutuklandıktan sonra hiçbir duruşmaya çıkarılmaksızın 37 gün boyunca önce Bağdat'taki askeri istihbarat merkezinde, sonra da başkent Harithiya bölgesindeki 1 no'lu cezaevinde tutulduğunu anlattı. O, 12'ye 12 metrelik bir hücrede 22 kişiyle birlikte kalmıştı. Mahkûmlar mütemadiyen gardiyanlar tarafından dövülüyor ve yaralı olanlara tıbbi bakım verilmiyordu.

Şayet işkenceyle öldürme olmadıysa, sık sık ölüm cezasına başvurulmaktadır. Irak, değişik insan hakları örgütlerinin yanında BM İnsan Hakları Komisyonu'na da, ana cezalandırma yöntemi olarak bunu kullandığı için sertçe eleştirildi. Kitle katliamları yaş ayrımı yapılmaksızın uygulanmaktadır. Politik mahkûmların iddiasına göre çocuklar ve yeni delikanlılar korkunç derecede vahşi muamelelere maruz kalmaktadır. Şubat'ta, Af Örgütü, 1980'den bu yana tutuklanmış ve kısa bir duruşmadan sonra mahkûm edilmiş, öldürülmüş, hiçbir uluslararası sözleşmeye uyulmaksızın işkence edilmiş hem Arap hem de Kürt azınlıktan olan 396 ad yayınlandı. Hükümet kategorik olarak, çocuklara işkence edildiğini yalanlıyor. Bunların muhalefetle bağlantılı olduğuna işaret ederek, kendi arzularının da böylesi olayları soruşturmak ve sorumlulukları kanıtlanmış olanları cezalandırmak olduğunu ifade ediyor. Tarafsız gözlemciler, böyle bir durumu eleştirmeye izin verme olayının bile çok uzağında bulunduğunu belirtiyorlar.

Örneklerin listesi sonsuza kadar uzuyor: Tanıklar çok ve yukarda anıldığı gibi bunlar bilmen materyallerin çok az bir kısmını kapsıyor. Bu konu, Irak rejiminin yasa ya da vicdani üzüntüye bakmaksızın serbestçe, kendisine muhalefet eden bireylerden, özellikle onlar Kürtler gibi otonomi gayesi olan bir etnik gruba mensupsa, kurtulduğunu söyleyerek bitirilebilir.

Politik Diktatörlük, Yayın Sansürü ve Dinsel ve Toplanma Özgürlüğüne Getirilen Sınırlamalar

Irak, herkesin zarar gördüğü bir politik diktatörlükle yönetiliyor. Şüphesiz en kötü durumda olanlar zulüm görenlerdir, çünkü onların durumlarını geniş bir çevreye duyurma olanakları yoktur. Anayasa ulusal birliği baltalayan herhangi bir hareketi yasaklar. Tüm basım-yayın sansüre maruzdur; hükümet ve Baas partisi basını, radyoyu ve televizyonu hem kontrol eder hem de onların sahibidir. Medya, hükümeti eleştiremez ve muhalefet anlamına gelebilecek herhangi bir şeyi bildiremez.

Toplanma özgürlüğü çok sıkı bir biçimde sınırlanmıştır. Halka açık toplantılar yalnızca Baas Partisi veya hükümetçe düzenlenmişse yapılabilir.

İlkesel açıdan ibadet özgürlüğünün hüküm sürdüğü Irak'ta, büyük bir çoğunluğa sahip Müslümanlarla birlikte 500.000 Hıristiyan, 400.000 Yahudi dinsel gereksinimlerini özgür olarak yerine getirirler. Fakat Müslümanlar ekonomik ve sosyal açıdan kayırırlar. Dinsel açıdan herhangi bir baskı olmasa da Müslüman olmayanlar dinsel gerekliliklerini mümkün olduğunca kısa yapmak du-

rumunda kalırlar. Örneğin dinsel hizmet servislerinin toplanması ya da diğer törenlerin, kilisenin kendi binası dışında yapılması yasaktır. Öte yandan, yeterince talihsiz bir kişi hem Kürt hem de Hıristiyanısa, iki kat olarak dezavantajlarla karşılaşır ve açık bir ayrımcılığa uğrar.

Irak Kürt nüfusunun insan haklarının yukarıda verilen öyküsü başka ek bilgiye gereksinmeyecek kadar açıktır. İnsan hakları ihlallerinin burada anlatılanlar dışında, çocuk işçi kullanımı, serbest ticaret birliği ve grevlerin yasaklanması gibi daha birçok biçimi vardır. Durumları önceki bölümde tanımlanan Kürt kadınları ve çocukları özellikle savunmasız bir durumdadır.

8. MÜLTECİLERİN DURUMU

Irak'taki Kürt mültecileri yalnızca İran Kürdistanı'ndan olanlardır. Onların sayısı tahmini olarak 50.000 kişi civarındadır. Mülteciler aşağıdaki kategorilerden oluşur:

1) Direniş örgütleriyle ilişkili olan mülteciler (İ-KDP, Komela ve İ-KDP-RL)

2) İran'daki dinsel baskıdan kaçan kendiliğinden mülteciler (çoğunlukla Ehl-i Hakk müritleri)

3) Irak ordusu geri çekilirken zorla alınmış (Kuveyt halkının durumunda olduğu gibi) ve sonra mülteci olarak tasnif edilmiş siviller. Bunlar 1985 sonrası İran Kürdistanı'nın güneyinden getirildi.

Mülteciler iki ana kampta muhafaza edilmektedir.

1) Al-Ramadi, 40.000 civarında mülteci

2) Al-Hilla, 500 civarında mülteci

Başlangıçta İran Kürdistanı'ndaki direniş örgütleriyle bağlantısı olan mültecilerin (9.000 civarında) Irak Kürdistanı'ndaki kasabalara ve köylere yerleşmesine tolerans gösteriliyordu. Bu politika 85'ten sonra değiştirildi ve onlar direniş örgütünün karargahına yakın yerlerdeki mülteci kamplarında yaşamaya zorlandılar. Bu kampların ihtiyacı ve yönetimi bu direniş örgütüncü sağlanıyordu. Irak hükümeti onlarla ilgili herhangi bir sorumluluk kabul etmiyordu.

İskan edilme ve genel hizmetler açısından "Al-Hilla" kampındaki koşullar oldukça iyidir. "Al-Ramadi" kampındaki koşullar ise oldukça kötüdür. Mültecilere ancak barınma yeri sağlanır. Ne su ne de tıbbi hizmetler verilmez.

"Al-Ramadi"de olanlara tanık olmuş birçok gözcünün anlatımları Irak güvenciliğinin kendi ajanı olması için yaptığı baskı ve tacizleri, işkenciyi ve tutuklanmayı ifade ediyor.

Mültecilere çok az bir mali destek verilir. Hemen hemen iş olanağı da yoktur.

Bu mültecilerin koşulları körfez krizi boyunca felaket denebilecek düzeyde kötüleşti. Bu mültecilerin bazılarında İsveç'e gelen mektuplar umutsuz durumlarından bahsediyor. Irak'a karşı uluslararası boykot yüzünden yetkililer bu mültecileri bütünüyle yüzüstü bıraktılar. Onlar uluslararası kuruluşlardan ne yardım alabildiler ve ne de onlara ulaşabildiler. Onların akıbetleri Irak'ın içinde bulunduğu koşullar nedeniyle hala bilinmiyor.

9. EKONOMİ VE ÇEVRE KOŞULLARI

Irak Kürdistanı'ndaki halkın çoğunluğu, geniş bir biçimde uygulanan sürgün yönteminin Irak hükümetince tamamlandığı tarih olan 1989 sonlarına kadar tarım ve hayvan yetiştiriciliği içinde çalışıyordu. Sürgün hemen hemen 5.000 köyün yıkılmasını ve harap edilmesini, sürgün edilen nüfusun karışık bir şekilde Güney Kürdistan ovalarında, merkezi Irak'ta, Suudi ve Ürdün sınırı boyunca bulunan çöl kamplarında toplanmasını getirdi.

Ortalama ölçütlerdeki 10-15 yere ve kent merkezlerine yerleştirilen insanlar küçük endüstrilerde, ticarete, hizmetlerde, eğitim alanlarında, sağlık ve yönetim sektörlerinde istihdam edildiler.

Irak hükümetince Kürtler'e karşı uygulanan ayrımcı politikalara rağmen merkezi ve Güney Irak'ta ana endüstrileşmeyi gerçekleştirme projeleri uyarınca gereksinim dışı olmasına rağmen çimento, tekstil, dokuma gibi birkaç hafif endüstri, Kürt bölgelerine, özellikle iki ana şehir olan Süleymaniye ve Erbil'e kuruldu. Bunun yanında şeker, tütün, sigara, halı, deri, ayakkabı, reçel, süthane, meyve suyu ve inşaat malzemesi fabrikaları bölgeye kurulan endüstri kolları arasındadır. Bu da Kürdistan'da endüstriyel işlerde çalışan sınıfın oranında cüzi bir artış doğurdu. Bu hafif endüstrilerin bazıları krallık rejimi sürerken 1950'li yıllarda kurulmuştu.

Kerkük'teki petrol endüstrisinin tarihi 1920'li yıllara kadar gider ve orada çalışan işgücünün %40'ını Kürt nüfusun içinden alınanlar oluşturur. Bununla birlikte 1963 ve sonraki yıllardan itibaren, Kürt çalışanlar Irak rejimi tarafından kitlesel olarak başarılı bir şekilde dağıtıldı ve işten çıkartıldı. Bu nedenle

bugün bu endüstri kolunun çok az sayıda Kürt çalışanı vardır. Irak'ın petrol kazancının %70'i Kürdistan'daki sahalardan gelse de bu gelirin %5'inden daha azı yeniden bölgeye döner.

Derbendixan, Dokan ve Baxme gibi bazı baraj projeleri, Kürdistan'da elektrifikasyon ve sulamayı gerçekleştirmekten ziyade Bağdat'a taşan mevsimlik ilkbahar akıntılarını kontrol etmek amacıyla gerçekleştirildi. Bu, Irak hükümetinin ayrımcılık politikalarına bir örnek olarak Kürt hareketlerinin defalarca andığı bir gerçektir. Bununla birlikte yine de 1970'li yıllar boyunca çok sayıda elektrifikasyon ve sulama projeleri tamamlandı.

Irak Kürdistanı tarımsal açıdan verimli ve umut vaadeden bir alandır. Su kaynakları boldur. Yıl boyu etkili olan yağmur ve karla birlikte iklim koşulları, kanallarla sulama harcamasına gereksinim duyulmaksızın bazı ürünlerin yetiştirilmesine olanak verir. Topraktaki tuz oranı merkezi ve güney Irak'takinden daha düşüktür.

Modern Irak Kürdistanı'nın birçok bölgesi yüzyıllardır Ortadoğu pazarına değişik hayvansal ürünler ve sebze sağlayan bir alan olarak kalmıştır. Bölgenin en yaygın ürünleri, buğday, arpa, pirinç, pamuk, tütün, sebze ve meyvedir.

Irak Kürdistanı'nda gerçekleşen son birkaç on yıllık sosyal değişim nedeniyle, aşiret veya gruplardan ziyade taşranın çalışma ve bağlılık merkezleri olan belirli köylerde, hemen hemen tamamen yakın bir aşiretsel değer ve yapıların çöküşü meydana geldi. Çoğu toprak, kendisi çalışmayan ve ağır işlerin tümünü Kürt köylülerinin omuzlarına yükleyen toprak ağalarının elindeydi. Bununla birlikte 1958 ve 1970 toprak reformları, Kürdistan'ın kırsal bölgelerindeki mülkiyet ilişkilerine radikal değişiklikler getirdi. Topraklar dağıtıldı ve bir kısmı tarım kooperatifleri biçiminde kurulmuş birliklere verildi. Tarımsal modernizasyon ve mekanizasyon dağlık bölgeleri çok yavaş değiştirirken Kürdistan'ın ovalarında hızlı adımlarla büyüyen bir gelişme doğurdu. Bölgeyi geliştirme düşüncesinden ziyade askeri ihtiyaçlara göre yapılan taşıma sistemi ve yol şebekesi, son yirmi yıllık süreçte iki on yıllık sürede büyük bir gelişme gösterdi. Ulaşım sistemlerinin bu gelişimi hükümetin değişik niyetlerine rağmen Irak Kürdistanı'nın ekonomisine olumlu etkiler yaptı.

Doğal güzellikleri ve iklim koşulları nedeniyle Irak Kürdistanı, Irak ve diğer Ortadoğu ülkelerine kıyasla büyük bir potansiyele sahiptir. Orası birçok gazeteci ve seyahatçi tarafından Ortadoğu'nun İsviçresi olarak adlandırıldı. Ne yazık ki bu güzellikler Irak hükümeti tarafından yağmalandı ve savaş koşulları bu potansiyelin gelişimini önledi.

Irak hükümetinin 60'lı ve özellikle 1975-78, 1985-89 dönemleri boyunca süren aşağılık kitle sürgünü ve yeniden yerleştirim politikaları, Kürdistan ekonomisi için kötü ve yıkıcı sonuçlar doğurdu. Hemen hemen 5.000 köy ve 18 küçük-orta ölçekli kasaba yıkıldı, onların bir milyona yakın oturanı yerlerinden sürüldü.

Ekonomik ve tarımsal açıdan kendine yeterli olan bu insanlar çoğunlukla ve gerçekte toplama kampları görünümündeki yeni "kollektif köyler"de pasif ve avare bir hayatı yaşamaya zorlandılar. Onlara çiftçilik yapmaları, hayvan yetiştirmeleri, meyva bahçeleri ve üzüm bağları dikmeleri yasaklandı. Bunun yapılması Kürdistan'daki çiftçilik ve tarımsal faaliyeti öldürmek anlamına geliyordu. Verimli küçük kasabalardan insanlar, enine boyuna düşünülmüş bir yoksullaştırma hamlesiyle iş aramak için güney Irak'a gitmeye zorlandı.

Kasım 1989'da Irak'ı ziyaret etmiş olan uluslararası tıp örgütüyle bölgeye giden Fedaral Almanya Yeşiller Partisi'nden bir delegasyona göre durum şöyleydi:

"Irak hükümeti Kürt sürgünlere eski evlerinin karşılığı olarak 1500 dinar, Qaladiza'nın oturanlarına ise 3.000 dinar ödedi. Bunun arkasından, onların çoğu işsiz kalmalarına rağmen hiçbir destekte bulunulmadı. Onların iş fırsatı bulmaları çok nadirdi. Kısaca söylenirse bir kısmı stratejik yerleşim yerlerindeki inşaat sitelerinde ve inşaat malzemeleri taşıma işinde çalışarak para kazanabiliyorlardı. Bazı iş olanakları Süleymaniye ve Erbil'de de vardı. 'Yeni kasabaların' oturanlarına bu şehirlere iş aramaya gitmelerine izin yoktu."

Yeniden yerleştirilmiş Kürtler'in çoğu hayvan yetiştiricisiydi. Onların sürgün edildikleri köylerin yakınlarındaki bahçe ve tarlalarına bakmalarına izin verilmemesi nedeniyle, Kürdistan'daki tarımsal faaliyetlerin tamamen durmasına neden olundu. Toprak reformu hareketiyle birlikte bu topraklar, tarımsal etkinlikler için oraların oturanlarına verildi ama bunların hemen yakınları güvenlik nedeniyle tarım için sınırlandı. Bu alanların seçilme nedenleri, çevreleyen topraklar çoğunlukla tarım için uygun topraklar olsa da, tarımsal faaliyetler düşünülerek değil stratejik faktörlerin gözönünde tutulması sonucuydu.

İşsizlik probleminin çözümü için yeniden yerleştirim programı sorumluluğu çerçevesinde yeni iş alanları açılmasının gündeme alınması gerekirken bu yeri ne getirilmedi. Kürtler, Irak'ın Arap bölgelerindeki stratejik yeniden inşaa bölgelerine gitmek durumunda kalıyorlar ve bir sürü olumsuzlukla yüzyüze geliyorlardı. Bunun iradi açıdan yapılması zorunluluğu yoktu. Saddam Hüseyin tarafından imzalanmış öneri temelinde "Kürdistan Otonomi Bölgesi"nde işsiz

kalmış olanlar, tüm idari ve yasal yetkilerle donatılmış Devrim Konseyi emriyle Irak'ın taşralarında çalışmaya zorlanıyorlardı.

Irak'ın kendi halklarına karşı sorumsuz ve yıkıcı davranan birkaç hükümeti vardı. Ülke petrol, su ve toprak kaynaklarına ve göreceli olarak küçük nüfusa sahip olması nedeniyle bölgenin en çok gelişmiş ülkelerinden biri olabilirdi.

Askeri rejimin cehaleti ve despotik beceriksizlikleri ülkeyi bir iç savaş ve dışarıya kaçış batağına soktu.

Çevre

Şimdiki Irak hükümetinin Kürdistan'daki politikası aşağıda sayılan nedenlerle "çevre kirlenmesi" olarak adlandırılabilir.

a- 1961'den bu yana, Irak Kürdistanı sonuç olarak insanların, hayvanların ve doğanın yıkımına yol açan kundakçılığa, ayrılıkçılığa, kimyasal, napalm, fosfor ve konvansiyel bombardımana maruz kaldı.

b- Ormanlar ve yeşil alanlar, oraların direniş hareketinin birer sığınağı olarak kullanılmasına engel olmak için yangın bombalarıyla bombalandı. Birçok kez bu hava bombardıman akınları askeri kumandanların intikam arzularıyla yapıldı.

c- Irak Kürdistanı'nın tüm kırsal kesimi, sürgün sonucunda insansız ve ekilmemiş boş araziler haline getirildi.

d- Doğal su kaynakları, dereler ve ilkbahar çayları bölgedeki kuşların, bitki örtüsünün ve doğal vahşi hayatın yok olmasını doğuran bir yöntemle çimentoyla kapatılarak oturan insanların yararlanması önlemleri.

e- Ormanlar gibi yüzyıllardır varolan meyva bahçeleri ve üzüm bağları (ceviz ve meşe ağaçları da) yakıldı, kesildi ya da kurumaya bırakıldı.

f- Tüm tarımsal faaliyetler ve hayvan yetiştiriciliği Kürdistan'ın en verimli ve ekilebilir alanlarında yasaklandı.

g- Birbirleriyle doğal ve yakın bir ilişki içinde verimli ve uyumlu bir yaşam sürdüren insanlar "stratejik köyler" ve toplama kamplarında pasif ve avare bir hayata zorlandılar.

Uluslararası Tıp Örgütü (Medico International) yukarıda belirtilmiş raporla aynı yönde, çoğunlukla kendi doğrudan gözlemleri olan aşağıdaki noktaları belirtiyor:

"Kürdistan'da yaklaşık otuz yıldan beri aralıklarla sürmekte olan savaş ve kitle sürgünleri manzaranın görünümünü değiştirdi. 5.000 eski köyden hiçbiri ayakta kalmadı.

Ülkenin, öncelikli olarak kendi kendini besleyebilen geniş bir sahası yıkılıp yıkıldı, tarlalar ekilemez hale geldi. Ana yolların bulunduğu vadilerde ve ovalarda artık görülebilen köy kalmadı.

Önceden oralarda köylerin olması gerektiği ifade edilen kırsal bölgenin ortasında şimdi terkedilmiş bahçeler ve mezarlıklar var. Sık sık, ağır büyük araçlarla hiçbir yerleşim yeri kalmayacak şekilde binalar tamamen yıkılmakta ve dümdüz edilmektedir. Ev harabelerinin yakınlarında bütünüyle yanıp kömür haline gelmiş ağaç koruları gözükmemektedir.

Sürgün raporları, askerlerin ve ücretli işçi gruplarının köy çevresindeki otlakları, tarlaları ve ağaçları diplerine kadar yaktığını belirtiyor. Toprak zehirli gaz kullanımı ile kirletilmiştir.

Yol boyunca, içine askeri birliklerin kamp kurduğu dikenli tel ve çitlerle çevrili geniş ekilmemiş alanlar var."

10. GELECEK İÇİN DÜŞÜNCELER

Irak'taki Kürt hareketi, 1975'teki birincisinden sonra ikinci ciddi krizini, Irak-İran savaşı 1988 Ağustosunda ateşkesle sonuçlanınca yaşadı. Irak, bölgedeki en büyük ordulardan birini kurmuştu. Kürt gerilla ordusunun karşısında silah açısından büyük bir teknolojik üstünlük sağladı. Kurtarılmış Kürt bölgelerine karşı yoğun ve çılğınca bir saldırıya geçti. Tüm bu faktörler, kimyasal savaşa karşı kötü bir şekilde donatılmış direniş ordusuna ve sivil halka karşı yoğun ve geniş oranda başlatılan kimyasal silah saldırısına kadar, Kürt direniş hareketini yıkamadı. Yüzbinlerce Kürt mülteci Türkiye ve İran'a kaçtı. Tüm örgütlerin gerilla kuvveti büyük oranda azaldı ve zayıfladı, gerilla kuvvetleri seyyar birliklerin küçük kolları haline geldi. Kurtarılmış bölgeler Irak ordusuna terk edildi ve hareketlerin liderlikleri sürgüne ya da İran-İrak sınırı boyundaki küçük alanlara gitmeye zorlandı.

Direniş hareketleri hatırı sayılır oranda zayıfladı. Bu kritik etkileri yok etmek için Irak Kürdistan Cephesi'nde birleşmiş direniş örgütleri, kendi durumlarını kamuoyuna duyurmak amacıyla uluslararası diplomatik bir saldırıya geçtiler ve gerilla savaşı sürerken İran ve Türkiye'deki Kürt mültecilere insancıl yardım konusunda çabalarını yoğunlaştırdılar.

O zaman Irak Baas hükümeti, 18 ortalama büyüklükteki kasabayla 5.000 köyün yıkımını, Kürtler'in kırsal bölgelerden kitle halinde sürgün edilmesini ve Kürt etnik kimliğinin yok edilmesini içeren sistematik ve kibirli politikasını başlattı. Irak Kürdistanı'na boyun eğdirmek için sert ve zalimane politik ve askeri metodlar kullanıldı.

Irak'ın savaş ve krize yol açan rezilane Kuveyt işgali ve uluslararası toplumların uluslararası kanunların ihlaline derhal son verilmesi istemi, açıkça Saddam Hüseyin rejiminin gerçek yüzünü açığa çıkardı. İnsan haklarının yaygın bir şekilde ihlal edildiği olgusunu dünyadaki her eve gösterdi. Bu, Irak hükümetine batı, doğu ve Arap ülkelerince ilk dönemlerden beri verilmiş olan desteği güçleştirdi.

Bu uluslararası atmosfer, Irak'taki Kürt hareketinin uluslararası ve bölgesel desteği seferber etmesi için çok uygun koşullar yarattı. Irak Baas hükümeti uluslararası bir parya oldu. Kürt direnişi, Kürt halkının otonomi hakkını tanıyan ve Irak'ta demokratik bir hükümet kurulmasını hedefleyen Irak muhalif Arap Güçleri Vatansever ittifakıyla birlik oluşturmaya yöneldi.

Irak Kürdistan Cephesi'nin temsilcileri resmi olarak Fransa'ya, İngiltere'ye ve ABD'ye davet edildi. Papa gibi birçok tanınmış uluslararası şahsiyet gelecekteki Ortadoğu barış görüşmelerine Kürt sorununun da dahil edilmesi ve ona bir çözüm bulunması konusunda desteğini ifade eden deklarasyonlar yayınladılar. Çok sayıda Arap ülkesi, Türkiye ve İran'ın yaptığı gibi, Irak'ın geleceği konusunda Irak Kürdistan Cephesi'yle resmi olarak diyalog ve müzakerelere girdiler.

Irak ordusunun ikinci dünya savaşından beri görülmemiş bir biçimde bozguna uğraması Kürdistan halkını ve direniş hareketini insiyatif almaya ve Irak Kürdistanı'nı kurtarmaya teşvik etti.

Bu raporun yazımı sırasında, Irak'taki Kürt hareketinin geleceğe ilişkin genel manzarası çok iyi görünüyordu. Direniş hareketi bir haftadan daha kısa bir süre içinde Irak Kürdistanı'nın %90'ını kurtardı. Irak muhalif güçlerinin tümünü biraraya getiren bir toplantı, Irak'ta demokrasi kurulmasını sağlamak ve Kürt haklarını desteklemek için Beyrut'ta yapıldı. Saddam Hüseyin'in despotik rejiminin yıkılışı çok yakın görünüyor. Kürt hareketi, bu demokratik oluşumun daha büyük bir saygınlık ve yasallık kazanmasında önemli bir rol oynuyor.

KAYNAKÇA

RAPORLAR

Af Örgütü, *Yıllık rapor* (1989)

Af Örgütü, *Yıllık rapor* (1990)

Af Örgütü, *Çocuklar: Politik Baskının Masum Kurbanları* (Şubat 1989)

Af Örgütü, *Birleşmiş Milletler ayrımcılığı önleme ve Azınlıkların Korunması Üst Komisyonu'na sözlü ifade* (Ağustos 1989)

Af Örgütü, *Türkiye'den vatanlarına zorla geri gönderilme riskindeki Kürtler ve Irak'taki insan hakları ihlalleri*.

Ortadoğu Gözlem Kom. Irak'ta İnsan Hakları, Rapor (1990)

ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından yazılan ülke raporları, İnsan Hakları kayıtları

BM İnsan Hakları Komisyonu'nun 45. toplantı kayıtları (Ocak-Mart 1989)

BM İnsan Hakları Komisyonu'nun 46. toplantı kayıtları (Ocak-Mart 1990)

İsveç Paramentosu Dışişleri Daimi Komitesi, İnsan hakları üzerine, 88/89, No:5 ve 22

İsveç Parlamenterleri'nin Irak'a gezisinden rapor (Şubat 1990)

Hannes Reichman and Alexander Foggensteiner: *Kürt Sorunu* (1989)

Kültürel Gözlem, Irak'ın Birleşmiş Milletler'e boyun eğişinin bir analizi, Jason W. Clay (1983)

Chaliand G.: *Ülkesiz bir halk* (1978)

C.J Edmonds: *Irak'taki Kürt Savaşı, Anayasal Zemin. The World Today* (1968)

Halkların Özgürlüğü ve Hakları için Uluslar Birliği: *Birleşmiş Milletler'de Kürt Halkının Durumu* (1990)

Kürt Sorunu: Durum ve Yapılanlar. Irak Cumhuriyeti Enfarmasyon Bak. (1977)

ABD Senatosu Dışişleri Komitesi: *Kürdistan'da kimyasal silah kullanımı, Kurul Raporu* (1988)

Mc Dowall.: *Kürtler, MRG, Rapor No:23* (1990)

P. Kintominas: *Kürtler*, Sydney Üniversitesi (1984)

Sürgün Üzerine "Kürdistan Yurtseverler Birliği"nin Raporu (1988)

Medico International: *Irak Kürdistanı'nda Sürgün ve Irak'taki Kürt Mülteciler* (1990)

L. Dziejel: *Modernleşmeyle yüz yüze olan Irak Kürdistanı'ndaki Çağdaş Kırsal Toplum, Krakow* (1981)

S. Khasbak: *Al-Kurd Wal Masa'la Al-kurdiya* (Kürtler ve Kürt Sorunu) Arapça (1989)

BM'de Kürt Sorunu Konusu. KDP Enfarmasyon Bürosu-Irak (1974)

GAZETELER

Kürdistan-Bülten, No:1/89, No:4/89 ve No:2/90

Kürt Bakışı "Kürdistan Yurtseverler Birliği" Ocak 1989

Yeni Peşmerge (KPDP) Kasım 1990

İRAN KÜRTLERİ'NİN DURUMU

1- GRUP VE ÇALIŞMASI

Bo Utas tarafından yönetilen grup, Carina Jahani, Ferhad Şakeli ve Muhammed Muhtedi'den oluştu. Çalışma, 1990 Eylül ayının ortalarında başladı. Utas, ikinci bölüme katıldı ve raporun yazımını üstlendi. Muhtedi, öncelikli olarak 3. bölümden, Jahani 4. ve 5. bölümden, Şakeli 6. ve 7. bölümden sorumluydu. 8. ve 9. bölümlerin sorumluluğu ise, katılım açısından, tüm üyelere aittir. Grup, çalışmalarını süresince, İsveç'te yaşayan Kürt ve Kürt olmayan çok sayıda kişiyle görüştü. Mevcut durum üzerinde yoğunlaşma kararı verildiği için, raporda sözkonusu edilen birçok basılmış çalışmaya atıfta bulunmak mümkün olmadı. İlişki kurulan kaynakların adını açıklamamanın uygun olmadığı da düşünüldü. Raporda yazılanların gerçekliği konusunda tüm grup kolektif olarak sorumludur. Ancak her bölümdeki ayrıntıların sorumluluğu ilgili görevlilere aittir.

2- YASAL DURUM

İran'da yaşayan Kürt nüfusu için yasaklayıcı bir kanun yoktur. Ama İran nüfus sayım raporları değişik dil ve lehçe konuşanlar veya kendilerini değişik bir etnik grubun üyesi olarak beyan eden insanlar hakkında açıklayıcı hiçbir bilgi vermez. Doğruluğu saptanmış tahminlere göre, İran'daki Kürtler'in sayısı (kendisini kesin bir biçimde Kürt olarak beyan edebilmiş insanlar anlamında) 7 milyon gibi yüksek bir rakamdır. Kürt nüfusun en azından üçte ikisi Sünni mezhebine mensuptur. Geri kalanların çoğunluğu "Ehli Hak" inancı mensuplarıdır. Diğerleriyse Oniki İmam mezhebinin yandaşlarıdır. Şiiler için, dinsel inançlarının gereklerini yerine getirmek önemlidir. Çünkü değişik dini tören ve ayinleri yapma hakkı İran İslam Cumhuriyeti Anayasası'nca düzenlenmiştir. Anayasanın 12. maddesi şöyle der:

"İran'ın resmî dini İslâm ve Ca'ferî-i İsna-âşerî mezhebidir. Bu madde sonsuza değin değiştirilemez ve diğer İslâm mezhepleri Hanefî olsun, Şafî'î, Malik'î, Hanbelî ve Zeydî olsun, tam saygınlığı haizdirler ve bu mezheplerin mensupları kendi fıkıhlarına göre dinî merasim icrasında serbesttirler ve dinî eğitim ve öğre-

timleri ile Ahvâl-i Şahsiyye (evlenme, talâk, irs ve vasiyyet) ve mahkemelerde buna ilişkin davalarda resmen tanınmışlardır. Ve bu mezheplerden herhangi birinin çoğunlukta olduğu yörelerde, şûraların yetki sınırları içindeki mahallî düzenlemeler, diğer mezhepler mensuplarının haklarına riayet edilmek kaydı ile, o mezhebe uygun olacaktır."

Bu ve diğer maddelerdeki düzenleme, çoğunlukla 2-3 Aralık 1979 Anayasa referandumuna katılmayı reddeden çok sayıda Kürt ve İranlı diğer Sünni vatandaşlar tarafından yetersiz bulundu. İran'da Sünniler arasında hoşnutsuzluğun artması, Humeyni'yi bu maddelerin revizyona tabi tutulacağı ve yeniden tartışılacağı konusunda söz vermeye zorladı. Bununla birlikte henüz böyle bir değişiklik gerçekleşmiş değil.³

İran Anayasası'nın, 13. maddesine göre; yalnız Zerdüşti, Musevî, Hıristiyan İranlılar, kanun dairesinde dinî merasimlerini icrada serbest olan azınlıklardır ve vatandaşlık hakları bakımından ve dinî öğretimlerinde inanışlarına göre davranırlar. Ek olarak bu dinî azınlıklara Müslüman dininden olan çoğunlukla bir sorularının olmadığı durumlarda, Milli Meclis'te temsil edilme hakkı da verildi (madde 64).

Dil konusu Anayasa'nın aşağıda belirtilen 15. maddesiyle şöyle düzenlendi:

"İran halkının resmî ve ortak dili ve yazısı Farsça'dır. Senetler ve yazışmalar, resmî metinler ve ders kitapları bu dil ve yazı ile düzenlenir. Ancak, mahallî ve kavmî dillerden basında ve kitle haberleşme araçlarında yararlanma ve okullarda bunların edebiyatının öğretilmesi, Farsça'nın yanında serbesttir."

Anayasanın üçüncü bölümü yurttaşlık haklarını düzenliyor. Aralarında Kürtler'in de bulunduğu belirli azınlıklar bu metinde ad olarak anılmıyor. Fakat, bu bölüm, ileriki maddelerde anılan tüm hakları açıkça onlara da tanyor. Bölümün ilk maddesinde (madde 19), insanlar arasında her türlü ayırım yasaklanmaktadır. Şöyle ki;

"Milletin bütün ferdleri, hangi kavim ve kabileden olursa olsunlar, eşit haklardan yararlanırlar ve renk, ırk, dil ve benzerleri ayrıcalık sebebi olamaz."

İslami kurallara göre düzenlenmiş sonraki maddeler (20-42), tüm vatandaşların sahip olduğu "kanunlar karşısında eşit olma" (madde 20), ifade özgürlüğü (madde 23), temel İslamî kurallar ihlal edilmediği sürece basın ve basım-yayım özgürlüğü (madde 24), posta, telefon ve diğer yollarla haberleşmede gizliliğin korunması (madde 25), parti, mesleki ve politik birlik kurma, İslami cemaatler ve hakları tanınmış dini azınlıkların silahsız toplantı ve gösteri yapma özgürlüğü (madde 27) gibi temel insan haklarının bir listesini verir. 33. madde-

ye göre, hiç kimse yerinde veya ikametgâhından sürgün edilemez. 38. madde fiziksel ve psikolojik işkenceyi yasaklıyor.

İran'daki Kürtler başlıca batı eyaletlerinde, batı Azerbaycan'da (başkenti, Urmiye) Kürdistan'da (başkenti, Sanandaj), Bahteran'da [başkenti, Bahteran (eski Kirmanşah)] ve Ilam'da (başkent Ilam) yaşar. Bu bölgelerde yaşayan Kürtler'in etnik bir azınlık olarak hiçbir hakları yoktur, çünkü İran'ın etnik temelde politik bir katılımı sağlayacak hiçbir yasal sistemi bulunmamaktadır. Bu eyaletlerde yaşayan Kürtler'in statüleri yukarıda bahsedildiği gibi, genel eyaletler anayasasına göre düzenlenmiştir.

1979'un başlangıcında, İran İslam devriminden hemen sonraki oturmamış durumda Kürt liderleri ve örgütleri uzlaşma için yeni İran liderliğine öneride bulundular, sonuç alamayınca da aşağıda çerçevesi çizilen bir otonomi için silahlı mücadeleye başladılar (bölüm 3). Buna karşın, erken bir safhada Tahran hükümeti sınırlı otonomi sunan bir anlaşmayı Kürt liderliğine teklif etti. 1- Yeni anayasa oluşumuna katılmayı, 2- tam bir kültürel özgürlüğü, 3- okullarda Farsça'yla birlikte Kürtçe eğitimin yapılmasını, 4- bölgesel işlerde Kürt idaresini, 5- 4 eyaletteki doğal kaynaklardan bir pay alımını, 6- ekonomik gelişim için kolaylıkları içeren anlaşma metni Tahran radyosunda yayınlandı.⁴

Ama bu otonomi planı, gerçek bir İslami devlet yapısının özel bir biçimde etnik politikalar düşünmediğini belirten Humeyni tarafından kısa süre sonra reddedildi. Sekiz maddeli "Mahabat talepleri"ne başvurularak hazırlanan fazlasıyla geniş ve ayrıntılı bir program, Kasım 1979'un başlarında, yeni anayasa için yapılan referandumdan hemen önceki müzakereler sırasında Kürt liderleri tarafından reddedildi.⁵

Aşağıda görüleceği gibi, bu planlar hiçbir zaman uygulanmadı, fakat farklı politik koşullarda güncel olarak yeniden canlandırılabilen kısmi bir otonomi planının taslağı olarak kaldı.

3 – ŞİMDİKİ POLİTİK DURUM

İran Kürdistanı'ndaki şimdiki durum, İran Şahı'nın düşüşünden sonra yaratılmış ve geliştirilmiş koşulların doğrudan bir ürünüdür. Bugünkü politik düşüncelerin net bir portresini çizebilmek için II. Dünya Savaşı öncesindeki döneme dönüp bakmak gerekir. Çünkü yeni Kürt ulusal hareketinin biçimlenmesi o döneme aittir. İki dünya savaşı arasında İran'ı yöneten Rıza Şah, İran'da merkezeleşmiş bir devlet aygıtı kurarak acımasız bir sistemi yarattı. Birkaç yerel

Kürt ayaklanmasını kanlı bir biçimde bastırdı. Kürtler'in kültürü (gelenekleri, dil ve ulusal giyimleri) yasaklandı. Bu politika Kürdistan'da güçlü bir direniş neden oldu. Kürt entellektüelleri ve şairleri bir ulusal yeniden diriliş hareketini başlattılar. Müttefik kuvvetler İran'ı işgal ettiğinde, Rıza Şah tahtından vazgeçti ve politik demokrasi dönemi başladı. Kürtler, eski ulusal rüyalarını gerçekleştirme gayreti içinde çabucak yeniden örgütlendiler. Bu, *Komela*'nın da içinde bulunduğu böyle bir politik ve moral süreçti (i.e. *Komela Jivanewey Kurd*).⁶ *Komela*'nın ve onun yayın organı Nıştımın (Anavatan)'nın merkezi politik mesajı ise özgürlük ve bağımsızlıktı.

Sovyet hükümeti ve bölgedeki Sovyet silahlı kuvvetleri, *Komela*'nın İran'daki değişik Sovyet sempatzımanı örgütlerin desteğini kazanmış olduğu gerçeğine rağmen, ona karşı olumsuz ve şüpheliydi. Zira Sovyet etki alanının dışında olan *Komela* gibi bir politik parti arzu edilir değildi. O zamanlardaki yaygın iktidar ilişkileri *Komela*'yı dağılmaya götürdü. Yerine Rusya'nın sessiz izniyle yeni bir parti, İran Kürdistanı Demokrat Partisi (İ-KDP) yaratıldı. Eskiden beri en temel politik istek olan bağımsızlık ise otonomiyle yer değiştirdi. Bu, hem önceki politik mesajların tam bir yeniden gözden geçirilmesini doğurduğu gibi İran ve Irak'taki Kürt ulusal hareketlerini (halen de devam eden) yıllar boyunca etkileyen bir girişim özelliğini taşıdı.

O zamandan, Şah'ın yönetimden düştüğü 1978-79 yılına kadar, İ-KDP değişik politik safhalardan geçti. Barışçı yöntemlerin yanında, silahlı yokuşa başvurulmasının yanında, politik talep her zaman "Kürdistan için otonomi" olarak kaldı.

1960'lı yıllar boyunca isyan eden yoğun öğrenci hareketi, Kürt öğrenci ve entellektüellerinin politik görüşlerini yaygın bir sol radikalizmine götürecek şekilde etkiledi ve İ-KDP, karşı devrimci ve burjuva olmakla suçlandı. Politik düşüncenin en yüksek biçimi olarak algılanan ve radikal öğrenci gruplarının bir çoğunu etkileyen Maoizm akımı gelişti. Solcu öğrenci eylemleri 1970'li yılların başlangıcında, "İran Kürdistanı'ndaki Ezilenlerin Birliği", kısaca yine *Komela* olarak adlandırılan yeni bir Kürt politik örgütlenmesinin oluşturulmasıyla en üst noktaya çıktı.

İ-KDP de 1970'li yılların başlangıcında eylemlerini artırdı. Üçüncü kongre örgütsel bozulmanın ve politik sonun yeniden doğru bir çizgiye çekildiği bir kongre oldu. Parti, yeni bir politik platformun ve yeni seçilen politik liderliğin çevresinde birleşti. Yeni politik çizgi Sovyetler Birliği'ne dostça olan bir yaklaşım getiriyordu. Bölgedeki Sovyet yanlısı komünist partilerle ilişkilere başladı.

1978'e, Şah'ın düşüşünden hemen önceki ve sonraki olaylara dönecek olursak, İran Kürdistanı'ndaki politik arenada üst düzeyde iki politik gücün hakim durumda olduğunu görürüz. İ-KDP rekabet ettiği rakibinden dikkate değer bir şekilde büyüktü ve ayrıca çok geniş bir halk desteğine sahipti ama; öte yandan Komela da Kürt toplumundaki genç entellektüellerin parlak ve en bilgililerinden bazılarını örgütleme şansına erişti.

Başlangıçtaki birçok anlaşmazlık ve gerilime rağmen bu iki örgütlenme bir araya gelerek, İslam Cumhuriyeti temsilcileriyle müzakereler için genel bir Kürt delegasyonu oluşturdular. Bağımsız ve tüm Kürt toplumunca iyi tanınan bir Kürt politik ve dinsel lider olan Şeyh İzzeddin Hüseyini oylamayla delegasyon başkanı seçilirken, İ-KDP lideri Abdurrahman Qassemlo da delegasyonun sözcüsü oldu. Bu delegasyon ve onun ulusal haklar için Kürt taleplerini sunan sekiz maddelik programı⁷ tam ve hayranlık uyandıran bir halk desteğine sahipti. İslam cumhuriyeti kültürel ve ulusal haklar için Kürt taleplerini reddetti ve bugüne kadar devam eden zalim ve bitimsiz bir savaş başladı.

Bugünkü politik durumun daha net bir resmini alabilmek için İ-KDP ve Komela'nın bu yıllar boyunca yaşadığı politik gelişme ve değişimlere izlemek okuyucuların avantajını oluşturacaktır. İ-KDP iki hizipçi grupla yüzyüze geldi. 1980'li yılların başında liderlik içindeki güçlü bir Sovyet sempatizanı grup, partiyi bozmaya çalıştı. Onlar, doğrudan doğruya İran'ın Sovyet yanlısı Komünist Partisi (Tudeh) tarafından teşvik ediliyor ve yönlendiriliyorlardı. Bu grup, kendilerini bu eyleme teşvik eden Tudeh Partisi gibi Kürt halkı arasındaki tüm inanılırlığı ve desteğini kaybetti ve politik bir güç olarak bütünüyle kayboldu.

Yaklaşık 3 yıl önce, İ-KDP'nin 8. parti kongresinden sonra, başka bir bozgun belirdi. Partide politik kişilik olarak iyi tanınmış bir grup 8. kongre sonuçlarından memnun olmadı. Bu grubun politik düşüncesi ve felsefesi güçlü bir şekilde Sovyet sempatizanı duygulardan ve sosyalist blokla ilişkilerden etkilenmişti. Parti liderliği, sosyal demokrat ve reformist olmakla suçlandı ve onun Sovyetler Birliği ve onun müttefiklerine karşı düşman olduğu söylendi. Başlangıçta bu grup parti üyelerinden önemli bir kısmının sempatisini kazanmıştı; fakat Sovyet "perestroika"sı, sosyalist bloğun kısmi çöküşü ve Doğu Avrupa'daki büyük değişimler onların düşünce dünyasını desteksiz bıraktı ve yıktı.

Komela da önemli bir politik değişim sürecine girdi. 1980'li yılların ilk yarısı boyunca Maoist gömleklerini çıkardılar ve eski Komela'nın politik çizgisi popülist olarak suçlayarak ve Komela küçük bir İranlı komünist gruba katılarak, birlikte "İran Komünist Partisi"ni kurdular. Komela bu partinin bölgesel Kürt

seksiyonuna dönüştürüldü. Böylece, bağımsız bir Kürt partisi olarak Komela'nın kimliği ve tarihi sona erdi.

İran ve Irak arasında sekiz yıl süren kanlı savaş sürecince İran, Kürdistan'daki askeri varlığını korkunç bir biçimde güçlendirdi. Tüm toplum askerileştirildi. Hemen hemen her köyde Kürt gerillalarının savaşımında birçok güçlüklerle neden olan askeri üs ya da karakol kuruldu. Böylece kurtarılmış bölgelerin sayısı çok çok azaldı.

İran-Irak Savaşı'nın bittiği ve Irak'ın, İran'ın taleplerinin hepsini kabul ettiği şu anki durumda iki ülke arasındaki gerilim ve kitle iletişim araçlarının düşmanca kampanyası hızla azaldı. Sosyalist bloğun çöküşüne ilave olarak tüm bu gelişmeler Kürt ulusal hareketinin kollarını oluşturan örgütler arasında, dogmanın ve eski stratejilerin yargılanmasını doğurdu. Bu örgütlerin çoğu şu anda hızlı bir değişim durumunda ve eski politik düşünceleri iflas etmektedir.

Sonuç olarak yeni Kürt politik düşüncesindeki iki ana eğilime işaret edilebilir.

1 – Kırk yıllık bir mücadeleden sonra bölgesel otonomi öngören başarı sağlamadı. Şimdi bağımsızlık talebi artarken, bölgesel otonomi stratejisine karşı duyulan şüphe Kürtler arasında yayılmaktadır.

2 – Uzun ve zorlu gerilla savaşı yıllarından sonra bu mücadele metoduna karşı oluşan güvensizlik ve eleştiri de büyüyor. Doğu Avrupa'daki görülmemiş dramatik gelişmeler de, demokrasi, basın özgürlüğü ve çoğulculuk için mücadelenin önemi üzerine çok güçlü bir şekilde yansıyan istemleri teşvik ediyor. Parlamenterizm ve bütünüyle anayasal kanunlara dayanan bir toplum düşüncesi geniş bir çekicilik kazandı.

4 – İNSAN HAKLARININ DURUMU

İnsan hakları, özellikle kişisel yargılardan kolayca etkilenebilen bir kavramdır. Bu kavramın anlamını ancak ideolojik bakış açılarının dışında çok daha geniş bir anlayışla kavramak mümkündür. İran'ın durumunda ise bu elbette insan haklarının İslami kanunlarla (şeriat) sınırlanması anlamına gelir. Onun için, ifade ve inanç özgürlüğü gibi haklar yalnızca İslam Cumhuriyeti'ne zarar vermeyecek biçimde Şeriat'a göre yapılan anlaşma çerçevesinde tanınır.

İnsan haklarının başka bir ölçüsü, 1948'de toplanan Birleşmiş Milletler genel konseyinin kabul ettiği "İnsan Hakları Evrensel Bildirisi"dir.

Burada, İslami kanunlarla çelişkiye düşmesine rağmen, var olan ve teorik olarak İran'da geçerliliğini sürdüren Şeriye'yle uyumlu haklar belirtilmektedir. Bunlardan bilhassa önemli olan bir tanesi din değiştirme hakkıdır (Madde 18); İslami inancı bırakmanın cezalandırıcı bir suç olduğu kuralı gereğince bu dini terketmek olanaksızlaştırılmıştır.

Bu insan hakları, İslam Cumhuriyeti Anayasası'nda bahsedilmiş (bak. s.3-4) olan yasalarla garanti edilmiştir; fakat onlar teoride garanti edilmiş olsa bile pratikte hiçbir zaman garanti altında değildirler. Örneğin dinsel inanç özgürlüğü hakkı pratik problemlerle bağlantılıdır. Anayasa'da dinsel azınlığın dini örgütlenme hakkının garanti edildiği anılsa da onlar kesin bir biçimde ayırma tabidirler. Bunun bir örneği yüksek öğrenime ya da halk sektöründeki bir göreve giriş için başvurulduğu zaman Şii Müslümanlar'ın öncelikli olarak tercih edilmesidir.

Basın ve basım-yayın özgürlüğü de İslam'ın temel ilkelerine karşı çıkmayan, sadece İslam Cumhuriyeti ideolojisiyle uyumlu basın yayımın yapılabileceği kriterleriyle sınırlanmıştır. Kısaca, devrimden sonra Kürtler'inkine benzer koşullar altında yaşayan başka bir azınlık grup olan güney batı İran'daki Beluciler, sıkça ve serbestçe yeni İslam Cumhuriyeti'ni eleştiren çok sayıda dergi yayınlamaya teşebbüs ettiler. Bununla birlikte, hemen sonra editörler hükümet tehdidiyle korkutuldular ve bu dergilerin yayını birkaç ay sonra kesildi. İran'da, yayım yapma özgürlüğü ancak rejime tehdit oluşturmayan durumlarla sınırlı olarak ancak mümkündür. Aynı nedenle, "İran Kürdistanı"nda çok sayıda yayın çıksa da onlardan hiçbirisinin ayrımcı ulusal bir çizgide olması mümkün değildir. Bunlar daha ziyade edebi ve buna benzer (İslam Cumhuriyeti için zararsız olarak kabul edilen çalışmalar ile Cumhuriyet ve onun ideolojisine hizmet eden yayınlardan ibarettir.

İlave olarak, ilk dönemlerde sözü edilen hakların bir çoğu, örneğin telefon da ve postada gizliliğin korunumu, İslam Cumhuriyeti tarafından sıkı bir şekilde gözetim altında tutulur. İsveç'te ve İran dışındaki diğer ülkelerde yaşayan Kürtler arasında İran'daki akrabalarıyla yaptıkları telefon konuşmalarının ve gönderdikleri mektupların hükümet kontrolüne tabi olduğu hakkında küçük bir şüphe yoktur. (Yeri gelmişken belirtelim, telefon konuşmaları diğer ülkelerde de dinlenir).

Fiziksel ve psikolojik işkence konusuna gelince; suçluları cezalandırmak için İran'da kullanılan metotlardan bazıları gerçekten işkence olarak görülebilir. Bununla birlikte, İslami kanunlara göre yasal biçimde izin verilmiş olanlar-

la olmayanlar arasındaki farklılıkları tartışmak gereklidir. Eskiler arasında, "son sınırlar" (hudut) olarak adlandırılan bu izni bulabiliriz. Zina gibi, hırsızlık gibi kesin suçlar için İslami ceza kanunu, taşlanma (recım-Y.E.) ve kol keserek cezalandırma biçimini kabul ediyordu. Falakaya çekme ise, alkol içme ve benzer kanuni ihlaller için yasal bir cezalandırma biçimiydi. O zamanlar falakaya çekme cezası azınlık suçları için bile, kadının müzik dinleme ve başını tamamıyla örtmede başarısız kaldığı durumlarda bile uygulanıyordu. Bu cezalandırma metotları özellikle bir batılıya zalimce görünebilir ama buna rağmen İran'da yasaldı.

Daha özel biçimlerdeki işkenceyle politik muhalefete karşı uygulanan işkenceye gelince; bu konuda raporlar çok ama genellikle bunları doğrulatmak güçtür. Uluslararası Af Örgütü'nün İranla ilgili 1989 yılı genel raporunda politik mahkumların arttığı, gizli adam öldürme gibi cezalandırma biçimlerinin uygulandığı, gelişigüzel tutuklamaların sürdüğünü belirten çok sayıda eleştirel nokta vardır. Benzer şekilde İran'ın 1987'deki durumunu tanımlayan ve İranla ilgili genel bilgiler içeren uluslararası af örgütü brifingi, Kürt partileri için sağlam ve güvenilir bir kaynaktır. Hem Birleşmiş Milletler Deklerasyonu'nda, hem İran Anayasası'nda kabul edilmiş temel insan haklarının bir çoğu açıkça pratikten ziyade teoride varlığını sürdürmektedir. Daha yüksek dereceli bir otonomi isteyen etnik bir azınlık olarak Kürtler, hali hazırda "karşı-devrimci" şüphesini üzerinde toplayan bir grup konumundadır. Böylesi durumlarda temel insan haklarını devlet güvenliği için kurban etmeye motive etmek kolaydır.

5- KADIN VE ÇOCUKLARIN DURUMU

Bir Kürt arkadaşına İran Kürdistan'ındaki çocuklar ve kadınların durumuyla ilgili soru sorulduğu zaman şöyle bir yanıt alındı: "Bizim düşüncemize göre İran halkı merkezi yönetimce baskı altında tutulmaktadır. Bu şekilde etnik azınlıklar, hem normal bir vatandaş olarak hem de bir azınlık grup mensubu olarak iki misli baskı görmektedir. Bununla birlikte Kürt kadını, kocaları tarafından yapılanla kanun tarafından yapılan baskı da gözününde tutulduğunda, dörtlü bir baskı gerçeğiyle yüzyüzedir. Bu durum İran için nadir görülen bir olgu değildir, çünkü tümüyle güçlü bir patriarkal aile yapısının olduğu Ortadoğu'da en büyük zorluklara tahammül eden ve en çok acı çeken her zaman kadındır.

İslam devriminin ilk dönemlerinde, aileye bakış açısıyla ilgili kanunları de-

ğiştirmek için adımlar atıldı. 1967 Aile Koruma Kanunu kadının boşanma için başvurusunu kolaylaştırmış, aynı zamanda kocanın hiçbir gerekçe göstermeksizin boşanma talebini sınırlamıştır. Bununla birlikte, Aile Koruma Kanunu devrimden sonra ilk kaldırılan kanunlardan biriydi; boşanmayla ilgili Şeriye Kanunu yeniden getirildi. Bu, kocanın koşulsuz bir boşanma hakkına sahip olduğu fakat karının boşanma talebini ancak kocanın zihinsel ya da ona benzer bir hastalığa yakalandığı veya kadına ve çocuklarına yaşam için gerekli şeyleri sağlamayı başaramadığı koşulları da yapabileceği anlamına geliyordu. Koca, hiçbir yasal prosedüre gerek duyulmaksızın boşanabilirken, kadının böyle bir durumda kanıt bulması gerekiyordu.

Bu kurallar kadınlar için çok sayıda şüphe uyandırıcı durumlar yaratsa bile batılınca boşanma hakkının genelde kadına verilmiş özgürlüğün bir ölçüsü olarak görüldüğünün işaret edilmesi gerekir, ama çoğu Kürt kadını kendilerine ciddi olarak kötü davranılmış olsa da kocalarından ayrılma düşünüyüşlerinde hiçbir zaman gerçekleştiremezler. Bunun için birkaç neden vardır. Bunların ilki, boşanmanın kadın için utanç verici bir durum olarak düşünülmesidir. İkincisi o, ekonomik olarak kocasına bağlıdır ve boşanma durumunda çocuklar karıdan ziyade kocaya ve onun akrabalarına verildiği için kadının onların velaiyetini alma konusunda hiçbir şansı yoktur.

Kadınlarla ilgili başka bir kanun, İslam devriminden sonra zorlukla değiştirilmiş olan tepeden turnağa örtünmeyle ilgili olanıdır. Rıza Şah tarafından yasaklanmış olan örtünme, batılılar tarafından kadınlarla erkekler arasındaki eşitsizliğe neden olan ana faktör olarak görülür. Bununla birlikte örtünme, bir kuraldan çok giyinmeyle ilgili bir fenomendir. Köylerde kadınlar tarımsal işlere aktif olarak katılırlar ve bu şartlar altında birisinin kendisini bizim Tahran'da kadınların üzerinde gördüğümüz türden çarşafı (çador) örtmesi mümkün değildir. Köyde birinin örtünmesinin, saçlarını örtmek gibi başka yöntemleri vardır ve çoğu Kürt kadınları arasında başka şeyleri yapmak tuhaf olarak görülür. Kadın ve erkeklerin ayrımı toplumda hayatın doğal bir durumu olarak algılanır ve ortalama bir Kürt kadını başka bir davranış biçimini düşlemez bile.

Bununla birlikte, Kürt halkına daha büyük bir özgürlük için yürütülen askeri ve politik savaş çoğunlukla bir erkek işi olarak görülse de, özellikle şehirlerde eğitim görmüş genç kadınlar arasında erkeklerle yanyana peşmerge (özgürlük savaşçısı) olarak savaşa katılan, politik faaliyetleri nedeniyle cezaevine konan, öldürülen Kürt kadınları olduğunun da vurgulanması gerekir. 1980 yılında

Tahran üniversitesi yurtlarında yaşayan Kürt kızları arasında politikayla ilgilenme ve özgürlük için Kürt mücadelesine katılma oranı çok yüksek bir dereceye ulaşmıştı.

İran'da, tümüyle kadınların omuzunda olan bir görev de ev halkına karşı olan sorumluluktur. Tahran'da, diğer şehir ve kasabalarda, yiyecek maddelerinin sınırlanmasıyla doğan problemler nedeniyle bu, gerçekten de ağır bir yük-tü. Burada kadınlar, oldukça yüksek fiyatları olan serbest pazardan satın alamayacak kadar zengin değillerse, zamanının çoğunu günlük alışverişini yapmak için kuyruklarda harcarlar. Daha da ötesi karneyle verilen yiyecek payları bir ailenin beslenmesi için yeterli değildir. Bununla birlikte taşrada, Kürtler'in çoğunun yaşadığı ve kendi yiyecek maddelerini ürettikleri yerlerde durum, bu noktada, daha iyidir. Köylerdeki kadınların yaşamı birçok noktada şehirdekinden daha zor olsa da, şehirdeki kızkardeşleriyle kıyaslandığında avantajlara sahiptir. Kadınlar, halihazırda anıldığı gibi, tarımsal işlere, koyun ve keçilerden süt sağarak, buğday ve diğer ürünlerin hasadını yaparak, katılmanın yanında süttan yoğurt, tereyağ, peynir ve ona benzer şeyler yapımından da sorumludurlar. Başka bir görev de hergün ekmek pişirmektir.

Kürdistan'daki kadınların İran'ın diğer değişik bölgelerinde olduğu gibi etkisiz tıbbi bakımla karşı karşıya hastane ve doktorların bebek doğumunda yetersiz olmasından dolayı kadın ölümlerinin görüldüğü ve bu nedenle, özellikle hamilelik ve doğum süresince büyük oranda etkili bir tıbbi bakıma gereksinimleri oldukları gerçeğinin de belirtilmesi gerekir. Çocuk gerçeği de Kürdistan kaynaklarına dayanan istatistikleri inanılır kabul etmek mümkün olmasa da, aynıdır ve çocuklar arasındaki ölüm oranı, İran'ın sağlık bakımından daha çok geliştiği bölgelerine göre hayli yüksek olan bir önceki yıla göre düşüktür.⁹

Çocukların yaşama koşullarıyla ilgili anılması gereken başka bir faktör de eğitim konusudur. Şimdilerde İran Kürdistanı'na dahil birçok yerleşim alanında okullar bulunabilmektedir. Şehirlerde, özellikle daha çok eğitim görmüş ailelerde kızları, en azından temel eğitime göndermek çok yaygındır. Buna rağmen, Kürdistan'da okuma yazma bilmeme oranı 1987'de, tüm ülke çapında 6 yaş yukarısı İranlılar için %38,4 olarak tahmin edilen (Kadınlar için %48,3, erkekler için %29,9)¹⁰ ortalamasının oldukça üstündedir.

Özel bir dil biçimiyle yazılan edebiyat alanında eğitim aracı olarak kullanılsa ve İran anayasası okullarda Farsça dışındaki diğer dillerin öğretilmesine izin verse de Kürt dili, İran Kürdistanı'ndaki eğitim sisteminde kesinlikle kullanılmamaktadır.

Bu, İran anayasasının Kürt dili ve edebiyatının İran Kürdistanı'nda öğretilmesi iznini vermesi açısından teorik olarak mümkündür ama pratik olarak geçerli değildir. Elbette bu tür bir eğitim ve öğretimi merkezi yönetim hiçbir şekilde desteklememekte, az çok yoğun bir çaba isteyen gönüllülük temelinde dayanılarak organize etme zorunluluğu doğmaktadır. Bu durumda Kürt çocukları yapısına yabancı oldukları ve nasıl okunacağını bilmedikleri yabancı bir dilde öğrenim görmek zorunda kalmaktadırlar. Böylece onların yazıyı çözerek öğrenme, aynı zamanda yabancı dilde uzmanlaşarak öğrenme gibi ikili bir görevi olmaktadır. Bu genel olarak bütünüyle tatmin edici değildir ve UNESCO, bir çocuğun en başarılı biçimde yalnızca düşündüğü dilde okuma ve yazmayı öğrenebileceğini bunun en iyi yolunun da ana dili olduğunu vurguladı.¹¹

6 - KÜLTÜREL DURUM

Pehlevi hanedanının yönetimi altındaki İran'da Kürt kültürünün gelişimi için hiçbir fırsat yoktu. Kürt dili İran yönetimi tarafından Farsça'nın bir lehçesi veya yerel bir lehçe olarak görülüyor ve rejim Kürt dilini asimile etme ve onu gelişmesinden alıkoymaya çalışma konusunda hiç bir fırsatı kaçırmıyordu. Bununla birlikte devlet tarafından kontrol edilen Kürdistan'daki bir radyo istasyonundan Kürt dilinde günde birkaç saatlik radyo yayınına da izin verilmişti.

1940'lı yılların ilk bölümü iyi bir dönemdi. İran Kürdistanı'nın merkezi parçaları, Rusya kuzeyi, İngiltere güneyi işgal ettiğinde güçlü bir konuma geçti. Bu yükseliş periyodu, 1946 Aralığı'nda kısa ömürlü "Mahabad Kürdistan Cumhuriyeti"nin ilanını getirdi. Günlük bir gazete, çocuklar için aylık periyodik bir dergi yayınlandı; bir ulusal tiyatro kuruldu; radyo yayını Kürdistan'ın geniş bölgelerine ulaştı; Kürt yazarlar ve şairler onurlandırıldı; "Kürtçe cumhuriyet içinde resmî dil oldu".¹² Cumhuriyetin trajik yıkılışıyla, Kürt halkının hayatında ve kültüründe Pehlevi Hanedanı'nın 1979'daki kovuluşuna kadar süren yeni bir karanlık dönem açıldı.

İran'da İslam Cumhuriyeti kurulduğu zaman yeni rejime büyük umutlar ve beklentiler bağlantı. "İran Kürdistanı"na otonomi verilmesini sağlamak için büyük mücadeleler veren Kürt politik partileri programlarına önemli bir nokta olarak kültürel haklar konusunu almışlardı. Mart 1979'da "İ-KDP" tarafından ilan edilen bildiride bulunan sekiz talebin Kürt dile ilgili bölümü aşağıdaki gibidir: "Kürt dili taşra eyaletlerinin resmî dili ve okullarda eğitim dili olmalıdır. Farsça da resmî dil olarak varlığını sürdürebilir."¹³ Bu açıklanan sekiz madde-

lik Mahabad Planı, aralarındaki diğer şeylerle birlikte, Kürt dilinin Farsça'yla birlikte birinci dil olmasını da talep ediyordu.¹⁴

İslam Cumhuriyeti'nin Fars olmayan ulusların kültürel hakları üzerine yaklaşım biçimi 79 Anayasası'nda açıklandı, özellikle 15. maddede (Yukarıda bahsedilmiştir). Geçen on yıl boyunca İslam Cumhuriyeti Kürt kültürü alanında birkaç olumlu adım attı. Bununla birlikte bunlara farklı görüş açısı noktalardan bakılabilir. Genel izlenim, hükümetin teklif ettiklerinin ne politik partilerin şimdiye kadarki taleplerine ne de İran'daki Kürt halkının beklentilerine yanıt verdiği biçimde görülüyor.

1985 ilkbaharında, geç dönem Kürt şairlerinden Hemin'in önderliğinde yayınlanan Kürt kültür dergisi "Sirwa" büyük ve mükemmel bir olay oldu. Heyecan ve ilgi topladı. Bunu, 25-27 Eylül 1986'da Mahabad'da yapılan başka bir önemli etkinlik, Kürt kültürü ve edebiyatı üzerine birinci kongre izledi. Kongreye yüzlerce Kürt yazarı ve İran'ın her tarafından gönderdikleri mektuplar kanalıyla değişik yörelerden insanlar katıldı. O zamanın başbakanı Mir Hüseyin Musavi kongreye Kürt kültürüne yeni ve dostça düşünceler ifade eden bir mesaj gönderdi. Kongre İran'daki Kürt kültürünün gelişmesi için on maddelik bir program kaleme aldı. Maddeler arasında en önemlileri, Kürdistan'daki okullarda Kürt dili ve edebiyatının öğretilmesi, bir Kürt Bilimler Akademisi kurulması ve üç ayda bir yayınlanan Sirwa'nın aylık bir dergi biçiminde büyü-tülmesi amaçlarıydı.

Bunun sonucunda Sirwa aylık dergiye dönüştürüldü ve onun şimdiye dek elli sayısı yayımlandı. Öte yandan Kürt dilinde ne günlük ne de haftalık bir gazetenin ne var olmasına ne de yayımlanmasına izin verilmedi. Periyodik olarak ya da aylık olarak gençler, kadınlar veya çocuklar için çıkan Kürt dilinde özel bir dergi de yoktur. Okullarda Kürt dilinde eğitime gelince; halihazırda birinci aşama için basılmış bir Kürtçe çalışma kitabı olsa da, henüz pratikte yapılmış bir şey yoktur. Okullarda öğretim için kullanılmakta olan kitaplarda Kürt tarihinden bahsedilmesiyle ilgili olarak da hiçbir şey yapılmış değildir. Mahabad Cumhuriyeti ve onun şah tarafından öldürülen dinsel ve anti-emperyalist lideri Gazi Muhammed'in adı hiçbir şekilde anılmamaktadır. Birkaç Şii isyancısı ve dinsel lideri bütün bir Kürt tarihi üzerinde çalışsa da seçkin biri olarak Gazi Muhammet ve onun cumhuriyetinden bahsetmezler.

Kürtçe kitaplar İran'da basılmakta ama onların içeriği sıkı bir şekilde sansür edilmektedir. Bazı durumlarda, sansürden kitabın yayını için olumlu ya da olumsuz yönde bir yanıt alabilmek bile iki yıldan fazla bir zaman almaktadır.

Çoğunun zulüm gördüğü ve sürgüne zorlandığı anılmasa da Kürdistan'da onlarca şair ve yazar yüzlerce entellektüel vardır ama onların halâ kültürel bir birliği ya da kendilerine ait kuruluşları yoktur. Halk için düzenlenmiş kültürel ve edebiyat toplantılarına izin verilmez. Tek bilinen durum, 1984 Eylülünde cezaevinde yazar Hasan Qizilci'nin doğal olmayan ölümüdür. Qizilci çok iyi bir romancıydı. O Sovyet yanlısı Komünist Parti'ye (TUDEH) sempati duyduğu için tutuklanmıştı.

İran'ın diğer ezilen uluslarının yaşadığı bölgeleriyle kıyaslandığında Kürdistan'da müzik daha büyük bir özgürlüğe sahiptir. Bu, birkaç şarkıcının ve kasetlerinin yasaklanması ve kaset dükkânlarının sık sık İslam devrim komitesi temsilcilerince ziyaret edilmesi gerçeğiyle çelişmez. Şimdilik, Kürdistan'da günde birkaç saat yayın yapan birkaç radyo istasyonu ve hem merkezi (Tahran) hem de yerel (Kürdistan) televizyonunda Kürtçe programlara yer verilmektedir.

Kürdoloji, Kürt dili çalışmaları, edebiyat, tarih ve Kürt uygarlığı Tahran Üniversitesi'nde sistematik biçimde okutulmamaktadır.

7- İRAN'DAKİ KÜRT MÜLTECİLERİN DURUMU

İran'a gelen Kürt mültecilerinin ilk büyük dalgası, 70'li yılların başında Irak rejimi tarafından ülkeden çıkarılan sürgün Kürtler'den oluşmuştur. Bu, Barzani liderliğindeki Kürt kurtuluş hareketiyle Irak rejimi arasında tartışma yaratan ana nedenlerden biridir. Kürtler'in 1975 yenilgisi ve hemen onu takip eden İranla Irak arasındaki Cezayir Antlaşması, İran'a daha fazla mülteci akını sonucunu getirdi. Bunların küçük bir kısmı kuzey-batı İran'daki Kürt şehirlerine yerleşirken, çoğunluğu Karaj, Jahrum ve Hürremabad'daki üç kampa dağıtıldı. Bu iki mülteci grubunun toplam sayısının 150-200 bin arasında olduğu tahmin edilmektedir.

1980 Nisanı başlarında, Irak Baas rejimi tarafından sürgün Kürtler'e karşı, birkaç kuşaktan beri Irak'ta yaşamış olsalar da aslında onların rejim tarafından İranlı olarak kabul edildiklerini belirten yeni bir kampanya başlatıldı. İlki 1970'li yılların başında yapılan bu kampanya, sürgün Kürtler arasında sağlam bir temele sahip olan Kürt kurtuluş hareketini zayıflatmak için yalnızca bir bahaneydi.

İrak rejimine karşı 1976'dan seksenli yılların ortalarına kadar süren mücadele yılları, Irak-İran Savaşıyla birlikte, İran'a giden Kürt mülteci sayısını artırdı ama sayının çoğalmasında Irak'ın Irak Kürdistanı'ndaki sivillere karşı kullan-

dığı kimyasal silahlarla da bağlantılıydı. İlk ölü ve yaralıları, "Bağdat, savaş bölgesindeki çok sayıda Kürt köyüne karşı kimyasal silah kullandığı zaman" öğrenildi.¹⁵ Bu kimyasal saldırılar farklı yerlerde birkaç kez tekrarlandı. En büyük ve en korkunç saldırılardan biri, 1988 Mart ortalarında çoğu sivil 6350 kişinin öldüğüne inanılan Halepçe saldırısıydı.¹⁶ İran'daki mültecilerin sayısının Halepçe'den sonra 100 bin kişiye yaklaştığı tahmin ediliyor.

Irak Kürdistanı Cephesi tarafından sunulan İran'daki Kürt mültecilerin sayısı ile onların coğrafi dağılımını gösteren en son istatistikleri aşağıda gösterildiği gibidir.

<i>EYALET</i>	<i>KAMP SAYISI</i>	<i>MÜLTECİ SAYISI</i>
Bahteran	8	14.056
Kürdistan	12	17.718
Batı Azerbeycan	24	69.482
Diğer Eyaletler	--	281.142

Kürt mülteciler, İran otoriteleri tarafından daha iyi bakılan ve daha iyi koşullarda yaşayan Kürt olmayan diğer Iraklı mültecilerle (Arap ve Şüer) kıyaslandığında hem fiziksel hem de psikolojik açıdan çok kötü koşullar altında yaşıyorlar. Kamp içindeki yiyecek ve sağlık koşulları yetersiz ölçülerdedir: Şeker, çay, piriç, gaz, un, vb., bazen haftada bir, bazen ayda bir dağıtılmaktadır. Her aileye aylık olarak dağılan yiyecek miktarı iki hafta için yeterli olmamakta, geri kalan zaman için aile kendi gayretleriyle yaşamaya devam etmek zorunda kalmaktadır. Hiçbir aile para yardımı almamaktadır. Kampların çoğunda iyi nitelikte olmasalar da arasına hemşire bulunur. Onlar mültecilere en ciddi durumlarda yardım ederler. Bunun dışında hastalar, (çoğunlukla kadın ve çocuklar) en yakın şehre gönderilir.

9 Haziran ve 1 Temmuz 1985'de Irak, Urmiye yakınındaki Zewa Mülteci Kampı'nı bombaladı. Yaklaşık 14.000 kişinin barındığı bu kampa yapılan saldırı sonucunda 75'i çocuk 122 insan öldü ve 375 insan yaralandı. Kamptaki sağlık personeli hiçbir yardımda bulunamadı ve yaralıları Urmiye'ye götürüldü; orada bile onların çoğuna yapılan yardım yalnız el, kol ve bacaklarının kesilmesi oldu. Hiçbir kampta tıbbi personel yoktu. Ölüm olayları, özellikle çocuklar arasında, bu kamplarda yaygındı. Hamile kadınlar doğum yaparken öldü diye rapor ediliyordu.

Kürtçe veya Farsça olsun eğitim, kampların çoğunda yetersizdi. Kampların

bir çoğunda yaşayan Kürt öğretmenler kendi gayretleriyle okullar oluşturdular ama özellikle çalışma kitabı, defter yoksunluğu gibi ciddi sorunlarla karşılaştılar..

Mülteciler için, başka kamplardaki akrabalarını veya arkadaşlarını ziyaret etmek ya da şehre gitmek için kamp dışına çıkmak çok zordur. Bu sisteme göre, İran içindeki kamplara gitmek için bile olsa, kamptan ayrılmak 1975'ten beri izne bağlıdır. İzin dökümanları her kampın ana girişini kontrol eden pasdaran görevlileri tarafından sağlanır. Mülteciler için ciddi bir problem de zamanın nasıl geçirileceğidir. İşleri yok ve çalışmalarına izin verilmemektedir. Özellikle, bizim Farsça öğrenmeye fırsat bulamadığını bildiğiniz gençlik, çoğunlukla okuyacak hiçbir şey bulamamaktadır.

IRC ve UNHCR* gibi uluslararası ve insan haklarıyla ilgilenen örgütler, çoğunlukla mülteciler veya onların temsilcileriyle direk ilişki kuramamaktadır.

8- EKONOMİ VE ÇEVRE KOŞULLARI

İran Kürdistanı'ndaki ekonomik durumu ayrıntılarıyla tartışmanın zaman ve yeri burası değil. Yine de bu yerlerin geleneksel tarım ve hayvan yetiştiriciliğine bağlı olduğu belirtilmelidir. İran'ın en önemli petrol alanlarının çoğu bu bölgede bulunuyorsa da, özellikle Kirmenşah çevresinde (şimdi Bahteran olarak adlandırılıyor), Kürt bölgesinin ekonomisi temel olarak kırsal ve modern endüstri sektörlerine dayanır ve yatırımlar azdır. Yerel liderlerin değişmeyen taleplerinden biri bölgenin ekonomik gelişimi için merkezi hükümet tarafından daha çok destektir.

Yakın zamanlardaki gelişmelerle bağlantılı çok sayıda unsur çevre koşullarına zarar verdi. Hayvanların, özellikle keçilerin yoğun otlanmasıyla doğal bitki örtüsü üzerinde oluşan sürekli baskı, orman yangınları toplamı, orman ve ağaç sayısını hızla azaltan inşaat malzemelerinin olumsuz etkisiyle, sonuçlandırmayı planlama olanaklarının hayli zayıf olduğu uzun yıllardır süren gerilla savaşı ve İran-İrak Savaşı'nın bozucu etkisi biraraya geldi. Dağlık bölgelerde, suya ulaşma fazlasıyla kolay ve iyidir ama ırmakların kontrolüyle su dağıtım şebekesinin korunması kolaylıkla bozulan hassas makinalara ihtiyaç gösterir. Bunun yanında ev halkının kullanımı için temiz su elde etme, sağlık koşulları için hayati bir sorundur.

* United Nations High Commissioner for Refugees (Mülteciler Yüksek Komiserliği). (Yayınevinin notu)

9- GELECEK İÇİN UMUT VE BEKLENTİLER

Şu anki durum nadir kararsızlık durumlarından biridir. Yukarıda vurgulandığı gibi, bölgedeki yeni politik durum – İran ve Irak arasında sessiz bir anlaşışın doğması– ve yakın gelecek için belirsizlik, Irak'ın Kuveyt'i işgalinin sona ermesi her şeyi spekülasyona açık bırakıyor. Öncelikli olarak iki süper devlet tarafından teorik olarak olmasa da en azından pratik olarak garanti edilmiş uluslararası sınırlar, iki ay öncesiyle kıyaslandığında pek değiştirilemez görünmüyor. Bunun, açık biçimde olmasa da düşünülmesi, Kürt sorunu için belirli bir anlam taşır.

Buna ilave olarak, biz, Sovyet sisteminin ayrılması uyanışını takip eden ideolojik bir yanılıya da sahibiz. Yukarıda tanımlandığı gibi, bu, değişik Kürt gruplarını, metodlarda olduğu kadar hedeflerini de yeniden gözden geçirmeye götürdü. Şimdiki durumda hesabın çıkarılması gereği henüz yeni başladı ve sonucun ne olacağını şimdiden söylemek pek mümkün değil.

En azından uzun dönem açısından kesin olarak görülen şey, Kürtler'in ulusal bilincinin artmaya devam edeceğidir. Genel kültürel durum açısından medyanın yayılma alanı ve etkisi kestirilemeyen bir hızla büyüyor ve onun da her türlü azınlıklar arasında hem genel eğitimi hem de ulusal uyanışı yükselttiği açıktır. Şüphesiz, medya güçlü bir yönlendirme aracı ama onun kullanımını tek elde tutma gittikçe güçleşmektedir ve muhtemelen bu, çok parçalı etnik yapıya sahip olan İran gibi ülkeleri kültürel ve politik durum açısından değiştirmeye götürecektir. Bu, etnik grupların problemlerinin saldırısından ve onların politik sisteme katılma istemlerinden sakınmanın gittikçe daha fazla güçleştiğini kanıtlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Amnesty International Arsrapport 1989 (Uluslararası Af Örgütü 1989 yılı raporu)* Stocholm, ekim 1989
- Amnesty International Briefing (Af Örgütü Brifingi):* İran, London n.d (1987).
- İran İslam Cumhuriyeti Anayasası*, Hosein Elahi Qoemşei'nin resmî bir çevirisi, The Hamdani Publishers, Tahran n.d-Farsça metin: *Qânun-e esâs-ye Jomhuri-yi Eslâmi-ye İrân*, Keyhân Abân 1358.
- "*Kürdistan'daki İnsan Hakları Üzerine Uluslararası Konferans'ın dökümanları*, 14-16 Nisan 1989, Bremen 1989
- İran: İnsan Hakları İhlalleri 1987-1990*, Af Örgütü, Londra 1990 *Keesing'in Modern Arşivleri*, Haziran 20, 1980, s.30301-30310 ("İran-Etnik azınlık bölgelerindeki Gelişme, Şubat 1979'dan Şubat 1980'e") Mac Donald, Charles, "Kürtler'in Mücadelesi ve Devrimci İran", *Journal of South Asian and Middle Eastren Studies* (1989):1-2 s:52-70 Mac Dowal, David, *Kürtler (Azınlık Hakları Grubu, Rapor no:23)* yeni baskı, Londra 1989
- Statistik des Auslandes, Länderbericht* İran 1989, Statistisches Bundesamt, Wiesbaden 1988.
- Birleşmiş Milletler A/45/697* Nov. 6 ,1990
- Eğitimde Doğal Dilin Kullanımı* (UNESCO Monographs on Fundamental Edition, 8, 1953).

DİPNOTLAR

- 1- Kürtler'in İran nüfusunun %10'unu oluşturduğu, gözlemcilerin en çok andıkları bir tahmindir. Şimdi ise 5-6 milyon Kürt. cf. Mac Dowal s.7
- 2- "Hosein Elahi Qoemşei" tarafından yapılan resmî bir çeviri. Bu çeviriden, çoğunlukla doğru olmadığı ve yönlendirilmiş olması ihtimali bulunduğu için bu yazıda her zaman alıntı yapılmayacaktır.
- 3- cf. Mac Donald s.59
- 4- cf. Keesing'in Modern Arşivleri 1980, s.30302. Biraz daha farklı bir versiyonu için Mac Donald'a bakın, s.56-57
- 5- Keesing'in Modern Arşivleri, 1980, s.30305 ve Mac Donald'da da s.58-59
- 6- Mac Dowal, s.16
- 7- Keesing'in Modern Arşivleri, 1980, s.30305; Mac Donald'da da s.58
- 8- Af Örgütü'nün Arsrapport'una bakın, / ya da makalenin İngilizce versiyonuna) s.286-289
- 9- 1980-85 arasında bütün İran'daki yıllık ortalama çocuk ölümü oranı %11,5'du. Kaynak: *Auslandes İstatistiği, Länderbericht* İran, s.19
- 10- A.g.e s.31
- 11- Bak, *Eğitimde Doğal Dilin Kullanımı* (Temel Eğitim üzerine Monografiler, UNESCO)
- 12- Mac Dowal, s.16
- 13- Mac Donald, s.56
- 14- Mac Donald, s.58
- 15- Mac Dowal, s.27
- 16- Mac Dowal, s.27
- 17- Bu rakamlar "Birleşik Cephe" tarafından yayınlanan, Kürdistan üzerine bilgiler içeren bir kitapçıktan alınmıştır.
- 18- Van Bruinessen, M.M, *Agha, Shaikh and State*, Utrecht 1978

SOVYETLER BİRLİĞİ'NDEKİ KÜRTLER

Cemşid HEYDERİ

(file: ÖUS KURD PM 7/2 1991 Final Version)

1 – KÜRTLER'İN KAFKASYA'DA ORTAYA ÇIKIŞI. FARKLI VERSİYONLAR

Literatürde, Rusya ve sonraki Sovyetler Birliği'nin Kafkasya bölgesindeki Kürtler'in varlığı üzerine detaylı olarak, farklı versiyonlarda değişik kitaplar vardır. Yazarlar Kürtler'in varlığı üzerine değişik kaynaklardan veri sağlıyorlar ama onların ortak olarak paylaştıkları bir kanı vardır: Hepsi de Kürtler'in X – XII. yüzyıllar arasında Şeddadi Hanedanı yönetimi döneminde Kafkasya'da görüldüklerine inanmaktadırlar. Fakat Kürtler'in yalnızca XIV – XV yüzyıllarda Kafkasya'da görüldüğünü ileri süren başka bir görüş de vardır.

Kürtler'in ikinci defa görülmeleri İran'la Rusya arasında imzalanan Gürcistan Barış Antlaşması'ndan sonra, 1813 yılında yalnızca Tatar Rusyası'nda olmuştur. Bu münasebetle Khanate Karabağ, Gence bölgesi, Rusya'ya dahil edildi. Türkmençay barış antlaşmasından sonra 1828'de, İran'dan gelen bazı Kürtler Erivan eyaletine yerleştirildiler. 1871 – 1878 döneminden sonra Rusya'ya Kürt akını devam ettiği için Kürt nüfusunun sayısı arttı. Lazarev'e göre, yüzyıl başında, daha ayrıntılı olarak söylenirse 1909 yılında, Rusya'daki Kürt nüfusu yaklaşık olarak 150 bine ulaştı. Fakat Rusya'ya doğru Kürt göçmen dalgası sürdü. Ermeniler'e karşı Türk soykırımı sırasında ve Ekim Devrimi'nden sonra Yezidi Kürtleri'nden göçmenlerin gelişi devam etti ve 1926'da İran'dan Sovyet Kürtleri'ne katılan son Kürt aşireti Brukan Aşireti oldu.

2 – KÜRTLER'İN SAYISI VE YERLEŞİMİ

1937'den önce, Kürtler başlıca Ermenistan, Azerbeycan, Gürcistan ve Türkmenistan'da yaşamaktaydılar. Fakat Stalin'in baskıcı ve dağıtıcı azınlık politikası sonucunda (Kürtler'i de içeren), bugün Kürtler Sovyetler Birliği'nin dokuz cumhuriyetine dağılmış olarak yaşamaktadırlar. Bugün çoğunluk, Azer-

baycan, Gürcistan, Ermenistan, Türkmenistan, Kazakistan, Kırgızistan'da Özbekistan ve Ermenistan'dan gelen 20 bin Kürt ise "Krasnodar Krai"de yaşamaktadır.

Ne yazık ki, SSCB'de dahi Kürtler'in yaşadığı ülkelerdeki sayısını gösteren istatistiki veriler güvenilir değildir. Yüzyılın başında Rusya'da 115 bin Kürt'ün yaşadığı belirtilmesine rağmen, 1989'daki resmî bilgilere göre Sovyetler Birliği'nde sadece 153 bin Kürt yaşadığı belirtilmektedir. Profesör S. Mıgoian bugün Rusya'da, (en azından 200 bin Kürt'ün olduğu Azerbaycan hariç) 250 bin Kürt'ün bulunduğunu iddia etmektedir.

Biz Rusya'nın farklı cumhuriyetlerinde yaşayan Kürtler'in sayısı ile ilgili bir tablo yaptık. Tablo, resmî kaynaklarda bilinçli bir şekilde az gösterilen Kürt sayısının yanlışlıklarını da gösteriyor.

Tablo I: USSR'deki Kürtler'in Sayısı Üzerine Resmî Veriler

	Azerb.	Gürcistan	Erm.	Türkm.	Kazak.	Özbek.	Kırg.	Kras.	Ukr.
1921	33.780	?	?	?	?	?	?	?	?
1926	41.000*	10.000	15.200	?	?	?	?	?	?
1939	6000	?	?	24.000	?	?	?	?	?
1959	1.500	?	?	20.000	6100	?	?	?	?
1970	5.500	?	?	?	?	?	?	?	?
1979	-	35.000	51.000	?	18.000	?	?	?	?
1989	-	33.331***	53.000**	?	25.000	20.000	?	?	?

* 1928'de Kürdistan bölgesi* (Ru: Uezd) biçimlendiğinde, Azerbaycan'daki Kürtler'in sayısı 60.000'di.

** Ermenistan Kürtleri'nin sayısı 70.000'den fazladır.

*** Geleneksel olarak Kürtler geniş aileler biçiminde yaşarlar, örneğin Gürcistan nüfusu 1979'da %8, 2 artarken Kürtler'in nüfusu %29, 8 artmıştır.

3 – KÜRDİSTAN BÖLGESİ (RU: UEZD) VEYA OTONOM BÖLGE (OKRUG)¹

Azerbaycan Merkezi Yönetim Komitesi'nin (ATsIK) 7 Temmuz 1923 tarihli oturumunda kabul edilen Kürdistan üzerine protokolün ikinci paragrafı, Merkez ve sınırlarının "Otonom Nagorna-Karabağ Bölgesi"nin sınırlarıyla sınırlanmış bir "Otonom Kürt Bölgesi"nin kurulması amacını içeriyordu. Kürdistan otonom bölgesi (Ru: Oblast) "Nagorno-Karabağ Otonom Bölgesi"yle (Ru: Oblast) aynı zamanda, 1929'da kuruldu.

* Bu bölge Kürdistan'a Sor (Kızıl Kürdistan) olarak adlandırılmıştır. (Yayınevinin notu).

Hemen sonra kurulan yönetim birimi, Karakişlağı, Kelbajar, Koturle, Kubatinski, Kurd-Gadji ve Muradxanlı'yi içine alan bölgenin bir parçasıydı. Kürdistan Yerel Yönetimi'nin (Sovnarkom) ilk başkanı Gusi Gadeev'di.

4 – OTONOM KÜRDİSTAN'IN COĞRAFYASI

Kürdistan bölgesi kuzeyden güneye Kelbajar, Lachin, Kubatinski ve Dejeberal bölgelerinin arasından uzanıyordu. Kürdistan'ın Kuzey sınırı, Gendzhinski bölgesini (Ru: Uezd) bölen Murovdagski dar koridoruyla sınırlanmıştı. Kanguro-Alangezski bölgesini bölen koridor boyunca Kürdistan, Ermenistan Cumhuriyeti'ndeki Nor-baizetk bölgesine (Ru: Uezd) sınırdı. Güney batıdan Ermenistan Cumhuriyeti'nin Zangezurski ve Şaruro-Derelegeski bölgelerine (Ru: Rajon) sınırdı. Güney batıdan sınırları Akera nehri boyunca, Mikhelev çayının Akera nehrine döküldüğü noktaya kadar uzanırdı. Sonuç olarak Kürdistan Güney batıda Murovdagski koridoruna çok yakın olan Mikhelev çayının Akera nehrine döküldüğü noktadan Nagorno-Karabağ'a sınırdı. Kubatinski bölgesini (Ru: Rajon) içeren Güney Kürdistan Araks nehri boyunca uzanan Neimny bölgesine (Ru: Oblast) sınırdı.

Kürt otonom bölgesindeki Kürtler'in kültürleri ve günlük hayatları hakkındaki bilgiler gerçek olmayan şeyleri içeren türdedir. Bazı bilgilere göre 1923'le 1929 yılları arasında Kürtçe konuşulan okullar açılmıştı. Kitaplar, çalışma kitapları, roman ve şiir kitapları, gazete Sovyet Kürdistanı'nda basılıyordu. Gerçekten de 1961'e kadar varlığını koruduğu için bir gazetenin var olduğu kesindir. Okullar konusuna gelince; onlar bütün Kürdistan'da yaygın değillerdi ama, başlıca Laçin ve Şuste şehirlerinde vardı.

Azerbeycan Kürtleri'nin, otonomilerini kazandıkları tarihe kadar, özellikle de insan hakları ihlallerinin dayanılmaz boyutlara ulaştığı 1921 öncesinde, asimilasyona konu olduklarının belirtilmesi gerekir. Örneğin, bazı köyler kendi dillerini kullanmamak için söz vermeye zorlandı (Örneğin Laçin bölgesindeki (Ru: Rajon) Kamali Köyü). Musovats politikası, başlangıç döneminden Azerbeycan'da Sovyet iktidarının kurulmasına kadar geçen süreçte, asimilasyonda büyük bir rol oynadıysa da "Otonom Kürdistan"ın oluşturulması asimile edilmiş Kürtler için kesin bir dönüş oldu. Bu durum için A. Bukşpan'ın bir kitabından alıntı yapılabilir: "Şüphesiz, (Türk denilen) vatandaşların çoğunun, yaşadıkları bölgenin adı altında ulusal kimliklerine kavuşmaları ve kendilerini Kürt olarak çağrılmaları olayı koşulların bir ürünüydü. Fakat 1930'da yönetsel bölünmeyle bağlantılı olarak, Azerbeycan'daki tüm eski bölgeler (Ru: Uezd) lağvedildi ve yeni bölgeler (Ru: Okrug) kuruldu".

Bu şekilde, eski Kürdistan bölgesi (Ru: Okrug) olarak değiştirildi, fakat hemen aynı yılda (1930), 30'lu yıllardaki asimilasyon politikasının bir sonucu olarak bölge lağvedildi. Bununla birlikte 1930 – 31 yılında Kürtçe öğretim yapan okullar açma teşebbüsleri oldu. Kürdistan'daki eğitim bölümünün eski lideri İsmailov 1931 yılındaki konuşmalarında, yalnızca Laçın bölgesinde yüzden fazla okulun ve bir tarımsal-teknik okulun açıldığını söyledi.

J. V. Stalin'in XIV. parti kongresinde yaptığı konuşma bana Kürtler'e karşı şovenist asimilasyon politikasının bir ön hazırlığı gibi görünüyor. Bu konuşmada Stalin şöyle diyordu: "Ulusal kültürlere gelişmeleri ve sağlıklı büyümeleri için, tüm potansiyellerin açığa çıkması için bir şans vermek gereklidir". Bu iyi bir konuşmaydı ama Stalin aynı konuşmada şunu da ilave etti: ".....yaygın bir dille ve yaygın bir kültür içinde kendi birliklerini sağlayacak koşulları yaratmak için". Stalin'in konuşmasının bu ikinci bölümü, okulların kapatılması, kitle mezalimine geçilmesi, Kürt kültürünün kötü koşullara bırakılarak sonunun hazırlanması gibi şeyleri yapmaları için Azerbeycan devleti politikacılarına gerekli emri verdi. Sonuç olarak, 1979 nüfus istatistiklerine göre Azerbeycan'da kesinlikle hiçbir Kürt yoktur.

5 – TENKİL

Biz SSCB'de Kürtler'in asimilasyonundan bahsettiğimiz zaman Azerbeycan Kürtleri'ni ve özellikle Azerbeycan'ın Müslüman Kürtleri'ni anarız. 1930'lu yıllardaki küçük ulus milliyetçiliğine karşı yapılan sindirme dalgası tümüyle Gürcistan, Ermenistan ve Azerbeycan'daki Kürtler'le ilgiliydi. 1937'de, Ermenistan'daki Kürtler zorla merkezi Asya ve Kazakistan'a yerleştirildiler, 1944'de de Gürcistan Müslüman Kürtleri'nin yeniden yerleştirmesi başladı. Ne yazık ki farklı yerlerden zorla yeniden yerleştirilen Kürtler'in sayısı ile ilgili hiçbir veri yoktur (kurbanların sayısı bilinmiyor) fakat yeniden yerleştirmenin gayri insani ve zalimane olduğu açık bir olgu. Akademisyen N. K. Nadirov 25 Temmuz 1990'daki Moskova konferans konuşmasında Kürtler'in topraklarından başka bölgelere gönderilmesini gayri insani olarak tanımladı. İşte konuşmasından bir örnek:

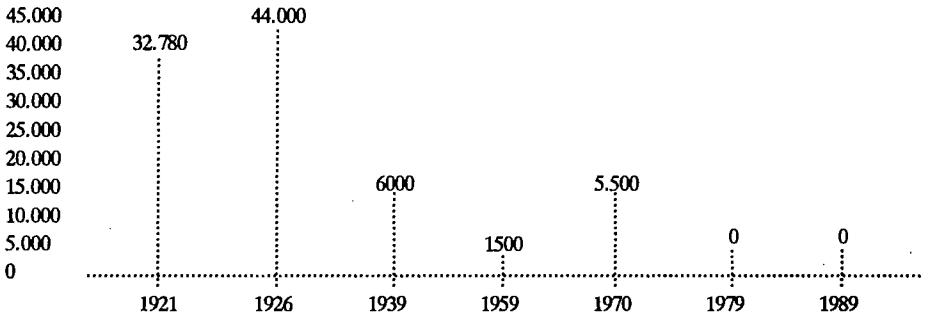
"Şimdiki günün yaşlıkuşağı (baskı günlerinde çocuktular) zulmün köylere bir gece nasıl geldiğini hatırlarlar. Tüm büyük insanlar toplandı ve trene bindirilerek uzağa gönderildi. Bugüne kadar hiç kimse, onların nerede olduklarını ya da onların birinin dönüp dönmediğini öğrenemedi. Erkekler gönderildikten sonra kadınlar ve çocuklar, insanların taşınması için uygun olmayan nakil araç-

larında bilinmeyen bir yöne gönderildiler. Sürgüne uğrayan bu insanların yeniden yerleştirilmelerinde yoğun bir mezalim yaşandı. Onlara halk düşmanı olarak davranıldı, sokağa çıkmama yasağına konu oldular. 25 yıllık bir ceza tehdidi nedeniyle özel yerleşim bölgelerinden ayrılma hakları yoktu".

Başka bir örnek: Meşhur Kürt yazarı Arab Şamilov – Ereb Şemo (Yayınevinin notu) (1916'dan beri Bolşevik'ti) tutuklandı ve 1937–57 arasında Dickson adasına gönderildi. Kürt halkının yaşam koşullarının, 1957'den sonra bile sürgün edildikleri Merkezi Asya ve Kazakistan'da da aynı zorlukları taşıdığına vurgulanması gerekir. Kürtler'in Hitler Almanyası'na karşı yapılan Anavatan savunmasına katıldıkları inkâr edildi. Cepheye gönderilmiş olan bazı Kürtler'in isimleri bile değiştirildi.

Kürtler 1957'den sonrada hiçbir ulusal haklarını elde edemediler. Ermenistan ve Gürcistan'dan Kürt sürgünü başladığı zaman baskıdan sakınmak isteyen birçok Kürt adını Azeri adıyla değiştirdi. Birçok bilim adamının dahi 1930'lardan önceki Musovats Visavi politikasını eleştirmesine rağmen Azerbeycan Kürtleri'nin asimilasyonu politikasına devam edildi. 60'lı yıllardan 85'e kadarki süreçte Kürtler sık sık ulusal haklarını talep ettiler, fakat talepleri gerek 60'lı yıllardaki ve gerekse 85'ten sonraki yeni politikaya rağmen yanıtlanmadı. Bugün bile Azerbeycan'dan birçok bilim adamı Kürt asimilasyonunun doğal ve gönüllülük esasına göre yapıldığına inanıyor. Azerbeycan'daki Kürt sayısındaki hatalar da bu politikanın bir kanıtıdır. (Tablo 2'ye bak).

Tablo 2: Azerbeycan'daki Kürtler'in Sayısı

1988'de Ermenistan ve Azerbeycan arasında "Nagorno-Karabağ Otonom Bölgesi" üzerine (Ru: Oblast) trajik çatışma çıktığı zaman, bu gelişme, bölgedeki Kürtleri de, özellikle Ermenistan ve Nahçıvan'dakileri etkiledi. Ermenistan'daki birçok Müslüman Kürt'ün ve Nahçıvan'daki Kürtler'in (çoğunluğu Müslüman) Azerbeycan'la çok yakın bağları vardır. Ermeniler bir yandan

Kürtler'e baskı yaparken öte yandan da dinsel inanışlarına göre ayırım yapma politikasını sürdürdüler. Bazı Yezidi Şeyhleri'ne rüşvet vererek Yezidiler'in gerçekten Kürt olmadığı konusunda propaganda yaptırmaya çalıştılar. Ermenistan'daki Kürt aydınları ise buna karşı çıktılar.

Burada Nabiev'in (Gürcistan'dan) Moskova konferansında (diğer şeylerin yanında) özellikle vurguladığı bir konuya işaret etmek istiyorum: "Bazıları dinsel faktörleri, birleşmiş ulusları ayırmaya çalışan kendi kirli politik oyunlarında kullanmaya çalışıyorlar – fakat bizden tam bir sert yanıt alacaklar. Bu konferansta birçok kez, Kazakistan'daki Müslüman Kürtler'in müftüleriyle, Gürcistan'ın Yezidi Şeyhleri'nin birinci olarak Kürt olduklarını, ikinci olarak dinsel bir guruba ait olduklarını vurgulayan sesleri duyuldu".

Yukarıda not edildiği gibi, Ermenistan'ın Müslüman Kürtleri, doğdukları yeri hayatlarını korumak için terketmeye zorlandılar. Şu anda da Krasnodar bölgesine mülteci olarak (Ru: Krai), Özbekistan'dan 2000 ve Ermenistan'dan 18.000 Kürt getirildi. Bunun yanında Kırgızistan'daki Kürtler de uyarıldı ve onlardan doğdukları yerleri terk etmeleri istendi. Sovyetler Birliği'ndeki Kürtler'in yaşam koşulları şu anda alarm veriyor. Kürtler'in yaşamaları için sürekli bir yerleri yok ve kimse onların sorunlarıyla ilgilenmiyor. Onun için Moskova konferansında ele alınan problemlerden biri de Kürt mültecilerin var olan yaşam koşulları ve onlara normal bir yaşam ve çalışma koşulları sağlanması talebiydi.

6 – KÜLTÜREL (DURUM) CEPHE

Kürtler'in, diğer halklar gibi, kendi özel kültürleri, dilleri, folklorları ve edebiyatları vardır. Fakat tüm bunların Sovyet Kürtleri arasındaki düzeyi nedir? Özellikle merkezi Asya'daki ve tüm bu yıllar boyunca (hemen hemen 60 yıl) asimilasyona konu olan Kürtler arasında, kültürel gelişmeleri yavaşlatan faktörler açıkça görülüyor. Kürtler'e, kendi ulusal yaratıcılıklarını geliştirme konusunda hiçbir fırsat verilmediği gerçeğine rağmen, onlar yine de kendi ulusal kültürlerini korumaya çalıştılar. Fakat Ermenistan ve Gürcistan'daki Kürtler'in düzeyiyle bile karşılaştırıldığında onların kültürlerinin çok alt düzeyde olduğu görülür. Kürtler'in kendilerini bir ulus olarak korumalarında dinsel özelliklerinde de bir etkisi vardır. İkinci olarak, Gürcistan ve Ermenistan'daki Yezidiler'in dini, evlilikle karışmayı önleyen Müslüman dinine karşıt olarak, toplumsal gelenekleri koruyan bir dindi. Onun için bu bölgedeki Kürt kültürü, Kürt dilinin ve edebiyatının gelişimi ve geleneğin muhafazası için bir temel ol-

du. Ermenistan'da aynı yönde işleyen bir diğer faktör de (diğer bölgelerdeki gelişmelere karşıt olarak Kürt dilinin 1928'e kadar okullarda okutulmasıydı. Fakat 1928 - 37 arasında durum değişti. Önceleri tüm öğretim Kürt dilinde yapılırken, şimdi Kürt dili ve edebiyatı birçok Kürt çocuğunu bağrında toplayan belirli resmî okullarda öğretilmektedir. Çok zor koşullarda Kürt edebiyatını yaratmaya çalışan Kürt yazar ve aydınların ilk kuşağının rolü çok iyi anlaşılmalıdır. Arab Şamilov, Q. Kurdo, Emine Evdal, A. Cindi, Casime Celil, Nadöye Mahmud ve diğer isimler tüm Kürdistan'daki Kürtler'in tarihine girdiler.

O zaman, bugün SSCB'deki Kürtler arasında Kürt dilinin durumu nedir? Yukarıda not edildiği gibi, anadilde öğretim, Azerbeycan ve Ermenistan'da yirmili yılların son döneminde başladı, fakat otuzlu yılların sonuna gelindiğinde Kürt dili yalnızca Ermenistan'da öğretiliyordu. Onun için kendilerini Kürt ulusal kültürü ve dilinin gelişmesine adayın Kürt aydınlarının çoğunluğu Ermenistan'da bulunmaktadır. Gençlik yalnızca genel yaygın dili bilse de, Kürt edebiyatı ve alfabesi temel olarak Ermenistan'da, yalnızca son 10 - 15 yıldan bu yana da Gürcistan'da geliştirildi. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Kiril alfabesine geçiş ve dilin belirli okullarda eğitimi, Edebiyat ve kültürel alanda başarı için gerekli yolların sınırlanmasını getiren ana engellerin başlıcalarıydı. Fakat Kürtler'in yüksek ulusal bilinci ve dillerini öğrenmek için gösterdikleri güçlü arzu, zorlukların yenilmesindeki en önemli faktörleri oluşturdu.

Aynı verilere göre, Rusça, okullarda öğretilen temel dildir (%68.2). Daha yaşlı Kürt kuşaklar için iki ya da daha fazla dili bilme tipik bir olaydır. Bu eğitim genç kuşaklar arasında da devam ediyor. Rusça-Kürtçe dil ikiliğinin daha genç kuşaklar arasında da artmakta olduğunu gösteren belirtiler var.

Kürt dilinde çalışan sosyalist Marina Talojan'ın sağladığı verilere göre, Gürcistan Kürtleri arasında çoğunluk (%89.2) Kürt dilini ana dili olarak görüyor, %1.8 de Gürci dilini anadili olarak görüyor. Marina Talojan, Kürtler'in %23.5'nin ikinci eğitim dili olarak Kürt dilinde eğitim görmeyi istediğini yazıyor. Sovyet Kürtleri'nin başarılarına kısaca da olsa burada değinmeden geçmek olmaz. Tarih alanında, etnografide, edebiyatta ve Kürt halkının dili alanında çalışmalar yapan araştırmacılar vardır. Kürt Otonomisi'nin 1929'da sona erdirilmesine, baskı politikası ve Kürtler'in 1930'lu yılların sonuyla 40'lı yılların başında Kafkasya'dan çıkarılmalarına ve Azerbeycan'da 60'lı yıllar boyunca süren zorla asimilasyona rağmen Sovyetler Birliği'ndeki Kürtler, özellikle Ermenistan ve II. Dünya Savaşı'ndan sonra da ve bilhassa son 10 - 15 yıl içindeki gelişmeleriyle Gürcistan'dakiler, performansları nedeniyle kendilerinden gurur duyabilirler.

Bu başarılar nelerdir? İlk Kürtçe gazete olan "Riya Teze" Ermenistan'da 60 yıl boyunca yayımlandı, Erivan radyosunda yayınlanan bir Kürtçe radyo programı 35 yıldan daha fazla bir zamandır sürmekte. Kürtçe yüzlerce çalışma kitabı Ermenistan ve Gürcistan'da basılmaktadır. Kürt dili alanında dünyaca tanınan bilim adamları vardır. Ermenistan ve Gürcistan'da Kürt yazarlar seksiyonu vardır. Değişik bilim alanlarında (tıp, matematik, fizik ve kimya vb.) çalışmalar yapan bilim adamları vardır. Bir örnek olarak söylersek, 1990 Temmuzundaki Moskova konferansına katılanlar arasında, uzman ve doktor ünvanına sahip yüzden fazla insan yerliyordu . Kürtler'in doğal biçimde müzik yetenekleri olduğu gerçeğine rağmen son 70 yılda yalnızca iki kişinin müzik eğitimi aldığına da kaydedilmesi gerekir. 10 yıldan daha fazla bir süredir bir Kürt halk tiyatrosu ve bir de Kürt gezici sanatçılar gurubu faaliyetlerini sürdürmektedir.

7- SOVYET KÜRDOLJİSİ

Rusya'daki Kürdoloji'nin kökeninin, Rus İmparatorluk Akademisi komisyondan Peter Lerch'in Kürt mahkûmlar arasında Kürt dili üzerinde çalışmalar yapmak için Smolenski bölgesini ziyaret ettiği tarih olan 19.yy ortalarına uzandığı iyi bilinir. Bu görevin sonunda Lerch, 1851-1854 yılları arasında üç kitap yayınladı. Rusya kürdoloji tarihinin (daha sonra Sovyet) bu tarihte başladığı söylenir. İlk Kürdologların önde gelenleri ve bilimsel bir dal olarak kurucuları olarak Lerch, Mar, Abovjan, Jaba, Gordelevski, Orbeli, Minorski, Nikitin ve diğerleri kabul edilir. Otuzlu yıllarda, Kürt ulusundan bilim adamları bu alandaki yerlerini aldılar. 1934 yılında ilk kürdoloji konferansı toplandı ve bu konferansa (o zamanın genç öğrencileri) Q. Kurdo, E. Evdal, A. Cindi ve diğerleri katıldı. Bu konferans SSCB'deki kürdolojinin gelişmesinde önemli bir rol oynadı. Sovyet kürdolojisinin görevleri o zaman şu şekilde sıralandı:

- Kürt halkının dili, tarihi, edebiyatı ve kültürü üzerine çalışma ve aynı alandaki bilim adamlarından, pedegoglardan oluşan bir çalışma grubunun oluşturulması.
- Sovyet Kürtleri için bir yazı dilinin yaratılması ve geliştirilmesi için gerekli ilkelerin saptanması.
- Zengin Kürt folklorunun ve ortaçağ Kürt edebiyatının basımı üzerine çalışma.
- Kürtçe bilimsel bir gramerin yayımı ve Kürtçe-Rusça ve diğer dillerde sözlüklerin hazırlanması.
- Kürt dilinde bir gramer ve okul çalışma kitaplarının yazımı.

Tüm bu hedefler ancak 1959'dan sonraki 60'lı yıllar boyunca gerçekleştirilebildi. Başlarda, Kürdoloji, kısmen Farsoloji'nin içine dahil edilmişti. 1955'te

I. A. Orbeli Leningrad'daki Asya müzesi müdürlüğüne atandığı zaman (bugünkü Doğu Enstitüsü) bu, Orbeli'nin rüyalarını gerçekleştirebilmek için bir fırsat oldu. Orbeli Kürt halkının büyük dostuydu. Yakın Doğu uygarlığı tarihi üzerine çalışmasında Kürtler'in dağılışı nedenlerini anlatmıştı. 1958'deki Irak devrimi ve bir grup gencin okumak için SSCB'ye gelişleri Kürt tarihi üzerine çalışma için daha iyi koşullar yarattı. 29 Şubat 1959'da, Enstitü'de bir Kürt kurulu kurulması teklifi kabul edildi ve Orbeli onun başına bizzat kendisi geçti (1960'tan 1985'e kadar yönetici Q. Kurdo'ydu). Bu şekilde Kürdoloji bağımsız bir bilim dalı oldu. Bunun yanında 1959'da Erivan'da bir Kürt grubu organize edildi ve bu 1971'de Kürdoloji bölümü adını aldı. Bugün bu bölümün başında Profesör Şakıro-Mgoran bulunmaktadır.

1965'in başlarında, bir Kürdoloji grubu da Bakü'de çalışmaya başladı. Bununla birlikte bu, bağımsız çalışan bir grup değildi. Bölümlere ayrıldı, fakat fonksiyonları bugün bile bir bilimsel-organizasyonel birim olarak kaldı. Tiflis'te Kürdoloji bölümü yok ama Kürt araştırmacısı Albert Menteşşvili burada çalışmaktadır. 80'li yılların başında bir Kürdoloji grubu da Doğu Enstitüsü'nde kuruldu ve Profesör M. Hasretyan başına geçti. 1930'lu yıllar boyunca Kürdoloji alanında SSCB'de 60'dan fazla tez (aday ve doktora tezi olarak) savunuldu ve 70 kadar başka yabancı Kürt burada bilimsel çalışmasını yaptı.

8 – BUGÜNKÜ GELİŞMELER ÇERÇEVESİNDE SOVYET KÜRTLERİ'NİN ULUŞÇULUK PROBLEMİ

Altmış yıl boyunca Sovyetler Birliği'nde Sovyet Kürtleri'nin sorunları üzerine çok az şey söylendi. Kürt sorunu tartışıldığı zaman, sanki Kürtler ulusal kültürlerini geliştirme fırsatını yalnızca SSCB'de bulmuşlar ve Sovyetler Birliği'ndeki sorunun çözümü olumlu bir örnek teşkil ediyormuş gibi daha ziyade Suriye, Türkiye, İran ve Irak Kürtleri kastedilirdi. Baskı, Kürtler'in zorla göçü ve zorla yeniden yerleştirmesi konuşulmazdı. Fakat Gorbaçov döneminde bu politikanın sonuçlanmasıyla Kürtler açıkça kendi problemlerini konuşma fırsatını buldular, aynı şekilde Azerbeycan halkı ve Ermeniler de kendi ulusal problemleri hakkında konuşmaya başladılar.

Eylül 1989'daki 28. Komünist parti kongresinde, baskı altında tutulan işlemlerin su yüzüne çıkmasına hizmet eden özel bir karar alındı. Karar "Kırım Tatarları'nın, Sovyet Almanları'nın, Rumlar'ın ve Kürtler'in sorunlarının çözümü için her şeyin yapılacağı" sözünü veriyordu. 1989'un sonunda, Sovyetler Birliği Yüksek Sovyeti, halklara karşı yapılan açığa çıkarılmış zorla yerleştirim hare-

ketlerinin ve suç olan yasal olmayan eylemlerin itirafını içeren bir karar alarak sorumluluğu üstlendi ve onların haklarını garanti etti. Bu kararlar Kürt aydınlarının Sovyetler Birliği'ndeki Kürt nüfusu arasındaki örgütlenme çalışmalarına devam etmelerine izin verdi. Bunun sonucunda, Ermenistan'da, Gürcistan'da, Azerbaycan'da, Kazakistan'da ve Moskova'da birkaç eylemci grup kuruldu ve kendi taleplerini hazırlayarak farklı merkezi ve yerel otoritelere sundular.

Sovyetler Birliği içindeki uluslar arasındaki ilişkilerin kötüleşmesi, bir yandan da diğer Yakın Doğu ülkelerindeki (özellikle Irak) jenosid politikası radikal kararların zeminini hazırladı. SSCB Kürtleri'nin de katıldığı Ekim 1989 Paris konferansı, SSCB'de 70 yıldan beri ilk kez yapılan ve Sovyet Kürtleri'ni buluşturan 25-27 Temmuz 1990 konferansının zeminini hazırladı. 1990 konferansında, Sovyet Kürtleri ilk kez olarak doğrudan doğruya ve açık olarak kendi taleplerini formüle ettiler. Konferansa katılanlar hem merkezi hem de cumhuriyetlerde uygulanan Kürt politikasındaki Sovyet otoritelerinin konumunu eleştirdiler. Ama sonuç olarak "konferans kararı", toplantıya katılanların Sovyetler Birliği'ndeki Kürtler'in kitle halinde zulme uğraması ve 1988'de Irak Kürdistanı'nda kimyasal silah kullanımı konusunda sessiz kaldığı gerçeğini gösterdi.

Moskova konferansında Nadirov'un ve diğer katılanların konuşmalarında geçen, Sovyet Kürtleri'nin Gorbaçov'a mektuplarında ve Kürt bilim adamlarının makalelerinde yer alan talepleri genel maddeler halinde aşağıdaki biçimiyle not edildi:

- Kürtler'in kültürleri, sosyo-politik gerçekleri ve kendi anayasal haklarını savunmalarının koruma altına alınması.
- Çocukların Kürt dilinde eğitim yapmalarını sağlayacak okullar ve Kürt edebiyatıyla tarihi üzerine çalışmalar yapacak kuruluşlar organize edilmesi.
- Baskıya ve sürgüne maruz kalan Sovyet Kürtleri arasında eşit haklar ve değerler duygusunun yeniden kurulması ve güçlendirilmesi.
- Kürt gençlerine üniversite ve orta dereceli okullarda öğrenim olanaklarının garanti edilmesi.
- Halkın bir araya geleceği birlikler ve dernekler yaratılması.
- Kürt otonomisinin yeniden kurulması.
- Kırgızistan'dan ve Ermenistan'dan gelen mültecilerin sorunlarının çözülmesi.
- Anayasal statüde bir Kürt ulusal meclisinin (Ru: Soivet) yaratılması.

"Ronahi" toplumu tarafından yapılan bir seminerde örgütlenme işleri sorunu aşağıdaki gibi formüle edildi:

1. SSCB'deki Kürt nüfusunun doğrudan, genel ve gizli oy vermesiyle seçilecek bir Kürt ulusal meclisinin (Ru: Soviet) kurulması. 2. Bölge (Ru: Oblast) veya otonom Cumhuriyet Yüksek Sovyeti'yle eşit statüde olacak bir ulusal meclisin. (Ru: Soviet) kurulması. Onların SSCB anayasasınca da desteklenmesi gerekir.

9- SSCB'DEKİ KÜRT ÖRGÜTLENMELERİ VE KÜLTÜREL MERKEZLER

- SSCB'deki Kürt rgtlerinin Genel Birliği ve Kültürel Merkezi
- Kürt Kültürü Moskova Merkezi
- Solitse-Ermenistan'daki Kürt ulusal-kültürel toplumu
- Ermenistan'daki Kürt Yazarlar Birliği Seksiyonu
- Bir Kürt gazetesi ve radyosu (Ermenistan)
- Ermenistan'da bir Kürdoloji bölümü
- Kürt Ulusal Tiyatrosu. Tiflis, Gürcistan
- Tiflis Kürt yazarlar Seksiyonu
- Ronahi (Işık) Birliği (Tiflis)
- Kürt dilinde bir radyo proğramı-haftada onbeş dakika, (Tiflis)
- Kürt Kültürel Merkezi. (Baku)
- "Denge Kurd" adlı gazete (Kürtler'in Sesi). (Baku)
- Kürt Folk Topluluğu

(Birkaç tane daha örgüt olabilir ama benim onlar hakkında bilgim yok)

KAYNAKÇA

A. Bukshpan. *Azerbaycan Kürtleri*. Baku, 1932

Moskova Konferansı Sonuç Bildirisi. Moskova 1990

Akademisyen Nadirov tarafından Moskova Konferansı'nda yapılan konuşma.

Moskova Konferansı'nda Juri Nabiev tarafından yapılan konuşma

Sh. Migoian: "*Ulusal Sorunlar Üzerine-SSCB'deki Kürtler'in Yasal Konumu*", *Voprosy İstorui* (Rusça), Moskova 1989

Sovyet Kürtleri'nin Yüksek Sovyet Prezidyumu Başkanlığı'na Gönderilen Mektuplar. 1989

M. A. Talajan: "*Sovyet Etnik Politikalarının Gürcistan Kürtleri Arasında Yaratığı Bazı Sorunlar Üzerine*", yayınlanmamış seminer metni

Brusk Cimşid Heyderi: "*Sovyet Gürcistanı'ndaki Kürtler'in Kültürel Hayatı*". *Carcira* No:3, Stockholm 1986 (Kürtçe) s.37-38.

jh through bn/910207

DİPNOT

1. Rusya yönetim ünitesi, gerek geçmişteki gerekse şimdiki isimleri İngilizce olarak belirtmez. Basitçe bölge veya çevre olarak çevrilen birçok yerel ve bölgesel birim vardır. Devam eden sayfalarda, bu isimlerin parantez içinde Rusça isimleri de verilecektir.

SÜRGÜNDEKİ KÜRTLER

Birgit AMMAN
Keya IZOL
Ömer ŞEXMUS
Olaf G.TANDBERG

KÜRTLER'İN DİASPORASI

İlk Sürgünlerden 1960'a

Kürtler, Otadoğu'da Araplar, Türkler ve İranlılar'dan sonraki dördüncü büyük nüfus grubudur (bugün 20 milyon civarında). "Diaspora"nın uzun bir geleneği var; ama Filistin dışında yaşayan Yahudi toplumundan farklı olarak, sürgün edilen çok sayıda Kürt grubu hiçbir zaman Kürdistan'da çoğunluk nüfusu oluşturmadılar. Tarihsel olarak her iki toplumun Diasporası'nın kökleri de Babililer'in sürgün dönemine kadar gider-her iki durumda da iki halkın tarihinde, dünyanın değişik bölgelerinde sürekli bir biçimde azınlık toplumu olarak yaşama olgusu doğrulanmış bir gerçektir. Kendi bölgelerinden dışarıya ilk, en belirgin Kürt akını, 12. yüzyıl boyunca Mısır, Ermenistan, Suriye ve Mezopotamya'ya hakim olmuş ve 1187-1192 yılları arasındaki haçlı seferlerine karşı açtığı sürekli savaşlarla Latin krallığını yıkan Ermenistan Kürtleri'nin ve Mısır'ın ilk Eyyubi Sultanı Selahaddin'in baskısı altında gerçekleşti. Selahaddin'in liderliği altındaki Müslüman Kürtler bugün Suriye, Mısır ve Irak olarak bilinen yerlere yerleştirildiler.

Kürtler'i Kürdistan'dan ayrılmaya götüren faktörler diğer nüfus hareketlerindekiyle benzer şeylerdir-ilk örnek dinsel takibattır (Osmanlı İmparatorluğu'nda dinsel tolerans, diğer Hıristiyan uluslarındakinden çok daha fazla olsa da). Sürgün, 19. yüzyıl başlarında İranlı ve Osmanlı otoriteleri tarafından aşiret ve dinsel liderlere karşı bir cezalandırma olarak uygulandı. Güney Kürdistan'daki Kürt gruplar bugün Libya ve Sudan olarak bilinen yerlere, değerleri de Afganistan, Pakistan ve Lübnan'a yeniden yerleştirildiler.

Diğer etnik gruplar, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Yahudiler, Lübnanlılar, Ermeniler ve Yunanlılar gibi yaşadıkları yerlerden ekonomik nedenlerle ayrıldılar. Kürtler'in ise bir bölümü küçük tüccar haline gelirken diğerleri Kürdis-

tan'ın dışındaki kent merkezlerinde vasıfsız kol işçisi olarak çalışmaya başladı.

Kendi iradeleriyle İngiltere, Fransa, İsviçre, Çarlık Rusyası gibi ülkelere sürgüne giden Kürt toplumunun en üst katmanlarından küçük fakat önemli bir Kürt Diasporası entellektüel ve politik eylemci oldu. Yahudiler gibi kendi yurtları ve kültürleri için kampanya açtılar. 1833'de Kürtçe-Arapça sözlüğün basıldığı önemli bir Kürt entellektüel merkezi de Kürdistan'ın dışında ama Osmanlı İmparatorluğu'nun içindeki İstanbul şehriydi (ilk Kürtçe gazete KÜRDİSTAN 1898'de Kahire'de yayınlandı.).

Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü (değişik azınlıkların bir araya getirilmesinden oluşan Habsburglar gibi) Ermeni, Yunanlı, Yahudi ve Araplar gibi çok sayıda Kürt grubunun da değişik bölgelere yerleştirimi uygulamalarını uygulamamaz duruma getirdi. Osmanlı imparatorluk rejimi süresinde resmi haritalarda var olarak gösterilmiş olan Kürdistan (185.000 Km²lik yüzölçümüyle) resmi olarak ortadan kaldırıldı. Kürdistan, (Thomas Bois'in yazdığı gibi) sınırları olmayan bir ülke haline geldi.

Nev Exile (Yeni Sürgün Uygulamaları)

Kürtler'in bir çoğu için geçerli olan ekonomik ihtiyaçlar, Kürt liderlerinin sürgüne zorlanması ve iki dünya savaşı arasındaki politik kargaşa, çok sayıda Kürt'ü komşu ülkelerin kentsel merkezlerine göç etmeye mecbur etti. Suriye ve Türkiye'den Lübnan'a Kürt akını yalnızca bunlardan bir örnektir.

Exile After 1960 (1960 sonrası sürgünü)

Çok sayıda öğrenci, yüksek öğrenim için hükümet bursuyla veya özel izinle Batı Avrupa ülkelerine ve Amerika Birleşik Devletleri'ne, Kürt örgütlerine verilmiş burslar vasıtasıyla Doğu ve Batı Avrupa ülkelerine gittiler.

Bundan başka 1960'lı yıllar, birçok Batı Avrupa ülkesinin yüksek oranda çok sayıda yabancı işçi talep ettiği bir on yıllık dönemdi. İşçiler Güney Avrupa ve Türkiye'den sağlandı. Türkiye'den alınan işçilerin büyük bir bölümü Batı Anadolu'daki Kürtler'den meydana geliyordu.

1961'de Irak Kürdistanı'ndaki savaşın sonuçlanmasıyla birlikte komşu ülkelere sivil halktan çok sayıda mülteci akını oldu.

Kürt mültecilerin sayısındaki artış, 1972 yılında Irak'tan kitle halinde kovulmanın 1975, 79, 80'den sonra diğer Kürdistan bölgelerinde de yaygınlaştırılma-

sayla birlikte daha da büyüdü. Zorunlu göçlerle oluşan bu olgu bugüne kadar devam etti.

SÜRGÜNDEKİ KÜRTLERİN BUGÜNKÜ NÜFUS DAĞILIMI

Sürgündeki Kürtler'in çoğunluğu Avrupa ülkelerinde bulunmaktadır. Bunların sayısı, evsahibi ülkelerin çoğunun göçmenleri vatandaşları olarak kaydetmesi nedeniyle tahmini bir rakamdır. Avrupa'daki Kürtler'in toplam sayısı 650.000 olarak tahmin edilmektedir. Genel dağılım şöyledir:

Almanya	350.000
Fransa	60.000
Hollanda	20.000-30.000
İsviçre	12.000
İngiltere	10.000-12.000
İsveç	10.000-12.000
Danimarka	11.000
Belçika	8.000-10.000
Norveç	1.000
Yunanistan	800
Orta Avrupa'nın geri kalanı	1.000

Avrupa Dışındaki Kürtler:

İsrail	150.000
Lübnan	60.000
Avustralya	3.000
ABD	2.000
Kanada	2.000

Sürgündeki Kürtler'in bir kısmı da körfez ülkelerinde, Latin Amerika'da ve Afrika'da bulunmaktadır.

1960 Sonrasında İskandinavya'daki Kürtler

İskandinav ülkeleri, özellikle İsveç, ekonomik gelişmesinin büyüdüğü ve yabancı işçilere olan ihtiyacının arttığı 1960 sonrası dönemde sözleşmeli işçi alınmasında başı çeken ülkelerden biri oldu. Türkiye Kürtleri'nin çoğunluğu bu ülkelerde aradıkları işleri buldular. İsveç'te çok büyük sayıda bir politik mülteci kuşağı vardır ve onların buradaki tecrübeleri diğer İskandinav ülkelerindekinden çok daha zengin ve geniştir.

Kürt politik mültecileri İsveç'te, özellikle 1970'ten günümüze kadar olan sü-

reçte, Türkiye’de iki askeri darbe ve yaklaşık 9 yıl süren İran-İrak arasındaki savaş nedeniyle siyasi sığınma ortamını aradılar. Bu olaylar, çok sayıda Kürt mültecinin yalnızca İsveç’te değil Norveç ve Danimarka’da da sığınma aramalarına neden oldu. 1970 ve 1980 arasında, çoğunluğu Türkiye’den çok sayıda sözleşmeli Kürt işçisi Danimarka’ya geldi. 1980’den sonra küçük bir mülteci grubunun siyasi sığınma hakkı aradıkları Danimarka ve Norveç, Norveç’in 1960’lı yılların sonunda ekonomik değişimini sağlayan petrol patlamasına kadar diğer ülkelerden izole ve küçük bir tarım ülkesi olması nedeniyle mütecilere karşı her zaman sınırlayıcı politikaları olması dışında, kendi mülteci politikalarında İsveç örneğini izlemeye çalıştılar.

İsveç’teki Kürtler’in durumu, İsveç başbakanının 1986 yılındaki katledilişinden sonra daha da kötüleşti. İsveç’teki Kürtler, 1986-89 yılları boyunca Kürtler’e karşı yoğun bir kampanya yürüten kitle iletişim organları ve İsveç otoriteleri tarafından cinayetin arkasında olmakla suçlandılar.

İsveç’teki Kürtler’in çok faal bir örgütlenmeleri ve sosyal yaşamlar var. İçinde beş bin bireysel üyeyi ve otuz birliği barındıran İsveç’teki Kürt Federasyonu 1980’de kuruldu. Bugün çok sayıda Kürtçe gazete, dergi ve kitap İsveç’te yayınlanmaktadır.

Aynı zamanda İsveç’teki Kürt mültecilerin çoğunun aktif bir politik geçmiş ve yüksek bir eğitim düzeyi var.

İsveç’te Kürt çocuklarının ilkökul eğitimlerini kendi dillerinde yapmalarını sağlayacak olanaklar da sağlanmıştır. Kürt çocuklarının iki dilde eğitim yapmalarını sağlayacak öğretmen talebi için İsveç’te, öğretmenlik yüksek okulunda Kürtçe eğitim yapma olanağı da tanınmıştır.

İskandinavya’daki Kürt Sürgünlerin Dağılımı

İsveç.....	10.000-12.000 (5.000’i kontratlı işçi, 7.000’i politik mülteci)
Danimarka	11.000-13.000 (9.000’i kontratlı işçi, 4.000’i mülteci)
Norveç	1.000-2.000 (1.000 kontratlı işçi, 1.000 mülteci)
Finlandiya.....	40 (mülteci)

İsrail’deki Kürtler

İsrail’deki "Kürdistan Yahudileri" olarak adlandırılan kesimin, Kuzey Amerikalı veya Avrupalılar’ın geçmiş köklerini oluşturan Askenezi toplumu tarafından tamamlanan Afro-Asyatik Yahudiler’in geçmiş uzantıları ve İspanyol Yahudileri’nin bir bölümü olduğunun iyi anlaşılması gerekir. İsrail’de Araplar ve

Yahudiler arasındaki derin toplumsal ayrılığa ilave olarak, Sovyet Yahudileri'yle İsrail Yahudileri arasında, birlikte yaşanan tüm olaylarda karakteristik bir ikili toplum yapısı ortaya koyan bir zıtlık vardır.

Çoğunlukla böylesi durumlarda olduğu gibi dünya sistemi içinde, çevresel orijinlerden en geniş olanına muhalefet eden küçük merkezi grupların toplumsal katılma açısından çok daha büyük şansları vardır. Kürdistan'daki Yahudiler kendilerini eski Asurlular tarafından sürgün edilen ve uygun bölgeleri götürülen on kabilenin torunları olarak görmektedir. 12. yüzyılın başından 20. yüzyıla kadar Müslüman Kürtler'in arasında dağınık olarak yaşayan küçük Yahudi gruplar hakkında seyyahların anlatımları vardı. Onların, Yahudi olmayan komşuları gibi, kırsal ve kendi kendilerine yeten bir yaşamları olduğu tanımlanmaktadır. Geniş aile yapısı, birincil rol oynayan en yaşlı kadın tarafından yönetilmekte; sosyal organizasyon, seferde kadınlara öncelik tanınırken dış görevlerin erkek hakimiyet alanına dahil edildiği bir yapılanmaya dayanmaktaydı. Ek olarak, Akdenizliler'in onur ve utanç anlayışı merkezi bir önem taşıymaktaydı. Dinsel yaşam ve endogami açısından Kürdistan'daki Yahudi, Hıristiyan ve Müslümanlar'ı ayıran farklılıklar olarak uzun yıllar boyunca yalnızca günah çıkarım tarzı görülmektedir.

Önemli bölümü, Irak otoritelerinin onları taciz etmeye başladığı 40'lı yılların sonuyla 50'li yılların başında geldiyse de, çok sayıda Kürt Yahudileri Filistin'e, yüzyılın başında geldiler. Asya ve Afrika ülkelerinden karşılıklı değişim vasıtasıyla çok sayıda Yahudi grubu gelirken onların göç etmesine neden olan çekici ve itici faktörlerin oranını analiz etmek zor görünüyor. Kürt Yahudileri'nin durumuna bakılacak olursa, onların yeni kurulmuş İsrail'e transfer edilmesinin Arap-Yahudi anlaşmazlığında her iki tarafa da olumlu ve olumsuz bir etkide bulunduğu açıktır. Toplumun ataerkil ve kabilesel yapısı yüzünden köylülerin geneli yurt topraklarından ayrılma kararına katılmadılar. Kürt Yahudileri güçlü bir şekilde, kuşatmayla izole edilmiş ve yüksek bir geleneksel yapıdan gelen Bağdat yakını Yahudileri'ne karşı çıktılar; endüstrileşme, eğitim ve batı düşüncesi altındaki kültür tümüyle onlara yabancıydı. Politikaya karışmış etnik bir bilinç içindeki bağlılıkları, Arap ve Türk kültürüne değil Kürt yaşam biçimineydi.

Kürt Yahudileri'nin diğer grup üyeleri gibi yerleşim biçimlerine uygun olarak kendi sınırlarını çizecekleri, aralarındaki bağlılık ve çok sayıdaki diğer benzer niteliklerin yardımıyla Yahudilik'ten Kürtlüğe geçişte kendilerini tanımlama süreci olanağını elde edecekleri kesindir. Bunda, Ortadoğu'daki izalasyonu nedeniyle İsrail vatandaşı olarak kimlik edinme olayı ilk önceliği alacaktır.

Bugün İsrail'de, Yahudi Kürt toplumunun temelini oluşturan yaklaşık 10 bin kişi bulunmaktadır. Kürdistan'daki yalnız birkaç Yahudi köyü parçalanmamış olarak transfer edildi ve büyük şehirlerin mahallelerine veya etnik bölgelere yerleştirildiler. Onların çoğu Kudüs'ün içinde veya yakınında yaşamaktadır. İlk kuşak göçmenlerin doğal dili modern İbranice'ye benzeyen ve bazan hatayla Kürtçe olarak adlandırılan Arami dilidir. Onların ikinci dili çoğunlukla Kurmanci (ya da Sorani) Kürtçesi, bunun yanında da Türkçe, Farsça veya Arapça, çoğu durumda da İbranice'dir. Onlar kendilerini güçlü bir şekilde Kürdistanlı olarak tanımlarlar ve onların dilleri gibi dinsel olmayan kültürel özellikleri, gelenekleri ve değerleri de yıllar süresince çok zor değişti. Tüm Kürt toplumuyla ilişki yokluğu nedeniyle onların Kürtlük kabulü onları daha fazla gelişmiş Kürt yerleşim bölgelerindekinden ayırır. Politik yelpaze açısından düşünüldüğünde Ortadoğu'da, İsrail'e transfer edilmeleri programlanmış olanların genel Kürt nüfusundan ayrılıkları muhtemelen değiştirilemezdi ve halkların ayrılık yönleri de onun için hemen gözden kaçmaktadır.

İsrail Kürtleri'nin temelini oluşturanlar arasında eski muhitlerine karşı nostaljik bir özlem vardır, özellikle yaşlı insanlar bugün bile güçlü bir biçimde yaşadıkları köklerinden sökülüp çıkarılma duygusuyla derin bir acı çekmektedirler. Genç kuşaklar bile Kürt komşularıyla, kuzenleriyle müzik ve dansla, bazan dilleriyle ilişki kurarlar. Kürt toplumu içinde halâ akrabalar arasında evlenme yönünde bir eğilim vardır.

Başka bir defa da, özellikle Irak ülkesindeki Kürt halkını 1988'de kimyasal silahlarla bombaladığı zaman İsrail'de bir sempati dalgası doğmuş ve yetimler evlat edinilmek istenmişti. Böylesine güçlü insani duygular kolayca propaganda amacıyla kullanılabilirdi için çok sayıda mülteciyi kabul etmiş olan Türkiye bu teklifleri hoşnutsuzlukla karşıladı.

İsrail Kürtleri çoğunlukla endüstriyel alanlarda ya da inşaat işçiliği, hamalık ve buna benzer fiziksel güç isteyen sahalarda istihdam edildiler. Bazı küçük çaplı iş kuranlar da oldu. Yalnızca birkaç kişi Kürdistan Yahudileri arasında hayati önemi olan altın işleme işçiliği geleneğine devam ettirdi.

Kürtler politik alanda, avukatlık alanında ve değişik akademik mesleklerde çalışan küçük elit bir kesime de sahip bulunuyorlar. Onlar, başlıca amaçları kültürel etkinlikler düzenlemek olan ve İsrail dışındaki Kürtler'le ilişkiyi yeniden canlandırmaya çalışan "İsrail'deki Kürt Yahudileri Ulusal Organizasyonu"nu faaliyete geçirdiler. Kürtler'i desteklemeye ve onları bilim ve sanata teşvik etmeye çalıştılar. Onların olanakları şüphesiz çok sınırlıdır. Ama Suriye'de-

ki, İran'daki, Irak'taki Kürtler'le herhangi bir düzeyde etkileşimde bulunmanın, bu ülkelerden olup ta Avrupa ve Amerika'da yaşayan Kürtler'le ilişkiyi sürdürebilmenin başka bir yolu da yoktu. Onlar için asıl yurtlarına seyahat etme olanağı yalnızca Türkiye için olabiliyor, o da ancak gizlilik altında olmak kaydıyla . 1973'den bu yana yıllık "SAHARANE" kutlamaları onbinlerce ziyaretçinin katılımıyla yapılmaktadır. Bu, İspanyol Yahudileri'nin Mısır'daki esaretin bitiminden sonra her yıl kutladıkları yıllık maimuna festivaliyle karşılaştırılabilecek olan büyük piknikler biçiminde yapılmaktadır. "SAHARANE" yalnızca Kürtler için olan bir törense de orijinal dilinin ve kültürel geçmişinin çoğunu kaybetmiş olan ikinci, hatta üçüncü kuşak için bile korkunç bir sosyal anlamı olan olgudur.

İlginç bir fenomen de İsrail Kürtleri toplumu için – bir genel izolasyon nedeniyle bile olsa – Kürdistan teriminin resmi ve yasal bakımdan çok geniş anlamlar içerdiği gerçeğidir. Birçok insan gerçekten hangi ülkenin atalarının yerleşim bölgelerine hakim olduğunu bilmemektedir. Kudüs'teki İsrail müzesi Irak'lı, Türk ya da İranlı'dan farklı olarak Kürt şeklinde belirtilmiş bir sergiyi içinde barındırmaktadır.

Fransa'daki Kürtler

Fransa'da 60.000 civarında Kürt yaşamaktadır. Kürtler'in ilk grubu Fransa'ya, Türkiye ile Fransa'nın karşılıklı anlaşması çerçevesinde 1968'de geldi. Bunlar sözleşmeli işçilerdi. Daha sonra 1974'te de, çok sayıda Kürt işçisi anlaşmalı işçi olarak Fransa'ya geldi. 1980 sonrasında Türkiye'deki askeri darbe ve İran-İrak Savaşı nedeniyle çok sayıda Kürt mültecisi Fransa'dan sığınma hakkı istedi. Bugün Fransa'da 7.000 Kürt mültecisi bulunmakta ve bunlardan 500'ü Fransa'da öğrenci olarak öğrenim görmektedir. 1983'e kadar Fransa'ya gelen yalnızca erkeklerdi ama 1983 sonrası aileler de Fransa'ya gelmeye başladı.

Fransa'da Kürt çocuklarının kendi dillerine eğitim görme hakkı yoktur ama, öte yandan da 106 rue le Fayette, 75010 Paris adresindeki Paris Kürt Enstitüsü'nü kurma fırsatını ve yardım alma olanağını elde etmişlerdir.

Hollanda'daki Kürtler

1964 sonrasında Türkiye ile Hollanda arasındaki bir anlaşmaya göre az sayıda Kürt sözleşmeli işçi olarak Hollanda'ya geldi. Hollanda'daki 1974-75 arası ekonomik kriz nedeniyle hükümet çok sayıda yabancı işçiyi ülkelerine geri

gönderme kararı aldı. Bu çabanın sonucu olarak Türkiye'ye geri gönderilen birçok Kürt işçisi vardı. 1970'te ve 1975'te Türkiye ve Irak'taki politik durum nedeniyle çok sayıda Kürt, mülteci olarak Hollanda'ya geldi. Hollanda'daki Kürtler her zaman Suriye, İran, Türkiye ya da Irak vatandaşı olarak muamele görüyorlardı. Bugün Hollanda'daki Kürtler'in sayısı 30.000'dir ve onların arasındaki yaklaşık 6.000 kişi illegal, 100 kişi de mülteci olarak yaşıyor.

Almanya'daki Kürtler

Almanya'da yaklaşık 350.000 Kürt bulunmaktadır. Bunlardan birçoğu, ağırlıklı olarak 1964'teki Türkiye-Almanya arasındaki anlaşmaya göre sözleşmeli işçi olarak geldi. Bunlardan kaçının orada yasal olarak yaşadığını söylemek zordur. 1970'te Kürdistan'daki, 1980'de Türkiye'deki, 1975 ve 1980'de Irak'taki politik durum nedeniyle çok sayıda Kürt mülteci Almanya'dan politik iltica istedi. Alman hükümetinin Kürtler'e karşı politikası nedeniyle çoğu Kürt, Türk nüfusunun bir parçası olarak davransa da, sığınma hakkı alamadı. Bu çabanın sonucu birçok pratik problemler ve Kürtler arasında bu politikaya karşı güçlü bir karşı koyma hareketi doğdu. Almanya'da henüz Kürt çocuklarının kendi dillerinde eğitim görme hakları yoktur. Almanya'daki Kürtler arasında yaşamın örgütlenmesi çabası çok yoğundur ve birçok Kürt birliği kendi hakları için çalışmaktadır.

Sürgünün Etkileri ve Problemler

Mülteci ya da sürgün olma hareketi, iradi ya da irade dışı olsa da, travmatik tecrübeleri, zorlukları ve birçok problemleri doğuran bir fenomendir. Bunlardan bazıları tüm mülteci ve göçmen grupları için geçerli ve yaygındır, ama Kürt grupları için bir kısmının özel bir anlamı vardır.

Vatanlarındaki politik durum ve orada olup biten güçlükler nedeniyle Kürt sürgünleri arasında politik, kültürel ve örgütlenme çalışmaları oldukça yaygındır. Bu etkinlikler, Kürt toplumunu bir araya getirmek ve yurtdışında kalmalarını doğuran düşüncelerini korumak için gereklidir.

Yurt dışındaki özgürlük koşulları, yaygın bir kendi dilinde gazete, dergi ve kitap yayımlama hareketini yarattı.

Sürgün, Ortadoğu'nun sınır boylarındaki değişik Kürt bölgeleri arasında oldukça güç olan ilişki ve birliklerin yaratılmasına da hizmet etti.

Kültürel Şok ve Kültürel Çatışmalar

Çoğunlukla ataerkil niteliklere sahip geleneksel Müslüman ve tarım toplumundan gelen ilk dönemlerdeki sürgün ya da politik mülteci birçok Kürt, toplumsal ilişkiler açısından davranış normları ve biçimlerinde, kişisel kimliklerini de kapsayan günlük ilişkilerinde birçok kültürel şok ve çatışmayla yüzyüze geldi.

Ne evsahibi toplumla ilişki kurma ve yeni hayat biçimine ve onun normlarına adapte olma, ne de kendileri için evsahibi ülkenin insanları arasında veya diğer etnik gruplar arasında sosyal ilişkiler ağı geliştirmek kolay değildi.

Evsahibi ülkedeki birkaç yıllık karşı koyuştan sonra Kürtler, çocukları yeni kültüre uyum sağlayıp yeni toplumda ailesinden daha büyük bir beceri kazandıkları zaman, farklı tipten problemlerle karşı karşıya geldiler. Bu durum, sürgündeki Kürt aile üyeleri arasında çok sayıda çatışmayı doğurdu.

Aynı zamanda kadınlar, evsahibi ülkedeki kadınlarla erkekler arasındaki eşit ilişkilerden etkilenerek evlerini bıraktılar, iş ve eğitim alanına katıldılar. Ekonomik bağımsızlıklarını da elde ettiler ve evde yeni iş bölümü taleplerini yükselttiler.

Ev kadınlarının yeni rolü ve çocuklar tarafından kazanılan daha büyük becerilerin bu gelişimi, aile içinde erkeğin baskın karakterini tehdit ederek Kürt Patriarkal aile biçiminin konumunu düşürdü, ve bu da aile içinde değişik çatışmaları doğurdu. Çok nadir de olsa ve Kürdistan'daki uç sosyal tabuları sarsa da bu çatışmalar sonunda ayrılma ve boşanmayla sonuçlanabiliyordu.

Kürt sürgünleri arasında Kürdistan'a dönüş rüyası, özellikle politik eylemlilikler içinde çok canlı bir şekilde muhafaza edilmektedir.

Bununla birlikte bu rüyanın gerçekleşmesini güçleştiren faktörler şunlardır:

- Evsahibi ülkeden birisiyle evlenme,
- Çocukların iş ve eğitim güvencesi kadar onların yeni topluma ve kültüre uyum sağlaması,
- Uzun yıllar güç koşullarda çalıştıktan sonra evsahibi ülkedeki iyi yaşama ve göreceli güvenlik koşullarından vazgeçmenin güçlüğü,
- Sürgünler tarafından dönüşte ev edinme ve iş konusunda güvensizlik gibi kötü durumlarla karşılaşma olasılıkları.

KAYNAKÇA

- Birgit Amman: İsrail'deki Kürtler (Sürgündeki Kürtler, Handbuch Kurdischer Aktiviteten in Westeuropa, Berliner Institut für Vergleichende Sozialforschung, Berlin 1990)
- Fredrik Barth: "Güney Kürdistan'daki Sosyal Örgütlenmenin İlkeleri" Üniversitets Etnografiske Museum Bulletin No:7, Oslo, 1953
- Thomas Bois: Kürtler, Khayats, Beirut, 1966
- George Pierre: "Azınlıkların Jeopolitiği, Ne biliyorum?" Presses Universitaires de France, Paris 1984
- Leon Gordonker: Uluslararası Politikada Mülteciler, Croom Helm, London, 1987
- Erlundur Haroldsson: Med Uppreisnarmönnum i Kürdistan Skuggsjá, Rejkavík, 1964
- Ömer Şexmus: Sürgündeki Kürtler (Ratingen Kürt Akademisi yıllık yayını, 1990) Ratingen, FRG, 1990
- Ömer Şexmus: "Mültecileri Kabul Programı", Uluslararası mültecilik ve ahlaki ilişkiler üzerine araştırma yapan merkezin araştırma programı, University of Stockholm (Stockholm Üniversitesi)

II. BÖLÜM

KÜRT SORUNU VE ONUN ARKA PLANI: POLİTİK BİR PERSPEKTİF

David Mc DOWALL

Halepçe katliamının üçüncü yıldönümünde burada, uluslararası toplumun, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Irak, Kürtler'e karşı kimyasal silah kullandığında etkili ölçülerde yardım kararı olsa da, Saddam Hüseyin'in Kuveyt'i ele geçirmesiyle gösterdiği tepki ve davranışı, Kürt halkına karşı yapılan jenositte göstermemesindeki ikiyüzlülüğünün ifade edilmesi gerekir. Kuveyt'in durumuna karşıt olarak utanç verici bir şekilde yalnızca "uygun ve etkili" şeylar yapma kararı alınması, Batı'nın Kürtler'le ilgili hiçbir şey yapmayı düşünmediğini gösterir.

Son üç yılda, önceki dönemle kıyaslanmayacak biçimde Kürt sorunu üzerinde birçok tartışmanın yapıldığını söylemek gerekir. Özellikle de Körfez savaşı Kürt halkının geleceği üzerindeki spekülasyonları artırdı.

Bazı Irak'lı Kürtler ilk kez olarak, krizin Saddam Hüseyin rejiminin yıkılması, Irak devletinin çökmesi ve bağımsız bir Kürt devletin kurulmasını doğuracağını umut ediyorlardı.

Türkiye -ya da daha ziyade Turgut Özal- açıkça hemen böyle bir sonuca kuvvetle karşı olduğunu belirtti. Birbirini tutmayan niyetler ima edildi. Eski Musul vilayeti üzerinde hak iddia eden birçok fantazi canlandırıldı - bir Kürt Otonom Bölgesi kurulmasına izin veriyor-. (Türkiye'nin sıkı kontrolü altına alınması ve Türkiye Kürdistanı'ndan kesinlikle ayrı tutulması farzediliyordu). Bu, Irak bütünlüğü dağılırsa uygulanacaktı. Irak'ın yakın zamanda var olan askeri yeteğinden duyulan korkuya dayanan diğer olasılık, Kürt, Türkmen ve Arap otonom cumhuriyetlerine bölünmüş bir Federal Irak yaratılmasıydı.

Bu esnada ABD ve Avrupa'dan gelen işaretler, Kürtler otonomilerini kazansa da kazanmasa da, bunun muhtemelen Irak'ın bir iç işi olduğu ve uluslararası cephenin değişmemesi gerektiği yönünde öneriler yapılacağıdır.

Böylesi spekülasyonlar, en azından Kürt sorununu gündemde tuttuğu için, hiçbir şey yapmamaktan daha iyidir. Buradaki herkes, hem kendi kimliği için mücadele eden ve acı çeken Kürtler hem de Kürt olmayan ama Kürt özlemlerine sempati duyan bizler biliyoruz ki, durum, spekülasyondan daha öte şeylerin acil olarak yapılmasını gerektiriyor.

Kürt probleminin hemen çözülemeyeceğini biliyoruz. Sonuç olarak söylersek, Kürdistan'daki hükümetin Kürt kimliği üzerindeki baskısı azalmıyor, artıyor. Fakat bizzat ben doğruyu söylemeliyim "Kürt problemi" biçiminde bir adlandırma yapmak, Kürtler'i bir problem olarak görenlerin bakış açısına özgü bir tanımlamadır. Niçin ona "hükümet" problemi denmiyor? Ortadoğu'nun her yerinde, hükümetlerin yönettikleri toplumlardan yetki almadıklarını ve onlara benimsenmediklerini görüyoruz.

Bölgedeki en demokratik ülke olan Türkiye için bile, nüfusunun %20'sini oluşturan kesimini Kürt olarak tanımak kabul edilemez bir olgudur. Turgut Özal'ın Türkçe'den başka dil ve diyalektlere izin veren ve 2932 sayılı kanununu kaldıran son savaş hilesi, 10 milyon Kürdün yarısından fazlasını işlevsel olarak kullandığı Kürtçe'nin, ancak özel bir tanınmasını öngörüyor. Gerçekten de Kürtçe'nin yayın, eğitim ve politik alanlarda kullanımı yasağı sürdüğü için bu yeni ölçülerin pek fazla bir anlamı olmuyor. Onun, Türkiye'ye insan hakları ölçülerine göre daha fazla bir meşruluk veren, Kürt duygularını geçici olarak yatıştıran ve çok daha önemlisi böyle zımnî bir kararla Irak Kürt sorununun geleceği konusunda bir şey söyleyebilmek için kendi geniş Kürt toplumunu yumuşatan bir savaş oyunu olması çok daha muhtemeldir.

Arap dünyasının çoğunda hükümetlerin, kendi nüfus sorunlarını çözümlenme yeteğinde olmadıklarını görüyoruz. Halkının hem devletsiz ve hem de topraksız yaşadığı Filistin'in durumunda, liderliğin, tüm halkın kendi rızasıyla gerçek bir bağlılığını ve sadık bir desteğini aldığını iddia edebilmek gerçekten tuhaf bir ironidir. Irak'ın, Kürtleri'ni resmi olarak tanıdığı kabul edilebilir, ama onlara ne yetki verir ne de onları benimser. Şimdi Irak bir Sunni Arap tarafından yönetilmekte. Sunni Müslüman Araplar tüm nüfusun hemen %25'ini oluştursalar da, Saddam Hüseyin tarafından politik hayata katılmaları inkar ediliyor.

Ortadoğu'da, Başkan Bush'un bugünlerde sıklıkla savunduğu gibi yeni bir düzen kurmak için bir teşebbüste bulunacaksa bunun öncelikli olarak hükümetlere yönelmesi gerekir. Şayet Ortadoğu'da kararlı bir idare görmek istiyorsak bu halkın daha büyük bir katılımıyla sağlanmalıdır. Bu konu

bölgede yaşayan herkes için, ama özellikle 20 milyondan fazla Kürt için temel önem taşıyor.

Ben, problemin kolayca çözülebileceğini ya da bugün görünürde kolay bir çözümün olduğunu söylemiyorum. Bence ilk olarak Müslüman Ortadoğu'nun güçlü bir sivil toplum geleneği olmadığı ifade edilmeli. Müslüman uygarlık merkezlerindeki devletler her zaman merkezi anlamda çok güçlü devlet yapıları oluşturmuşlardır. Sivil toplumun var olduğu alanlar ancak şehir dışlarıydı; devletin uzanabileceği yerlerin ötesinde olan dağ ve çöllerde ve akrabalık ilişkilerinin yoğun olduğu gruplarda. 20. yüzyıl boyunca devletler, modern silahlarla donatılmış silahlı birimleri ve iç güvenlik servisleriyle buraları da direkt kontrolü altına aldı bazı durumlarda devlet, kontrol aracı olarak dinsel ve kabilesel bağlılığı da kullanıyor. Onun için, sivil toplumun yokluğu ve devletin yönetmesini itirazsız kabul ediş gibi unsurları düşünerek genelleme yapıldığında, bir gecede demokrasi yaratmak (en azından bizim bildiğimiz batı Avrupa parlamenter demokrasisi türünden liberal bir yönetim tarzı olmasa da) oldukça güçtür. Demokrasinin yalnızca bir temsilciler meclisi seçme sorunu olmadığı, aynı zamanda nüfusun gerçek gücünü iktidara yansıtılabileceği ve kuşakların güven ve inanç da duyabileceği bir sistem kurmak anlamında, bu, uzun zaman alabilecek bir sorundur. Gerçek iktidar gücü nereden gelir? O, sivil toplum kurumları ve bağımsız bir yönetim yaratmaktan gelir: Özgür basın, bağımsız sendikalar, bağımsız adalet sistemi, günün yöneticilerinden ziyade anayasaya bağlılık duyan bir sivil hizmet, hepsinden önemlisi de ekonomik gücü nedeniyle yalnızca ekonomik konularda değil sosyal adaletle ilgili sorunlarda da hükümeti etkileyebilecek güçlü bir orta sınıfın varlığı önümüzde sosyal ve ekonomik gelişme yönü çok daha önemli olan büyük bir görev var.

Sosyal gelişmeyi sağlama görevi nerede başlar? Ben bunun hükümetle toplum arasındaki ilişkilerden başlaması gerektiğini düşünüyorum. Ben, Kürt toplumu açısından hükümetle Kürt toplumu arasındaki kötü ilişkiler ve hükümetlerin Kürt toplumu hakkındaki yaklaşım biçimiyle ilgili açık ve dürüst bir tartışmanın dışındaki her şeyin çok önemli olmadığına inanıyorum.

Hükümetlerden başlayalım. 18. yüzyıl boyunca Osmanlı İmparatorluğu, Anadolu'nun büyük bir bölümü üzerindeki kontrolünü kaybetti. Bu yüzyılın sonunda Avrupa; Mısır'da, Kafkasya'da ve Balkanlar'da onun kapılarını zorlamaya başladı. 19. yüzyılın başlarında bu baskı büyüdü. Dış meydan okumalarla yüzyüze geldiği için Osmanlı İmparatorluğu Anadolu ve Kürdistan üzerindeki doğrudan kontrolünü zorla gerçekleştirmeye yöneldi, ilk kez olarak Kürt emirlerini direkt Türk yönetimi altına aldı. Anadolu'nun Türk savaş komutan-

larından farklı olarak Kürt prensleri 16. yüzyılda sorumlu olarak İran'la sınır savaşlarına atandı. Bu bir sonun başlangıcı oldu ve onlar birer birer azaltıldılar.

Osmanlı İmparatorluğu iki zorunlulukla karşılaştı:

1- Devleti modernize edebileceği, özellikle de Avrupa ülkelerinin tecavüzlerine karşı koymasını sağlayacak askeri ve ekonomik yetenek kazanabileceği gelirler elde etmek,

2- Kuzey Doğu'da Ruslar'ın, doğu sınırının geri kalanında da İran'ın tehdit ettiği cepheleri kontrol altına almak. Merkezileşme yalnızca Osmanlı İmparatorluğu'nun değil onun haleflerinin de maruz kaldığı bir konuydu. Devletin durumunu dış Hıristiyan tehdidine karşı pekiştirmek için, Sultan Abdülhamit imparatorluğun İslam karakterini vurgulamaya başladı. Bu da Kürdistan'daki Sunni Kürtler'le Hıristiyan Ermeniler'i ayıştıran bir hareket oldu. O süreç Kürtler için sosyal bir kontrol aracı olarak, İslamî kimliğinin büyüdüğü bir dönem oldu.

Osmanlı İmparatorluğu'nun mazeret olarak göstermeye çalıştığı dış tehdit korkusunun doğru olduğu kanıtlandı. Ermeniler, bazı Asuri kökenli Hıristiyanlar ve hatta bazı Kürt şeflerine bile Rusya ile bir ortaklığın faydalı olacağı düşüncesiyle oyalandılar. Diğer Kürt şefleri sevinçli bir şekilde, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı bağımsızlık olanaklarını artırmak için İran'dan destek aradılar. Türkler'in dağılma korkusu 1. Dünya Savaşı'nın sonunda gerçekleşti. O zaman Mustafa Kemal kanlı bir savaş sonrası, batıda Yunan, doğuda Ermeni ve Gürcü Hıristiyan karşıtlarını Anadolu ve Kürdistan'dan kovdu. Ondan sonra da sıra halifeliğin ve sultanlığın kaldırılmasına geldi. O, Osmanlı İmparatorluğu'nun kalıntıları üzerinde, eskiyle ilgisini keserek yeni bir kimlik edinmiş yeni bir ulus kurmayı umut ediyordu. Sonuç olarak Yeni Türkiye Cumhuriyeti, merkezi kontrol ve devletin yeni etnik kimliğini tanımlama veya merkezi kontrole herhangi bir meydan okumayı kaba bir şekilde bastırma konusundaki geleneksel saplantıyı onayladı. Elbetteki Türkiye'nin Kürt halkı bu saplantının başlıca kurbanıydı.

19. yüzyılda İran'da da benzer korkular vardı. Batıda Osmanlı ve kuzey batıda Rus tecavüzleri Tahran'ı Kürtler'i mümkün olan en iyi biçimde kontrol altında tutmaya zorladı. Mustafa Kemal gibi Rıza Şah da, yeni bir ulus oluşturma arayışına girdiğinde o ve onun halefinin, tüm İran halkını kontrol altına almak için, adım adım kırsal kabilesel yapıyı yıkmaya yönelmesi doğaldı. O, Kürdistan'da Tahran hükümetinin otoritesini yıkmaya çalışan Kürt liderlerini ye-

nilgiye uğratarak ele geçirdi ve güvenemediği Sımko gibi bu insanları, devlete bağlı tutmak arzusuyla Tahran'da muhafaza etmeye yöneldi. Ard arda gelen hükümetler İran'da birliği sağlamak için onbinlerce insanını sıkı kontrol altında tutma zorunluluğunu hissetti. Bugün İslami hükümetle yönetilen İran, bu birlik zorunluluğunu ulusal terimlerden ziyade İslami gerekçelerle açıklıyor. Kendi tanımlarına göre İslami hükümet evrenseldir, etnik ve sosyal farklılıklar Müslüman inanışına, bu durumda Şii değerlerine tabidir. Onlar, benim "yerel İslam" olarak tanımlayacağım bir dinsel pratik davranışla, kaçınılmaz olarak, yerellik, akrabalık ve etniksel özellikler taşıyan Kürt kimliği gibi tüm terimlere düşmandırlar.

Irak'ta 1920'de yeniden kurulan devlette birbiri ardı sıra kurulan hükümetler, başlangıçtan itibaren üç vilayeti, Musul (Kürtler çoğunlukta), Bağdat (açık bir Sunni Arap çoğunluğu) ve Basra (ezici bir Şii çoğunluğu)'yı devlet birliği için almakta sabırsızdılar. Bunu gerçekleştirmek için devlet, Türkiye ve İran gibi, ulusal halk muhalefeti ezdi. Irak'ın şimdiki durumunda, Baas Arap sosyalizmi ile Kürt kimliği arasındaki çelişki başka hiçbir ek açıklamayı gerektirmiyor.

Bunların hiçbiri, modern teknolojinin özellikle silahlanma ve iletişim araçları olmaksızın, mümkün olamazdı. Başka bir deyişle, Ortadoğu'daki modernleşme çabaları liberalleşmeyi getirmedi – tam aksine – devletin buyurduğu normların dışında düşünelere ve muhalefete karşı tam bir sertlikle uygulandı.

Saddam Hüseyin'in Irak'ı tam bir kabustu ama; bu uygulanan yöntemlerin bir sonucuydu.

20. yüzyılın süresince Ortadoğu devletlerinde var olan korku ve güvensizlik atmosferi hükümetlerin açık ve araştırmacı olmasını engelleyen unsurlardı. Korku ve güvensizlik, şüphesiz otoriter devletlerin ayrılmaz bir parçasıdır. Türkiye, İran ve Irak'ta hem iç hem de dış tehdit unsuru ve korku, birbiri ardısıra gelen rejimleri Kürtler'e karşı acımasızca davranmaya yöneltti. Çoğunlukla, korku bir iç meydan okumanın ürünüydü ve Kürtler İran, Irak ve Irak'taki iç güvenlik servislerine bu şeytani meydan okumanın unsurlarını ilham ediyordular.

Bu korku yabancı müdahalesi bilgisi veya şüphesinin bir bileşkesiydi. 1. Dünya Savaşı'nın sonunda İngiltere, Kuzey Kürdistan'daki Kürtler arasındaki huzursuzluğu kışkırttı. Sonuç olarak 1925'te Ankara Şeyh Said isyanının arkasında – bu kanıtlanmamış olsa bile – İngiltere olduğuna inandı. Bu esnada Türkiye Irak Kürtler'i arasındaki isyanı kışkırtma – onun fazla bir cesaretlendir-

meye ihtiyacı olmasa da – arayışlarına girdi. Şeyh Mahmut Barzani ve çok sayıda taraftarı Bağdat'taki Arap rejimine karşı şiddetle muhalefet ediyordu. 1960'lı yılların sonunda hem ABD ve hem de İsrail-İrak Kürtleri'ni Bağdat'a meydan okumaları için cesaretlendirdi.

Bugün bir devletin kontrol sağlamak adına önceki yüzyıllardan kalan zalimane metodları hala kullanması dikkate değerdir: Köylerin yakılıp yerle bir edilmesi, köylülerin Kürdistan dışına göçe zorlanmaları ve bireysel olarak sorun yaratanların idam edilmesi, hapsedilmesi veya sürgüne gönderilmesi. Yeni hükümetlerin ölçüleri, özellikle Irak ve Türkiye'de, Kürdistan için böylesine uç ve vahşi politikalar uygulanmasında ısrar açısından anlamlı işaretler veriyor.

Bölgesel düzeyde, devletlerin birbirlerine karşı Kürtler'i nasıl bir tehdit aracı olarak kullanmakta olduğunu iyi biliyoruz.

Bu, 19. yüzyılda örnekleri çokça görülen ve en azından dörtüzyıldan beri oynanan bir oyundur. Yakın geçmişte İran 1970-1974 otonomi görüşmelerinin çöküşünü takiben, Bağdat'a karşı I-KDP'yi finanse etti; İran-İrak savaşında her iki hasım da diğer Kürt partisini destekledi sanki Kürt halkı Tahran'a Bağdat'taki rejimden daha az zarar görecektiği gibi!

Bugün bile Suriye ve Irak'ın ikisi de, Fırat suyu konusundaki müdahaleyle ilgili eski kızgınlık ve Türkiye'nin körfez savaşındaki tutumu nedeniyle PKK gerillalarının Türkiye Kürdistanı'na geçişine izin veriyorlar.

Bana göre, bu devletlerin hiçbirisinin Kürt sorununun tam olarak müzakere edilmesine etkili bir destek verme niyeti olmadığı için Kürt sorununda gerçek bir ilerleme sağlanamadı. Destek her zaman kısa sürdü. Onun için Kürtler hiçbir zaman dış destekten gerektiği gibi yararlanamadı. Buna karşılık bu, Kürtler'in kendilerini içinde buldukları ve vefasızlık ettikleri devletlere tartışmalı bir güven verdi.

Yaşadıkları bölgelerdeki durumlarını geliştirme konusunda Kürtler'in seçim şansı acınacak derecede sınırlıydı. Nasıl bölge hükümetlerinin Kürtler'e güvensiz bakmalarının bir zemini varsa Kürtler'in de ihanete uğramış oldukları duygusunu hissetmelerinin de zemini vardı; bu zemin içinde yaşadıkları ve o ülkenin bir parçası olan toprakların ihlaliyle oluştu. Türkiye koşullarında Kürtler, Mustafa Kemal'in Hıristiyan işgalcilere karşı Müslüman Anavatanı'nın savunulması – ülkenin yüzyıllardan beri Müslümanlık değil etnik kökene dayandığı gerçeğine rağmen – için yardım başvurusuna olumlu yanıt verdiler. Irak'ta yaşayan Kürtler de, 1920'li yıllarda İngiltere tarafından verilen garantilerin,

Irak'ın bağımsızlığını kazanmasından sonra pek bir değerinin olmadığını gördüler.

Fakat yakın zamana kadar sıkça yaşanan şey, hükümetlerin acımasız dönemlikleridir. 1970'li yılların başında Molla Mustafa Barzani'yi katletme teşebbüsü, 1989'da Abdurrahman Qasemli'nun görüşme için daha önce biraraya geldiği İran'lı kişilerce katli, Türkiye'deki Irak'lı Kürt mültecileri kasıtlı olarak zehirlenme teşebbüsü... gibi.

İç meydan okumaya değinmeden önce, Kürt halkının yüzyüze olduğuna inandığım önemli bir konuyu daha belirtmek istiyorum; Kürtler'in özellikle Türkiye'de, devletle yaptıkları anlaşma. Bu ihmal edilen bir konudur. Türkiye Kürdistanı, Ortadoğu'nun modernizasyonun başladığı dönemden bu yana ihmal edilmiş bir bölge olarak kaldı. 19. yüzyıl Anadolu üzerine Şerif Mardin'den bir alıntı yaparsak, "politik yapının değişimi İstanbul'da planlandı ve bazı içerik kayıplarıyla Batı Anadolu'da tamamlandı, ondan sonra –çeşitli oyalanmalarla– doğu bölgelerini etkiledi. Ekonomik yapıdaki değişim Beyrut ve Halep'te yaşamı değiştirdi, ondan sonra azar azar Doğu Anadolu'ya girdi. Ekonomik değişim İran ve Irak vasıtasıyla "Doğu Türkiye"yi etkiledi. Bu durumda Bitlis değişim programının en son noktası oldu." (Şerif Mardin, Modern Türkiye'de Sosyal ve Dinsel Değişim, Sayfa:28.) Bugün Türkiye Kürdistanı'nı ziyaret eden herhangi bir kişi, Anadolu'daki yaşam koşullarıyla olan zıtlıkları gördüğünde şoka uğrar. "Güneydoğu Anadolu Projesi" (GAP), gerçekten de bir ihmalin kanıtıdır. Bu geliştirme planının itiraf ettiği gibi, kişi başına düşen yıllık gelir ulusal ortalamasının yarısından bile daha azdır. Şayet okur-yazar oranını karşılaştırırsanız ulusal ortalama %77 iken Mardin'de yalnızca %48 olduğunu görürsünüz. Çocukların yalnızca % 81'i ortaokula, bu sayının ancak yarısının da liseye devam ettiğini görmek belki çok daha şaşırtıcı olacaktır.

Kürt özelemleriyle, devletin almaktan kaçındığı kararlar arasında nasıl bir çatışma olduğunu görebilmek çok zor. Kürt milliyetçiliği, devlet müdahaleleri ve bölgede gelişmeye başlayan etnik milliyetçilik düşüncesinin büyümesi aynı döneme, 19. yüzyıla rastlar. Kürt kimliğinin anlamı son yüzyıl boyunca ağır ağır gelişti. 19. yüzyılın birinci yarısında Kürt emirliklerinin yıkılması aşiretsel çekişmeleri azaltmadı, aksine hızlandırdı. Kürdistan, 16. yüzyılda olduğundan daha büyük bir kargaşaya yuvarlandı. Devlet, birlik yanlısı kabilelerin hareketlerini destekleyerek aşiretler arası iç çatışmaları körükledi. Bugün, cepheyi korumak için kurulmuş yardımcı Kürt birlikleri olan "Hamidiye Alayları"nın kuruluşunun yüzüncü yıldır, ama onlar özünde, bağlılıktan şüphe edilen Kürt-

ler'i ve Ermeniler'i – tanınmış Alevi kabilelerini – itaat altına almak için kullanıldı.

Aşiretsel anlaşmazlıklar bazı yerlerde bugüne kadar sürdü. Hükümet için yüzyıl önce yapılanları sürdürmek kolay bir uygulamaydı; bu kısaca bir kabilenin diğerine karşı kışkırtılması olarak tanımlanabilir. Onun en göze çarpan örneği de yine hükümet adına yardımcı aşiret birliklerinin kullanımudur. Türkiye'de "köy korucuları", Irak'ta "ışık tugayları". Geçenlerde Türkiye Kürdistanı'na yaptığım bir ziyarette aşiretlerin, iktidar partisini ya da anamuhalefet partisini, hatta PKK'yı bile desteklediklerini öğrenmem güç olmadı. Daha da ötesi, bu kabilelerin bir çoğunun ulusal politikaya bağlılıklarına yerel rekabet ve düşmanlığı göz önünde tutarak karar verdikleri besbelliydi. Fakat bu bağlılıkları, devlet tarafından sağlanan menfaatlere de dayanmıyor değildi. Bu şekilde devlet, şüphesiz, sosyal yapı değiştirme amacıyla değil de bir kontrol aracı olarak, aşiretsel bağlılıkları destekliyordu.

Türkiye'de devlet tarafından dinin bölücü bir etken olarak kullanılması gibi bir soru da yok değil. Ulusal, etnik veya dinsel bağlılıktan hangisi önce gelir? Birçoğu için ebedi ve ilahi konular ilk önce gelir. Türkiye'deki tarikatlardan birine mensup olan birçok insan dinsel inanışlarına olduğu kadar kendi ulusal görüşlerine de bağlı kalır; politik alanda ise aşırı sol ve laik milliyetçi gruplarla çatıştığı için sağ kanat hükümet partisini destekler. Resmi olarak laik bir statüsü olmasına rağmen Türk hükümeti, devlete bağlılığın anlamı olarak hâlâ Sunniliği kullanır.

Örneğin, Sunniler'le Aleviler arasındaki çatışma, Sunniler ve Şii Müslümanlar, "Ehl-i Hak" mezhepleri arasındaki çatışmalar gibi eski davranış biçimlerinin kaybolması Kürdistan'da daha uzun bir zaman dilimini alabilir. Kendisi laik bir sol gruba ait olmasına rağmen Sunni bir milliyetçinin Kürt halkı arasındaki Alevi azınlığa güvensizliğini ifade edişine ben bile şahit oldum. Yukarda andığım gibi İran'da, Şii İslami rejim açıkça Kürtler'e karşı özel güçlükler çıkarır. 1980 yılından bir örnek verirsek, Tahran, deneme niteliğinde, Sunni Kürtler'e Sunni otonomi (Kürtlük'ten ziyade) düşüncesini teklif etti. Şii Kürtler hemen Tahran'daki hükümeti tercih ettiklerini söylediler. Hükümet böylece iç bölünme yaratan unsurları ustaca kullandı.

Vurgulanması gereken bir de sınıf sorunu var. Yalnızca Kürtler'in arasında değil bölgedeki diğer topluluklarda da, uzun bir süredir yönetim yapısında görevli ve onunla bütünleşmiş elit bir kesim var. Kürt emirliklerinin yıkımını takiben 1858 Osmanlı toprak reformu öncelikli olarak ağa sınıfının ortak aşiret

toprağını ele geçirmelerini sağlayan bir program oldu. Sonuç, İran'da olanın aynıydı, bölgede topraksız bir Kürt proleteryanın ve daha sonra yerel ve merkezi devlet kurumlarını da absorbe eden az sayıdaki büyük toprak sahibinin ortaya çıkışı. Bu fenomen 1960'lı yıllarda çatışmalara neden oldu ve bugün de Türkiye'de anlaşmazlıklara neden olmaya devam ediyor. Bu oldukça şaşırtıcıdır. Güneydoğu Anadolu Bölge Projesi'nde çiftçilerin %80'ine ya hiç toprak verilmez veya 1 ile 5 hektar arasında toprak verilirken, nüfusun %8'ine toprakların %50'sinin üzerinde bir oranda verimli arazi verildi. Aynı bölgedeki köylü çiftçilere 19. yüzyılın ortalarında da iki veya üç kez toprak dağıtılmıştı. Toprak reformu konusunda yinelenen teşebbüsler oldu; fakat her seferinde de bu girişimlerde gönülsüzdü. Devlet büyük toprak sahibi sınıfı para, yerel politik statü ve tarımsal makinalarla canlandırıp bir devlet kontrol aracı olarak kullandığı için, Kürt bölgelerinde bunun yerine konabilecek başka etkili bir sosyal kontrol mekanizması bulunana kadar bu politikanın devre dışı bırakılması olanaksız gibidir.

Gittikçe sermayeye dayanan bir tarımın yaygınlaşması, topraktan uzaklaşmayı ve kent proleteryanın büyümesini hızlandıracaktır. İstanbul'un en büyük Kürt şehirlerinden biri olması Türkiye'de rahatsızlık yaratan bir gerçektir. Irak'ın zorla yeniden yerleştirim politikası gibi Kürdistan'ın gönülsüz terki, Kürt kültürel kimliğinin zayıflamasını getirirken, öte yandan da Kürt politik kimliğini güçlendirecektir. Gerçekten de şimdi, Türkiye'den gelen işaretler Kürt kimliğinin baskı kadar sınıf sorunuyla da yakından ilişkili olmaya doğru yöneldiğini gösteriyor.

Onun için, kentsel yörelerdeki Kürt ulusal duygusu, bu yüzyılın birinci yarısının bölgeci ve hastalıklı karakterinden daha farklı bir yöne doğru geliyor. Kaçınılmaz bir şekilde Kürt grupları, diğer topluluklar gibi var olan eski dinsel ve aşiretsel bağlılığa karşı bir uygulamayla, etnik ve politik ideoloji alanına doğru çekiliyor. Diğer Ortadoğu toplumlarında gördüğümüz yalanlar, Kürt hareketi için burada da gerçek bir açmazdır. Bir toplum, mücadelesi için ayrı tahsis edebileceği yeni bir kimliği nasıl yaratabilir? Ortadoğu bu tür mutsuz örneklerle doludur. 19. yüzyılın sonunda, batı düşüncesi ve düşünme biçiminin meydan okumalarına yanıt verebilecek bir yolun bulunması veya İslam'ın yeniden tanımının yapılması konusunda gerçek bir teşebbüs oldu. Beğenilmesi ve halk tarafından tutulmasına rağmen ne diğer kimliklerin yerini tutabildi ne de halk tarafından tam olarak kabul edilebildi. Yüksek tabakaların arasında bile gelenekselcilerle modernistler arasında gelişen bir gerilim yarattı. Bu, laik milliyetçi akımlarla ilişkilerin hiç de kolay olmadığını söylemek anlamına gelir. Sonuç

olarak elbette teolojik bir düşünce olarak İslam, laik milliyetçilikle bağdaşmıyor. Hâla bile, kriz anlarında, laik milliyetçiler İslam'ın politik bir düşünce olarak gücünü tanımaya zorlanıyorlar. Yakın geçmişte olan çok olağandışı bir olayı örnek verebiliriz. Laik Arap milliyetçiliğinin şampiyonu Saddam Hüseyin ve Alevi Hafız Esat camide dua edebiliyor. İslam laik politikada bile güçlü bir kimlik sembolü olarak kalıyor.

Diğer ülkelerde çok daha özel bir etnik milliyetçilik gelişti. Türkiye ve İran, İslam öncesi çağlara başvurarak İslam'ın etkisini kırmaya çalıştılar. Türkiye Hititler'e, İran ise Sasaniler'e başvurdu. Bu başarılı olmadı. Lübnan Fenike geçmişine başvurdu ama bu da henüz toplumca yeni bir kimlik çerçevesinde birleştirecek bir unsur olmadı. Tüm bu olguların gösterdiği sonuç, akrabalık ve dini inanca dayanan eski bağlılıkların çok güçlü olduğudur.

Dünyanın diğer bölgelerindeki toplumlar ve devletler buna çare olarak politik ideolojilere başvurdu. Bunlar, 1930 ve 40'lı yıllarda Faşizm, daha yakın zamanlarda Marksizm, Maoizm ve diğer Sosyalist ideolojilerdi. Onlardan herhangi birinin Ortadoğu toplumları için uygun bir çatı olduğunu söylemekten çok uzağız. Şimdilerde ise halkla Arap Baas Sosyalist Partisi arasındaki çelişkiler çok daha fazla. Daha da ötesi, bu ideolojiler, tartışmaları susturarak ve gerçekleri inkâr ederek, tüm doğruları kendisinin bulduğunu söyleme gibi monopolcu bir kimlikle ortaya çıkıyorlar.

Kürt toplumu bu eski bağlılık zincirinin gerisinde hareket eden çok daha derin bir meydan okumayla yüzyüzedir. Kaçınılmaz olarak kendi iç zayıflıklarının bilincinde olan diğer ulusal hareketler gibi, pratik farklılıklarla olduğu kadar ideolojik farklılıklarla da sıkıştırılmakta ve bu da Kürt ulusal hareketlerine duyulan güveni azaltmaktadır. Yakın geçmişte çoğulculuk görüşü bile grupları birbirine karşı silahlandırabilecek bir anlaşmazlığa neden olmuştu. Böylesi anlaşmazlıklar politik tartışmaları içerse ya da onunla sınırlı kalsa bu Kürt ulusal hareketini güçlendirecek, bazı sorunlarda farklı düşünme olgusu da ulusal kimliğin kolektif anlamını artırabilen yeterince güçlü bir unsur olacaktır.

Temel ulusal sorunlarda bazı ortak düşüncelerin olması gerekir. Kürt açmazının kalbinde ise 1918 yılındaki en büyük fırsat anında Kürtler'i bölen şu anlaşmazlık bulunur: Bağımsızlık mı yoksa otonomi mi? Sevres anlaşması ölmeseydi Kürtler'in bağımsızlıklarını kazanacakları düşüncesi tartışılabilir bir argümandır. Fakat bildiğimiz gibi bağımsızlık veya otonomi için ya Mustafa Kemal'e ya da Osmanlı otoritelerine göre davranma olgusu kaçınılmaz olarak Kürtler'i böldü.

Dışardan biri için, Kürt ulusuna bu iki yoldan birini seçmesini söylemenin pek mümkün olmadığına inanıyorum. İnkilem açıktır. Bu durumda bağımsızlık bir devlet için çaba gösterme, Kürtler'in dağılmış olarak içinde yaşadıkları Suriye, İran ve Irak'ı müttefik olmaya çağırarak bir davet olacaktır. Bunun da bağımsızlığı kazanma konusunda Kürt hareketleri için yeterince güçlü bir unsur olup olmayacağı şüphelidir.

Şimdiye kadar bu konuda somutlaşmış tek olgu olan Irak'taki Kürt otonomisi de, gerçeğin inandırıcı olmayan taklidinden başka bir şey değildir. Fakat etrafı kuşatılmış bir Kürt devletinden daha çok, Kürt halkının ihtiyaçlarına yanıt verecek bir devlet idaresi altında oluşacak gerçek bir otonomi için – ki bu çok daha kolay gerçekleşebilir – söylenmesi gereken çok daha şey vardır. Londra'da yaşayan biri bu konuda üç değişik yaklaşım tarzı duyabilir: Çoğunlukla Türkiye'den gelen bağımsızlık taraftarı görüş, ikincisi Irak Kürtleri'nden gelen bağımsızlıktan feragat etmiş gibi görünen bağımsızlıkla otonomi arasındaki görüş, üçüncüsü demokratik bir Irak yönetimi içinde otonomi isteyen görüş. İnanıyorum ki, daha bir açıklıkla ortaya çıkan bu sesler Kürt hareketine uluslararası platformlarda yardım eden bir unsur olacaktır.

Irak Kürtleri Körfez savaşının otaya çıkardığı bu koşullarda sağlam ve gerçek bir otonomiye başarabilirler mi? Bu Irak Kürtleri'nin özlemleri için tatmin edici olabilir mi? Bu konuda yalnızca bir kahin önceden bir şey söylemeye cüret edebilir. Bununla birlikte şunların olabileceği düşünülebilir: Bağdat'taki hükümetin Kürtler'in Irak'tan ayrılmalarına razı olmaması ve hem Ankara'nın hem de Tahran'ın muhtemelen Bağdat'ın konumunu desteklemesi. Daha da ötesi, Musul vilayetinin Türkiye'ye verilmesi konusunda bir olabirlik düşüncesi oluşmadığı sürece Batı'nın da bugün için uluslararası sınırlarda bir değişiklik görmeyi arzu etmediği söylenebilir.

Şayet Bağdat Kürtler'e otonomi verme yönünde bir tutum alırsa, bu muhtemelen onun zayıflığından veya yeni rejime Kürt desteği sağlamak için Kürt hareketiyle bir anlaşma yapma isteğinden kaynaklanacaktır. Böyle bir anlaşmanın gerçek sınavı ise Bağdat rejimi yeniden güçlendiği zaman olacaktır. O zaman, rejim pençelerini Kürt otonomisi üzerine geçirecek mi yoksa geçirmeyecek mi? Kürtler yeniden hükümetin ikiye bölünmüşlüğüyle mi karşılaşacak?

Tartışmanın bu noktasında BM'ye gerçek bir rol düştüğünü düşünüyorum. Bölgedeki Kürtler'in, hükümetlerin ve partilerin üzerlerine düşen hak ve görevlere değin kararları ve buna arka çıkan destekçileri var. Bu da tartışmayı bölgesel belirli bir düzeyin ötesine taşıyor. Kürt açmazı bölgesel bir inkilem ve

bu sıfatla Kürt hareketinin şu anki durumunun daha büyük bir çabayla tanıtılmaya ihtiyacı var. Bu da beni yeniden Kürt pozisyonunun daha büyük bir açıklıkla ifade edilmesi gerektiğine götürüyor.

Dışardan birinin, kibirli bir akıl verici tavrıyla Kürt halkı için hangisinin daha iyi olduğunu söylemeye çalışırken bir tereddüt hissetmesi gerekir. Fakat, bu konuda ortaklaşa bir temel yoksunluğunun, durumu uluslararası platforma güçlü bir şekilde tanıtmaya teşebbüsünü zayıflattığını, Kürt sorununu bir iç sorun olmaktan çıkarıp bölgesel düzeye yükseltme gayretlerini baltaladığını söylemek sanırım normaldir.

Uluslararası topluma, özellikle de BM'lere ve Saddam Hüseyin'in yenilgiye uğratılmasına katılan müttefik devletlere tavsiyede bulunurken daha az tereddüt hissediyordun. Bana göre Ortadoğu'da Kürt sorununu da kapsayacak bir uluslararası konferans zorunluluğu vardır. Bunu hiç kimsenin hoş karşılamayacağı açık. Değişik ülkelerden gelen bizler hükümetlerimize, 1988 Ağustosunu takip eden İran-İrak barış görüşmelerinin Kürt sorununu da kapsamaması gerektiği ısrarında bulunduğumuzda sanırım hepimiz aynı yanıtı aldık. Görüşmeler zaten Kürt sorununu ilave etmeksizin de yeterince karmaşık.

Fakat 20 milyonun üzerindeki Kürdün akıbeti, bölgesel istikrar ve ikilemede anahtar bir unsurdur. Filistin sorununu bir sona ulaşması uluslararası toplum için uyarıcı bir örnektir. 1949'da Lozan'da, İsrail'in işgal ettiği bölgeler, Filistin'li mülteciler sorunu ve onların geri dönüş hakkı üzerine yapılan görüşmeler karaya oturdu. Uluslararası toplum zamanla mültecilerin asimile olacağı, İsrail'in Arap komşularıyla anlaşmaya varacağı umudu ve inancıyla konferansın başarısızlığa uğramasına mücadele etti. Ne büyük bir güven hatası! Fakat İsrail'in, onun Arap komşularının ve Filistinlilerin bugün karşılaştıklarıyla kıyaslandığında Lozan'daki problem ne kadar basitti. Gerekli kararın o zaman çıkmamış olmasına ne kadar çok hayıflanılsa azdır.

Benzer tehlikenin bugün Kürt sorununda da var olduğuna inanıyorum. Ortadoğu'daki belirli ciddi sorunlar körfez krizinin bir sonucu olarak, çok daha büyük bir açıklık kazandı. Öncelikli olarak elbette Filistinlilerin yerleştirilmesi gerekiyor. Diğer petrol zengini bölgelerle daha az veren bölgeler arasında kaynakların eşit olarak dağıtılması. Kürdistan zengin petrol kaynaklarına sahip olmasına rağmen halkı bunu kontrol edemediği için sorun Kürtler için çok daha dayatıcıdır. Türkiye'de ise, Kürt nüfus dikkati çekecek şekilde halkın geri kalanından daha yoksuldur.

Konuşmamın başında değindiğim bir problem de halkın yönetime katılımı

ve hükümetlerin meşruluğu sorunuydu. Bu benim sona ermesini arzu ettiğim bir problem. Eğer batılıları gerçekten yeni bir düzen (korkulduğu gibi Ortadoğu'nun sömürgeleştirilmesi değil) kurmayı arzu ediyorsa; Ortadoğu'daki yönetenle yönetilenlerle arasındaki mesafeyi kapatacak yolları aramalıdır. Şayet ilerde yıkıcı sonuçlarla karşılaşmak istemiyorsak halkın yönetime artan oranda katılımını sağlayacak politik bir evrim şimdi çok daha acildir. Katedilecek yol kolay bir yol değil ama; bu batı için, geleneksel düşmanlıklarla değil, görünürdeki dostluklarla başlamasını gerektirmesi nedeniyle, çok daha büyük bir moral cesaret testi olacaktır.

Konu özellikle Kürt toplumunun arzuları sorununa geldiği zaman yine "şeyleri birbirine karıştırmayalım" denecektir. Fakat insanlar her zaman, derinlemesine karmaşıklaştırılmış problemlerde suç ortakları olduğu zaman, kollarını havaya kaldırır ve "o yalnızca şeyleri karıştırır" derler. Şimdi karara varılmazsa, Filistin sorunda olduğu gibi konu gelecekte çok daha büyüyecek, çözülemez hale gelecek ve istikrarsızlaştırıcı olacaktır.

Bu nedenle bu konferansa bir mesajım olacak; o da, Kürt halkıyla bölge devletleri arasında tatmin edici bir anlaşmanın bir başlangıcı olacağı için, Ortadoğu Barış Konferansı'nın gündemine Kürt sorununun kesin olarak alınmasına çalışmamız gerektiğidir. Böyle bir anlaşma çok daha istikrarlı ve üretici bir Ortadoğu'nun kurulmasında sağlam bir temel oluşturacaktır.

KÜRT KÜLTÜRÜNÜN GERİ PLANI

Joyce BLAU

Kürtler her zaman, yasal ve politik olarak var olmayan Kürdistan'da -Kürtler'in toprakları- yaşadılar. Kürdistan adı yalnızca coğrafyacılara, bilim adamları ve Kürt milliyetçileri tarafından kullanıldı. Halen Fransa kadar geniş ve dağlarla kaplı bu bölge, kuzeyde Karadeniz'den, güneyde Mezopotamya steplerine ve doğuda Zagros dağlarına dek uzanır. Kürdistan'daki dağ sıraları Kutsal Kitap'ta da geçen Dicle ve Fırat gibi birçok nehrin doğduğu yerdir.

Dağlık bölgenin rakımı nadiren 1000 metreden aşağıdır. Bu alan tarih öncesi çağlardan bu yana (Prehistorik çağ) yerleşim alanı olarak kullanılmaktadır. Bölgedeki ilk yerleşik çiftçi toplumun, M.Ö. 6 bin yıl gibi çok uzak bir geçmişte Urfa'da olduğu kaydedilmekte. 1981'de keşfedilen Türkiye Kürdistanı'nın kalbindeki "Hasek Köyü Höyüğü", taş aletleri yapımında muhtemelen bakır kullanıldığını gösteriyor. Çalışmalar, bu kent öncesi yerleşim yerlerinin taş ve metal filizi, özellikle bakır çıkarımıyla da ilgili olduğunu gösteriyor.

Bu bölgede gelişkin ve başarılı uygarlıkların izleri görülür. Şimdiye kadar bilinen en eski uygarlık M.Ö. 32. yüzyılda yaşamış Sümerler'dir. Sümer uygarlığı önce şehir devletleri biçiminde oluştu, askeri devlet şekline doğru evrildi; ve sonra da teokratik monarşi biçimine dönüştü. Çivi yazısı geliştirildi ve sanat hem devlet hem de dinsel çevre tarafından desteklendi. Daha sonra Asurlular geldi. Önce askeri ve yayılcı, ikinci olarak tacir ve kanun yapıcı Hamurabi Kanunları, ile yönetilen (M.Ö.1792 - 1750) bir imparatorluk olan Babil İmparatorluğu yıkıldı.

M.Ö. 2. yüzyılla 1. yüzyıl arası Kuzey Kafkasya'dan gelen ve halk üzerinde yoğun bir baskı oluşturan Hint-Avrupa kökenli ulusların istila dalgası oldu.*

* Hind-Avrupa (Ari) kökenli halkların Kafkasya üzerinden Ortadoğu'ya geldikleri görüşünün, son zamanlarda batılı bilim adamlarının yaptığı dilbilimsel araştırmalar sonucunda doğru olmadığı, Ariler'in ilk anavatanının Kürdistan olduğu tespit edildi. Ortaya konulan dilbilimsel kanıtlar Arilerin, yine arkeolojinin ortaya koyduğu kanıtlarla bölgenin ana halkı olan Huriler'den başkası olmadığı sonucu ortaya çıkıyor. Kürtler ise göç eden Arilerden değil geriye kalanlardan başkası değil. Ancak Arkeolojinin büyük güçlerin uluslararası politikalarının hizmetinde yürütülmesi henüz bu tarihsel gerçeklerin ortaya konulmasına elvermiyor. Bunun için de Huriler ve onların uzantıları olan Sümerler, Gutiler, Kassitler, Mittaniler, Hittitler, Urartular, Medler v.d. haklarında pek çok şey bilinmesine rağmen hâlâ "Asyenik" olarak nitelenen geçici bir statüde sınıflandırılmaktadırlar. Anlaşılan Kürt sorununun çözülmemiş olması sadece bir jeopolitikası bakımından değil, insanlık tarihinin de (ki bu büyük oranda Ari tarihidir) sağlıklı temellere oturtulması bakımından engel oluşturmaktadır. (Yayınevinin notu)

Yerel aristokratlar olarak şimdi Kürtler tarafından işgal edilmiş yerlere yerleşenler arasında binici ve çoban olan Medler vardı. Medler Asurlular'a karşı Babililer'le ittifak kurdular ve M.Ö. 612 yılında onların başkenti Ninova'yı ele geçirdiler. Kendilerini Medler'in torunları olarak gören Kürt milliyetçileri bu tarihi zaferi Kürt tarihinin başlangıcı olarak iddia ederler.

Bugün Kürtler'in sayısı 20-25 milyon* civarındadır. Onlar Ortadoğu'nun Araplar, Türkler ve İranlılar (Farsiler)'dan sonra dördüncü büyük nüfus grubudur ve Türkiye, İran, Irak, Suriye ve SSCB arasında bölünmüştür.

Kürtler'in yarısı, yaklaşık 11-12 milyonu Türkiye'de yaşar. Onlar, resmî olarak "Doğu Bölgesi" veya "Doğu Anadolu" diye adlandırılan ve Türkiye Cumhuriyeti'nin 17 doğu ve güneydoğu şehrini kapsayan alanda, çoğunluğu veya nüfusun tamamını oluşturlar.

Kürt nüfusunun diğer dörtte birlik bölümü, yaklaşık 6 milyonu, İran'da yaşar. Kürtler İran'ın dört batı eyaletinin tümünü veya çoğunluk nüfusunu oluştursalar da, yalnızca bir eyalet gerçekten Kürdistan olarak adlandırılır.

Suriye'de yaklaşık bir milyon Kürt vardır. Bu ülkenin kuzey-batı bölümünün çoğunluğu Kürtler'den oluşsa da, hiçbir bölge Kürdistan olarak adlandırılmaz.

4 milyon civarında Kürt Irak'ta yaşar. Burada, 1961 ile 1975 arasındaki bir seri uzun isyandan sonra "Kürdistan Otonom Bölgesi" veya "Otonom Bölge" kuruldu. Kürtler 6 eyalette çoğunluk veya bütün nüfusu oluştursa da, otonom bölge yalnızca üç eyaleti kapsar ve petrol zengini Kürt bölgelerini dışarda tutar.

Bu bölgelerin tümü kesintisiz bir bütünü parçalarıdır. SSCB'de yaşayan 500 bin Kürt, milliyet statüleri ve dilsel kimlikleri tanınmış olarak, dokuz cumhuriyete dağılmışlardır.

Kürtler'in tümü Kürdistan'da yaşamaz. İran'da, yarım milyondan fazla Kürt Horosan eyaletinde, 300 bini Belücistan'da yaşar ve Tahran gibi çoğu İran kentlerinde de yaygın bir topluluk oluşturlar. Türkiye'de İstanbul nüfusunun dörtte biri Kürt'tür. Ankara, İzmir, Adana gibi başlıca şehirlerde de birçok Kürt yaşar. (Irak'ta otoriteler binlerce köyün tüm nüfusunu sürgüne gönderdi. Bağdat nüfusunun yaklaşık dörtte biri Kürt'tür. Kürtler Damascus (Dimeşk, bugünkü Suriye Cumhuriyeti'nin başkenti Şam'ın eski adı - Yayınevinin notu. -) nüfusunun geniş bir bölümünü de oluşturlar. Lübnan, Kuveyt ve Ürdün'de 100 bin Kürt yaşar. 600 binin üzerinde bir Kürt "Diaspora"sı da Batı Avrupa'da, ABD'de, Kanada'da ve Avustralya'da oluşmuş durumda. (Yayınevinin notu)

* Kürtlerin sayısı konusundaki rakamlar tahminidir. Kürtlerin nüfusu ile ilgili gerçekçi bir tespit bulunabilmek için elde sağlıklı bir kaynak bulunmuyor. Yazanın tüm Kürt nüfusu ile ilgili verdiği rakam sadece TC. sınırları içinde yaşayan kürtlerin sayısını karşılamaktadır.

Tarihsel olarak, Kürtler'in kökeni – çoğu halkınki gibi– karanlıktır. Dilleri onları Hint-Avrupa kökenli istilacıların bir parçası olarak tanımlıyor. Onlar, muhtemelen kendi dil ve kimliklerini kabul eden yerli halkı asimile ettiler. Linguistik (dilbilim) açısından Kürtler İran dil grubu içinde oldukları için İranlılar'la oldukça yakın akrabalıkları vardır. Oysa onların, bölgeye ilk gelişleri 7. yüzyıl olan Semitik Araplar'la ya da bölgedeki ilk görünüşleri 10. yüzyıl olan Ural-Altay grubundan Türkler'le hiçbir akrabalıkları yoktur.

Bir sapkın Hıristiyan mezhebi olan Nasturi Kilisesi 5. yüzyılda Kürdistan'ın kalbinde gelişti. Bu hareket olağanüstü bir gelişme sağladı ve tüm Asya'ya hızlı bir şekilde yayıldı. 1623 yılında keşfedilen ünlü "SP-Ngan-Fou" yazıtlarının kanıtlaştığı gibi o, Moğolistan ve Çin'e olduğu kadar İran ve Hindistan içlerine de yayıldı. 781'de kazınan bu kitabe Nasturi toplumunun 631'de Çangtan'a yerleştiğini kaydediyor ve 150 yıldan daha uzun bir süredir Tang hanedanının başkentindeki ayinlerini, dinsel hayatını ve törenlerini tanımlıyor.

Kürtler kesin olarak tarih sahnesine, Arap kayıtlarında yazıldığı gibi, Arap fetihleriyle girerler. Kürtler üzerine ilk kesin bilgi Arapça yazılmış tarih, coğrafya ve seyahat kitaplarından gelir.

Kitapların hepsi Müslüman takviminin 16. yılından itibaren Kürtler'in gösterdiği sert direnişten ve kaba şiddetin onları bölmüş oluşundan bahsederler. Kabile yapısında bir halk olarak Kürtler, Bedevi aşiretiyle uzun bir süre ilişki içinde oldukları ve Kürt dağlarının kenar bölgelerinde yaşayan, kendileriyle anlaşmazlık içinde olan Arapları çoğunlukla rakip yabancı aşiretler olarak gördüler.

Bu direnişe rağmen; Kürtler aşamalı olarak Müslüman toplumunun bir parçası oldular ve böylece kısmi olarak eski yalıtılmış durumlarından çıktılar. Örneğin Abbasi halifesi Merwan II annesi bir Kürt'tü ve annesinin mavi gözleri ve açık renk teni kalıtsal olarak ona geçmişti.

Ortaçağ boyunca, Abbasi halifeliğinin çökmeye yüz tuttuğu diğer bölgelerle benzer durumda, Kürtler'in arasından da değişik zamanlarda çok sayıda hanedan çıktı. Bunlardan bazıları göze çarpan bir şekilde başarı kazandılar. Güneyde ve kuzeyde Aras nehrinin altından başlayıp güneyde nüfuzlarını yaydıkları İsfahan ve Basra'ya kadar uzanan toprakları yönetmeye başladılar.

Bu hanedanlar arasından en görkemlisi olarak gördüğümüz Vladimir Minolsky'nin "Kafkasya Tarihi Üzerine Çalışmaları" (Cambridge 1953) adlı araştırma kitabında geniş bir yer ayırdığı "Şeddadiler"di (10 ile 12. yüzyıl arası). Ki-

tabın başlığında belirtildiği gibi, bu hanedan, devleti Kura ve Aras nehri arasındaki Transkafkasya'da bulunduğu için bugünkü Kürdistan'ın hemen ötesindeki bir yerde saltanat sürüyordu. Sovyet Kürtleri halâ bu bölgede yaşar. Zaten bu hanedanın etkisi ziyadesiyle yereldi. Hem savaşçı hem de barışçı tacirler olarak Şeddadiler, Hıristiyan komşuları olan Gürcüler ve Ermenilerle ve işgalci güç olan Türkler ve Ruslar'la ilişki içine girdiler.

Aydınlanmış prensleriyle Şadadidler seçkin anıtlar bıraktılar ve bunlar bölgede İran eserleri olarak adlandırılan bütüne katıldı. 11. yüzyılın sonunda hanedan iki kola ayrıldı -Gence kolu (1124 yılına kadar) ve Ani kolu (1174'e kadar)- Kısa süreli bir Gürcü egemenliğine rağmen, Gence bir Müslüman şehri olarak kaldı ama Ani, (Ermenistan'ın eski başkenti, binbir kiliseli şehir), Hıristiyan gelenekleri ve etkisi altında kaldı.

Kürt Eyubi hanedanı'nın adını aldıkları cedleri Şadadidler'in bir devamıydı. Selahaddin'le birlikte Eyyubiler 12. yüzyılın sonuna kadar Suriye-Filistin ve Mısır sultanı oldular ve Müslüman dünyasının büyük bir bölümüne hükmettiler. Bu süreçte Müslüman dünyası, Hıristiyan komşularıyla birlikte barışçı bir refah dönemi yaşıyordu.

Fakat 13. yüzyılın başlarından itibaren, barış içinde birarada yaşamının başlangıcı Moğol fatihi Cengiz Han'ın torunu olan Hülagu'nun insafsız bir istila hareketiyle bölündü. Kürt şehirlerinin Barbarlar'ca yıkımı, kabile organizasyonundan şehir-devlet örgütlenmesine doğru olan gelişme çizgisini aksattı. Şehir devletler bağımsız bir ulus-devlet yaratımıyla ulusal birliği oluşturma yönündeki ilk adımdı.

Kent Kürtleri'nin yıkılmış şehirlerde yaşamaya devam etme ya da yakıp yıkılmış "topraklara geri dönüş" olanakları yoktu. Yaşamaya devam etmek için onların hapsi (Müslüman Yahudi ve Hıristiyan) göçebe kabile durumuna geri dönmeye zorlandılar.

Kürtler, dağların iç bölgelerine çekildiler ve bölgede bir bütün olarak rol oynamaları durdu. Bu sosyo-ekonomik gerilemenin tek olumlu yanı kültürel gelişmeydi. Toprağı ekip biçmeyle uğraşan kent sakinleri kabile hayatının kültürüne yeni bir zenginlik getirdi. Sözlü Kürt edebiyatına diğer hiçbir kabilesel toplumda görülmeyen bir zenginlik kazandırdıkları için onlara teşekkürler.

Müslüman fetihlerinden sonra Kürdistan bölgesinde yaşayan halkın çoğunluğu Arap ve Türkler'le aynı dinsel inancı paylaştılar. Fakat 17. yüzyılda, İran'daki Safaviler devlet dini olarak Şiiliği kabul ettiklerinde Kürtler'in çoğu

Ortodoks Sunni mezhebinde kaldılar. Bu yakın bir dilsel akrabalık ve ortak bir Hint-Avrupa kökeni paylaştıkları İranlılar'dan farklılıklarını vurgulamak anlamına da geliyordu. Buna karşılık, Ural-Altay kökenli Türkler'i reddetmekte bir tehlike yoktu. Öyle bile olsa Türkler Hanefi mezhebini seçerken onlar Şafi mazhebinin kurallarını kabul ettiler.

Kürtler çok erken bir tarihte kendilerini sanata verdiler. Tarihçiler Kürt okullarının karmaşık ve güzel bir müzik stilini geliştirdiğini naklediyor. Yetenekli Kürtler mistisizme, özellikle yaygın olan sofizme bir ana giriş yolu buldular. Mistisizm yavaş yavaş tüm sanatlara özellikle de müziğe sızdı.

Gerçekten de, tarihsel olarak Kürtler özellikle dinsel açıdan çok faaldiler. Örneğin Selahaddin Kahire'de yalnızca cami değil birçok medrese de inşa ettirdi. Ortaçağ boyunca bağımsız Kürt şehir devletleri kurulduğu zaman bu prenslikler diğer dinsel yapılar inşa ettiler. Bu devletlerde ayrıca Feolojist ve hukukçu da yetişti. Kürtler, Osmanlı İmparatorluğu'nun Şeyh-ül İslam resmî memuriyetliklerinde de görev almışlardı. Benzer şekilde Kahire'deki Al-Azhar dinsel üniversitesindeki birçok öğretmen de Kürttü (ve halâ Kürt). Onlar Endonezya'daki Jakarta'ya kadar uzanan mistik kardeşliğin de – özellikle nakşibendilik – öncü kollarıydı.

Çok sayıda Kürt –çoğunlukla İran ve Türkiye Kürdistanı'ndaki– Şiiliği ve Aleviliği kabul etti. Tarihsel kökleri olan tarikatlar gizlilik esaslarına göre faaliyet gösterir. Korunma için başvurulmuş gizlilik, dogmanın etki düzeyini artırdı. Kürtler'in çoğunlukla kabul ettiği iki mezhep vardı: "Ehli Hak" (Tanrı'nın oğulları veya gerçeğin taraftarları) ve tüm Kürdistan'a yayılan Yezidiler. Diğer mezhepler ise Şabak, Sazlıya ve Badjoran... vb. idi.

Kürtler yalnızca, bağımsız bir devlet olarak birleşmelerini sağlayacak atılımı yapmada başarısız olmadılar, aynı zamanda Anadolu'ya ve İran'a hakim olmak isteyen Türk hanedanının savaş alanı da oldular. Yaşadıkları iki imparatorluğun sınır boylarında Kürtler, iki kuvvetli komşunun ardı arkası kesilmeyen savaşlarının kurbanı oldular. Bu savaşlar, onların yaşamı ve mülkleri üzerinde bir dizi yıkıcı sonuçlar doğurdu. Hastalıkları, kolera salgını, veba tüm bölgeyi harap etti. Cahillik de yaygınlaştı. Kürtler'in sosyal ve ekonomik koşullarındaki çöküş büyüdü.

İlk bilinen Kürt edebiyatı çalışmaları Osmanlı ve İran İmparatorluklarının egemenliklerini pekiştirme çabalarına karşı bu koşulların içinde doğdu. Özellikle uzun bir geçmişi olduğu izlenimi veren olgun ifadeli Kürt metinlerinin yayılış tarihleriyle ilgili yaklaşık bir tarih verebilmek oldukça güçtür. Tanımlanan

çağda, ilk ulusal Kürt şiirinden örnekler veren Ahmede Xani (1650-1706)'nin doğumu görülür. Kürt halkının bağımsızlık hakkını ve ulusal kimliğini destekleyen şair, Kürdistan'ı bölmüş olan Türk ve İran imparatorluklarına karşı büyüyen ulusalcılığı, zamanının ötesinde taşan bir tepki gösterdi.

2650 dizelik uzun bur şiir olan Mem u Zin'de ulusal kurtuluş ve Kürdistan'ın birliğinin yeniden kurulması savunulur.

*Şayet bir kralımız olsaydı
Tanrı ona değerli bir taç verirdi*

*Bu Rumbı, köleleştirilmiş ve yıkılmış topraklarımızı
ve bizi yönetmeye son verirdi*

*Türkler ve Tacikler tarafından yenilmiş ve bastırılmış
amaç ve özlemlerimizi azaltmazdık*

*Fakat Tanrı bizi
üzerimizdeki Rum ve İranlılar'la cezalandırdı*

*Düşün. Kürtler
Arabistan'dan Gürcistan'a kadar koca bir kale gibi duruyordu.*

*Çevrelerine aldıkları Kürt kaleleriyle bu Rum ve İranlılar
bizi bir siper gibi kullanıyor*

*Şayet biz aramızda anlaşamazsak
ne Rum, ne Arap ne de İranlılar'a karşı*

*onların hiçbirini savunamayız
ve onlar hep bir asalak gibi üzerimizde kalır,*

*onların hakimiyetlerini devletin ve kilisenin üzerinden
ne kaldırabilir ne de bilim ve irfanı kazanabiliriz.*

Büyüyen merkezileşmeye karşı çıkan geleneksel beyleri ve Kürt prensliklerini ortadan kaldırsalar da, Osmanlı İmparatorluğu ve İranlılar tüm bölgeyi devletin kanuni sınırları içine sokma ve merkezi bir idare kurma konusunda güçsüzdüler. Kürt şairleri fatih prenslerin yerini alan dinsel liderlerce sert biçimde cezalandırıldı. Bu nedenle, 19. yüzyılda, ünlü selefi gibi, Kürt birliğini savunan Hacı Kadiri Koyi (1816-1854) egoizm ve entellektüel tembellikle suçladığı Kürt dini hiyerarşisine karşı protestoya girişti:

"Tüm milletler arasında yalnızca Kürtler okuma ve yazma hakkını reddettiler. Yabancılar onu kendi dillerine çeviriyor ve halkların gizlerini öğreniyorlar. Kürtçe öğrenenlerin çoğuna bak. Az ya da çok, onlar asla Kürtçe iki sözcükten başka-

sını okuyamaz, üç dilde okumuş Kürtler akıllıdır. Ama kendi dillerinde cahildirler”.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Ortadoğu'nun haritası İngiltere ve Fransa tarafından çizildi. Müttefik kuvvetler tarafından resmî söz verilmesine rağmen Kürtler kendilerini Türkiye, İran, Irak, Suriye ve SSCB arasında bölünmüş buldular. Kürtler beş parçaya bölünmüş küçük azınlıklar haline getirilmişti. Her bir devletteki yazgıları da farklıydı.

Türkiye'de Mustafa Kemal Mart 1924'te, 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Konferansı'ndan yalnızca birkaç ay sonra, Kürdistan temsilcilerinin de bulunduğu ilk ulusal meclisi feshetti. Yayınlanan bir kararnameyle Türkiye Cumhuriyeti'nin bölünemez bir devlet olduğu ilen edildi, Kürtçe eğitim yapan okullar ve yayınlar yasaklandı. Ulusal birlik adına tüm diğer dil ve kültürler gerici ve arkaik niteliyle damgalanarak yok olmaya mahkûm edildi ve Türk etnik şövenizmi yeni devletin resmî ideolojisi oldu.

1925 ve 1938 yılları arasında Türkiye, sertçe ezilen bir seri kesintisiz Kürt isyanlarına sahne oldu. Tüm yerel gelenekler, birlikler, hatta şarkı ve dans grupları dağıtıldı. Tüm Kürt törenleri, Kürt ulusal giysileri, hatta Kürt dilinin kullanımı bile kanunla yasaklandı. Birçok Kürt coğrafi sözcüğü yasak altına alındı ve yerini "Türk dağları" ya da "Doğu Türkiye" gibi kelimeler aldı, Kürdistan "Doğu Anadolu" veya "Doğu Bölgesi" oldu. Halkın kolektif bilincini yoketmek için köy ve kasaba isimleri Türkçe adlarla değiştirildi. Otuzlu yıllar tam bir yıkım ve boşaltma hareketiyle Türkiye Kürdistan'ı harabe haline getirildi, şok halindeki halkın neyi var neyi yok elinden alınarak nüfusun üçte biri sürgüne gönderildi.

İran'da 1920'li yılların başında iktidarı ele geçiren Rıza Şah, mallarını müsadere ettikten sonra Kürt beylerini sürgüne gönderen bir politikayı benimsedi. Geleneksel Kürt liderlerinin yerine İranlı sivil görevliler atandı. Kürt köylü ve göçmen çobanları, tümüyle onlara yabancı olan küçük görevlilerin çürümüş ve vahşi muamelelerine maruz kaldılar. Tüm sosyal ve kültürel Kürt örgütleri dağıtıldı, Kürtçe bir kitaba bile sahip olmak suç sayıldı.

SSCB'de 1920'li yılların başında Kürtler, Azerbaycan ve Ermenistan cumhuriyetleri sınırları boyunca uzanan bir bölgede milliyetleri ve yönetsel otonomileri resmen tanınmış olarak yaşıyorlardı. Bu otonom ulusal Kürt bölgesinin başkenti Laçın'dı (1923-29) – ve Kürtler burada "Sovetskii Kürdistan" gazetesini ilk kez Kürtçe olarak bastılar. Sonra da Azerice yayınladılar. Bu gazete 1961'e kadar yayını sürdürdü. Bununla birlikte, Ermenistan Cumhuriyeti'n-

de önce Ermeni alfabesini, sonra Latin ve daha sonra Kril alfabesini kullanan bir Kürtçe edebiyat kampanyası başlatıldı. Bu 1939'a kadar sürdü. Erivan Kürt kültür hayatının önemli bir merkezi oldu. 1934'de orada yapılan Kürtçe üzerine çalışmaları konferansı bu konu üzerindeki bilimsel araştırmaların başlangıç noktası oluşturdu. Sovyetler'deki Kürtçe uzmanları Leningrad ve Moskova'da eğitildi. Sovyetler Birliği'nde bir Kürt entelejansiyası doğdu.

Sovyetler Birliği'nde Kürtdilimi geliştirme ve Kürt dili, tarihi vs. konularda araştırma gayretleri de gözeçarpar. Hiçbir ülke Kürt halkı üzerinde çalışmalar yapan böylesine çok sayıda dilbilimci, folklorist, müzikbilimci, sosyolog, tarihçi... gibi bilim adamına sahip olacak kadar şanslı olmadı. Bu bilim adamlarının çoğu Kürt kökenlidir.

Irak'daki Kürtler, sürekli olarak ulusal haklarının tanınması talebinde bulundular ve bunun sonucunda kültürlerini geliştirme hakları kazandılar. Parlak bir Kürt entelejansiyası gelişti. Ünlü "Bâbân" hanedanının başkenti Süleymaniye haşmetli kral tarafından dinsel bir okulla birlikte verilen tek Kürt şehriydi. Yüksek eğitim için İstanbul'a gönderilen bu okuldan mezun olanları şehre, sivil hizmetli, okul öğretmeni, yazar ve resmî görevlere bir kaynak oluşturmak üzere döndüler. Orası doğal olarak Irak bölgesinde Kürt kültür hayatının merkezi oldu ve yazarların tamamına yakını orada yetişti. Sonuçta Süleymaniye'nin yerel diyalekti edebiyat normu oldu. Özellikle Arap ve İngiliz edebiyatı gibi yabancı edebiyatlarla ilişki Kürt kültürünün ufkunu genişletti. 1920'li yılların başlarından itibaren Kürtçe basının gelişmesi Kürt edebiyatının gelişimini ileriye doğru olumlu şekilde etkiledi. Gazete ve dergilerde çevirilerin yayınlanması, Kürt dil haznesinin modernleşmesini ve yenilenmesini kolaylaştırdı.

Kürtçe bir Hint-Avrupa kökenli dildir ve İran-Aryen ailesinin kuzey-batı grubuna aittir. İran-Aryen dilleri ve diyalektleri doğuda Afganistan'dan, batıda Doğu Anadolu'ya kadar olan alanda konuşulur; o Farsça, Peştü, Beluci ve diğer birçok dil ve diyalekti kapsar.

Kürtçe'nin hiçbir zaman birleşme ve genel bir yapıya kavuşma fırsatı olmadı. Kürt dili üç grupta sınıflanabilecek diyalektlerden oluşur. Kuzey grup Türkiye'de, Suriye'de, SSCB'de, Irak'ın, Dihok ve Musul eyaletinde, İran'ın kuzey bölümündeki Batı Azerbaycan, Horasan ve muhtemelen Belucistan'da konuşulan diyalektleri kapsar. Bu diyalektler Kurmanç, Behdinan... olarak adlandırılır. Bu grup iki yazı dili geliştirdi.

Merkez grubu, Irak'taki Erbil, Süleymaniye, Kerkük ve Xanekin'de konuşulan diyalektleri (Sorani), İran'ın komşu bölgelerinde, Mahabad (Mokri) diya-

lekti ve Kürdistan eyaletinde (Sine'i) konuşulan diyalekti kapsar. Bu grup da kendi yazı dilini geliştirdi.

Üçüncü olarak daha uzak güney ve batıda konuşulan grup, Sanjabi, Kalhori, Lakki ve Lori'yi kapsayan Kirmanşah için çok önemlidir. Yazılı bir dil yaratılamadı. Edebi bir yazı dili geliştirmiş olan Guranice ve Zazaca, Kürtçe alfabesini tarihsel süreç içinde değiştiren dillere bir örnektir. Bugün Kürtçe başlıca üç alfabeyle yazılır. Arap, Latin ve Kril. Bu üç alfabe sistemi de özel işaretler ilavesiyle Kürtçe'ye özgü fenomenleri açıklarlar.

Örneğin Arap alfabesi – İran ve Irak Kürtleri'nce kullanılır – teknik olarak Kürtçe yazıma pek uygun değildir. Kürtçe'de-Arapça'da olduğu gibi bir kelimenin kökünün tamamlayıcı bölümleri dışında sesli harfler ikinci derecede değildir. Kürtçe klasik şiirler ve edebiyat 1920'li yıllara kadar Arap-İran alfabesini kullandı. I. Dünya Savaşı'ndan sonra Irak'taki Kürtler alfabelerini Latinceleştirme teşebbüsünde bulundular. Bu teşebbüsleri, bilim adamları tarafından kuvvetli bir şekilde savunulsa da, her zaman sosyo-politik muhalefetle karşılaştı. Kürtler Irak'ta şimdi, bir toplumun entellektüel hayatı nasıl bir zorunluluksa, Arapça bilmenin de zorunlu olduğu bir Arap ülkesinin vatandaşı olarak yaşıyorlar. Kürtçe'ye özgü fenomenler bazı harflerin altına veya üstüne yerleştirilen çizgi ile belirtiliyor. İran ve Irak'taki Kürt okur yazarı, okulda, basında ve diğer yayın etkinliklerinde kullanılan bu Arap-Kürt alfabesini benimsediler.

Kürtler, 1930'lu yıllar boyunca Suriye'de Fransız mandası altındayken kendi kültürlerini geliştirme hakkını kazandılar. Kuzey grubu diyalektini konuşan Kürt entellektüelleri, Emir Celadet ve Emir Kamuran Bedirhan çevresinde toplanıp Kuzey Kürt diliyle edebiyatında bir gelişme uyandırdılar. Emir Celadet kuzey Kürtleri için, Mustafa Kemal'in Türkiye Cumhuriyeti'nce benimsenen Latin alfabesine çok yakın bir Latin alfabesi hazırladı. Deformun amacı Kürtler arasındaki okur yazarlık oranını hızla yükseltmekti. Emir Celadet ve arkadaşları standart bir Kurmanci'ye uyan ama bugün konuşulan Kurmanci diyalektine özel bir unsur katmayan, Kürt klasiklerinden esinlenmiş bir alfabe yaratmak için çaba sarfettiler. Alfabe, "Hawar" (1932'den itibaren) dergisi vasıtasıyla yayıldı ve hızlı ve başarılı bir şekilde kuzey grubu okur yazar Kürtleri'nin çoğunun kullandığı bir yazı dili haline geldi.

Bununla birlikte, 1945 sonrası, yeni bağımsızlığını kazanan Suriye, Kürt kültürünün tüm ifade biçimlerine karşı çıktı ve Kürt entellektüellerini sürgüne zorladı.

II. Dünya Savaşı süresince, SSCB ve İngiltere, İran'ın zenginliğinin ve ha-

berleşme şebekesinin Almanlar'ın eline geçmesini önlemek için, İran'ın kuzey ve güney bölümlerini işgal etti. İki işgal bölgesi arasındaki "tarafsız bölge (no mans land)"de Kürt milliyetçileri kendilerini organize etme fırsatını buldular ve 1946 Ocağı'nda Kürdistan Cumhuriyeti'ni ilan eden İran Kürt Demokrat Partisi çevresinde örgütlendiler. Kürdistan'ın diğer bölümlerinden Kürt entelektüelleri, bir yıldan daha az bir süre yaşamasına rağmen eğitim, kültür ve sanat alanındaki başarılarıyla tüm Kürtler'in hayallerini ateşleyen Mahabad Cumhuriyeti'ne doluştular.

II. Dünya Savaşı'nın bitiminde Türkiye, uluslararası yardımı alımında avantaj sağlamak için, kendisine demokratik bir imaj vermeye çalıştı. Demokrat Parti iktidara geldiği zaman Kürt bölgeleri üzerindeki baskıyı azalttı: Bölge aşamalı olarak dış dünyaya açıldı ve altyapı tesisleri, okullar, hastaneler... vb. yapmak için çaba sarfedildi. Bu iyileştirmeler için kesin nedenler vardı. Örneğin Kürtler arasındaki okur yazarlık oranı %2, 5'den daha azdı.

Sürgün edilen Kürt köylülerine kendi ülkelerine dönmelerine izin verildi. Dillerinin kullanımına, – sistematik olarak artık daha fazla yasaklanamazdı – bir dereceye kadar basın ve radyo yayınında tolerans gösterildi.* Bazı üyeleri parlamentoya seçilen bir Kürt entelejansiyası gelişmeye başladı. Bununla birlikte resmî ideoloji, okullarda, ordu kışlalarında ve Medya'da Kürtler'in kendi kültür ve dilleri olan ayrı bir ulus değil "kendi dillerini unutmuş dağ Türkleri" oldukları konusundaki dayatmasını sürdürdü.

Sınırın öbür yanındaki Irak'ta, 1958 Temmuzunda Albay Abdul Kerim Kasım (annesi Kürt'tü) önderliğinde bir askeri darbe oldu. Arap ve Kürt halkının eşitlik ve birliği temeline dayanan Irak Cumhuriyeti ilan edildi. Irak Kürdistan Demokrat Partisi yasallaştı ve bir Kürt basını gelişti. Kürt varlığına saygı ve eşitlik deklarasyonu İran, Türkiye, Suriye ve hatta SSCB'deki diğer Kürt bölgelerinde büyük bir etki uyandırdı.

Kürt edebiyatı Irak'ta en güzel dönemine girdi. Birkaç yeni tip şiir gelişirken (lirik, epik ve drama) geleneksel yapıdaki şiir yeniden canlandı. Geleneksel türden sayılan büyük sanatçılardan biri olan Şair (1904-1962) Abdullah, Goran ağızdan söylenen folk stile çok yakın olan vurgulu ritmi tanıttı – nesir türü şiir ve serbest şiir de yayınlanmaya başladı – . Sosyal durum kendini zorla kabul ettirdi ve şiir yeni bir militanlık kazandı.

* Değerli araştırmacı Joyce Blau'nun bu görüşü objektif gerçekliğe uymuyor (Yayınevinin notu).

İÇİMDEKİ ŞARKI

Zorlukla tutmaya çalıştığım bu sarhoş edici düşünceler
 Yine de şiirin dizeleri içine dökülemeyecek
 İçimdeki düşünceler ve dilimdeki sözcükler
 Öylesine uzak ve ayrı ki, bilmiyorum neden
 Onları bir kağıt toman gibi yalnızca toplamalı
 Ve ilkbahardan daha güzel bir dünya göstermeli
 Umut, düş ve arzuların
 Yıldızlardan daha parlak ve aydınlık olduğunu göstermeli
 Zefir'in fısıltılı nefesinin öptüğü
 Okyanus dinginliğinin gizemini göstermeli
 Bu dünyaya, şiirin sesinin

Acı ve üzüntünün gözyaşından
 nasıl daha gür olduğunu göstermeli
 Eğer yüzde bir gülümseme varsa
 Onun güneşden daha fazla parladığı söylenir
 Fakat, üzüntü ortaya çıktığında bu mükemmel şiir
 Yuvasını bırakmayı reddeden bir kuş olur
 Yine de onların tüyleri kâğıt üzerinde hiçbir iz bırakmadan
 İçimde dumaksızın cıvıldıyor ve mırıldanıyorlar
 Şiirleştirilmiş bir diyalog: Kan Damlamış Gül

ŞAHNE 1

Genç adam:

Bak! Onlar orada dans edip ziyafet çekiyorlar
 Kulak ver davula, klamete ve fiüte
 Gürültüyle kaçışan titrek renklere
 Kaybolan tek ses tafta elbisenin paslı sesleri
 Elini ver bana, yalvarıyorum acele et
 Bırak aşkımızın dalgası taşsın bizi dansa

Genç Kız:

Saçların içinde bir kırmızı, bir altın güller olmaksızın
 Ne ziyafete gideceğim ne dansa

Genç Adam:

Güzelliğinin adına, güzelliğinin adında
 Pırltının bir yanı çeşme başına dökülüyor
 Sonbahar ilerliyor, ağaçlar yalnız ve bahçeler çınlıçplak
 Nerede bulunur güller?-Dudakları mühürlüdür

Genç kız:

Saçların içinde bir kırmızı bir altın gül olmaksızın

*Ne ziyafete gideceğim ne dansa
Eğer aşkın içten, kalbin gerçekten adanmışsa
Kralın bahçesine koşar ve bana bir gül koparırsın.
Genç adam Paşa'nın bahçesine doğru koşar. Mınıldanır:
Her yanı katil çetelerle kuşatılı
Kralın bahçesi uzanır nehir boyunca
Sayet gidersem binbir tehlikeyle karşılaşırım
Şayet beklersem sevgilimin öfkesiyle karşılaşırım
Genç adam yavaşça kasabadan ayrılır.*

SAHNE 2

Genç Adam:

*Kralın bahçesinde dolaşmaktan bitkin düştüm
İşte senin için kopardığım altın güller
Ne yazık ki kırmızı güllerden
Hiç bir iz bulamadım.
Şimdi benimle dans ve şölene gelecek misin?*

Genç Kız:

*Saçlarımda kırmızı güllersiz asla.
Genç adam göğsünü açar
Kırmızı güllerin yerini bu tutar mı?*

Genç kız:

*O korkunç. Düşman kanını akıtmış
Gel, bir süre için başını göğsümdede dinlendir.
İzin ver, bir çiçek aşkına harap olmuş bu sevgili kalbi temizleyeyim*

Bununla birlikte bu birlikçi ve ilerici politikanın ilk safhasından sonra Muhafazakâr güçler Bağdat'ta iktidara geldiler. Eşitlik temelindeki Kürt hakları reddedildi, yayın faaliyetleri ve gazeteler yasaklandı. 1961'de hava kuvvetleri Kürt bölgesini bombaladı. Savaş zaman zaman geçici mütarekeler ve ateşkeslerle kesildiyse de dokuz yıl devam etti. Molla Mustafa Barzani tarafından yönetilen Kürt ulusal hareketi, Irak hükümetiyle Kürtler arasında Kürt bölgesine yerel otonomi veren 1970 tarihli anlaşmayla büyük bir başarı kazandı.

Bu anlaşma Kürtlerin temel taleplerinin somutlaşmasıydı. Kürt dili Irak'ın 2. resmî dili oldu; "Newroz" (Kürtler'in geleneksel yeni yıl bayramı) Irak'ta tatil günü oldu; beş Kürt bakan atandı ve başkan yardımcılığına bir Kürt getirildi. Dört yıl boyunca Kürtler'in kendi kendini yönetme organlarını kurmasına izin verildi. Anlaşma SSCB'deki, Lübnan'daki, Avrupa'daki Kürt toplumlarında olduğu gibi tüm Kürdistan'da kutlandı. 20. yüzyılda Sevres Barış

Anlaşması ve Kürdistan Cumhuriyeti dışında-Kürt hakları böylesine tam ve eksiksiz olarak hiçbir zaman tanınmamıştı.

O süreçte özellikle ilginç olan bir fenomen meydana geldi. Irak'ın değişik bölümlerinde yaşayan ve şimdiye kadar Arap entellektüel hayatıyla bütünleşen birçok Kürt entellektüeli kendi Kürt kimliklerini yeniden keşfettiler. Dikkate değer sayıda Kürt öğretmeni, gazetecisi, tarihçisi, avukatı ve mühendisi ortaya çıktı. Bu süreçte görülen yüzlerce yayın ulusal gelişmeyle kültürel gelişmeyi birbirine bağlama yönteminin çarpıcı örneklerini oluşturdu.

1970'li yılların sonuna doğru Kürt hareketinin ağırlık merkezi İran'a doğru kaymaya başladı. Kürtler kendi bölgelerinde Şah hanedanının devrilmesinde rol oynadılar ve İran Kürdistan'ında kendi örgütlenmelerini kurdular. Abdurrahman Qassemlo'nun liderliğindeki İran Kürdistanı Demokrat Partisi her zaman Kürt dilinin ve kültürünün tanınmasını talep etmişti. Kürtçe kitap basımının serbest bırakılması konusunda hükümet zorlandı. İlk defa olarak İran'da, Salahaddin Yayınevi (Urmiye) ve İran Kürdistanı'ndaki büyük şehirlerle Tahran'daki yayıncılar tarafından ansiklopedi, antoloji, gramer kitapları, Kürtçe sözlükler yayımlandı.

Türkiye'de 1971 ve 1980'de yapılan askeri darbeler Kürtler üzerindeki baskıyı yeniden yoğunlaştırdı. Kültürün ifade edilmesi yalnızca yasaklanmadı, bir kez daha sertçe baskıya maruz kaldı.

Irak'ta Kürt güvencelerinin 1975'de çökmesi ve Saddam Hüseyin rejimince Kürtler'e uygulanan vahşi baskı, İran ve Irak arasındaki uzun ve kanlı savaşın Kürdistan'ın geniş bölgelerini yakıp yıkması, Suriye ve İran'daki özgürlük yoksunluğu... gibi tüm unsurların bir araya gelmesi onbinlerce Kürt'ten oluşan yoğun bir göç dalgasını tahrir etti.

Bu mültecilerin çoğu Kürt parti, hareket ve örgütlerinin kollarını oluşturdukları Avrupa'dan ve hatta ABD, Kanada ve Avusturya'dan vd. sığınma hakkı istediler. Değişik Avrupa ülkelerinde, özellikle İsveç ve Almanya'da bu kuruluşlar dergi, kitap ve gazete yayımına giriştiler. Tam bir sürgün edebiyatı derece derece geliştirdi.

Okunabilen ve göz kamaştırıcı Kuzey Kurmançî edebiyatının yeniden canlanması, son on yıl boyunca Stockholm, Uppsala ve diğer İsveç şehirlerinde 250 eski kitap ve derginin yüksek oranda yeniden basılması İsveç'in liberal yetkilileri tarafından teşvik edildi ve desteklendi. Bu dergiler yeni Kürt şairlerini, kısa hikâye yazarlarını ve romancılarını ortaya çıkardı. Bu yazarlar, Türkiye

ve Suriye'deki özgürlük yoksunluğu nedeniyle solan Kuzey Kurmançi edebiyatının şaşırtıcı bir rönesans kaynağı oldular.

Paris Kürt Enstitüsü, Kürt "Diaspora"sının periyodik olarak çıkardığı 144 yayının kataloğunu yaptı. Enstitü, ki batıdaki ilk Kürt enstitüsüdür, bir düzine cesur ve dinamik Kürt araştırmacı tarafından 1983 Şubatı'nda kuruldu. Altı yıl sonra, Kürt dili ve kültürünün korunması ve yeniden canlandırılmasını destekleyen enstitüye Avrupa ülkelerinde, Kuzey Amerika ve Avustralya'da yaşayan yüzden fazla Kürt entellektüeli katıldı.

Kürtler olağanüstü bir dil ve etnik canlanma gösterdiler. Yeni çiçeklenen Kürt şairleri ve yazarları özgürlük ve kültürel gelişme arasındaki ilişkinin çarpıcı bir örneğidirler. Kürtler'in ulusal hakları için mücadelesiyle temiz bir yaşam ve kendi kültürlerini koruma mücadelesi birbirinden ayrılmaz bir bütündür.

KÜRDİSTAN VE ULUSLARARASI YASALAR

Ove BRİNG

(Hukuk Danışmanı, Dışişleri Bakanlığı, Stockholm)

Kürt halkının haklarının tartışılması konusuna uluslararası yasalar perspektifinden bakıldığında iki sorun öne çıkar:

- (1) Halkların kendi kaderini tayin ilkesi ve bu hakkın uygulanabilirliği;
- (2) Ulusal azınlıkların korunmasından hareketle insan hakları ilkelerine göre tanınmış olanaklar.

Her iki durumda da kültürel ve tarihsel geri planının tanımlanması gerekiyor. Önceki durumda, kendi kendini yönetme talebini doğrudan destekleyebilecek ulusal kimliğin ortaya konması ve politik birliği sağlayacak geçmiş çabaların bir bilançosunun çıkarılması gerekiyordu.

1. KÜRT HALKI VE KÜRDİSTAN

Bugün kendilerini Kürt olarak gören 16 Milyon civarında insan var. Onlar, Türkiye'nin "Doğu Anadolu" ve "Güneydoğu Anadolu" olarak adlandırılan bölgeleri ile, Suriye'nin en kuzey bölümlerini, Irak'ın kuzey ve kuzeydoğusunu, İran'ın kuzey batısını ve Sovyetler Birliği sınırları içindeki birkaç küçük yeri kapsayan yarım milyon km²'lik bir alanda yaşarlar. Yüzyıllardan beri, bu bölge Kürdistan olarak adlandırılmaktadır.

Kürtler muhtemelen üç ya da dörtbin yıl önce bölgeye yerleşmiş değişik Hint-Avrupa kökenli halkların torunlarıdır. Onlar, Babililer ve Sümerlilere karşı savaşan dağ halkı olarak adlandırılıyorlardı. Kürtler, kendilerinin M.Ö. 612 yılında Ninova'yı zapteden ve yalnızca 60 yıl sonra Persler'e yenilen Medler'in soyundan geldiğine inanırlar. Binlerce yıldan bu yana, Kürtler diğer halklarla karıştığı için bu onların etnik kökeninin tam bir doğrulukla saptanmasını güçleştiriyor.

Kürtçe de İran ve Afganistan'da yaygın bir şekilde kullanılan diller gibi Hint-Avrupa dil grubundandır. Yazı diline çok yatkın olan Sorani lehçesiyle birlikte iki Kürtçe diyalekt vardır. 17. yüzyılda yazılı hale getirilen Kürt edebiyatının en büyük başyapıtı "Mem û Zin", 7. yüzyılda Kürt tarihinin yok olmadan kalmış ilk edebiyat ürünüdür.

Geçen yüzyıllar süresince bölgedeki diğer etnik gruplar komşuları tarafından asimile edilirken, Kürtler büyük ölçüde kültürel kimliklerini korudular ve ısrarlı bir şekilde bağımsızlıklarını sürdürmek için çaba harcadılar.

İlk Kürtçe gazete 1898'de çıktı, ama okuma yazma bilmeme oranı hâlâ çok büyük ve yazı yaygın değildir. Türkiye ve Suriye'de Latin, Irak ve İran'da Arap, Sovyetler Birliği'nde Kiril Alfabeti kullanılır.

İslam dini Kürdistan'a 7. yüzyılda geldi ve Kürtler'in çoğu bu dine bağlandı. Kürtler'in çoğu Sunni'dir ama İran'da Şii Kürtleri de vardır.

Güçlü aile bağları ve bölgesel bir bey tarafından yönetilmenin yanında kabilesele veya aşiretsel yapı Kürdistan'da çok önemli bir faktördür. Aşiret bağlılığı ulusalcılığın ve bir özgürlük hareketinin ortaya çıkışını güçleştirdi. Kürtler binlerce yıldır aynı yerde yaşasalar da, asla kendi devletlerine sahip olmadılar.

Haçlıları yenilgiye uğratan ve 12. yüzyılın ikinci yarısında Suriye ve Mısır'a hakim olan Selahattin, Kürt tarihinin en büyük şahsiyetidir. Fakat o kendi halkına asla bağımsızlık veremedi. Devam eden sonraki birkaç yüzyılda Kürt kabileleri Moğollar'a karşı savaştılar. 16. yüzyılda Kürtler, Osmanlı İmparatorluğu'yla Persliler arasında bir tampon fonksiyonu gören birkaç küçük şeyhlik ve emirliğin gelişmesini destekleyen hem İranlılar ve hem de Türkler'in ikisine birden karşı mücadeleye ediyorlardı. Bu şeyhlik ve emirliklerin birçoğu 19. yüzyıla kadar yaşadılar. Ama çoğunlukla birbirleriyle savaşmaları onları birleşik ve bağımsız bir Kürdistan kurma yönünde hiçbir teşebbüse sevk etmedi. (*İngmar Karlsson, Zeta Dergisi, Kasım 1988*).

Bununla birlikte, bu yüzyıllar süresince, Kürt kabilesel mevcudiyetin tek bir ulus içinde erimesini savunan epik edebi çalışmaların zorlamasıyla bir Türk ulusal karakter geliştirildi. Osmanlı İmparatorluğu'nu çökertmeyi isteyen Rus çarları bu gelişmeyi desteklediler ama Kürtler'in İslam'a olan bağlılığı birleşik bir Kürdistan inancından daha güçlüydü.

2. POLİTİK MÜCADELE VE YARI DEVLET OLMANIN UNSURLARI (1880-1980)

Bu başlık altında ulusalcılığın uyanmasından sonra ve politik bir faktör ola-

rak Kürtler'i etkileyen tarihsel olayların bir dökümü yapılacaktır. Uluslararası yasaların yeni hükümleri çerçevesinde bir devlet ya da yalnızca devlet olmanın unsurlarını taşıyan başka bir politik birlik için olası yöntemler çerçevesinde ulusal hakların uluslararası platformlarda tanınması ve ulusal kimliğin gösterilmesi, konu ile ilgili bir faktör olarak düşünülmektedir. Başka bir deyişle bu, Kürdistan'a kendi kaderini tayin ilkesinin uygulanabilirliği değerlendirilmesiyle ilgili olarak görülebilecek uluslararası antlaşmaların, politik girişimlerin ve olayların bir listesidir.

1880'li yıllar. Ulusal Ayaklanma: Osmanlı İmparatorluğu yönetimi altında bir Kürt devleti kurmak için İran'a karşı isyan eden Kürtler, Osmanlılar'ın saf değiştirmelerinin kurbanı oldular. Kürt devleti kurulması tehdidine karşı eski düşmanlar birleştiler.

1918. Ondört Madde: Başkan Moodrow Wilson'un "savaşın amaçları ve barış koşulları" konusunda 8 Ocak 1918'de Kongre'ye yaptığı konuşma, uluslararası politik hakların kendi kaderini tayin ilkesini kabul ettirdi. 12. madde "şimdi Türkler'in yönetimi altındaki uluslar Türkiye'nin mutlak bir yaşam güvenliği ve zarara uğramayacak kesin bir otonom gelişme fırsatı temin etmesi gerektiğini" ifade ediyordu.

1920. Sevre Barış Antlaşması: Bu anlaşma Türkiye'nin büyük devlet statüsünün çöküşünde imzalandı. 62-64. maddeleri içeren anlaşmanın III. bölümünün başlığı "KÜRDİSTAN"dır.

"İtalya, Fransa ve İngiltere tarafından atanmış üç üyeden oluşan, komisyon (...) Türkiye'nin Suriye ve Mezopotamya cephelerinden kuzeye (...) Ermenistan'ın güney sınırından güneye, Euphrates'in batısına uzanan Kürtler'in çoğunlukta oldukları yerler için bir bölgesel otonomi planı (...) hazırlayacaktır. (madde 62)

"62. maddede tanımlanmış yerlerdeki Kürt halkı, şayet anlaşmanın yürürlüğe girişini takip eden bir yıl içinde bu yerlerde oturan nüfusun çoğunluğunun Türkiye'den bağımsız olmayı istediklerini göstermek için (...) Ulusal Birliği Konseyi nezdinde girişimde bulunurlarsa ve şayet Konsey o zaman bu halkı böyle bir bağımsızlığı yürütebilecek yetenekte görürse; bunun onlara verilmesi gerektiğini tavsiye eder. Bu çerçevede Türkiye böyle bir tavsiyeyi yerine getirmeyi ve bu yerler üzerindeki tüm hak ve taleplerinden vazgeçmeyi kabul eder." (Madde 64:1)

"Şayet böyle bir ferağat gerçekleşirse, şimdiye kadar Musul vilayetini de

içeren Kürt yerleşim alanlarında bağımsız bir Kürt devleti kurma düşüncesine iradi bağlılığa Müttefik kuvvetlerin ana uluslarından hiçbir itiraz yükselmeyecektir." (Madde 64:3)

1922. Irak'ta Kürt otonomisini içeren İngiliz-İrak Deklerasyonu Arka Plan: 1920'de İngiltere Irak üzerinde Mandater güç konumuna geldi ve bu manda kapsamında olan Musul eyaletinin zengin petrolünü (Türkiye'nin zararına) ele geçirmeyi başardı. Musul'da oturanların %85'i Kürt'tü. "İngiltere-İrak deklarasyonu" Irak sınırları içinde yaşayan Kürtler'e "bu sınırlar içinde bir hükümet kurma" hakkını taniyordu. İngiltere deklarasyonu uluslar birliğine resmi olarak bildirdi.

1923. Lozan Barışı: Sevres Barış Antlaşması'nın koşulları teyit edilmedi ve Batılı güçler, Kürtler'in zararına olarak Bolşevik Rusyası'na karşı bir savunma hattı olarak güçlü bir Türkiye olayına öncelik verdiler. Atatürk'ün önderliğindeki yeni Türkiye Cumhuriyeti, İngiltere ağırlıklı olarak Irak'taki petrol alanlarıyla ilgilendiği için, otonom Kürt devleti düşüncesine karşı çıktı. Onun için Lozan Barışı'nın Kürtler'le ilgili kendi kaderini tayin hakkından hiç bahsetmemesi hemen hemen sürpriz oldu.

1924. Milletler Cemiyeti: Türkiye-İrak sınırı sorunu konusunda (Musul problemi) çalışacak bir "Soruşturma Komisyonu" atadı. Bir İsveç'li, Einar af Wirsen, komisyonun başkanlığına atandı. Komisyon bölgedeki politik ve etnik durumu soruşturdu.

1925. Musul Sorunu Konusunda Milletler Cemiyeti'nin Kararı: Uluslar Birliği Konseyi'nin komitesi adına Östen Unden'in komisyon raporundaki Musul sorununun çözümüne bir temel sağlayacak teklifi konseyce benimsendi. Çözüm metni 16 Aralık 1925 tarihinde oybirliğiyle kabul edildi. Konseyin düzenlediği biçimiyle Türkiye ile Irak arasındaki sınır, bağımsız bir Kürt devleti olasılığının daha da azaldığı anlamına geliyordu; fakat konsey soruşturma konseyinin teklifi ve İngiltere'nin yerel otonomi için komisyon önerisinin gerçekleştirilmesi için gerekli yönetimsel ölçütlerle ilgili komisyona bilgi verilmesi doğrultusundaki ısrarıyla Kürtler'in "yerel yönetim garantilerini" alması gerektiğini buyurdu.

1932. Irak Kürdistanı'ndaki Bir Ayaklanma: Ayaklanma İngiltere tarafından bastırıldı. Kürt liderleri, Milletler Cemiyeti'nin "Otonom Kürt Yönetimi" konusundaki sözünü tam olarak yerine getirilmesi talebinde bulundular, fakat Milletler Cemiyeti 1932'de "İrak'taki bütün azınlıklar için otonomi" düşüncesinin gerçekçi olmadığını kaydetti.

1937. Türkiye, Irak ve İran arasında imzalanmış "Sadabat Paktı", "doğrudan kurulu müesseseleri devirmeyi amaçlayan çete ve örgütler"le ilgili bir maddeyi (madde 7) içeriyordu. Bölge ülkeleri Kürt ulusçuluğu karşısında işbirliğine gidiyorlardı.

1943. Irak'ın Barzan Bölgesinde Bir İsyan: Bu Kürt isyanı, daha sonra Klan Şef olacak ve ünü efsane boyutlarına ulaşacak olan Molla Mustafa Barzani tarafından yönetildi. Barzani ve birlikleri İran'a kaçmaya zorlandı.

1945. Bir Kürt Devleti Olan Mahabat Cumhuriyeti İran Kürdistanı Bölgesi'nde 1945 Aralığı'nda ilan edildi: Barzani liderlerden birisiydi. Kuruluşunun ilk birkaç ayında, yeni devlet Sovyetler Birliği'nden önemli bir askeri ve politik destek gördü.

1947. Mahabbat Cumhuriyeti Yıkıldı: Sovyet desteği çekilince İran birlikleri bölgeyi kontrol altına aldı. Cumhuriyet'in birkaç lideri idam edildi. 1947 Temmuzunda, Barzani ve onun seçkin birliklerinin yolu Sovyetler Birliği tarafından kesildi. "500 kişinin ricat"ı Kürt ulusçuluğu tarihinde efsanevi bir anlam kazandı. Barzani'ye sonrasında 11 yıl kalacağı Sovyetler Birliği'nce sığınma hakkı verildi.

1958. Barzani, peşmergeleriyle birlikte Kürdistan'ın bağımsızlığı için yeniden silahlı mücadele başlattığı Irak'a girdi. (Bunlar ölüme meydan okuyan insanlardı).

1970. Irak Hükümetiyle Ateşkes Antlaşması: Bu anlaşmayı takiben yapılan plebistyle, Kürtler çoğunlukta oldukları yerde otonomiye kavuştular. Kültürel hakların garantisi 1970 anayasasında da yer aldı.

1974. Bağdat Bir Otonomi Kanunu ve Otonom Kürt Bölgesini İlan Etti: Bu kanun, 1970 ateşkes antlaşmasının karşılıdığı içerikle çakışmadığı için Kürtler'i böldü. Savaş yeniden başladı.

1975. Irak ve İran Arasındaki Cezayir Anlaşması: Şah Irak'taki Kürt isyancılardan desteğini çekti. İsyan başarısızlığa uğradı ve Barzani Tahran'a kaçtı.

1978. Barzani'nin Ölümü: Onun iki oğlu (özellikle İdris Barzani) Kürdistan Demokrat Partisi'nin liderliğini üzerine aldı.

1980. İran ve Irak Arasındaki Savaş: KDP'nin Irak'ın kuzey sınır bölgelerindeki eylemleri. İran'dan lojistik destek. 1980 Eylülünde otonom Kürdistan bölgesini temsilen 50 kişilik yasal bir meclis seçildi.

Şimdiye kadar tarihsel gelişmeler belirtildi; bir yandan ulusların kaderlerini tayin ilkesi (hem Kürtler'in kendisince hem de "Milletler Cemiyeti"ndeki top-

lumlar ve "Sevres Barış Antlaşması"na) Kürtler'in durumuyla bağlantılandırılırken öte yandan da bu ilke, otonomi yönünde bazı ilerleme programları kaydedilse de pratikte uygulanmadı (Irak'taki Kürtler'in yerel yönetim kurma hakkı). 1926 gibi erken bir tarihte azınlıkların kendi dillerini kullanma hakkı konusunda Bağdat'ta bir kanun ilan edildi, fakat politik düzeyde Kürtler'e yapılan zulüm Türkiye'de çok daha açık bir özellikti. "Sevres Barış Antlaşması"nda taslağı çıkarılan bağımsız bir Kürt devletinin geliştirilmesi projesi hemen sonra kazanan güçlerce Lozan'da yüzüstü bırakıldı ve yerine getirilmesi için birliğin onay verdiği rol 1925'de –Sevres dökümanlarına göre– uygulanmadı. Kalan tek şey yalnızca yerel otonomi düşüncesiydi.

Sevres Barış'ının koşulları asla uygulanmadığı için uluslar topluluğu ve onun tesis edilmiş kurumları, uluslararası kanunlara bağlı gelenekler çerçevesinde Kürtler'in meşru varlığının geliştirilmesine karşı herhangi bir yaptırım, uygulamada başarısızlığa uğradı; bu, uluslararası ilişkilerin idaresinde muktedir bir politik birliğin kuruluşu anlamına geliyor. Bugün bu Kürt hareketi için güçlü bir argümandır.

Sonuçta, Kürtler varlıklarını bölgesel çerçevede oluşturmaya çalışmak zorunda kaldılar. Mahabad Cumhuriyeti yalnızca bir yıldan biraz fazla bir süre varlığını koruyabildi (Aralık 1945'ten 1947 ilkbaharına kadar). Onun bir devlet olarak politik bir bağımsızlık ve süreklilik gösterip göstermediği tartışılabilir. Öte yandan, uluslararası hukuk açısından bakıldığında onun yeterli politik seçim ve uluslararası ilişkiler idare etme yeteneğine sahip olduğu düşünülebilir (ama alt derecede bir devlet statüsüyle). Kürt ulusçuluğunun bu somut açıklaması hukuki açıdan bazı çıkarların da bir ifadesiydi. Milletler Cemiyeti'nin yönetmeliği vasıtasıyla, halkların kendi kaderini tayin ilkesi başkan Wilson'un 1918'de ilan ettiği 14 maddeden daha kapsamlı bir politik ilke haline geldi. 1945'ten sonra yasal kriterlerin tablonun bir parçası olduğu konusu açıklık kazandı ama, bu kriterlerin de bizzat BM'nin kendi uygulayacağı pratik adımlarla geliştirilmesine ihtiyacı vardı. Genel Kurul 1970'te özel bir deklarasyonla (Dostça İlişkiler Deklarasyonu) BM yönetmeliğine geçirilen bildiriye de kapsayan uluslararası hukuki ilkeleri yorumladığı zaman, tarafsız bir analizin kesinlikle olanaksız olduğu kendi kaderini tayin ilkesi konusunu genel terimlerle ifade eden uzlaşma açıklık kazandı.

1945'DEN SONRA KENDİ KADERİNİ TAYİN İLKESİ

Metnin halklar için kesin bir bağımsızlık hakkını kapsayıp kapsamadığı ve,

hangi "halkların" bu hakkı kullanacağı konusunda belirsiz ve genel mahiyette yorumları olduğu söylenebilirse de, halkların kendi kaderini tayin ilkesi, BM yasasının ilk maddesine yazıldı (Mad. 1:2). Kendi kaderini tayin ilkesi beklenmedik bir şekilde BM Anayasası'na da konuldu; 76. maddesinde, kendi kaderini belirtmede iki yol gösterildi: Birincisi; yerel hükümeti kurarak (otonomi), diğeri de tam politik bağımsızlığa giden gelişme yolunu izleyerek bağımsızlaşmak.

1960'ta Genel Kurul 2: 1. maddeden daha ileri bir gelişmeyi ifade eden 1514 nolu çözümü (XV) (Sömürge Deklerasyonu) kabul etti. Deklerasyonun başlığı "Sömürge Ülkeler ve Halklar" için bağımsızlık konusunu ifade ediyor ve sonra yürürlükte olan ikinci paragraf şöyle devam ediyor:

"Bütün halklar kendi kaderini tayin hakkına sahiptir. Bu hak nedeniyle onlar özgürce kendi politik statülerini belirlerler ve ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmelerini serbestçe gerçekleştirirler."

"Bütün halkları" biçimindeki genel tanıma rağmen, Birleşmiş Milletler pratikte kendi kaderini tayin hakkını (halihazırda bağımsız bir devletin kurulmadığı yerlerde) tarafından ana ülkeden zorla ayrılmış bölgelerde, sömürge bağımlılığın acı çeken bir halka verilecek bir hak olarak yorumladı. Bu yalnızca, 1960'lı yıllarda birçok batılı yorumcuyu batılı ülkelerce uygulanan geleneksel "tuzlu su sömüreciliği"nin ortadan kaldırılmış olduğu yorumlarına götürdü. Görünüşe göre kendi kaderini tayin ilkesi uzaktan yönetilmeyen bölgelere uygulanamazdı.

Bununla birlikte bu, ulusal azınlıklara bu hakkın verilmediği gibi bir anlam gelse de, BM pratikte sömürge olarak idare edilen ve belirlenen bölgelerle yentindi. Hem pratik ve hem de politik nedenler açısından bu "sömürge ülkeler ve halklar" için bağımsızlık, özel sömürge bölgelerinde oturanlar için bağımsızlık anlamına geliyor – çoğunlukla etnik kökenleri karışık bir nüfusa – fakat belirli etnik gruplar için bağımsızlık sömürge statüsünden ayrı olarak düşünülemez. BM uygulamalarının bu özel niteliği, bağımsız bir devlet kurma amacı gerçekleşene kadar Kürtler'in kendi kaderini tayin hakkı talebine karşı bir argüman olarak kullanılacaktır.

Aynı zamanda, BM kararları ve diğer dökümanların da kullanıldığı gibi "halklar" sözcüğünün yasal çerçevede önemli bir ağırlığı olması gereken doğal bir anlamı vardır (doğru bir yorumun normal bir biçimde uygulandığı yer). "Halkların" kendi kaderini tayin hakkı ilkesinin yasal bir yorumu bir "halk"ı ka-

rakterize eden faktörlere (ırk, dil, kültür ve tarih) itibar etmez. Kendi kaderini tayin hakkı ilkesinin yasal bir yorumu bir "halk"ı karakterize eden faktörlere (ırk, dil, kültür ve tarih) itibar etmez. Kendi kaderini tayin hakkı için Kürt talepleri, yaygın bir dil ve kültürel mirasıyla farklı bir halkın varlığı temeline dayandığı için ciddi olarak ele alınması gerekirdi.

Öte yandan BM yasasının 2: 1. maddesi "örgütlenme, üyelerinin tam bir eşitlik ve egemenlik temelinde bir araya gelmesinden oluşmuştur" ilkesini kabul eder. Diğer şeylerin yanında bu, "ülkelerin bölgesel birliğine saygı" anlamına gelir ve bu saygı bölgesel statükonun korunması adına her zaman bir argüman olarak kullanılabilir. "Sömürge Deklerasyonu" nun yürürlükte olan 6. paragrafı şöyle der:

"Ulusal birliği ve bir ülkenin bölgesel bütünlüğünü kısmen veya toptan bozmayı amaçlayan bir teşebbüs BM'nin kuruluş ilkeleri ve amaçlarıyla bağdaşmaz."

BM'deki çoğunlukla bu madde – pratikte anlaşmazlıkların barışçı bir çözümü için çoğunlukla kuruluş ilkeleriyle bağlantılıdır (Madde 2: 3 ve 33) – var olan devletlerden ayrılma karşı bir savunma olarak yorumlanır.

Yukarıda anıldığı gibi Genel Kurul 1970'te 265 nolu çözümü (XXV), "Dostça İlişkiler Deklerasyonu"nu kabul etti. Diğer şeylerin yanında BM "Tüm halkların kendi politik statülerini belirleme hakkına sahip ve her devletin bu hakka saygı göstermek zorunda olduğunu beyan etti. Ayrıca devletler, halkları kendi kaderini tayin hakkından yoksun bırakmak için kuvvet kullanmaktan sakıncalıdır. Bununla birlikte bu hak "halkların kendi kaderini tayin ve eşit haklara sahip olma ilkesi uyarınca kendi kendilerini yöneten egemen ve bağımsız ülkelerin politik birliği veya toprak bütünlüğünü ülkenin tamamı veya bir kısmında zayıflatan veya parçalayan" eylemlere izin veriyor gibi yorumlanmayacaktır. Bu şekilde, Dostça İlişkiler Deklerasyonu yalnızca kendi kaderini tayin ilkesine saygı gösteren ülkelerin toprak bütünlüğünü korur. Kürdistan konusunda ne Ankara ne de Bağdat hükümeti böyle bir saygı gösterdiğini iddia edebilir.

Yasal duruma göre varılabilecek sonuç kendi kaderini tayin hakkının artık kullanılmayan bir hak olduğudur. Böylece, bağımsız bir devlet kurma biçiminde kendi kaderini tayin etme talebi uluslararası kanunla korunan diğer değerlere (toprak bütünlüğü, ulusal egemenlik, anlaşmazlıkların barışçı çözümü) karşı bir denge unsuru olarak kullanılmaktadır. Kendi kaderini tayin ilkesine başvurulduğu zaman ayrılmanın kapsamı ve sonuçlarının kavranmaya çalışılması gerekmektedir. Kürdistan'ın durumunda, bölge devletlerinin rızası alınmak-

sızın (PKK Türkiye'nin doğusunda bağımsız bir devlet kurmayı talep ediyor) yeni bir devlet kurma sonucuna karşı birçok argüman var. Öte yandan 100 yıldan daha fazla bir süredir devam etmekte olan Kürt ulusal talepleri de gözönüne alınmak zorundadır ve bu da kısa ömürlü Mahabad Cumhuriyeti'nce temsil edilen zayıf geçmiş örneğe başvurmaya götürür. O bağımsız bir devlet biçimi almamış olsa bile tarih tarafından desteklenen bir ulusun kendi kaderini tayin hakkı tanınmalıdır.

Varolan bir devlet içinde "otonomi anlamındaki bağımsızlık talebi" daha az karışık bir sorundur. Geçmişteki bir devlet örneği temeli üzerine oturacak böyle bir talep, şayet etnik azınlık yeterli oranda bir nüfusa sahipse, kafi derecede bir kültürel mirasa sahipse ve bağımsız bir yönetim sistemi için tarihsel bir emsali varsa ya da uluslararası toplumca böyle bir yönetim isteniyorsa hatırı sayılır bir ağırlığa sahip olur. (Birlik Konseyi'nce 16 Aralık 1925'te ilan edilen Deklerasyon'da Milletler Cemiyeti'nin tavsiyeleri.) Ortadoğu'daki Kürtler'in gelecekte buralarda bir otonom yönetim için uluslararası destek beklemesine sebepleri olabilir.

ULUSLARARASI KANUNLARA GÖRE AZINLIKLARIN KORUNMASI

Kaderini tayin ilkesinin uygulanabilir olmadığı ya da pratik olarak yürütülmesinin olanaksız olduğu yerlerde bu etnik bir azınlığın kültürel birliğini korumak için diğer yasal normlara güvenmesini önler. İnsan hakları her zaman güvenli bir şemsiye olarak uygundur (özellikle politik ve sivil hakları).

1966'da kabul edilen "Sivil ve politik haklar üzerine uluslararası sözleşme"-nin ilk maddesi yürürlük olan sömürgeye ait Deklerasyon'un 2. paragrafını kelimesi kelimesine tekrar eder: "Tüm halklar kendi kaderini tayin hakkına sahiptir... Onlar kendi politik statülerini özgürce belirlerler ve ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmelerini serbestçe gerçekleştirirler." Sivil ve politik hakları üzerine bir sözleşmeyle bu metnin alınması ilginçtir. Bu durumda, bu haklar bir devlet içinde otoritelerle ilişkili olarak uygulandığında, bu koşullarda bu yönetim, sömürgeci bir nitelik taşıyor ya da taşıyor olsun; sanki kendi kaderini tayin ilkesi bir devlete resmi olarak bağlı bir yönetim talebinde bulunmuş gibi görünür.

Hangi durumda olursa olsun, kendi kaderini tayin hakkını hesaba katmadan, Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin ayrımcılığa karşı korunmaya (madde 26) ilave olarak, bir devlet içindeki ulusal azınlıkların korun-

masıyla ilgili maddeleri de içeriyor olması doğaldır. Bu nedenle bu alıntıyı bulmak pek şaşırtıcı değildir, bu maddeyi izleyen düzenleme (madde 27) şöyle devam eder:

"Etnik, dini ya da dilsel azınlıkları bulunan ülkelerde, bu azınlıklardan insanların kendi grubundan üyelerle topluluk oluşturma, kendi kültürlerinden yararlanma, kendi dinsel inançlarını yerine getirme ve öğretme veya kendi dilini kullanma hakkı inkâr edilemez." İran, Suriye, Irak, Lübnan ve Sovyetler Birliği örneğinin 27. maddedeki koşulları kabul eden ülkelerdir. Türkiye henüz konvansiyonu imzalamadı.

1966 insan hakları sözleşmesindeki kesin normların, uluslararası kanunlar statüsünde olma ve tüm devletlere uyma zorunluluğu getirmesi gibi temel bir karakteri vardı (onaylama ve katılma konusundaki başarısızlığı dışında). BM sözleşmesinin 56. maddesi üye devletlere bu normlara insan haklarına saygı duyulması konusunda çalışma zorunluluğu getirir. Bu sözleşmeden sonra, BM üyeliği en temel insan haklarına saygılı olmak zorunluluğunu getirdi.

III. BÖLÜM

KÜRTLER VE BİZ

Maj LİJLÖÖW.

(İsveç Mülteciler ve Göçmenler Bakanı)

Tam olarak üç yıl önce, insanlığa karşı işlenen suçlar listesine "Halepçe" adı eklendi. Bu Kürt kasabasının savunmasız sakinleri kimyasal silahların kullanımı vasıtasıyla tüyler ürpertici bir ölümle karşılaştılar. Bu korkunç trajedinin anıları asla zihinlerden silinmemeli. Masum insanların bu katliamı, baskı ve şiddete karşı mücadele etmek konusundaki görevimizi sürekli olarak hatırlatmaya hizmet etmeli.

Kürt halkı onurlu bir tarihe ve zengin kültüre sahiptir. Bu tarihe zulmün, dilsel baskının, yoğun yeniden iskanın ve diğer ihlallerin ya da temel insan hakları inkârlarının eşlik etmesi trajiktir.

Kürtler yıllardan beri, kendi dilleri ve etnik kökenlerinden dolayı ayrımcılığa maruz kaldılar. Bu, değişen oranlarda bugün de hâlâ devam ediyor. Onlara da diğer azınlık grupları kadar kendi kültür ve geleneklerini koruma ve geliştirme izni verilmesi önemlidir. Bu, BM İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin 2. maddesinde ifade ediliyor. Oradan alıntı yapıyorum: "Herkes, ırk, cinsiyet, dil, din, politik ve diğer düşünceleri veya sosyal kökeni, mülkiyet, doğum ve diğer statülerinden dolayı herhangi bir ayrıma tabi tutulmaksızın bu deklarasyonda ayrıntılarıyla belirtilen hak ve özgürlükleri kullanma hakkına sahiptir."

Kürt halkına dili ve zengin geleneklerini gelecek kuşaklar için muhafaza etme fırsatı verilmesi gerekir. Onlara, inkâr edildiği yerlerde yaşadıkları ülkenin ekonomik ve politik hayatına katılma hakkı da verilmelidir.

Ne yazık ki, Kürtler kendilerine acı çektiren bir etnik kimlik ve onunla bağlantılı değişik unsurlarla temsil edilmiyorlar. Aynı zamanda Kürtler'in durumu Orta Doğu'daki birbirleriyle iç bağlantısı olan birçok karmaşık problemlerinden biridir de.

Hükümetimin Kürtler'in yaşadıkları ülkedeki durumları hakkında derin ilgisini ifade eden birkaç fırsatı oldu. Özellikle Irak'taki Kürtler'e yapılan kötü mu-

amele ve işkenceyle ilgili çok sayıda raporların bölgedeki insan hakları üzerine ilginin yoğunlaşmasında katkısı oldu.

"Kürt Halkı İçin İnsan Hakları İsveç Komitesi" yakınlarda İsveç hükümetine gönderdiği bir mektupta uluslararası kamuoyunun dikkatini Kürtler'in durumuna çekmek için devam eden İsveç komitesi eylemleri için farklı yöntemler teklif etti. Ben İsveç'in her zaman olduğu gibi, mümkün olan her yolla, Kürtler'e karşı yapılan insan hakları ihlallerine karşı zorlayıcı türde eylemlerini sürdüreceğini temin ediyorum. Bu komitenin hükümetlerin gündeminde önemli bir yer tutan etraflı yeni bir mülteci ve göçmen politikasının oluşması için hükümetle de hem fikir olduğu anlamına gelir. Böyle bir politikanın en önemli unsurlarından birisi İsveç'in desteklediği dünyadaki demokratik gelişme ve insanların kaçmasına neden olan çok açık nedenlerin ortadan kaldırılması için insan haklarının güçlü bir temel savunusudur.

Bu nedenle, dünya toplumunun Kürt sorunu üzerine olan dikkatinin yoğunlaşarak süreceğinden şüphe edilmemesi gerekir. Onların insan hakları durumu, İsveç hükümetince tatmin edici koşullarda yaşamayan diğer azınlık grupları kadar yakından izlenmeye devam edecektir. İkili ilişkilerde olduğu kadar, uluslararası platformlarda da Kürt sorununa hak ettiği önem verilmeye devam edecektir.

İsveç, kendi ülkelerinin dışındaki kamplarda yaşayan mültecelerin hayat koşullarındaki güçlükleri giderme çalışmalarına değişik faaliyetlerle yardım etmeye devam edecektir. Onların bazıları İsveç'e yerleştirildi. Birçoğu kendi inisiyatifleriyle geldi ve sığınma istedi. Diğerleri ailelerine katılmak için geldiler. Onlar burada yeni bir hayata başlamak zorundaydılar ama şimdi toplumla iyi bir şekilde bütünleştiler.

Bununla birlikte İsveç'teki Kürt toplumunun sayısını bilmek güçtür. Biz etnik kökenlerine göre insanları kaydetmiyoruz, yalnızca vatandaşlık veriyoruz. Kaba bir tahminle İsveç'te yaşayan en az 10. 000 Kürt'ün olması bizim onların kökenlerinin olduğu yerlerdeki koşullara ne kadar ciddi baktığımızın bir kanıtıdır. Onlar korunma için geldiler.

Bazıları başka yerlerden korunma isteğinde bulunmaktan vazgeçse bile insan hakları açısından ana problem Kürt halkının kültürel ve etnik hakları sorununun değişmeden aynı kalmaya devam etmesidir. Bu sorunlar ele alınmalı, bu konferans şimdiki durumun nasıl değiştirileceği konusunda görüş alışverişi yapma ve tartışmak için çok faydalı bir fırsat sunuyor.

Halepçe'nin acı hatıraları bizi, geleceğe umutla bakmaktan alıkoymamalı.

İsveç hükümeti adına bu önemli uluslararası formu açmaktan büyük zevk duyuyorum. Size başarılı ve verimli geçecek üç gün diliyorum.

İlginiz için teşekkür ediyorum.

KÜRT HAKLARININ TANINMASI

Şeyh İzzeddin Hüseyini
(Temsilci)

Değerli konferans katılımcıları!

Sevgili arkadaşlar ve konuklar!

"Komala", "İran Kürdistan Demokrat Partisi", "Devrimci liderlik" ve bu konferansa katılmak için davet edilmiş olan diğer bağımsız delegeler adına, İsveç halkına, İsveç hükümetine ve "Kürt Halkının İnsan Hakları için İsveç Komitesi"ne, özellikle bu konferansı düzenleyen komiteye, Kürt halkının tarihindeki çok hassas ve dokunaklı bir durumda bu olanağı yaratarak, Kürdistan'ın farklı parçalarından gelen biz Kürtler'in gerçek enternasyonal dostlarımızla ve destekçilerimizle aynı yerde toplanabilmemizi, birbirimizi tanıyabilmemizi ve yakın işbirliği içinde barış için bir ışık yakabilmemizi sağladıkları için teşekkür etmeyi gerekli görüyorum.

Uluslararası ve bölgesel bir sorun olarak Kürtler ve Kürdistan sorununun, Kürdistan'ın hem işgal edilmiş ve hem de parçalanmış olması gerçeğinden kaynaklandığı söylenmelidir. Doğal olmayan bu olgu ortadan kalkmaksızın, bu soruna nihai bir çözüm bulunamaz.

Bu olgu akılda tutularak, bazı gerçekler ortaya konulabilir: Tüm Ortadoğu bölgesindeki Kürt davasının hedefi birdir. Kürdistan'ın tek bir parçasındaki Kürdistan bağımsızlık hareketinin başarısı veya yenilgisi, diğer parçalardaki durumu doğrudan etkiliyor. Bugün Kürdistan'ın her köşesindeki Kürtler'in kendilerini "Irak Kürdistanı"nu kapsayan mevcut ayaklanmanın tarafları olarak kabul etmelerinin nedeni budur. Bu ayaklanmaya paralel olarak, İslam örtüsü altında her türlü suçu gerçekleştiren reaksiyonlar ve baskıcı bir rejimin zulmü altında eziyet çeken "İran Kürdistanı"ndaki milyonlarca Kürdü unutmamanız için sizlere ve dünya kamuoyuna başvuruyorum. İran'da binlerce genç ve yaşlı insan gizlice kurşuna dizilmiştir. Bunu söylerken eski olayları hatırlatmıyoruz; Bu suçlar şu anda da sürüyor.

Arkadaşlar!

Ulusumuz çok güç ve hassas bir durumla yüzyüze geliyor, mücadelelerimiz bu koşulların farkındadırlar. Onlar tüm zorluklara rağmen, mümkün olan her vasıtayla özgürlük mücadelelerini sürdürmeye kararlıdırlar.

Onlar, içinde buldukları kötü durumları ile ilgili itirazınızı yükseltmeniz ve yardım elinizi onlara uzatmanız için size, siz uygar dünyaya çağrıda bulunuyor.

Oylanması ve genel bir karar olarak kabul edilmesi için Stockholm konferansına 3 maddelik bir teklif sunuyoruz.

1) Ortadoğu sorunlarını çözmekle uğraşan her uluslararası konferansın, Kürtler ve Kürdistan sorunuyla somut ve bağımsız bir konu olarak kapsamına almasını talep ediyoruz.

2) Böyle bir konferansta Kürdistan'ın tüm parçalarındaki Kürt sorunu gündeme gelmelidir ve Kürdistan'ın tüm parçalarındaki halkın hakları tartışılmalı ve bu haklar kimden gelirse gelsin her türlü saldırıya karşı güvence altına alınmalıdır.

3) Bu uluslararası konferansın veya başta Güvenlik Konseyi ve Birleşmiş Milletler olmak üzere Ortadoğu sorunlarıyla ilgilenen ve Kürt sorununa bir çözüm bulmaya uğraşan diğer kongrelerin ya da kişilerin, halkın kendi geleceğini belirlemesi konusunda serbestçe oy verebileceği bir referandumun uluslararası gözlemcilerin gözetiminde Kürdistan'ın tüm parçalarında yapılmasını kararlaştırmalarını öneriyoruz.

Bize göre bu, Kürt sorunu çözmek için mantıklı, doğru ve demokratik bir çözümdür.

Teşekkür ederim.

SURİYE KÜRTLERİ NE DURUMDA

*Suriye Birleşik Kürt Demokrasi Partisi
Polinik Bürosu Damascus, (13 Mart 1991)*

- *Stockholm'de toplanan Kürt halkıyla dayanışma kongresinin başkanı*
- *"Kürt Halkıyla Dayanışma İsveç Komitesi"nin üyeleri*
- *Sayın misafirler*

Binlerce Kürt demokrati ve eğitimcisinin bulunduğu Suriye'deki bir buçuk milyon Kürt'ten biri olarak size en içten ve en sıcak selamlarımızı veriyor, demokrasi problemi ve onun çözümüne hizmet etmesi, halklara verilmiş vazgeçilmez haklar ve insan hakları konusunda çözüme ulaşma kadar, bizim Kürt halkının üzerine yoğunlaşmış ulusal baskı ve ırkçılığın ortadan kaldırılması yönünde de kongredeki çabalarınızın başarıya ulaşacağını umuyoruz. Bu kongrenin Kürt ulusunun yoksun olduğu onun tüm ulusal haklarına, özellikle eğitim ve insan haklarına bir çözüm aramak konusunda yardımcı bir faktör olacağına şüphemiz yok.

Biz, yaptığınız bu saygıdeğer kongrenin Ortadoğu'da, özellikle de Türkiye, İran, Irak ve Suriye'de insan hakları mücadelesinin önemini netleştirmesi kadar demokratik düşüncenin büyümesi ve yayılması için daha iyi ve faydalı bir adım olduğu konusunda umut ve güven doluyuz. Onun için böyle bir kongre ve buna benzer formlar, gelecekte, Kürt halkı ve diğer halklar tarafından takdir edilecek ve hayli büyük önem verilecek, arzu edilen barış ve demokrasiyi zorlayacak bir unsur olacaktır.

Geçen yıl Paris'te Daniela Miterand'ın himayesinde gerçekleşen Kongre, özellikle merhum Andre Saharov'un Kürt halkının sorunları konusundaki teklifler doğrultusunda verimli yapıcı öneri ve çözümlere ulaştı. Suriye'deki Kürt halkı bu kongreden de, Paris'teki gibi öneri ve teklifleri bir kez daha araştırmasını umuyor. Biz, kanlı diktatör Saddam Hüseyin'in liderliğindeki Bağdat rejiminin kimyasal silah kullanarak gerçekleştirdiği dehşetin de asla unutulma-

ması gerektiğini belirtmek istiyoruz. Böylesi silahların Irak Kürdistanı'ndaki halka karşı daha önce de kullanıldığı hesaba katılmalı.

Biz, Irak'taki Kürtler'in yok edilmesi niyetinin hem Türkiye hem de İran'daki ırkçaları tatmin ettiğini, demokrasi ve insan haklarının temel kurallarında ve Kürt halkına karşı uyguladığı saldırgan politikalarındaki gerçekleri saklama ve gizlemenin bir yolu, onları tüketmenin yüzlerce yolundan biri olarak öncelikle Ankara'daki yöneticilere zevk verdiğine, Avrupa kamuoyunu aldatmada yardımcı olduğuna inanıyoruz.

Milyonlarca Kürt, Avusturya'nın başkenti Viyana'da katledilen İran Kürdistanı Demokrat Partisi genel sekreteri Dr. Abdul Rahman Qassemlo hakkında bilgi ediniyor. Tüm Kürt halkı saygıdeğer kongrenizin bu duruma ilişkin ilgilerini takdir edecek ve kendini rahat hissedecek, ayrıca Dr. Qassemlo'nun katliamıyla ilgili tüm bilgilerin sunulması hakkında Avusturya hükümetine yapılacak bir başvuruyu da destekleyecektir. Biz eminiz ki, böyle bir çözüm, şayet sizin saygıdeğer kongrenizce başarılsa, insan haklarının korunmasıyla ilgili temel kuralları ayrıntılarıyla yazacak ve Kürt halkıyla dostluk ilişkilerini pekiştirecektir.

Öte yandan Suriye'deki Kürt halkının koşulları tatmin edici ve rahat hissedecek düzeyde değildir. Gerçek duruma rağmen, Kürt halkının Suriye'deki varlığı uzun geçmişten bu yana coğrafi ve tarihsel bir sorun olarak günümüze kadar devam etti ve bu gerçek bugün de varlığını koruyor.

Fırat ırmağının var olduğuna dair konuştuğumuz zaman biz, tam olarak gerçek ve doğru bir olgudan bahsetmiş oluruz; en derin teessürümüze rağmen, Suriye hükümetinin resmi politikası bu gerçeği algılamaya ya da öğrenmeye gayret göstermez. Devletin bu resmi politikası yüzünden, Suriye'deki Kürt halkı için özel ve istisnai önlemler alınır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

1. Suriye'deki Kürt kültürü ve dilinin yasaklanması.
2. Tarihsel adlarını silip yok etmek için yüzlerce yıllık Kürt köylerin geçmişten gelen isimlerinin Kürtçe'den Arapça'ya değiştirilmesi. Şu bölgelerdeki köylerin adları değiştirildi: Efreeen (Kürtdağı) Ein Al-Arab (Kobani) ve Gizeer (Hasaka).
3. Eğitim kuruluşlarından mezun olan 200'den fazla öğrencinin Kürt oldukları için bilimsel bir mevkiye ulaşma haklarından mahrum edilmesi ve kovulması. Bu yalnızca, son üç yılda olanların süregelen bir örneğidir. Bu uygulamaların periyodik olarak tekrar edildiği gözönünde tutulmalıdır.

4. Gizeer (Hasaka) yönetim bölgesinde, 1962'den beri 100 binden fazla Kürdün yasal hakları olan Suriye tabiyeti, kimlik kartı ve pasaport edinme haklarının engellenerek, vatandaşlık haklarının ellerinden alınması.

5. Bölgenin Araştırılması projesi ışığında, binlerce Kürt köylüsü ve çiftçisinin büyük babalarının ve babalarının adı altındaki topraklarda yasal çalışma hakkından yoksun bırakılması.

Suriye'deki Kürt halkının mücadelesi devam ediyor ve Suriye'deki Kürt halkının göğsündeki böyle bir reaksiyona, ve yanlış politikayı ortadan kaldırına kadar da sürecek. Suriye'deki kamuoyu ülkedeki Kürtler'in varlığından yavaş yavaş haberdar oluyor.

Biz, Suriye'deki Kürt halkının öncelikli olarak, dil ve kültür olmak üzere diğer haklarını elde etmesinin demokratik atmosferini oluşturulmasıyla doğrudan bağlantısı olduğunu düşünüyoruz. Onun için, Suriye'deki Kürt halkının mücadelesi demokratik, barışçı ve anti-teröristtir. Ve bizim asıl gayemiz, halklar arasında kardeşlik ve insan haklarının korunmasıdır.

En içten saygı ve teşekkürlerimizle.

ORTAK BİLDİRGE

Sayın Divan Başkanlığı, Sayın Delegeler,

Konferansı düzenleyen "İsveç Kürt Halkı'nın İnsani Haklarını Koruma Komitesi"ne ve konferansa katılan siz sayın delegelere örgütlerimiz adına teşekkürlerimizi sunar, hepinizi saygıyla selamlarız.

Lozan Konferansı sonucu imzalanan 23 Temmuz 1923 tarihli Lozan Antlaşması, Kürdistan'ı Ortadoğu'daki dört devlet arasında bölüştürdü. Ülkesi parçalanmış ve zorla işgal edilen Kürt ulusu, rızası dışındaki bu parçalanmışlığı ve işgali kabullenmedi. Her türlü olanaksızlığa ve onlarca kez büyük katliamlarla karşılaşmasına karşın, direnişini sürdürdü. Bugün de ulusumuzun vermekte olduğu Ulusal Kurtuluş Mücadelesi bütün şiddeti ile sürüyor.

Kürdistan Ulusal Kurtuluş Hareketi en çok, mücadelesini uluslararası düzeyde kabul ettirmekte zorlanmıştır. Dünyadaki güçler dengesi, Ortadoğu'daki çıkar hesapları, zengin petrol yatakları üzerindeki pazarlıklar, "Kürdistan sorunu"nun, Kürdistan'daki ulusal kurtuluş mücadelesinin görmezlikten gelinmesine neden olmuştur.

Yüzyıla yakın süren mücadele, yaşanan bunca katliamın ardından, dünya kamuoyu Kürdistan sorunuyla son yıllarda ilgilenmeye başlamıştır. Bunda Kürdistan Ulusal Kurtuluş Mücadelesi'nin vardığı boyut yanında, Kürt halkının dostlarının gayretlerinin de büyük payı olduğunu vurgulamak isteriz.

Dünya kamuoyunda, "Kürdistan sorunu" çözülmeksizin bölgede kalıcı bir barış ve demokratikleşmenin sağlanamayacağı bilinci geliyor. Bu nedenden dolayı, Kürdistan sorununun da çözüme kavuşturulması istenmekte ve bu yönde çaba sarf edilmektedir.

"Kürdistan sorunu" sadece Kürt kimliğinin tanınması, kültürünün tanınması ve bu bağlamda bazı haklara sahip kılınması değildir. Sorun, Kürt Ulusu'nun kendi kaderini özgürce ve en geniş bir biçimde belirlemesidir. Kürdistan'da bu amaçla mücadele verilmektedir. Ve bir gerçektir ki, Kürt Ulusu kendi kaderi-

ni özgürce belirlemediği sürece, ne bölgede kalıcı bir barış, ne de demokratikleşme sağlanabilecektir.

Körfez Savaşı sonrası Birleşmiş Milletler, Irak ile savaşta etkin olan devletler, Ortadoğu'da yeni bir yapılanmanın arayışı içindeler. Bu, bölgede ulusal kurtuluş mücadelesi veren halklar açısından tarihi bir fırsattır. Günümüzde bu fırsat en iyi biçimde değerlendirilmelidir. Burada Kürt halkının dostlarına da büyük görevler düşüyor. Konferansın bu açıdan önemi büyüktür. İnanıyoruz ki, buradan çıkacak bir ses, alınacak bir karar, "Kürdistan sorunu" nun en iyi biçimde çözümü için verilmiş bir mesaj olacaktır.

Biz siyasi örgüt delegeleri, örgütlerimiz adına konferansta "Kürdistan sorunu" nun "Kürdistan diye bir ülkenin var olduğu, bu ülkede Kürt ulusunun yaşadığı ve Kürt ulusunun kendi kaderini özgürce belirlemesi gerektiği" temelinde tartışılmasını ve Konferans Sonuç Bildirgesi'nde şu hususların yer almasını öneririz:

1- Kürdistan, dünyadaki parçalı sömürge durumunda olan ender ülkelerden biridir. Kürdistan'ın bu konumu, bölgedeki istikrarsızlığın temel unsurlarından biri olarak çözüm bekliyor. Sorunun çözümünde; "Kürtler'in azınlık olarak değil, ulus olduğu" gerçeği dikkate alınarak, verilen ulusal kurtuluş mücadelesi "ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı" doğrultusunda desteklenmelidir.

2- Bölgedeki savaşı, ülkesinde yaşayan ve savaşın ağır yükünü çeken Kürt halkı bölgesel sorunların çözümü için yapılacak tüm görüşmelerde temsil edilmelidir.

3- Birleşmiş Milletler kararı ile üretim ve kullanımı yasaklanmış olan ancak Irak yönetiminin Kürt halkına karşı kullanılan ve bu yüzden binlerce kişinin ölümü, yüzbinlercesinin yurdunu terketmesi sonucunu doğuran kimyasal silahları üreten, satan, kullanımında suçlu olanların oluşturulacak bir uluslararası komisyon aracılığı ile saptanması ve mağdurlarına tazminat ödenmesi sağlanmalıdır.

4- Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK)'nda alınan, üye ülkelerin silah indirimi kararı Kuzey Kürdistan'ı da kapsamı içine almalıdır.

5- Kürt halkının Birleşmiş Milletler'de gözlemci olarak diğer uluslararası kuruluşlarda daimi düzeyde temsil edilmesi sağlanmalıdır.

6- Türk ordusunun Kuzey Kürdistan'daki işgaline ve bölgede yıllardır sürdüren "Olağanüstü Hal" uygulamasına son verilmelidir.

7- Körfez Savaşı sırasında NATO çerçevesinde Türkiye'ye verilen ve Kuzey Kürdistan'da konuşlandırılan silahlar geri alınmalıdır.

8- Konferans kararlarının yürürlüğe konması ve izlenmesi için bir "Gözetleme Komitesi" kurulmalı ve bu komitede Kürtler de temsil edilmelidir.

Konferans çalışmalarında başarılar dileriz.

Ortak Bildirge'ye İmza Atan Parti ve Birlikler:

- Kürdistan Kurtuluş Partisi (Rızgari)
- Kürdistan Sosyalist Hareketi (TSK)
- KAWA
- Tekoşina Sosyalist
- Kürdistan İşçi Partisi (KİP)
- Türkiye Kürdistanı Demokrat Partisi (T-KDP)
- Ala Rızgari Birlik Platformu
- Yurtsever Ulusal Kurtuluşçuları (KUK)
- Kürdistan Kurtuluş Hareketi (TEVGER)

"TEVGER"İN KONFERANSA SUNDUĞU BİLDİRİ

Serhad DİCLE
(*Tevger Sözcüsü*)

Değerli delegeler ve konuklar;

Kürt halkının uluslararası dayanışma ve desteğe en çok muhtaç olduğu günümüzde, "Kürtler'in İnsan Hakları İçin İsveç Komitesi", bu konferansı düzenlediği ve bize de burada konuşma fırsatı verdiği için teşekkür ederim.

İzninizle, burada ayrılan süre içinde ben de Türkiye'nin egemenliği altında bulunan Kürdistan'da, Türk devletinin izlediği ırkçı-şoven politika nedeniyle Kürt halkının içinde yaşadığı ağır koşullara değinmek istiyorum.

Türkiye Kürdistanı yaklaşık 220 bin km karelik alanıyla Kürdistan'ın en büyük parçasını oluşturuyor, tek başına bu parça diğer tüm parçaların toplamına yakındır. Türk devleti, Kürtler'in varlığını inkar ettiği ve Türkiye'de yaşayan herkesi Türk olarak lanse ettiği için bu parçada yaşayan Kürt halkının nüfusuna ilişkin resmi sağlıklı istatistikler hiçbir zaman olmadı. Ancak, çeşitli otorite, bilimsel kurum ve araştırmacılara göre Türkiye Kürdistanı'ndaki nüfus, tüm Türkiye nüfusunun %25'i kadardır. Bu hesaba göre, Türkiye'deki Kürtler'in toplam nüfusunun 15 milyon dolaylarındadır. Kürtler kendileri açısından bu rakamları esas almaktadırlar. Türk resmi makamları, Kürt nüfusunu sürekli çok düşük göstermelerine rağmen bundan kısa bir süre önce Türkiye Cumhurbaşkanı Turgut Özal bile gayri resmi olarak Türkiye'deki Kürt nüfusunun 12 milyon olduğunu kabul etti.

Burada bir noktaya da dikkat çekmek gerekir ki, bu 15 milyonluk Kürt nüfus, Türkler'e ait topraklarda yaşayan bir azınlık değil, binlerce yıllık bir tarihi geçmişten beri "Kürdistan" adı verilen kendi toprakları üzerinde çoğunluğu oluşturan bir ulustur.

* Tevger sürgündeki Kuzey Kürdistan Kürt örgütlerinin kurdukları cephe. Örgüt zaman içinde faaliyetlerini yitirdi. (Yaynevinin notu)

Bu kadar büyük nüfuslu bir ulus olmalarına rağmen Türkiye’de Kürtler, değil bir ulus, bir azınlık olarak bile kabul edilmemektedirler. Türkiye Cumhuriyeti 70 yıl önce Osmanlı İmparatorluğu’ndan miras aldığı toprakları üzerinde Türk ırkçılığına dayanan milliyetçi-şoven esaslar üzerine kuruldu ve Türklerden başka diğer tüm ulus ve azınlıkların varlığını inkâr etti. Kürt halkı bu politikaya bir dizi ayaklanmayla karşılık verdi. Fakat Türkiye ulusal Kürt ayaklanmalarını acımasızca bastırdı, büyük katliamlar yaptı, halkı kitlesel olarak sürgün etti ve bugüne kadar Türk ulusundan başka hiç kimsenin vahşini kabul etmeyen devlet politikasını yürütme olanağı buldu. Güney Afrika’da nasıl vatandaşlık haklarından yararlanabilmek, demokratik hak ve özgürlüklere ve insan haklarına sahip olabilmek için beyaz olmak gerekiyorsa, Türkiye’de de vatandaşlık haklarından ve yukarıda saydığımız hak ve özgürlüklerden yararlanabilmek için Türk olmak ya da gerçek ulusal kimliğini inkâr ederek "ben Türk’üm" demek, bir Türk gibi davranmak gerekiyor. Türkiye’nin Güney Afrika’dan bir farkı var ki o da beyazlara tanınan hak ve özgürlükler bakımından Türkiye’nin daha geri olmasıdır.

Bu nedenle Kürt Ulusu her türlü ulusal demokratik hak ve özgürlüklerden ve insan haklarından yoksundur. Kürtler’in varlığı, son bir iki yıl içinde basın organlarında, halk arasında ve gari resmi çevrelerde inkar edilemez noktaya gelmiş olmasına, bu çevrelerde ayrı bir ulus olarak değil ama hiç olmazsa ayrı bir etnik grup olarak Kürtler’in varlığı kabul edilmesine rağmen, resmi devlet politikası, Türk anayasası ve yasaları halen de Kürt diye bir şeyin olmadığını, Türkiye’de yaşayan herkesin Türk olduğunu iddia ediyor. Kürt dili ve kültürü yasak altındadır. Kürtçe konuşma ve yazmayı, "ben Kürdüm" demeyi yasaklayan bu tür en doğal ve insani değerlere sahip çıkmayı ağır cezalara çarptıran yasalar yürürlüktedir.

Bilindiği gibi Türkiye on yıl önce, son 30 yıllık tarihinin üçüncü askeri darbesine tanık oldu. 12 Eylül 1980’de gerçekleştirilen askeri darbe, Türkiye parlamentosunu dağıttı, siyasi partileri, sendikaları ve diğer demokratik kuruluşları kapattı. Bugün bile sonu gelmemiş olan koyu bir terör ve cinayet dalgası estirdi. On binlerce insan hapishanelere atıldı, binlercesi yurtdışına çıkmak zorunda kaldı. Devlet anti-demokratik temelde yeniden organize edildi. Darbe öncesinde var olan kısmi demokratik hak ve özgürlükleri bile ortadan kaldıran pek çok yeni anti-demokratik yasalar kabul edildi. Günümüzde askerler, iktidarı doğrudan yönetmekten vazgeçmiş olmalarına, parlamento yeniden açılmasına, yeni Türk siyasi partileri kurulmuş ve doğrudan yönetimi siviller ellerine almış olmalarına rağmen Türkiye’de gerçek bir demokrasiden söz edilemez. Generaller ordu, polis ve gizli-açık askeri ve istihbarat örgütleri aracılığıyla ülkenin kaderinde sözsahibi olmaya devam ediyorlar.

12 Eylül 1980 askeri darbesinin temel hedeflerinden biri de 1970'li yıllarda Kürt halkının güçlenen ve yaygınlaşan ulusal demokratik mücadelesini bastırmaktı. Herkesten çok Kürtler askeri cuntanın saldırısına uğradı, en büyük terör ve cinayetler Kürdistan'da yaşandı. Fakat askeri darbeden bu yana geçen on yıllık süre içinde, özellikle bu on yılın ikinci yarısından itibaren Türklerin yaşadığı batı bölgelerinde sivil yaşama, hatta demokratik kimi işleyişlere dönük değişiklikler olduğu halde, Kürdistan'da en ufak bir yumuşama belirtisi yok. Türk bölgelerinde artık sıkıyönetim yok, askerler doğrudan idareyi ellerinde bulundurmuyorlar. Fakat bu bölgelerde geçerli olan yasalar, Türkiye Kürdistanı'nda geçerli değil. Kürdistan'da "Olağanüstü Hal Yasası" diye bilinen ve esasında askeri yönetim dönemindeki yasaları yürürlükte tutan yasa geçerlidir. Bu yasaları "Olağanüstü Hal Bölge Valisi" denen (ve bir nevi sömürge valisi olan) bir vali uyguluyor. "Olağanüstü Hal Bölge Valisi", çok büyük yetkilerle donatılmış bulunuyor. Kürdistan'daki ordu, polis, jandarma, çevik kuvvet denen kontrgerilla güçleri, paralı milisler onun emri altında, hemen hergün saldırı ve terör eylemlerine başvuruyorlar. "Bölge Valisi", bölgedeki sivil görevlileri ve devlet memurlarını istediği an görevden alabilme ya da görev alanlarını değiştirme yetkisine sahiptir. Vali sakıncalı gördüğü insanları bölge dışına sürme, köyleri boşaltma, halka ait topraklara, yerleşim birimlerine ya da ulaşım araçlarına el koyma yetkisindedir. Sendika faaliyetleri, grevler, gösteri ve yürüyüşler valiliğin iznine tabidir. Bölge basın organlarını ve bölgeye ilişkin haberler yayan Türk basını yasaklama yetkilerine sahiptir. Fıiliyatta mahkemelerde onun buyrukları doğrultusunda kararlar çıkmaktadır. Bütün bu yaptıklarından dolayı da valiye karşı herhangi bir merci nezdinde şikayette bulunulamaz.

Kürdistan'da özellikle son beş yıl içinde tam bir savaş hali yaşanıyor. Kürt silahlı eylemcileri bahane edilerek, büyük bir askeri güç Kürdistan'a kaydırılmıştır. Halk üzerindeki terörü arttırmak için özel kontr-gerilla birlikleri oluşturulmuş, ayrıca bir de yerel nüfustan paralı milis kuvvetler kurulmuştur. Bunlar özellikle kırsal alanlarda şiddetli bir terör estiriyorlar. 1985'ten bu yana, estirilen devlet terörü nedeniyle binlerce insan öldürüldü, onbinlerce insan polis ve jandarma karakollarında işkenceden geçirildi. Hakkari, Van, Siirt, Mardin, Şırnak, Batman ve Ağrı illerine bağlı yüzlerce köy tamamıyla boşaltıldı. Kimi köyler bizzat "Bölge Valisi"nin emriyle boşaltılıp evler buldozerlerle yıkılırken, kimileri de gayri resmi yollardan askeri güçlerin saldırılarıyla boşaltılıyor, köylülerin evleri, tarlaları, bağ ve bahçeleri yakılıyor, hayvanları talan ediliyor. Köylülerin bir kısmı da terörize edilmiş ortam nedeniyle kendilerini, mallarını, topraklarını terk ederek Türkiye'nin başka bölgelerine göç ediyorlar.

Özellikle körfez savaşı nedeniyle, halk büyük zorluklarla karşı karşıya kaldı. Türkiye, topraklarını ve hava üslerini müttefik askerlerine ve savaş uçaklarına açarak savaşta Irak'a karşı bir taraf haline geldiği ve 200 bin dolayında askerini Irak sınırına yığıldığı halde, Irak'tan gelebilecek bir askeri saldırıya, özellikle de kimyasal bir biyolojik bir saldırıya karşı, hiçbir önlem almadı. Irak'ın saldırılarına karşı birinci derecedeki riskli bölgeler, Kürt bölgeleriydi. Ama Kürt bölgeleri, korumadan, sığınaklardan ve gaz maskelerinden tamamıyla yoksundu. Korumasız bırakılan halk endişe ile köylerini, kasaba ve şehirlerini terk edip, kitleler halinde batı illerine göç etti. Türk hükümeti önlem alacağı yerde kendisi bizzat göç olayını arttırmak için radyo, televizyon ve diğer basın-yayın araçları, ayrıca asker ve polis zoruyla panik ve endişeyi arttırma yolunu seçti. Türk hükümeti bütün bunları, Kürtler'i toraklarından koparmak ve bölgeyi Kürt nüfustan boşaltmak için yapıyor. Bu, Türk devletinin uyguladığı planlı ve bilinçli bir politikanın ürünüdür.

Türkiye'de basın özgürlüğü yok denecek derecede kısıtlıdır. Devletin politikası dışında yayın yapmaya çalışan basın organları, polis ve mahkemelerin hışımına uğruyor. Türk yasaları Türkçe'den başka dilde bir yayın çıkarmayı valilerin iznine bağlamıştır. Kürtçe olarak gazete ve dergi çıkarmak, kitap basmak ise tümüyle yasaktır. Kürt sorununu, Kürtler'e yapılan baskıları ve Kürt halkının istem ve özlemlerini dile getirmeye çalışan yayınlar ise toplatılmakta, yasaklanmakta ve kapatılmaktadır. Bu tür yayınları basan matbaalar kapatılmakta, sahip ve yöneticileri ağır para ve hapis cezalarına çarptırılmaktadır. Kürtler'in Türkçe olarak çıkarmaya çalıştıkları gazete ve dergiler ise, içeriğinde yasak konular olmazsa bile sırf Kürtler çıkarıyor diye hemen her sayıları toplatılmakta ya da kapatılmaktadır.

Son birkaç yıldır yayın hayatını sürdürmeye çalışan Medya Güneşi, Özgür Gelecek, Vatan Güneşi ve Deng gibi dergiler ile Yeni Ülke adlı gazetenin hemen tüm sayıları toplatıldı, yönetici ve yazarları hakkında davalar açıldı, bazılarına 10 yılı aşan hapis cezaları verildi. Bunlar hakkında açılan onlarca dava da halen sürüyor. Baskı, toplatma ve ceza karşısında, Özgür Gelecek ve Vatan Güneşi gibi dergiler yayın yaşamlarını durdurmak zorunda kaldılar. Diğerleri de aylık ve haftalık yayınlar olmalarına rağmen bazen birkaç ayda bir ya da daha uzun aralıklarla çıkabiliyorlar. Hiçbirinin sürekli bir yayın yaşamına ilişkin güvenceleri yok.

Türkiye'de bilindiği gibi Kürtçe'nin her alanda; evde ve sokakta bile konuşulup yazılmasını yasaklayan 2932 sayılı bir yasa var. Türk hükümeti son zamanlarda bu yasayı kaldıracığına ilişkin bir açıklama yaptı. Açıklama, iç ve dış ka-

muoyunda Kürtçe'nin artık serbest olacağı gibi bir imaja yol açtı. Özellikle hükümet bu imajı yaygınlaştırmaya çalıştı. Ardından yasayla ilişkin parlamentoda yapılan çalışmalar, niyetin hiç de Kürtçe'yi serbest bırakmak olmadığı görüldü. Sözkonusu yasa değişikliğiyle, sadece evde ve sokakta Kürtçe konuşma serbest olacak, onun dışında Kürtçe üzerindeki yasaklar devam edecek, hatta Kürtçe konuşma ve yazmaya verilecek hapis ve para cezaları arttırılıyor. Kürt dilinde, dergi ve gazete çıkarmak, kitap yayınlamak yine yasak olacak ve ağır cezalara çarptırılacak. Kısacası Türk hükümeti 2932 sayılı kanunu kaldırmakla, Kürtçe'yi serbest bırakma niyetinde değil, sadece dış kamuoyunda, Kürt sorunu konusunda içine düştüğü kötü imajdan ve sıkışmışlıktan kurtulmak ve bir kez daha kamuoyunu aldatmak istiyor.

Kaldı ki Kürt dilinin serbest bırakılması için sadece 2932 sayılı kanunun tümünden kaldırılması bile yeterli değil. Türk anayasasında, basın yasasında, eğitime ilişkin yasalarda, resmi dilin Türkçe olduğuna ilişkin yasada, "Siyasi Partiler Yasası", "Dernekler Yasası", "Toplantı ve gösteri yürüyüşleri Yasası", Kürtçe'yi yasaklayan ve zorunlu olarak Türkçe'nin konuşulup yazılmasını hükme bağlayan maddeler var. "Anayasa" ve yukarıda yazdığımız yasaları değiştirmedikçe Kürt dili ve kültürü üzerindeki yasaklar kalkmayacak.

Türkiye, BM üyesi bir ülkedir, "İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi"ni, "Helsinki Senedi"ni, son "Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı" çerçevesindeki "Paris Şartı"ni, insan haklarına, ulusların egemenlik ve kendi kaderini tayin hakkına ilişkin diğer uluslararası anlaşmaları imzalamış, bu anlaşmaların hükümlerini uygulama taahhüdünde bulunmuştur. Türkiye, "Avrupa Topluluğu"na üye olmak için çaba gösteriyor. Fakat Türk Anayasası ile yasaları ve özellikle devletin pratikte özlediği politikalar, her bakımdan sözkonusu uluslararası anlaşma ve taahhütlerle çelişiyor. Türkiye, imzaladığı anlaşmaları, uluslararası sessizlik ve vurdumduymazlık nedeniyle kabaca çiğniyor.

Türkiye'deki Kürt sorunu, bir azınlığın ya da etnik bir grubun salt insan hakları sorunu değil. Kürtler, her türlü ulusal demokratik ve insan haklarından yoksun bırakılmış bir ulustur. Kürt sorunu, bu nedenle bir ulusun kendi kaderini tayin ve toprakları üzerinde egemenlik hakkını serbestçe kullanma sorunudur. Böylesi bir temel çözüme kavuşmadıkça Kürt sorunu nihai olarak hiçbir zaman çözülmüş olmayacaktır. "Tevger", diğer Kürt ulusal güçleri ve Kürdistan halkı bu amaçlar doğrultusunda mücadele veriyor. Fakat biz bu amaçların öyle pek kolay ve kısa vadede gerçekleşmeyeceğini, uzun süreceğini de iyi biliyoruz.

Bu gerçekten hareket eden "Tevger", Kürt ulusunun uzun vadeli amaçları

ile kısa vadeli acil istemlerini birbirine karıştırmıyor. "Tevger" uzun vadeli hedeflerini bir yana bırakmadan aşağıdaki acil istemlerin derhal gerçekleştirilmesi için mücadele ediyor:

- Kürt ulusunun varlığı kabul edilmeli, dili ve kültürü üzerindeki yasaklar kaldırılmalı, eğitimde, radyo ve televizyonda, resmi yazışmalarda, kısacası her alanda Kürtçe'ye tam serbestlik tanınmalı, Kürt basını tam özgür olmalıdır.

- Bütün siyasi Kürt partileri yasallaşmalı, faaliyetlerinde tam özgür olmalıdırlar.

- "Olağanüstü Hal Yasası, yürürlükten kaldırılmalı, Bölge Valiliği"ne son verilmelidir.

- Ordu, Kürdistan'dan çekilmeli, ordunun, polisin "kontr-gerilla"nın ve "köy korucuları" denen paralı milislerin saldırı, terör ve cinayetlerine son verilmeli, "kontr-gerilla" ve "köy koruculuğu" sistemi dağıtılmalıdır.

- Boşaltılan, yakılan ve yıkılan köyler ve evler yeniden kurulmalı, zorla göç ettirilen ya da terör nedeniyle yerlerini yurtlarını terk eden Kürt köylülerinin eski yerlerine dönmeleri sağlanmalı, yakılan, tarla, bağ ve bahçelerinden doğan zararları tazmin edilmelidir.

- Genel bir af çıkarılarak, hapisanedeki tüm mahkumlar serbest bırakılmalı, yurtdışına çıkmak zorunda kalmış insanların serbestçe ülkeye dönme koşulları yaratılmalı, siyasi düşüncelerinden dolayı ya da Kürt oldukları için vatandaşlıktan çıkarılmış bulunanların vatandaşlık hakları geri verilmelidir.

- Düşünce ve örgütlenme özgürlüğünü yasaklayan ceza yasaları iptal edilmeli, bütün demokratik hak ve özgürlükler ve insan hakları güvence altına alınmalıdır.

- Cinayet işleyen, halka baskı ve işkence yapan devlet görevlileri mahkeme karşısına çıkarılmalı ve hak ettikleri cezaya çarptırılmalıdırlar.

- Türkiye, altına imza atmış olduğu bütün uluslararası anlaşmaları ve insan haklarına ilişkin hükümleri tümüyle yerine getirmelidir.

- Son olarak Ortadoğu'ya ilişkin düzenlenecek uluslararası konferansın gündemine Kürt sorunu da alınmalı ve Kürtler bir taraf olarak konferansa katılmalıdırlar.

Bu istemlerin gerçekleştirilmesi için bütün ulusal ve uluslararası kuruluş ve çevreleri, insan hakları örgütlerini, hükümetleri ve bu konferansa katılanları Kürt halkının mücadelesini desteklemeye çağırıyoruz.

Teşekkürler.

BASIN AÇIKLAMASI

*PKK Avrupa Temsilciliği
(15 Mart 1991).*

Ortadoğu'daki bunalımın ardından patlak veren savaşta, şu anda ateşkes sağlanmış durumda. Ancak bunalıma yol açan çelişkilerin tümü duruyor, hiçbiri çözümlenmiş değildir. Kuveyt zaten belirgin ve önemli bir çelişki değildi; o nedenle de Irak'ın Kuveyt'ten çekilmesinin pek o kadar da önemi yoktur. Ortadoğu'da gerçek anlamda bir barış, Kürdistan ve Filistin sorunları başta olmak üzere, bölgedeki tüm sorunların adil bir çözüme ulaştırılmasıyla ancak mümkün olabilir. Oysa bu sorunlar halen yerli yerinde durmaktadır.

Dolayısıyla bölgenin ateşkesten sonra durulacağı beklenmemelidir. Çatışmalı ve çekişmeli durum daha uzun süre devam edecektir. Nitekim daha şimdiden siyasal ve ekonomik alanlarda ve de diplomasi alanında çok çeşitli güçler arasında son derece yoğun ve zikzaklı çekişmelere tanık olmaktadır.

Bugün Ortadoğu'da Irak adeta yeni düzenin odak noktası durumuna gelmiş bulunmaktadır; oradaki gelişmelerin etkisi daha da artacaktır. Bunun Filistin ve Arap-İsrail sorunuyla belli bir bağlantısı vardır, ama çok daha fazla olarak Kürt sorunuyla bağlantısı vardır. Bugünkü Irak'ta sorunun çözümü Kürt sorununun çözümü anlamına gelir. Yani bir merkez durumuna gelmiş bulunan Kürdistan, Ortadoğu'da tam anlamıyla bir kilit rolü oynamaktadır.

Bu nedenle dost ve düşman bütün gözler Kürdistan üzerindedir. İlişki ya da çatışma biçiminde olsun, ama mutlaka Kürdistan'la, Kürdistan'lı güçlerle bir bağ kurmaya ve bu yolla bölgenin bu kilit ya da merkez alanından uzak kalmamaya her güç önem veriyor. Özellikle sömürgeci TC, ABD emperyalizminin de teşviki ve desteğiyle Kürtler'in hamiliğine soyunuyor. Bununla hem bölgedeki ve Irak üzerindeki etkinliğini arttırmak, hem de koşulları son derece elverişli hale gelmiş bulunan Kürdistan halkının ulusal birliği doğrultusundaki çaba ve gelişmeleri engellemek amacını taşıyor.

Bu çerçevede gelişen ve son günlerde çokça tartışılan ve üzerinde en çok spekülasyonlar yapılan bir konu da, "Kürdistani Cephe" adına Talabani başkan-

lıındaki bir heyetin Ankara'da TC yetkilileriyle yaptığı görüşmedir. Bu görüşme hakkında şimdiden ancak şu kadarını söyleyebiliriz ki, görüşme bilgimiz dahilindedir, fakat orada yapılan konuşma ve tartışmalar bizi bağlamaz. Bu konu hakkında resmi ve sorumlu düzeyde daha geniş açıklamalarımız, yakında Ortadoğu merkezinden yapılacaktır.

Politik, diplomatik, çeşitli düzeydeki uluslararası platformlar vb. hiçbir yol ve yönetimin bağımsızlık ve özgürlük mücadelemizin önüne geçmemesi, ona hanel getirmemesi gerektiği inanç ve kararlılığımızı vurgulayarak, Kürdistan Devrimi'nin bağımsızlık çizgisi temelinde büyük atılımlar yapabileceği bir süreçten geçtiğimizi ve bu süreçte her bakımdan hazırlık olduğumuzu, Kürdistan halkına bir kez daha duyurmayı görev biliyoruz.

BASIN AÇIKLAMASI

Kemal BURKAY

Türkiye Kürdistan Sosyalist İşçi Partisi / Genel Sekreteri

"Türkiye Kürdistanı Sosyalist Partisi" (PSKT) Körfez Savaşı'nda ateşkes sağlanmasını olumlu karşılar ve bölgede biran önce barışçı bir çözüme ulaşmasını diler.

Bölgede barışın sağlanması ise, ancak çatışma ve gerilim kaynağı olan tüm temel sorunlara gerçekçi ve adil bir çözüm bulmaya bağlıdır. Açık ki bunlar arasında, Kuveyt, Filistin ve Lübnan sorunlarının yanı sıra, Kürdistan sorunu da var.

Bu amaçla "Ortadoğu Barış Konferansı" biran önce toplanmalı ve tüm önemli bölge sorunlarının çözümünü gündemine almalı.

Kürdistan ve Filistin sorunlarına her iki halkın kendi kaderlerini özgürce belirleme ilkelerine saygı gösterme temelinde çözüm bulunmalı.

İsrail işgal ettiği Filistin ve Arap topraklarından çekilmeli ve taraflar arasında, İsrail Devleti'nin varlığını da güvenceye alacak bir barış yapılmalı.

Bölge tüm nükleer, kimyasal ve biyolojik yıkım silahlarından arındırılmalı. Ayrıca konvansiyonel silahlar ve asker sayısı dengeli biçimde azaltılmalı.

Bölgenin zengin petrol gelirinin bölge halklarının iyiliğine harcanması için tedbirler alınmalı.

Uluslararası topluluk, bölgedeki demokratikleşme hareketlerine destek olmalı.

Bölgeye adil ve kalıcı bir barış getirmek için toplanacak böylesi bir konferansın Kürdistan sorununu da gündemine alması ve görüşme masasında Kürt halkının meşru temsilcilerine yer verilmesi zorunludur. Bu yapılmazsa barış konferansı daha baştan sakat olacaktır. Kürt halkı parçalanmış ülkesinde yıllardır, her türlü zorbalığa ve zulme, asimilasyon çabalarına ve soykırıma karşı yiğitçe direniyor, 30 milyonluk bu mücadeleci ulusun sorununa çözüm bulma-

dan bölgede barışı sağlamak mümkün değildir. Bu, gerçeklere gözü kapamak ve yaranın üstünü örtmek olur. Bizzat körfez sorununun, İran-İrak savaşının temelinde, 1975 "Cezayir Antlaşması"nın ve Kürt sorununun olduğunu unutmamak gerekir.

Eğer Kürt sorununa adil bir çözüm bulunmazsa bundan böyle de, hem bölge, hem de dünya halkları bunun büyük zararlarını görecektir. Biz de tüm halklar gibi özgür ve barış içinde yaşamak istiyoruz ve bu hakkımızdır. Köleliğe asla evet demeyeceğiz. Uluslararası topluluk, dünya barış ve demokrasi güçleri bizim durumumuzla ilgili olarak sessiz kalmamalı, prensipler birkez daha ayak altına alınmamalı.

"Türkiye Kürdistanı Sosyalist Partisi", bu nedenle, uluslararası düzeyde tüm sorumlu devlet adamlarına, barışsever ve demokratik kuruluşlara çağrıda bulunur ve onların mazlum halkımızın haklı istemlerine destek olmasını ister.

KONFERANS BİLDİRGESİ

*Rızgari (Kürdistan Kurtuluş Partisi)
Konferans Delegesi*

Konferans Delegelerine,

Sizleri saygı ile selamlarız. Ayrıca, Kürt Ulusu'nun sorunlarının tartışıldığı böylesi bir konferansı düzenleyen dostlarımıza huzurlarınızda teşekkür ederiz.

Ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı ilkesinin kabulünden bu yana yaklaşık yetmiş yıl geçti. Berlin Duvarı yıkıldı. Doğu ve Batı arasındaki soğuk savaş son buldu. Ne yazık ki, Kürdistan halen sömürgeci ve Kürt Ulusu halen sömürgeci baskılar altındadır. Ve bu ulus geçmişte onlarca kez dünyanın gözü önünde katliamlar yaşadığı gibi, bugün de katliam tehdidi altındadır.

Kürt Ulusu'na geçmişte ve günümüzde yapılan baskıları, ulusal demokratik haklarının ne şekilde gasp edildiğini tüm dünya biliyor. Burada bunu tekrara gerek görmüyoruz. Yıllardır anlatılıyor.

Bizce önemli olan Kürt Ulusu'nun kurtuluşunun nerede ve hedefinin ne olduğu. Konferans'ta tartışılması gereken asıl sorunun bu olduğu inancındayız.

Bu konuda komisyonların önceki çalışmaları ve gerekse Kürt organizasyonları tarafından geniş ve değerli düşünceler getirildi ve getirilecek. Biz de "Partiya Rızgariya Kurdistan" Kürdistan Kurtuluş Partisi olarak bu konuda önemli gördüğümüz ve günümüzdeki siyasal gelişmelerde aktüel olan sadece bir konuya değineceğiz.

Günümüzde Ortadoğu'da etkin olan devletler, bağımsız bir Kürt Devleti kurulmasına karşılar. Sorunun, Kürdistan'ı sömürgeleştiren devletlerin (Türkiye, İran, Irak ve Suriye) siyasi sınırları içinde "demokrasi ve insan hakları" bağlamında belli hakların verilmesi ile çözümünü empoze ediyorlar. Dünya kamuoyu da bu yönde oluşturulmaya çalışılıyor. Daha önce yapılan Paris Konferansı'nda ağırlıklı bir biçimde işlenen konu da buydu. Oysa ki; bir ulusun kendi kaderini özgürce tayin hakkı, onun vazgeçilmez ve kısıtlama kabul etmez bir haktır. Bu hak doğal olarak bağımsızlığı da içerir.

Kürt Ulusu'nun günümüzde kendi kaderini nasıl tayin etmek istediği tartışmalarını bir tarafa bırakacak olursak, Kürtler için bağımsızlık kapısının -açık ya da kapalı bir şekilde- kapatılmaya çalışıldığı gözlemlenmektedir. Öyle ki, T.C. Cumhurbaşkanı Özal'ın "Güneyimizde bağımsız bir Kürt Devleti'ne asla mücadele etmeyiz" tehdidine karşı, en ufak bir protesto dahi yapılmadı.

Biz sömürgeci devletlerin siyasi sınırları içindeki "kimlik, kültürel haklar ve federatif" temelindeki çözümleri Kürt Ulusu'nun kurtuluşu için yeterli ve teminatlı görmediğimizi vurgulamak isteriz. Geçmişte Güney Kürdistan'ın yaşadığı bir örnek var. 1970'te çok ileri şartlarda kabul edilen otonomi antlaşması 1975'te Irak tarafından ayaklar altına alındı. Gelecekte de aynı şeyleri yaşamak mümkündür. Kuveyt örneğinde olduğu gibi -altında ağırlıklı başka nedenler yatsa da-, bağımsız devlet statüsünün ihlali Birleşmiş Milletler ve dünyanın birçok devletini ayağa kaldıracaktır. Öte yandan bağımsız Kürdistan, Ortadoğu'da kalıcı bir barış ve Kürdistan'ı sömürgeleştiren devletlerin demokratikleşmelerinin, militarizmden arınmalarının da temel şartıdır.

Kürt Ulusu kendi kaderini şu ya da bu şekilde çözmek isteyebilir. Bu, Kürdistan ulusal kurtuluş mücadelesinin gücüne, günümüzdeki siyasal gelişmelere sıkı sıkıya bağlıdır. Biz bu çözümleri red etmiyoruz, bağımsızlık mücadelemizde kazanılmış mevziler sayıyoruz. Ama, Kürt Ulusu'nun dostlarından kendi kaderimizi tayin hakkını her koşulda savunmalarını ve bu yolda mücadeleye destek vermelerini bekliyoruz.

TÜRKİYE'NİN 2932 NO'LU KANUNU

● KALDIRMA KARARI

BİR HASTALIĞI GÖSTERİYOR

Serhat DİCLE
(Kürdistan Öncü İşçi Partisi Genel Sekreteri)

Körfezdeki gerilim yükselirken eş bir zamanlamayla, Türkiye Irak Kürdistanı'na ordu gönderme arzusunu açığa vuruyor. Milli Güvenlik Kurulu hemen toplanıyor ve Kürtçe konuşmayı yasaklayan 2932 sayılı kanunu yürürlükten kaldırma doğrultusunda harekete geçmesi için Bakanlar Kurulu'na tavsiyede bulunuyor. Aynı gece kabine toplanıyor ve işçi grevlerini 2 ay erteleme ve 2932 no'lu yasanın ya değiştirilmesi ya da kaldırılması teklifini sunma kararını alıyor. Adalet bakanı, henüz açıklanmamış konuyla ilgili kanun taslağını hazırlamaya girişiyor.

Hemen o gecedен sonra Milli Güvenlik Kurulu ve Kabine tarafından alınan karar, Türk haber ajansları tarafından Kürt dili üzerindeki yasağın kaldırıldığı başlığıyla dünya haber ajanslarına geçildi. Türk gazeteleri Kürtçe kullanımı üzerindeki yasağın kaldırılmakta olduğunu büyük bir gürültüyle verdi. Şu andan itibaren Kürtçe serbestçe okunabilir ve yazılabilir, kaset ve video kaseti yapılabilir, TV'de Kürtçe program bile yayınlanabilir.

Olay meşhur bir Türk atasözünü hatırlatıyor: "Düğün değil bayram değil eniştem beni niye öptü."

Her şeyden önce, körfez krizindeki gerilimin en üst boyutta olduğu bir zamanda alınan kararı Türkiye'nin Irak Kürdistanı'na girmek için bu bahaneyi kullanma umutsuzluğunu gösteriyor ve Türk hükümetinin niyetlerini anlama açısından çok önemlidir.

Müttefik saldırıları çok üst boyutta olsa da, savaşın beklenenden daha uzun ve yıkıcı olacağına dair önemli işaretler var. Müttefik askeri sözcüsü Irak iki hafta boyunca tarihin en ağır hava saldırısına maruz kalsa da, Irak'ın askeri gücünün %65'ini koruduğunu ifade etti. İsrail, Suudi Arabistan ve Körfez ülke-

lerine "Scud" saldırısı devam etti. Kuveyt petrolü hızlı bir şekilde bütün İran körfezine akıtıldı. Irak hâlâ kimyasal ve biyolojik silah kullanabilme yeteneğine sahiptir. Saddam nükleer silahlara sahip olduklarını ve onları kullanacaklarını söylemeye devam ediyor. Tüm bu tehditler bir blöf mü? Hiç kimse bundan %10 emin olamaz. Buna karşılık herkes Saddam'la her şeyin mümkün olduğunu düşünüyor.

Başlangıçta, askeri saldırılar Saddam'ın iktidarını zayıflatarak Irak'ta bir kaos yaratmamak için kişisel olarak hedeflemedi. Fakat sonra, güçlükler, büyük riskler ve tehlike ortaya çıktı. Son birkaç gündür, uluslararası koalisyonun ya da en azından ABD'nin niyetinin Saddam'ı ya bir iç suikast veya darbeyle ya da dışardan bir saldırıyla öldürmek olduğu şeklinde işaretler geliyor. Bu başarılırsa, Irak'ta bir iktidar boşluğu veya kaosun olması güçlü bir olasılık. Bu durumda İran ve Suriye'nin Irak topraklarını işgal edeceği yönde olasılıklar var. Nasıl olursa olsun, Türkiye başlangıçtan itibaren Irak topraklarına girmek istedi.

İran ve Suriye niyetlerinin gerçekleşme olasılığı sönerken koalisyonun İngiltere, ABD ve Arap ülkeleri gibi üyelerinden Türkiye'nin, Irak topraklarını işgal etmesi yönünde (kabul veya teşvik biçiminde) aleyhte işaretler gelmekte.

Herhangi bir zamanda durum Türkiye'nin Irak'ı işgalini gerektirebilir. Türkiye böyle bir işgal anında güçlüklerle yüzyüze kalmamak veya en azından riskleri en aza indirmek için hazırlık yapmakta. İlk ihtiyati eylem Türkiye'deki Kürtler'in desteğini ve sempatisini kazanmak oldu. Türkiye bunu 2932 sayılı yasayı yürürlükten kaldırarak başarmayı amaçlıyor, daha da ötesi, Türkiye bu kanunu kaldırmakla hem içerdeki hem dışardaki kamuoyunu Türkiye Kürtleri'nin Türk vatandaşı olarak Türkler gibi ulusal kimliklerine ve haklarına sahip oldukları yalanına inandırmayı düşünüyor. Şayet bu gerçekleşirse, o, Türk ve Kürtler'den oluşacak bir Türkiye'ye ve çoğunlukla Türk ve Kürtler'in yaşadığı Musul ve Kerkük, tek kelimeyle bütün Irak Kürdistan'ı üzerindeki talebine bir temel oluşturacaktır. Türkiye'ye göre böylesi bir durum Irak Kürdistan'ını Türkiye'ye karşı kıskırtmak için meşru bir temel olur. Savaştan sonra Türkiye masaya bu kartlarla oturuyor olacaktır. Şayet başarabilirse, Türkiye Irak'ın bir bölümünü alacak, şayet Kürtler'in Irak'la federal veya kabaca otonom bir devlet olmasını önlemeyemezse çekilecektir.

Her şeyden önce başka bir riske de dikkat çekmek gerekiyor. Bu, gerçekten Kürt diline özgürlük getirmeyen Kürtçe üzerindeki yasağı kaldırma iradesinin arkasındaki gerçek amaçtır. Türkiye sanki 2932 sayılı yasayı kaldırarak gi-

bi görünüyor, fakat gerçekte, kanun hâla meclisten geçmedi ve savaş süresince konuyu uzatacak geciktirme taktikleri de kullanılacak. Bunu yenmek için, yasağı kaldırmak çok şey ifade etmese de her şeye rağmen onun içerdeki ve dışardaki parlamenterleri oyalama taktiği konusunda duyarlı olmak gereklidir. Bazı küçük kazançlar getirecek bu kanunun gecikmeden kaldırılması için en büyük gayret sarfedilmelidir. İkinci olarak Türkiye'nin Irak'a girmek için yaratacağı yasal mazeretlere karşı ülke içinde ve dışında her türlü yolla mücadele edilmesi kaçınılmaz bir zorunluluktur.

Bunun yanında hem ulusal hem de uluslararası kamuoyunu bu kanunun niçin kaldırıldığı konusunda aydınlatılması gerekir.

Kürt ulusal sorununun yalnızca dilinin özgürleşmesi sorunundan ibaret olmadığı, aynı zamanda ulusun kendi kaderini tayin etme anlayışı çerçevesinde, egemenliğini kurarak kendi topraklarında özgür ve bağımsız bir yaşamı başarmak olduğu açıktır.

Elbette, Kürt dilinin serbestleşmesi son çözümden epey uzak bir noktadır, ama şüphesiz bu her Kürt'ün hoşnutlukla karşılayacağı küçümsenemeyecek önemli bir gelişmedir. Fakat bugün, Türk hükümetinin 2932 sayılı kanunu kaldırma yönündeki adımlarının, Kürt dilini ve onun bütünlüğünü serbestleştirmeden çok uzak olduğu şüphesizdir.

2932 sayılı kanunun kaldırılması yasal olarak Kürt halkının 12 Eylül 1980 askeri darbesinden önceki statüsünü dahi geri getirmeyecektir. 12 Eylül darbesinden sonra, Kürtçe'yi yasaklama girişimleri yalnızca 2932 sayılı kanunla getirilen sınırlamalar değildir; Kürt dilinde yazma ve okumayı yasaklayan açık hükümler anayasada, basın ve politik partiler yasasında, toplantı ve gösteri yürüyüşleri kanununda, dernekler yasasında, Türkçe'nin resmi dil olduğunu kabul eden hükümler yeralmaktadır. Açık hava toplantılarında, gösteri yürüyüşlerinde, politik parti ve derneklerde Türkçe'den başka dil kullanılmamasını yasaklayan özel kurallar var; kanuna göre broşürlerde, basın bildirimlerinde, programlarda, toplantı ve gösteri yürüyüşlerindeki slogan, pankart ve posterlerde yalnızca Türkçe kullanılabilir; basın kanununa göre basın Türkçe'den başka bir dilde yayın yapabilmek için izin almak zorundadır. 2932 sayılı kanun varken Kürtçe bir gazete dergi ya da kitaba izin verilemeyeceğini söylemek gerekir ama bu kanun kaldırılırsa da Kürtçe basın serbest olmayacak, otoritelerin sınırlamalarıyla karşılaşacaktır. Türkçeyi resmi dil olarak ifade eden anayasa maddelerinde ve kararnamelerde de, resmi yazışmalarda, devlet kurumlarında, mahkeme ve eğitim kuruluşlarında Türkçe kullanmak zorunluluğu vardır.

2932 sayılı kanun yürürlükten kaldırılrsa bile Kürtçe anılan bu yerlerde yasak olmaya devam edecek; konuşma, eğitim ve yazmadaki Türkçe zorunluluğu devam edecek.

2932 sayılı kanun yürürlükten kaldırılması yalnızca evde ve sokakta konuşma biçiminde bir serbestlik getirecek. Kürt dilinin diğer tüm kullanım alanlarındaki yasağı devam edecek. Bu 2932 sayılı kanun yürürlükteyken de evde ve sokaktaki Kürtçe konuşmayı önlemeye olanak yoktu. Bu nedenle yasak kalktığında da hiçbir şey değişen bir şey olmayacak. Bu sadece, içerde ve dışarda, Türk hükümetinin Irak'a saldırma planlamasındaki niyet ve çabalarının uygulamaya konulmasına yardım edecektir.

Bu korkunç niyet, çaba ve emellere karşı koymak, Türkiye'de kendisini demokrat olarak niteleyen herkesin ve her vatansever Kürd'ün görevidir.

IV. BÖLÜM

**KÜRT HALKININ HAKLARININ TANINMASI İÇİN
STOCKHOLM'DE YAPILAN KONFERANSA
KÜRDİSTAN KURTULUŞ PARTİSİ TARAFINDAN
SUNULAN BİR BAŞVURUDUR.**

15-17 Mart 1991'de Stockholm'de yapılan "Kürt Halkının haklarının tanınması için Uluslararası Konferansı" delegelerine verilmek üzere hazırlanmıştır.

Sayın Delege,

Kürt halkının varlığı, bağımsızlık için verdiğimiz uzun ve zorlu mücadele ve bize karşı işlenen vahşet bugün bütün dünyanın bildiği bir olgudur.

Uluslararası toplum ne yazık ki bizim temel ve meşru kendi kaderimizi kendi tayin hakkımız konusunda sessiz kaldı.

Şimdi bölgemizde yeni bir düzen kurmak için tarihsel bir şans var. Biz uluslararası kanunlara göre, temel ulusal hakkımızı talep ediyoruz. Bu, bölgede barış, demokrasi ve sosyal gelişmenin gerçekleşmesi için bizim olduğu kadar komşularımız için de anahtar bir adımdır.

Bu konferansın değerli delegesi; biz burada sizden aşağıdaki konularda desteğinizi istiyoruz:

- Ulusal haklarımız ve devlet kurma hakkımız için bir deklarasyonun yayınlanması
- "Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi"nin toplantıya çağırılması için bir komitenin seçilmesi
- Kürt sorunu üzerine bir konferans toplanması için uluslararası topluma çağrı yapılması

Bizim taleplerimiz haklı ve halkımızın gerçek arzularını ifade ediyor. Bu, BM'nin gözetimi altında yapılacak bir referandumla kanıtlanabilir.

STOCKHOLM KÜRT POLİTİK MANİFESTOSU

İsmet Şerif VANLI

Biz aşağıda imzaları olan, Kürdistan'ın dört parçasından (Türkiye, Irak, İran, Suriye) siyasal parti temsilcileri ve bağımsız Kürt yurtsever şahsiyetleri, 18 Mart 1991'de Stockholm'de toplanarak;

Kürt halkının kendi ülkesinde tarihi olarak, birlik duygusu, ortak bir tarih, dil, kültür, toprak, menfaat birliği ve aynı gelecek özlemi üzerinde oluşmuş bir tek ve aynı ulusu teşkil ettiğini nazarı itibara alarak,

– Kürt halkının kesintisiz ülkesi ve binlerce yıllık yurdu, çağlar boyunca bir-biri ardına gelen Kürt devletleri ve prenslikleri ve bir o kadar da yabancı istilasını gören Kürdistan, Birinci Dünya Savaşı öncesi kendisini Osmanlı ve Fars İmparatorlukları içinde bulduğundan, Trans-Kafkasya'da yaşayan Kürtler'in bir kısmı da Rusya'nın iktidarı altında olduğundan;

– Bu savaşta Osmanlı'nın çökmesinden sonra, 10 Ağustos 1920 Sevr Antlaşması (62-64. maddeleri Bölüm 3: KÜRDİSTAN) Kürt halkının kendi geleceğini belirleme hakkını uluslararası düzeyde kabul etti. Söz konusu Sevr Antlaşması'nın 64. maddesinde öngörülen bir sürece göre, eskiden Osmanlı olan Kürdistan, antlaşmanın yürürlüğe girmesinden itibaren bir yıllık bir süre içerisinde Milletler Cemiyeti'nin himayesinde bağımsız bir Kürt devleti kurabileceğinden;

– Sevr Antlaşması'nın yerine ikame edilen Lozan Antlaşması, Kürtler'in yokluğunda ve onların menfaatine aykırı olarak 24 Temmuz 1923'te imzalandığından;

– Lozan Antlaşması Suriye-Türk sınırının belirlenmesi için 9 Mart 1921 Fransız-Türk sözleşmesi ve İngiliz isteklerine uygun olarak Güney Kürdistan'ı Irak denetimine bağlayan 16 Aralık 1925 Milletler Cemiyeti kararı, kendi halkının iradesine aykırı olarak Kürdistan'ın emperyalist bölüşümünü onayladığından;

– O zamandan beri Polonya’da 1914 öncesi olduğu gibi, Kürt ulusu kendini esas olarak Türkiye, Irak ve İran devletlerinin ve daha bir küçük ölçüde Suriye ve Sovyetler Birliği’nin arasında bölüşülmüş olarak bulduğundan;

– Kürt halkı, Ermenistan Sovyeti hariç, Kürt ulusu bu devletlerin sınırları içerisinde, değişik ölçü ve biçimlerde, aşırı bir ulusal baskı siyasetinden, ulus-suzlaştırma ve kültürsüzleştirmeden, kültürünün ve tarihinin inkârından, sosyo-ekonomisinin sömürsünden, kararlaştırılmış bir geri bırakılmışlıktan, ırkçılık ve ayrımcılıktan, askeri ve polisiye baskılardan, nüfusun zorla göç ettirilmemesinden ve acı çektiğinden: Bu durum demokrasi ve insan haklarını tanımayan Üçüncü Dünya Devletleri bağlamında uygulanan, sanayileşmiş ülkelerin klasik sömürgeciliğinden daha acımasız bir iç sömürgeciliğin karakteristik ve yıkıcı belirtileri olduğundan;

– Özellikle ırkçı Türk ve Irak hükümetleri halkımızın ulusal kimliğini ve kültürünü yıkmak, ortak hafızasını silmek ve kitlesel ve zoraki göçlere ve Kürtler’in çoğunlukta olduğu bölgelere Arap ve Türk nüfus yerleştirerek Kürdistan’ın etnik bileşimini değiştirmeye teşebbüs ettiklerinden;

– Saddam Hüseyin’in kanlı diktatörlük rejimi, özellikle 1987 ve 1988’de kullandığı beylik ve kimyasal silahlar aracılığıyla 9 Aralık 1948 Konvansiyonu’nun 2. maddesi a, b, c, d ve e fıkraları gereğince, Kürt halkına karşı soykırım suçu işlediğinden;

– 1925’ten bu yana 66 yıldır, faşist Türk devleti, bugün T.C. nüfusunun dörtte birinden fazlasını ve Türk ulusunun yarısı olup 15 milyon olan, Türkiye’deki Kürt halkının varlığını bile inkar ettiğinden;

Kürt halkının emperyalizm, sömürgecilik ve faşizm tarafından kendisine dayatılan, bölünmüş, sömürgeleşmiş ve ezilmiş, hatta bir kültürü ve medeniyeti, bir dili ve tarihi olmayan bir halk olmak gibi küçültücü ve insanlık dışı şartları reddettiğini nazarı itibara alarak;

– Dünya halklarının özgürlük, bağımsızlık ve ilerlemeye geçtiği bir dönemde, Kürt halkı kendi varolma hakkını savunma, diline ve kültürüne sahip çıkma ve medeni uluslar arasındaki yerini almak için Türkiye, İran ve Irak’ta silaha sarıldığından;

Yurtdışındaki Kürt halkının çok sayıda dostları tarafından, özellikle de Avrupa’da, halkımızın kültürel haklarının tanınması ve Kürdistan’da insan haklarının ileriye götürülmesinin salık verildiği nazarı itibare alınarak – bu uğraşları sempati ve teşekkürle onaylıyoruz –;

- Ama yine de, Kürt Hukukçular Birliği'nin 10 Aralık 1989 Paris'teki toplantısında kabul edilen "Kürt Halkının Hakları Bildirgesi"nde açıklandığı gibi Kürt sorununun çözümü, ne ülkemizi sömürgeleştiren devletlerin çerçevesinde Kürdistan'da insan haklarının ileriye götürülmesiyle, ne de ulusal bir azınlık değil fakat ayrı bir ulus ve kendi ülkesinde çoğunluk olan 30 milyonluk bir halka kültürel hakların bahşedilmesiyle halledileceğinden,

- Gerçekte, Kürt sorunu politik bir sorun olduğundan, dekolonizasyon ve ulusal kurtuluşun çözümü Kürt halkının devredilemez ve zaman aşımına uğramaz olan kendi geleceğini belirleme hakkını özgürce uygulayabilmesinde yattığından (mad.6-22, Kürt Halkının Hakları Bildirgesi);

- Kürt halkının kendi kaderini tayin hakkı diğer tercihler arasında "Birleşmek ve bağımsız ulusal Kürdistan devleti kurmak hakkı"nı da kapsadığından (mad.6. Bildirge);

- "Kürdistan'ın ulusal kurtuluşu ancak aktüel olarak bu ülkeyi bölen ve içinde tutan devletlerarası sınırların ortadan kaldırılması ve hükümetin ve Kürdistan kaynaklarının egemen zilyetliğinin Kürt halkı elinde olduğu, Birleşik Ulusal Kürt Devletleri'nin yaratılması, bu Kürt devletinin kendi silahlı kuvvetlerinin olması, diğer devletlerle doğrudan diplomatik ve dostluk ilişkilerini kurması özgürlüğü, bu halkın kendini sürdürebilme ve ilerleyebilmesi için gerekli koşulların oluşturulması suretiyle tamamlanabilir" (mad.12. Bildirge);

- "Oluşacak egemen bir Kürt devletinin yaratılmasıyla Kürdistan'ın tam ulusal kurtuluşu, komşu halkların da diktatörlük, şovenizm ve ırkçılık belasından kurtuluşu ve kendi hükümetlerinin demokratizasyonu için gerekli bir koşuldur" (mad.13. Bildirge);

- "Üzerindeki bütün egemenlik ilişkilerinin de koşulsuz olarak kaldırılmasını içeren, egemen bir Kürt devletinin yaratılmasıyla oluşacak, Kürdistan'ın tam ulusal kurtuluşu, dayanıklı barış ilişkilerinin, dostluğun ve işbirliğinin yerleştirilmesi, hepsinin ve herbirinin yararı, Kürdistan ve komşu uluslar arasında eşitlik, özgürlük ve egemenlik içinde her ulus kendi ülkesinde aynı haklara sahip olarak konfederal ve muhtemelen federal biçim altında birliğin gözden geçirilmesi için gerekli bir koşuldur" (Mad.14. Bildirge);

- "Kürt halkı, ortak bir kararla ve yukarıdaki 14. maddede belirtilen şartlarda Türk, Fars, Irak'lı Arap, Suriye'li Arap ya da bölgenin diğer halklarıyla birleşme noktasına varabilir. Bu halkın Kürdistan'ı bölen ve yaşamsal menfaat-

lerine büyük zararlar veren devletler arası sınırların ortadan kaldırılmasıyla kendi içinde birleşmesi için çok güçlü nedenleri vardır" (mad.15. Bildirge);

- "Kürt halkının kendi geleceğini tayin hakkı zaman aşımına uğramayacağı gibi, bu hakkın tayini kendisinden başka kimseye devredilemez. Hiçbir birey ya da bireyler grubu, hiçbir Kürt siyasal partisi, hele Kürt olmayan hiçbir siyasal topluluk veya uluslararası örgüt, bu halk adına önceden onun iradesini yorumlayarak, onun geleceğini belirleme hakkını kısıtlayamaz. Bu hakkı pazarlık konusu yapamayacağı gibi bu hakkın kullanımını erteleyemez ya da bu hakkın kullanımı için herhangi bir şart koşamaz. İsteklerine uygun bir biçimde geleceğini perçinlemede, bu hakkı ne zaman ve nasıl kullanacağına dair özgürce karar verme hakkı sadece Kürt halkına aittir" (mad.18. Bildirge);

- "Zaman aşımı olmayan Kürt halkının kendi geleceğini belirleme hakkından hiçbir Kürt vazgemeyeceği ya da ipoteğine alamayacağı gibi gelecek kuşaklar aleyhine kapsamını daraltıp düzeyini düşüremez. Tek bir defaya mahsus olmayan bu hakkı, Kürt halkı bütün nesiller ve zamanlar boyunca sürekli olarak kullanabilir" (mad.19. Bildirge);

- "Kürt halkının kendi geleceğini belirleme hakkının özgürce uygulanmasının zorunlu koşulu, askeri ve polisiye tüm baskıcı ve işgalci güçlerin uluslararası denetim altında Kürdistan'dan çekilmelerinden geçer" (mad.20. Bildirge);

- "Kürt halkı, kendi geleceğini belirleme hakkına, varlığına ve hayati çıkarlarına zarar veren Kürdistan'ın bir parçasını denetiminde bulunduran herhangi bir devletten kaynaklanan kısıtlamaları özellikle anayasal, legal, idari ve hukuki ve polisiye tüm anlaşmaları geçersiz sayar" (mad.21. Bildirge);

- "Kürt halkı, nüfusun zorla başka yerlere yerleştirilmesi, Kürt olmayan kesimlerin Kürdistan'ın çeşitli bölgelerine yerleştirilmesi gibi, iradesine karşı değiştirilen etnik bileşimi özellikle geçersiz sayar" (mad.22. Bildirge);

Körfez krizinin ardından, uluslararası çevrelerde barış ve adalete dayalı yeni düzenin Ortadoğu'da kurulmasının sözkonusu olduğu nazarı itibare alınarak;

- Stratejik önemi ve ülkesinin zenginliğiyle Ortadoğu'da Araplar ve Türkler'den sonra üçüncü sırada yer alan 30 milyonluk Kürt halkının (başka alanlarda da potansiyel ve kuşku götürmez üstünlüğe sahip) haklarını ve çıkarlarını gözönüne almayan bir adil barışın mümkün olamayacağından;

- Gücünü halkının tam desteğinden, örgütlenmesinden, siyasi, devrimci ve

manevi dayanışmasından ve dünyadaki demokratik çevrelerin desteğinden alan Kürt ulusal kurtuluş hareketi üzerine düşen şeyleri yapmaya, bölgede henüz bir çözüme bağlanmamış tüm sorunların toptan çözümü çerçevesinde Kürt ulusal sorununun kabul edilebilir bir çözüme ulaşması için mümkün olduğunca gerçekçi olduğunu göstermeye hazır olduğundan;

Planlı bir şekilde Kürdistan'da uygulanan baskı ve azgelişmişlik politikası sonucu, aileleriyle birlikte 800.000'e varan büyük çoğunlukla emekçi ve Türkiye Kürdistanı kökenli entellektüellerden oluşan Kürt göçmen topluluğunun dışarıda, özellikle Batı Avrupa'da geliştiği nazarı itibare alınarak;

- Bu göçmen topluluğu, yazar ve sanatçılarının oluşumuyla ve sosyal, sendikal, kültürel, politik çok sayıda örgütünün faaliyetiyle şimdiden Kürt halkının davasına hizmet ettiğinden;

- Kürt göçmen topluluğunun bugün dağınık mahiyetteki değişik faaliyetleri, diasporanın değişik güçlerini vatanının hizmetinde biraraya getirecek federatif yapılanmalardan oluşan ortak bir yurtsever örgütün bünyesinde yoğunlaştırılabileceği, çeşitlendirilebileceği ve düzenlenebileceğinden ve İsmet Şerif Vanlı'nın 14 Ocak 1991 tarihli çağrısıyla bunu önerdiği gibi;

Biz, işbu manifestosunun imzacıları, yukarıdaki mülahazaları göz önüne alarak;

Paragraf 1:

1.a

Kürdistan'ın emperyalist ve yapay bölüşümüne rağmen Kürt halkının ulusal ve manevi bütünlüğünde ısrar ediyoruz.

1.b

Kürt halkının devredilemez ve zaman aşımına uğramaz olan kendi kaderini özgürce belirleme ve Kürdistan'ı bağımsız ve birleşik bir devlet haline getirme hakkında ısrar ediyoruz.

1.c

Bu bakımdan, 10 Aralık 1989'da "Kürt Hukukçular Birliği" tarafından ilan edilen, "olgu" ve "hak" bölümlerini içeren "Kürt Halkının Hakları Bildirgesi"ni, Kürt ulusal kurtuluş hareketinin hukuki ve etik temel ilkesi olarak benimsiyoruz.

Paragraf 2:

Kürt ulusal probleminin, Ortadoğu'daki uluslar arasında barışı ve işbirliğini kolaylaştıracak kabul edilebilir çözüme makûl bir sürede ulaşmak kaygısıyla, asgarî ulusal isteklerimizi oluşturan aşağıdaki hedefleri gerçekleştirmek için gerekirse mücadelemizi silahla devam ettirmedeki niyetimizi ilan ediyoruz.

2.a

- Türkiye'yi, federal ve demokratik bir anayasa gereğince kendi toprakları üzerinde eğitim, hukuk, polis, savunma, sosyal meseleler, idare, ekonomik ve gelişme alanında iç bağımsızlık özelliğine sahip Kürt ve Türk Cumhuriyetleri'nden oluşan federal bir cumhuriyete dönüştürmek.

- Türk baskısını ve işgal güçlerini Kürdistan'dan çekmek.

2.b

- İran'ı, federal ve demokratik bir anayasa gereğince, herbirisi kendi toprakları üzerinde, yukarıdaki örnekte söylenen alanlarda iç bağımsızlığa sahip Pers ve Kürt Cumhuriyetlerinden oluşan -ki buna eğer ilgili halklar istiyorsa, Azerî Cumhuriyeti, Beluci Cumhuriyeti ve Arabistan Cumhuriyeti eklenebilir- federal bir cumhuriyete dönüştürmek,

- Pers baskısını ve işgal güçlerini Kürdistan'dan çekmek.

2.c

- Irak'ı, federal ve demokratik bir anayasa gereğince, herbirisi kendi toprakları üzerinde, yukarıdaki örnekte söylenen alanlarda iç bağımsızlığa sahip Irak Arap ve Kürt Cumhuriyetleri'nden oluşan fedetal bir cumhuriyete dönüştürmek,

- Irak baskısını ve işgal güçlerini Kürdistan'dan çekmek,

- Federe Kürt Cumhuriyeti çerçevesinde Türk asıllılara kültürel özerklik tanımak,

- Saddam Hüseyin tarafından Irak Kürdistanı'nda yapılan soykırımı tanımak ve bu suçun maddi ve manevi tazminatını yani sürgüne gönderilen Kürtler'in kendi bölgelerine tekrar yerleşmelerini ve haklarını sağlamak, Kürdistan'a yerleştirilen Arap kolonilerinin boşaltılması, Kürdistan'ın yeniden inşası ve mazlum ailelerin maddi zararlarını tazmin etmek. Maddi tazminat, petrol üreticisi durumundaki Körfez Arap ülkeleri tarafından sağlanabilir.

2.d

Kürtçe eğitimi ve mahallî bir idarî sistemi gözönüne alacak kültürel özerkliği Suriye'de Kürtlere tanımak,

2.e

Sovyet Kürtleri'ne kültürel özerklik tanımak, 25-26 Temmuz 1990 tarihli Moskova Konferansı'nın sonuç kararına uygun olarak Sovyet Kürdistanı'nı özerk bir bölge olarak kurmak,

2.f

– Aşağıda imzası bulunanlar, şimdiye kadar Türkiye, İran ve Irak'a askeri ve maddi yardım sağlayan yabancı güçlerden bu paragrafta açıklanan hedeflere ulaşıncaya kadar, bu yardımlarından vazgeçmelerini istemektedirler.

– Aşağıda imzası bulunanlar, Ortadoğu'da şimdiye kadar askıda kalmış sorunlarının çözümü için düzenlenecek tüm konferanslara delege döndermeye hazır olduklarını bildirirler.

– Bu paragraftaki hedeflerin gerçekleşmesi, Kürt halkının mahfuz kalan kendi kaderine sahip olma hakkına zarar veremez.

Paragraf 3

Kürt ulusal kurtuluş hareketine bağlı olarak, Kürt göçmen topluluğunun federatif temelli yeniden örgütlenmesine, faaliyetlerinin yurtdışında yoğunlaştırılması ve düzenlenmesine çağrı yapan İsviçre Kürtleri'nin Ulusal Birliği tarafından benimsenen ve İsmet Şerif Vanlı tarafından önerilen projeyi destekliyoruz.

Paragraf 4

Türkiye (2.a), İran (2.b) ve Irak Kürdistanı'ndaki (2.c) federe cumhuriyetler aşağıdaki haklara sahip olacaklardır:

4.a

Kendi aralarında federasyon haline gelmek, başka bir deyişle kendi aralarında birleşmek ve demokratik bir anayasaya dayalı içeride ve dışarıda egemenliğe sahip, Türkiye, İran ve Irak Kürdistanı'ndan oluşan birleşik bir federal cumhuriyet kurmak. Bu durumda, Federal Kürdistan Cumhuriyeti ve Türk, İran, Irak devletleri arasındaki ilişkiler halkların kendi haklarına sahip olması temelinde ortak bir anlaşmayla belirlenecek.

4.b

Suriye ile Sovyetler Birliği Kürtleri'nin ve göçmen Kürtleri'nin katılımıyla kültürel kuruluşları ve ulusal çıkarlı diğer kuruluşları düzene koymak.

Paragraf 5

5.a

Kürt ulusal ve manevi birliğini bundan böyle eylemlerle ifade eden aşağıda imzası bulunanlar, 2. ve 4. paragrafta açıklanan hedeflere ulaşmak için yürütülen mücadele ile dayanışma içinde olduklarını ilân ederler.

5.b

Aşağıda imzası bulunanlar, Birleşmiş Milletler'den Kürt ulusal sorununun incelenmesine yönelik bir Genel Kurul'un düzenlenmesini (Andrei Sakharov tarafından dile getirilen isteğe uygun şekilde) ve Kürdistan'ı sömürgelikten kurtarmak ve kendi kaderine sahip olma hakkını Kürt halkı tarafından kullanılması için tedbirler almak üzere Güvenlik Konseyi'nin görevlendirilmesini talep etmektedirler.

5.c

Ulusal ve uluslararası durum gerektirdiğinde, aşağıda imzası bulunanlar biraraya gelirler. İmzacılar zamanı geldiğinde ve gerektiğinde, diğer imzalayanlarla birlikte bir daimi Kürt Ulusal Kurtuluş Kurulu oluşturacaklardır.

KÜRT HALKI İÇİN İNSAN HAKLARI KONUSUNDA STOCKHOLM DEKLERASYONU

"Kürt Haklarının Tanınması-Eylem Stratejileri" üzerine uluslararası konferans Kürt Halkı için insan hakları İsveç komitesince 15-17 Mart 1991 tarihinde Stockholm'da yapıldı.

Katılanlar arasında, sürgünde bulunan bireysel Kürt şahsiyetleri yanında 20 ülkeden Kürt politik parti ve kültürel enstitülerin temsilcileri vardı. Konferansa birkaç ülkeden dayanışma komiteleri katıldı. Avrupa ve ABD'deki değişik politik partilerden parlamenterler ve temsilciler de hazır bulundu. Bunun yanında bazıları gözlemci olarak uluslararası insani kuruluşlardan ve politik organizasyonlardan görevliler katıldı, medya davet edildi.

Konferans İran, Irak, Suriye, Türkiye ve Sovyetler Birliği'ndeki Kürt yerleşim alanlarındaki insan hakları üzerine raporları ele aldı ve analiz etti. Konferans, Ortadoğu'nun bugünkü durumunu gözönünde tutarak çözüm yollarını da tartıştı. Aşağıdaki "Kürt Halkına İnsan Hakları İçin Stockholm Deklerasyonu" adlı bildiri benimsedi:

20 milyondan daha fazla bir Kürt'ün baskı altında tutulmasına dünya ulusları artık daha fazla tolerans göstermemelidir. O, Ortadoğu barışı için bir tehdit ve uluslararası insan hakları standartlarının toptan ihlalidir.

Kürt bölgelerinde insan hakları ihlalleri yıllardır yapılmakta, sistematik ve yaygın bir şekilde devam etmektedir. Keyfi tutuklamalar, işkence, kukla mahkemelerden sonra veya hiç mahkeme olmaksızın şiddetli cezalandırma, "ortadan kaybolmalar" ve kanun dışı ölüm cezaları uygulanmakta; kitle sürgünleri ve yıkımlar, kendi tarihleri hakkında eğitim, müzik, edebiyat ve dilsel hakların inkar edilmesi yaşanmakta; mülteci kamplarında kötü koşullarda yaşam hükmü sürmektedir.

Gerçekte, Kürt halkının ulusal kimliği inkar edilmektedir. Yaşadıkları ülkelerin hükümetleri sürekli olarak onların kendi kendilerini yönetme hakkını red-

detmektedir. Onların yazılı olarak bulunduğu ülkelerde ise bazı yönetsel otonomik haklar verilse de, bu haklar zorla kabul ettirilen kukla yöneticiler tarafından baskıyla çökertilmeye çalışılmaktadır. Onların, asla demokrasiye sahip olmadıkları burada belirtilmelidir.

Bu adaletsizlikler devam ederken, Ortadoğu'da tam bir barış olacağı söylenemez.

KONFERANS:

İran, Irak, Suriye, Türkiye ve Sovyetler Birliği hükümetlerinden insan hakları antlaşmalarına olduğu kadar insan hakları üzerine evrensel deklarasyona da saygı göstermesini ve onları Kürt nüfusunun yaşadığı yerlerde tam olarak uygulanmasını da talep eder.

Bu hükümetlerden özellikle şunları talep eder:

- Kürtler'in kitle sürgününün ve onların evlerinin yıkımının hemen durdurulmasını,
- Kürt düşünce suçlarının derhal serbest bırakılmasını ve tüm işkence ve idamlara son verilmesini,
- Kürtler'e karşı işlenmiş tüm suç teşkil edecek olayların mahkeme önüne getirilmesini,
- Kürtler'in diğer kültürel hakları yanında Kürt çocuklarının kendi dillerinde eğitim yapma hakkına saygı gösterilmesini,
- Kürt mültecilere iyi muamele edilmesini,
- Değişik sınırlar arasında bölünmüş Kürtler'in ilişki kurmasının önlenmesine son verilmesini ve bunun kolaylaştırılmasını.

Aynı hükümetlerden Kürt halkının kendi kendini yönetme hakkına saygı göstermesi ve bunun nasıl başarılacağı üzerine tartışmaları teşvik etmesi de talep edilir.

Hükümetlere, birçok Kürdün yaşadığı ülkede acı çekmesine yol açan ve hala devam eden ciddi insan hakları ihlallerinin BM Komisyonu çerçevesinde ortaya çıkarılmasına fırsat vermesi çağrısı yapılır.

Hükümetlere, körfez savaşı sonrasında Ortadoğu'da kalıcı bir barış sağlan-

ması konusuyla bağlantılı olarak, Kürtler'in kendi kendini yönetme hakkı yanında (self-determination) Kürtler'in bireysel hakları ve basın-yayım haklarını geliştirmesi çağrısı yapılır.

BM genel sekreterine, Ortadoğu barışı üzerine toplanacak bir uluslararası konferansa Kürt sorununu da dahil etmesi çağrısı yapılır.

Tüm hükümetlerden, Kürt mültecilerine, diğer mülteci gruplarından daha kötü davranmaması, onlara insani davranış çerçevesinde muamele etmesi istenir.

"BM Mülteciler Yüksek Komiseri"ne, Ortadoğu'daki, özellikle de Türkiye, İran ve Irak'taki mültecilerin korunması ve yardım edilmesi için daha yüksek bir öncelik vermesi ve bu konuda tüm hükümetlerin UNHCR'yi desteklemesi çağrısı yapılır.

KÜRT HALKININ İNSAN HAKLARININ KORUNMASI VE YÜKSELTİLMESİ İÇİN SOMUT EYLEMLER

15-17 Mart'ta Stockholm'de yapılan "Kürt Haklarının Tanınması-Eylem Stratejileri" uluslararası konferansı süresince tartışmalar, Kürtler'in self-determination hakkını da içeren Kürt halkının insan hakları mücadelesine nasıl destek olunacağı konusu üzerinde yoğunlaştı.

Aşağıdaki açıklamalar bu mücadele içindeki Kürtler'in tüm dostlarına ve sempatanlarına hitap etmektedir. Onun amacı Kürt insan haklarının desteklenmesi konusunda somutlaşmış çabaları daha çok teşvik etmektir. Kürt sorunu ve Kürtler'e yapılan zulüm, dünya uluslararası tarafından çok uzun bir süreden beri unutuldu. Bu kayıtsızlığa artık bir son verilmelidir.

İLKELER:

1. Dünyanın her tarafındaki insanlar, Kürt sorunu, onun geçmişi ve şimdiki durumu konusunda eğitilmeli ve bilgi verilmelidir. Kürtler'e yapılan baskı, bu etkinlikler çerçevesinde vurgulanmalıdır.

2. Uluslararası ve ulusal düzeyde Kürt haklarının enerjik ve iyi donatılmış bir savunucusu gereklidir. Bu da, Kürt bölgelerindeki insan hakları durumu hakkında sıra ile sistematik bir biçimde inanılır veri toplanmasına ihtiyaç gösterir.

3. Kürt halkının şimdiki durumu için para ve diğer yardımlar gibi somut desteğe de ihtiyaç vardır.

4. Kürtler'le tüm dayanışma eylemleri, Kürtler'in kendi örgütleriyle koordinasyonu içinde olmalıdır. Amaç, onların kendi haklarını araştırmak için verdikleri mücadeleye destek olmalıdır. Onun için yaklaşım, katılma çerçevesinde olmalıdır.

5. Etkili olunması için dayanışma çalışmaları mümkün olduğu kadar insan hakları alanında kabul edilmiş standartlara dayanmalıdır.

6. Sivil ve politik haklar çok önemlidir ama; diğer hakların da bu kapsam içine alınması ve vurgulanması gereklidir. Kültürel haklarda uluslararası standartlar, azınlık hakları ve uluslararası mültecilik kanunu. Ekonomik ve sosyal haklarla ilgili kullanılacak normlarda Kürtler'in durumuna uygulanabilir olmalıdır.

7. Değişik uluslararası örgütler vasıtasıyla oluşturulmuş yöntemler olmaları nedeniyle onun, aynı zamanda tüm Kürdistan'da Kürtler'e karşı yapılan ihlalleri kaldırması mümkün olmayabilir; bazen bir ülkenin bunlara yaklaşmış olması bile yeterli olacaktır. Bununla birlikte ivedi olan bu tür sınırlamalar bile, mümkün olan her olanakta uluslararası kuruluşlara rapor edilerek ve ihlaller mahkum edilmektedir.

8. Dünyanın her tarafındaki hükümetler, Kürt insan hakları çalışmasında önemli bir hedef gruptur. Onlar, devlet etkisi altındaki organları etkileyebilirler. Parlamenterler ve parlamento yapısı içinde olanlar kadar hükümetle bağlantısı olmayan kitle iletişim araçları gibi örgütler de çok önemli bir rol oynayabilirler.

Koordinasyon

1. Kürt halkının insan hakları için çalışan değişik ülkelerdeki komite ve gruplar, eylemlerin koordinasyonu ve bilgi değişimi için çaba harcamalıdır.

2. Konferans, gelecek sefer için bir kuruluşun onu desteklemesi ve güçlendirmesi için planlama yapmalıdır.

3. Bu görev için bir uluslararası koordinasyon komitesi kurulmalıdır. Bu komite elbette ana Kürt örgütleri ve enstitüleriyle bağlantı içinde olmalıdır.

(Stockholm konferansı devam ederken bir komite kurulabildiği takdirde bu paragraf güçlendirilmiş olacaktır.)

4. Komitenin ana görevi, farklı ülkelerdeki dayanışma gruplarının Stockholm deklarasyonunu uygulama çalışmalarına destek olmaktır.

Birleşmiş Milletler

1. Ortadoğu barış girişimleriyle ilgili devam eden tartışmalarda Kürt sorununun da ele alınması için Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin yetkilendirilmesi doğrultusunda hükümetler teşvik edilmelidir.

2. Yaşadıkları ülkelerde Kürtler'e karşı yapılan ihlallerin engellenmesi için özellikle BM İnsan Hakları Komisyonu ve alt komisyonunu içeren BM insan hakları mekanizmasının çalıştırılması için Hükümetler ve ECOSOC'la ilgili dayanışman niteliğindeki hükümet dışı örgütler teşvik edilmelidir. Girişimler, aşağıda belirtilen suistimaller ve ihlaller konusunda BM standartlarının zorlanması gibi sistematik gerçek sonuçlar almaya yönelik olmalıdır:

- Keyfi tutuklama, "ortadan kaybolma" ve normal olmayan yargılamalarda,
- İşkence ve mahkumlara kötü muamelede,
- Ölüm cezası ve yargılama dışı ölüm cezalarında,
- Kitle sürgünü ve evlerin yıkımında,
- Kendi dilini uygulama ve müzik yapma gibi kültürel hakların inkarında.

3. Hükümetler ve NGO*'lardan, Türkiye, İran ve Irak gibi ülkelerdeki Kürt mültecilerin çok daha etkili korunması için BM Mülteciler Yüksek Komiseri'nce yakınlaşmaları istenmelidir.

Avrupa'daki Kuruluşlar

1. Türkiye'de Kürtler'e karşı devam etmekte olan insan hakları ihlalleri için Avrupa İnsan Hakları Komisyonu girişimlerde bulunmalıdır. Avrupa Sözleşmesi'nin bir imzacısı olarak Türkiye'nin kontrol edilmesi ve zorlanması gereken mecburiyetleri vardır.

2. Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) Türkiye'den gelen resmi temsilcilerle olan görüşmelerde Türkiye'de olan ihlallere dikkat çekmelidir.

3. Hem AET ve hem de Avrupa Konseyi'nin parlamenter kanadı Kürt sorunu kendi gündemine almalıdır. Büyük Kürt örgütlerinin temsilcileri kendi görüşlerini sunmaları için davet edilmelidir.

Hükümetler

1. Hükümetlere, Kürtler'e karşı yapılan insan hakları ihlallerini de içeren Kürt sorunu ve onun tüm yönlerine dikkat göstermesi için ısrar edilmelidir. Onların yukarıda anılmış olan tüm uluslararası forumlarda Kürt sorunu konusunda girişimlerde bulunması için ısrar edilmelidir.

2. Kürt halkına karşı yapılan insan hakları ihlalleri konusunda görüşlerini netleştirmeleri için hükümetlere baskı yapılmalıdır. Hükümetler tarafından ileri sürülecek böylesi görüşler, ikili ilişkilerde doğrudan doğruya bu ülkelere sorumluluk yüklemelidir.

3. Hükümetlerden, muhtaç durumundaki Kürt bölgelerine insani yardım vermeleri istenmelidir.

Hükümet Dışı Girişimler

1. Kürt halkının durumuna dikkat çekmede parlamenterlerin önemli bir rolü vardır. Onlar, kendi parlamentolarında, parlamento dışı kuruluşlarda ya da doğrudan hükümete veya kamuoyuna yakın kurum ve kuruluşlarda eyleme geçebilirler.

2. Bu açıdan hükümet dışı organizasyonların da önemli bir rolü vardır. Onlar, hükümete ve hükümet için kuruluşlara yaklaşabilirler. Onlar da, Kürt insan haklarıyla ilgili konularda yardım, bilgilendirme ve savunma açısından aktif bir rol almaları için teşvik edilmelidir.

3. Parlamenter delegasyon ve/veya NGO'ların Kürt bölgelerinde gerçekleştirdikleri görevleri geçmişte önemli bir rol oynamıştı; aynı şekilde geleceğin planlanmasında da önemli rolleri olacaktır. Böylesi görüntülerin planlanması ve iyi bir şekilde yönetilmesi zorunludur.

4. Kürt sorununa daha büyük bir ilgi göstermesi için Medya teşvik edilmelidir. Kürt bölgelerindeki insan hakları durumunu araştırmayı yöneten örgütlerden gelen inanılır bilgilerle Medya, bu amaca hizmet ettirilmelidir.

SONUÇ BİLDİRGESİ

KÜRT HALKININ HAKLARI BİLDİRGESİ

1- Kürt halkı, kendi ülkesinde tarihi olarak, birlik duygusu, ortak bir tarih, dil, kültür, toprak, menfaat birliği ve aynı gelecek özlemi üzerinde oluşmuş bir tek ve aynı ulusu teşkil eder.

2- Kürt halkının kesintisiz ülkesi ve binlerce yıllık yurdu, çağlar boyunca bir-biri ardına gelen Kürt devletleri ve prenslikleri ve bir o kadar da yabancı istilası gören Kürdistan, Birinci Dünya Savaşı öncesi kendisini Osmanlı ve Fars imparatorlukları içinde buldu ki Trans- Kafkasya'da yaşayan Kürtlerin bir kısmı da Rusya'nın iktidarı altındaydı. Bu savaşta Osmanlı'nın çökmesinden sonra, 10 Ağustos 1920 Sevres Antlaşması (62-64. maddeleri Bölüm 3: KÜRDİSTAN) Kürt halkının kendi geleceğini belirleme hakkını uluslararası düzeyde kabul etti. Söz konusu Sevr Antlaşması'nın 64. maddesinde öngörülen bir süreç göre, eskiden Osmanlı olan Kürdistan, antlaşmanın yürürlüğe girmesinden itibaren bir yıllık bir süre içerisinde Milletler Cemiyeti'nin himayesinde bağımsız bir Kürt devleti kurabilecekti. Lozan Konferansı'nda Kürtler'in yokluğunda görüşülen 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Antlaşması'ndan beri Kürdistan halkına geleceği konusunda danışılmadan emperyalizm tarafından paylaşıldı.

3- O zamandan beri, 1919 öncesi Polonya'da olduğu gibi, kendi ülkesinde %85'lik bir çoğunluk teşkil eden ve 1989'da 25, 26 ya da 27 milyon nüfusuyla Ortadoğu'da Araplar ve Türkler'den sonra sayısal önemde üçüncü olan Kürt ulusu, kendini, esas olarak Türkiye, İran ve Irak devletlerinin ve daha bir küçük ölçüde Suriye ve Sovyetler Birliği'nin devletlerarası sınırları tarafından bölünmüş olarak buldu.

4- Ermenistan ve Gürcistan Sovyetleri hariç, Kürt ulusu bu devletlerin sınırları içerisinde, değişik ölçü ve biçimlerde, aşırı bir ulusal baskı siyasetinden, ulussuzlaştırma ve kültürsüzleştirmeden, kültürünün ve tarihinin inkarından, sosyo ekonomisinin sömürsünden, kararlaştırılmış bir geri bırakılmışlıktan, ırkçılık ve ayırıcılıktan, askeri ve polisiye baskılardan, nüfusun zorla göç ettirmesinden acı çekmektedir: Bu durum demokrasi ve insan haklarını tanımayan Üçüncü Dünya Devletleri bağlamında uygulanan, sanayileşmiş ülkelerin

klasik sömürgeciliğinden daha acımasız bir iç sömürgeciliğin karakteristik ve yıkıcı belirtileridir.

5- Kürt ulusu kendine mahsus, hükmi bir şahsiyetle donanmış kolektif bir varlık olduğunun tam bilincinde olarak ve yalnızca diğer uluslar tarafından benimsenen hakları talep etmektedir. Bu şahsiyet, Türk, Fars, Arap, Irak'lı, Suriye'li, Sovyetik değil fakat bağımsız ve tarihin eseridir.

6- Varlığı ve ulusal kimliği tehdit altında olan, tarihinden ve ulusal kalıttan yoksun bırakılan ve özgürlükleri boğulan Kürt halkının diğer bütün halklar gibi devredilemeyen ve zamanaşımına uğramayan kendi yazgısını özgürce belirleme, Kürdistanı bağımsız ulusal bir devlet olarak birleştirme ve kurma, burada kendisine uygun hükümet sistemini ve demokratik özgürlüklerini garanti edebilecek biçimi seçme, ülkesinin doğal kaynaklarından yararlanma ve emeğinin ürünlerini kendi ekonomik ve toplumsal gelişmesinde kullanma ve kültürünü geliştirme hakkı vardır. Tek kelimeyle, Araplar'ın, Farslar'ın ve Türkler'in kendi ülkelerindeki hakları gibi Kürtler'in de kendi ülkesi üzerinde aynı hakları vardır.

7- Adil bir barışa bağlı olan Kürt halkı, Kürdistan'ın dekolonizasyonunu barışçı bir biçimde gerçekleştirecek ve Kürtler'in özgür şartlar içerisinde, kendi geleceklerini belirleme hakkının, uluslararası kontrol altında bir referandum vasıtasıyla uygulayabilmeleri için ilk merci olarak -bugüne kadarki deneylerde gözlerini kapayan- Birleşmiş Milletler'in uzman kuruluşlarına başvurur.

8- Bu sonuca ulaşmak için elinde olan bütün imkanlarla, acısını çektiği zorbalığa ve sömürgeciliğe karşı, kendi ulusal kurtuluşunu tamamlamak uğruna mücadele etme, Kürt halkının hakkıdır.

9- Dekolonizasyonu ve ulusal kurtuluşunu tamamlamak amacıyla, Kürt halkı bu kavgada gerekli olan siyasal ve askeri örgütleri kurmayı kendisine görev bilir ve hakkı vardır.

10- Kürdistan ulusal kurtuluşu, hukuka ve kendi ulusal ve dini azınlıklarının özgül kişiliklerine saygı içerir.

11- Dekolonizasyon ve kurtuluş mücadelesinde ve ulusal varlığının sürmesi için, Kürt halkının, dünyanın bütün özgürlüğe ve demokrasiye tutkun halkları tarafından desteklenmeyi ummak hakkı vardır.

12- Kürdistan'ın ulusal kurtuluşu ancak aktüel olarak bu ülkeyi bölen ve içinde tutan devletlerarası sınırların ortadan kaldırılması ve hükümetin ve Kür-

distan kaynaklarının egemen zilyetliğinin Kürt halkı elinde olduğu, Birleşik Ulusal Kürt devletinin yaratılması, bu Kürt devletinin kendi silahlı kuvvetlerinin olması, diğer devletlerle doğrudan diplomatik ve dostluk ilişkilerini kurması özgürlüğü, bu halkın kendini sürdürebilme ve ilerleyebilmesi için gerekli koşulların oluşturulması suretiyle tamamlanabilir.

13- Oluşacak egemen bir Kürt devletinin yaratılmasıyla Kürdistan'ın tam ulusal kurtuluşu, komşu halkların da diktatörlük, şovenizm ve ırkçılık belasından kurtuluşu ve kendi hükümetlerinin demokratizasyonu için gerekli bir koşuldur.

14- Üzerindeki bütün egemenlik ilişkilerinin de koşulsuz olarak kaldırılmasını içeren, egemen bir Kürt devletinin yaratılmasıyla oluşacak, Kürdistan'ın tam ulusal kurtuluşu, dayanıklı barış ilişkilerinin, dostluğun ve işbirliğinin yerleştirilmesi, hepsinin ve herbirinin yararı, Kürdistan ve komşu uluslar arasında eşitlik, özgürlük ve egemenlik içinde her ulus kendi ülkesinde aynı haklara sahip olarak konfederal ve muhtemelen federal biçim altında birliğin gözden geçirilmesi için gerekli bir koşuldur.

15- Kürt halkı, ortak bir kararla ve yukarıdaki 14. maddede belirtilen şartlarda Türk, Fars, Irak'lı Arap, Suriye'li Arap ya da bölgenin diğer halklarıyla birleşme noktasına varabilir. Bu halkın Kürdistan'ı bölen ve yaşamsal menfaatlerine büyük zararlar veren devletler arası ortadan kaldırılmasıyla kendi için birleşmesi için çok güçlü nedenleri vardır.

16- Kürt halkının kendi geleceğini belirleme, kendi hükümetine ve Kürdistan'ın kaynaklarına sahip çıkma hakkı mutlak ve sürekli bir haktır. Bu hak hukuksal planda, bütün Kürdistan'da ve Türkiye, İran, Irak, Suriye devletleri dahil olmak üzere parçalarının herbirinde, yalnızca bu halkın iradesine uygun olarak her zaman uygulanabilir. Bu tanımlamaya ülkeleri dışına sürülmüş ya da kendisi gitmek zorunda kalmış Kürtler de dahildir.

17- Kürtler'in tarihsel yurdu Kürdistan çoğunlukla Birinci Dünya Savaşı sonuna kadar coğrafi olarak tek bir ülke olarak tanınır.

18- Kürt halkının kendi geleceğini tayin hakkı zaman aşımına uğramayacağı gibi, bu hakkın tayini kendisinden başka kimseye devredilemez. Hiçbir birey ya da bireyler grubu, hiçbir Kürt siyasal partisi, hele Kürt olmayan hiçbir siyasal topluluk veya uluslararası örgüt, bu halk adına önceden onun iradesini yorumlayarak, onun geleceğini belirleme hakkını kısıtlayamaz. Bu hakkı pazarlık konusu yapamayacağı gibi bu hakkın kullanımı erteleyemez ya da bu

hakkın kullanımını için herhangi bir şart koşamaz. İsteklerine uygun bir biçimde geleceğini perçinlemede, bu hakkı ne zaman ve nasıl kullanacağına dair özgürce karar verme hakkı sadece Kürt halkına aittir.

19- Zaman aşımı olmayan Kürt halkının kendi geleceğini belirleme hakkından hiçbir Kürt vazgeçemeyeceği ya da ipoteğine alamayacağı gibi gelecek kuşaklar aleyhine kapsamını daraltıp düzeyini düşüremez. Tek bir defaya mahsus olmayan bu hakkı, Kürt Halkı bütün nesiller ve zamanlar boyunca sürekli olarak kullanabilir.

20- Kürt halkının kendi geleceğini belirleme hakkının özgürce uygulanmasının zorunlu koşulu, askeri ve polisiye tüm baskıcı ve işgalci güçlerin uluslararası denetim altında Kürdistan'dan çekilmelerinden geçer.

21- Kürt halkı, kendi geleceğini belirleme hakkına, varlığına ve hayati çıkarlarına zarar veren Kürdistan'ın bir parçasını denetiminde bulunduran herhangi bir devletten kaynaklanan kısıtlamaları özellikle anayasal, legal, idari, hukuki ve polisiye tüm anlaşmaları geçersiz sayar.

22- Kürt halkı, nüfusun zorla başka yerlere yerleştirilmesi, Kürt olmayan kesimlerin Kürdistan'ın çeşitli bölgelerine yerleştirilmesi gibi, iradesine karşı değiştirilen etnik bileşimi özellikle geçersiz sayar.

23- Kürt halkına danışılmadan 1925'te Irak'a bağlanan Güney Kürdistan'da Irak hükümetinin 1987-1988-1989 da işlediği soykırımın uluslararası topluluk tarafından tanınması, bu soykırımla ilgili Irak hükümetinden maddi ve manevi tazminat isteminde bulunulması, Kürt halkının doğal hakkıdır.

24- Sovyet Kürtleri, dil ve kültür planında, ulusal ve manevi planda Kürt halkının bütünleyici bir paçasıdır. Ermeni Cumhuriyeti'ndeki uygulamalar örneğinde olduğu gibi, Sovyet yasalarına uygun bir tarzda yaşadıkları tüm cumhuriyetlerde çocuklarının Kürtçe okullarda eğitim görmelerine ilişkin kültürlerini koruma hakkına, Kürtler'den Orta-Asya ve başka ülkelere sürgün edilip dağıtılan unsurların biraraya getirilip ağustos 1989'da Yüksek Sovyet tarafından onaylanan ve 1923 yılında alınan Sovyet kararlarına uygun zeminde oluşturulacak bir otonom bölgeye yerleştirilmeleri hakkına sahiptir.

25- Avrupa, Amerika ve Avustralya'ya göçe zorlanan Kürt topluluğu bulunduğu bütün ülkelerde olduğu gibi kabul edilme hakkına sahiptir. Özellikle İsveç'te uygulandığı gibi kamuoyuna ait okullarda Kürt çocuklarının Kürtçe eğitim görme imkanına sahip olma hakkı gibi.

26- Mültecilerle ilgili uluslararası hukuk kuralları, Türk, Irak, İran ve Suriye hükümetleri tarafından uygulanan Kürdistan'daki baskı ve zulüm politikasından dolayı ülkelerinden kaçan Kürt mültecilerine uygulanmalıdır.

27- Mevcut bildirge ahlaki değerlerde olup, Kürt halkını ulusal ve uluslararası alandaki hak ve görevleri konusunda aydınlatmayı hedeflemektedir. Siyasal genel durumda çıkarılan soyut hukuki kural ve prensipleri anlatır. Kürdistan ve Yakın Doğu gerçeğinin hukuk ve ahlaki kurallara göre değişip ilerlemesi, adaletin adaletsizlik ve barbarlığa galip gelmesi için harekete geçme görevi, Kürt halkının canlı manevi ve siyasal güçlerine aynı zamanda, komşu halkların emekçi ve demokratlarına ve uluslararası topluluğa düşmektedir.

Türkiye Kürt sorununu, kökleri modern Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk günlerine kadar uzanan geleneksel bir davranışla, onların varolduğu gerçeğini değiştirmeye çalışarak çözdü. Bununla birlikte, ilk başlarda, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünden hemen sonra yeni parlamento kurulduğu zaman, Kürtlerin self-determinasyon hakkı üzerine hızlı bir tartışma vardı. Parlamento'da kullanılan ifadeyle "Kürt Ulusu" ve "Kürdistan" demek, Türkiye'den ve Türklerden bahsediliyormuş kadar doğaldı. 10 Şubat 1992'de Türk parlamentosunda 373'e karşı 64 oyla otonom Kürdistan'la ilgili aşağıdaki sözleri veren bir kanun geçti:

"Türkiye Büyük Millet Meclisi, uygarlık talepleri uyarınca Türk ulusunun ilerlemesini garanti etme hedefini gözönünde tutarak Kürt ulusuna kendi geleneklerine uygun bir idare kurulmasına başlar."

Maria LEISSNER

